

CSONGRÁD MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA
HELYZETFELTÁRÁS
2012.

CSONGRÁD MEGYE

TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ

HELYZETFELTÁRÁS

MEGBÍZÓ:	Csongrád Megyei Önkormányzat Hivatala 6741 Szeged, Rákóczi tér 1.
KÉPVISELŐJE:	Magyar Anna Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke
GENERÁLTERVEZŐ:	Város-Teampannon Kft. 1053 Budapest, Veres Pálné u. 7.
KÉPVISELŐJE:	Koszorú Lajos

TERVEZŐK:

Koszorú Lajos TR 01-1346	területrendező tervező	Város-Teampannon Kft. <i>Lajos L</i>
Szántó Katalin TR 01-2054	területrendező tervező	Város-Teampannon Kft. <i>Katalin Szántó</i>
Tábori Attila TR 01-0402	területrendező tervező	Város-Teampannon Kft. <i>Attila Tábori</i>
Tóth Helga	környezetgazdálkodási mérnök	Város-Teampannon Kft. <i>Helga Tóth</i>
Polgár Judit	szociológus	Üzenet Kft. <i>Judit Polgár</i>
Zöldi Péter	tervező	Város-Teampannon Kft. <i>Péter Zöldi</i>
Skorka Lajos	tervező	Város-Teampannon Kft.
Gyabronka Péter	tervező	Város-Teampannon Kft.
Vadász Csaba	főjegyző	Csongrád Megyei Önkormányzat
Major-Nánási Zsófia	osztályvezető	Csongrád Megyei Önkormányzat
Kovács Virág	területfejlesztési referens	Csongrád Megyei Önkormányzat
Zalányi Ágnes	idegenforgalmi referens	Csongrád Megyei Önkormányzat
Süléné Száraz Zsuzsanna	területfejlesztési referens	Csongrád Megyei Önkormányzat
Balog Attila	területfejlesztési referens	Csongrád Megyei Önkormányzat
Oláh Imre	területfejlesztési referens	Csongrád Megyei Önkormányzat
Tapasztó Dénes	tervezési projektmenedzser	DARFÜ
Tóth Róbert	tervezési projektmenedzser	DARFÜ
Jenei Gábor	tervezési projektmenedzser	DARFÜ
Csáki Béla	projektmenedzser	DARFÜ
Prof. Dr. Lengyel Imre	intézményvezető, egyetemi tanár	SZTE Gazdaságtudományi kar
Dr. Imreh Szabolcs	egyetemi docens	SZTE Gazdaságtudományi kar
Dr. Lukovics Miklós	egyetemi docens	SZTE Gazdaságtudományi kar

MUNKATÁRSÁK:

Szilágyi Eszter	gyakornok
Balla Viktória	gyakornok
Fintha Mátyás	gyakornok
Koszorú Bálint	tervező

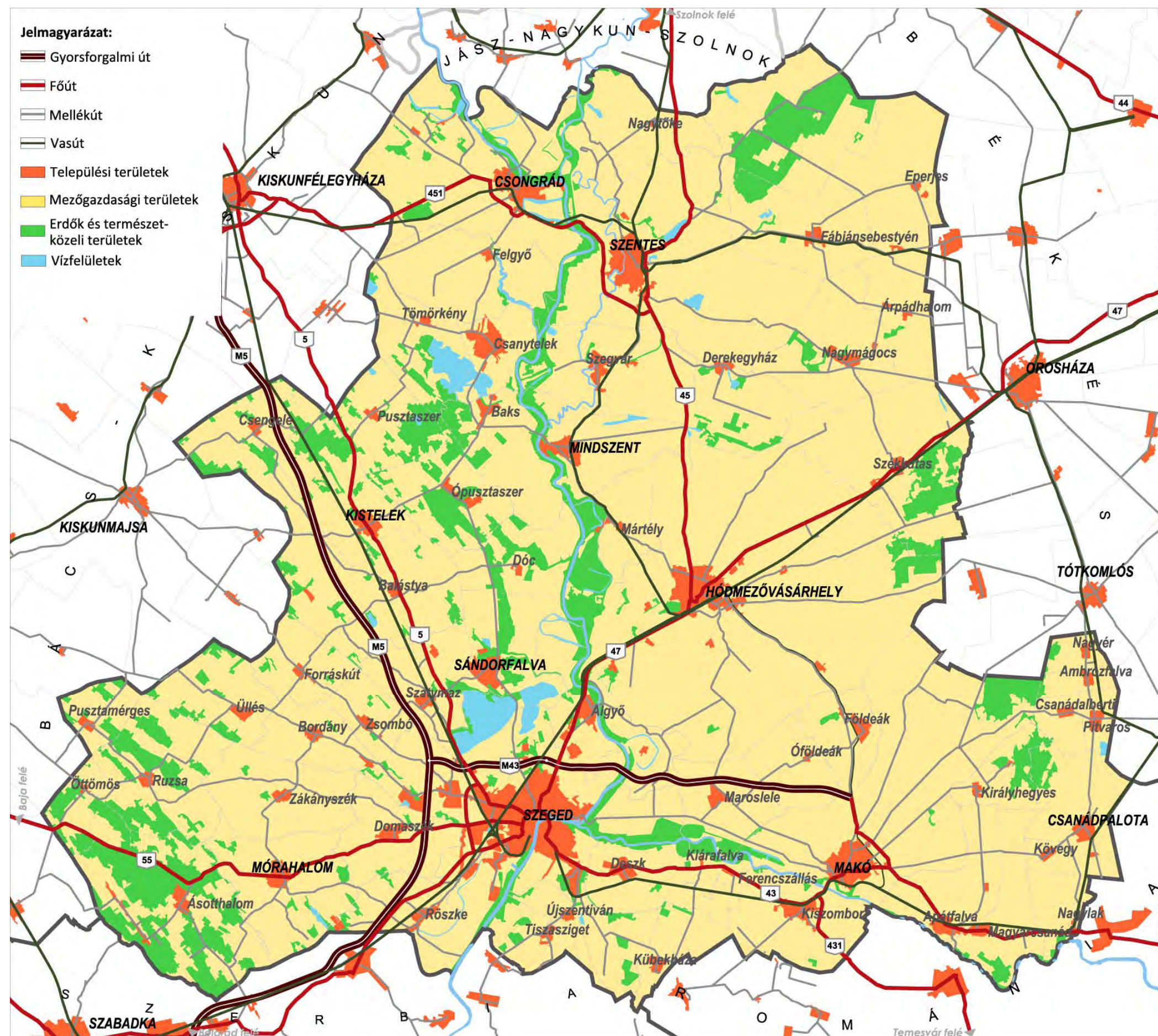
TÁRSADALMI, GAZDASÁGI, KÖRNYEZETI HELYZET

1.	KÜLSŐ KÖRNYEZET	5
1.1.	A megye adottságai, belső erőforrásai, nemzetközi és hazai pozíciója	5
1.2.	Nagytérségi összefüggések	8
2.	BELSŐ ADOTTSÁGOK, ERŐFORRÁSOK	11
2.1.	Természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapota	11
2.2.	Épített környezet és a kulturális örökség védelme	35
2.3.	Gazdasági bázis	45
2.4.	Társadalom	64
2.5.	Közlekedési infrastruktúra	75
2.6.	Kommunális infrastruktúra	90
2.7.	Települések intézményi felszereltsége, valamint a települések közötti feladatmegosztások	99
2.8.	Települések jellemző lakásviszonyai	109
2.9.	Településhálózati adottságok	111
2.10.	A térszerkezet időbeli alakulása, területfelhasználás változásai	124
2.11.	A táj terhelése és terhelhetősége	130

TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET

3.	TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET.....	134
3.1.	Az Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) tervezete	134
3.2.	Országgyűlés, kormány, ágazati fejlesztési stratégiák érvényes vonatkozásai.....	135
3.3.	Szomszédos térségek koncepcióinak, programjainak hatásai	142
3.4.	OTrT és területrendezési tervek megyét érintő vonatkozásai.....	143
3.5.	Környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások	145
3.6.	20 ezer lakos feletti városok fejlesztési tervei	146
3.7.	A megye hatályban lévő ágazati tervei, programjai	146
3.8.	Vonatkozó egyéb tervek	148
3.9.	A tervezést érintő egyéb jogszabályok	149
4.	A TERVEZÉS PARTNERSÉGI TERVE ÉS VÉGREHAJTÁSA	151
4.1.	Partnerségi terv	151
4.2.	A partnerségi folyamat eredményei	154
5.	A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE	159
6.	SZINTÉZIS.....	168

6.1.	Helyzetértékelés – SWOT elemzés.....	168
6.2.	lehetséges fejlesztési irányok, cselekvési területek.....	171

1. KÜLSŐ KÖRNYEZET

1.1. A MEGYE ADOTTSÁGAI, BELSŐ ERŐFORRÁSAI, NEMZETKÖZI ÉS HAZAI POZÍCIÓJA

1.1.1. TÁRSADALMI, GAZDASÁGI POZÍCIÓ, KÖRNYEZETI HELYZETKÉP

Csongrád megye az Alföld legkisebb területű megyéje, földrajzilag a Bánság és a Bácska, közigazgatásilag a magyar-román és a magyar-szerb határ találkozásánál. A Kárpát-medence déli részén elhelyezkedő, felszíni és felszín alatti vizekben gazdag napfényes síkvidéki táj hazai és európai viszonylatban is egyedülálló – ma már nagyrészt oltalom alá helyezett – természeti értékeket őrzött meg a keleti kontinentális és a mediterrán-szubmediterrán élőhelyek határán. A Duna-Tisza köze homokvidékén a homoki erdők, gyepek, szikesek és buckaközi lápok között az egykori pusztákból tanyás falvak és kisvárosok fejlődtek, a Tiszántúlon a szikes és löszgyepek, tavak és mocsarak között a középkortól nagyhatárú települések alakultak ki. A legkorábbi időktől benépesült, gazdag élővilágú folyó-menti ligeterdős területeken kiépült települések-átkelőhelyek pedig városiasodtak.

Csongrád a legnépesebb magyar megyék közé tartozik, népsűrűsége jelentősen meghaladja a főváros nélkül számított vidéki átlagot, de unión belül a vidékies térségek adatával mutat hasonlóságot. Sajnos a közép-kelet-európai országokban tapasztalható népességfogyás Csongrád megyének is jellemzője. A népességcsökkenés üteme nagyobb az országos átlagnál, de a megye relatív pozíciója még így is kedvezőnek tekinthető a Dél-alföldi régióval és Kelet-Magyarországgal történő összehasonlításban, köszönhetően a szegedi nagyváros-térség növekvő népességszámának. Csongrád megyében 2010-ben az ezer lakásra jutó új építésű lakások száma a vidéki átlagot meghaladta, csak a főváros és három megye előzte meg.

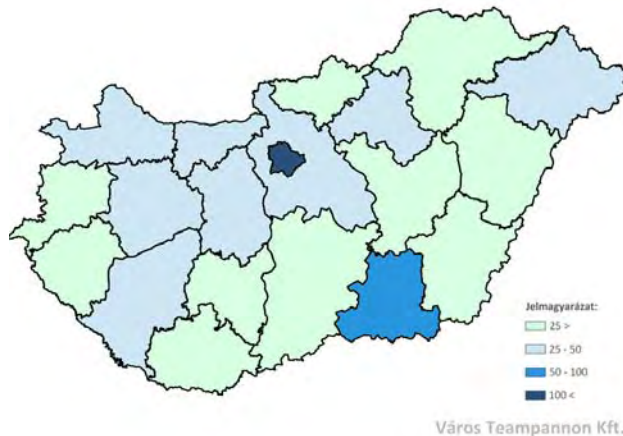
Jelentős, az országos és a vidéki átlagot is meghaladó a mezőgazdaság aránya a GDP-ből, az iparé és építőiparé átlagos, míg a szolgáltatások részesedése az országos és a vidéki átlag között volt 2010-ben Csongrád megyében. A kertészet, az állattartás és az élelmiszeripar komoly termelési hagyományokkal rendelkezik, és elindult a korszerű klaszterképződés (biotechnológia, mezőgazdaság, élelmiszeripar). A tudásintenzív iparágak és szolgáltatások által foglalkoztatottak száma alapján azonban a Dél-alföldi régió egésze az Európai Uniónak az alacsony technológiájú perifériális térségei közé tartozik.

Az ipar térszerkezete erősen koncentrált a megyében, a jelentős ipari vállalkozások lényegében csak a megyeszékhelyen és a nagyobb városokban vannak jelen. A megye többi részét igen gyenge gazdasági teljesítmény, jelentéktelen turisztikai ipar jellemzi. Az ezer lakosra jutó vendégéjszakák száma a 2010-es adatok alapján az országos átlag felét sem éri el. A kulturális sokszínűséget erősíti a jelentős szerb és német nemzeti kisebbségek jelenléte, az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark folyamatos fejlesztése, a Szegedi Szabadtéri Játékok helyszíneinek kiterjesztése és a városok megújult-megújuló történelmi központjai, bővülő kulturális kínálatai.

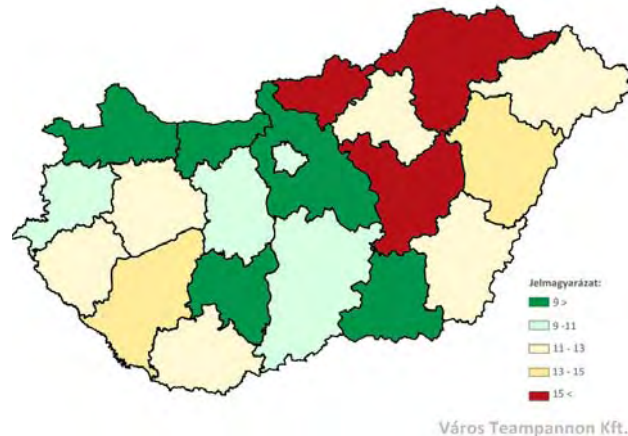
Az ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma alapján a megye 2010-ben az országos átlaghoz közelített, a főváros nélküli vidéki átlagot meghaladta, csak dunántúli megyék, illetve Budapest és Pest megye mutatói voltak magasabbak. Az összes regisztrált társas vállalkozás számát tekintve Csongrád ugyanakkor mindössze Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Somogy megyét előzte meg. A 2010-es statisztikai adatok alapján Csongrád megyében, elsősorban a Szegedi Tudományegyetemnek köszönhetően országos viszonylatban kimagasló az egy lakosra jutó K+F ráfordítás aránya, ugyanakkor az unióban ez az intenzitás a kisebb gazdasági teljesítményt nyújtó, főként keleti és déli (spanyol, portugál és görög) régiókéhoz közelít. A megye Budapestet leszámítva első volt az egy foglalkoztatottra jutó szabadalmak tekintetében is, ami a vidéki átlag több mint háromszorosa, a főváros teljesítményének pedig több mint 60 százaléka.

Csongrád megyében a gazdaságilag aktív népesség aránya Kelet- és Észak-Magyarország, valamint a Dél-Dunántúli megyéihez hasonló, Európában pedig a legalacsonyabbak közé tartozik. Csongrádban a magas inaktivitás oka elsősorban az öregkorúak magasabb arányára vezethető vissza (szemben például Borsod-Abaúj-Zemplén megyével). A 15-74 éves korosztály foglalkoztatottsági aránya még eléri az 50 százalékot, ezzel Csongrád a megyék rangsorában a középmezőnyben szerepel, viszont a foglalkoztatottak számának csökkenése 2000-2010 között meghaladta mind az országos, mind a vidéki átlagot. A munkanélküliségi rátán a megye tíz év alatt sokat rontott, a 2000. évi második legjobbnak

számító 4%-ról 2010-re, néhány helyet visszacsúsztatva, 8,9%-ra emelkedett a munkanélküliek aránya. Ezzel a közép-lengyelországi és közép-svédországi munkanélküliségi rátákhoz közelít. Az alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete ugyanebben az évben némileg meghaladta a vidéki megyék és a régió átlagát, de jóval elmaradt a fővárosi bérektől.

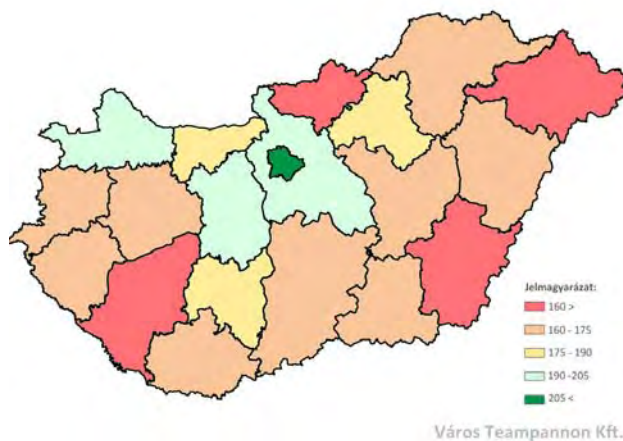
Város Teampannon Kft.

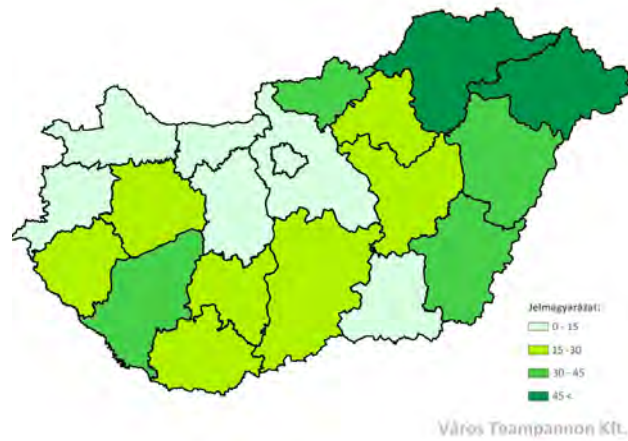
Város Teampannon Kft.

1.1.1.1. ábra: 1 millió foglalkoztatottra jutó szabadalmak száma, 2010 (Forrás: TEIR)

1.1.1.2. ábra: Munkanélküliségi ráta, 2010 (%) (Forrás: TEIR)

Város Teampannon Kft.

Város Teampannon Kft.

1.1.1.3. ábra: Alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete, 2010 (eFt) (Forrás: TEIR)

1.1.1.4. ábra: 1000 lakosra jutó szociális segélyezettek száma, 2010 (fő) (Forrás: TEIR)

A társadalmi helyzet és az intézményi ellátottság megyei mutatói alapján Csongrád megye helyzete nem tűnik rosszabbnak a magyar átlagnál. Az egy lakosra, illetve egy foglalkoztatottra jutó segélyezettek száma megközelítőleg fele volt 2010-ben a vidéki átlagnak, így Csongrád a megyék rangsorában az ötödik helyen állt. Jó helyezést ért el a házi-rosok lakosságárányos számában is, negyedik a megyék sorában. A tízezer lakosra jutó kórházi ágyak tekintetében az országos átlag fölött teljesít. 2010-ben a felsőfokú képzésben végzetek számát tekintve Csongrád megye első volt a megyék között. Az adatok mögé tekintve azonban meg kell állapítani, hogy a megye társadalmi szempontból is kettészakadt. Miközben a városok, és elsősorban Szeged, illetve agglomerációja elitközpontokká válnak, a megye többi részét drámai mértékű népességcsökkenés, alacsony képzettségi, foglalkoztatási és jövedelemszint jellemzi, a perifériákon lévő tanyák és falvak elnéptelenednek, általános a reményvesztettség. Nem új keletű jelenség, ezért figyelmet kell rá fordítani, hogy ebben a térségben az országos átlaghoz képest kiugróan magas az öngyilkosság aránya. A 2010-es adatok szerint szintén kimagasló volt a megyében a százezer főre jutó ismertté vált bűncselekmények száma, mindössze a főváros és két megye (Hajdú-Bihar, Somogy) adatai aggasztóbbak.

A közüzemi infrastrukturális ellátottságot tekintve Csongrád megye az országos átlagnál némileg rosszabb mutatókkal rendelkezik. Leggyengébb láncszem a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettségi szintje és a lakossági rákötések növekvő, de még mindig alacsony aránya. A megyében végzett fejlesztések eredményeképpen az előző években a közműöllő 55,5 százalékról 26,6 százalékra csökkent, de még így is nagyobb az országos átlagnál. A közüzemi ivóvíz-hálózatba

bekapcsolt lakások arányát tekintve a megye mindössze a 16. az országos rangsorban, a szomszédos Bács-Kiskun megyét viszont megelőzi. A Duna-Tisza közti Homokhátság tanyavilágában az ivóvízellátás és szennyvízkezelés nehezen megoldható feladatot jelent a településeknek.

A vezetékes földgáz-fogyasztás Csongrád megyében 1990-2010 között csökkenő tendenciát mutatott, és az országos átlagtól távolodott. Az egy háztartásra jutó villamosenergia-fogyasztás mind az országos átlagtól, mind a szomszédos megyék adataitól elmarad, és azokhoz hasonlóan a 2008-as válságos évtől csökkenő. Az energia-felhasználás tekintetében Csongrád megye helyzete leginkább a magas fűtési és hűtési energiaigénnyel rendelkező, kevésbé iparosodott, gazdasági-társadalmi problémákkal küzdő kelet-európai régiókéhoz hasonló, azzal, hogy számos lehetőség áll előtte a megújuló energiaforrások szélesebb körű bevonására, amennyiben sikerül forrást előteremteni a beruházásokra. Az Európa 2020 Stratégiának a megújuló energiahasznosítás részarányának növelésére vonatkozó célkitűzése kapcsán is ki kell emelni a megye kedvező adottságait. Az országban itt a legmagasabb a napsütéses órák száma, és a világszinten kimagasló magyarországi geotermikus potenciál a megye területén nagymértékben koncentrálódik. A hévíz és a földhő-energia felhasználás részarányának növelésében történt némi előrelépés, elsősorban mezőgazdasági és turisztikai hasznosítás formájában, azonban még jelentős fejlődési tartalékok vannak. Hasonlóan, országos szinten is jók a napenergia és a biomassza energetikai hasznosításának lehetőségei, de alacsony részarányú ezek igénybevétele.

A megye térszerkezetét egymástól távol fekvő települések, a tanyás térségek jelentős aránya és magas szintű városodottság jellemzi. A folyók (Tisza, Maros, Hármas-Körös) a megye átjárhatóságát és szomszédos térségekkel való kapcsolatát erőteljesen akadályozzák, egykori gazdasági jelentőségüket viszont teljesen elvesztették. A művelési ágak megoszlása jól tükrözi a térségi terület-felhasználást. Hasonlóan más síkvidéki európai térségekhez, igen magas a szántóterületek aránya, ezzel Csongrád a megyék sorában országosan a harmadik helyen áll, mindössze Békés és Tolna előzi meg. Ezzel összefüggésben az erdőterületek aránya rendkívül alacsony, messze az országos átlag fele alatt marad, és így Csongrád megye az ország harmadik legkevésbé erdőszült megyéje Békés és Jász-Nagykun-Szolnok mögött. Alacsony a gyümölcsös, a szőlő és a gyepterületek aránya, a halastavaké viszont az országos átlag több mint duplája. A művelés alól kivett területek nagysága az országos átlagot jelentősen meghaladja, mindössze négy megye és a főváros előzi meg. Javuló közúti elérhetőségével Csongrád megye is közelít a közepes elérhetőségi mutatókkal jellemezhető európai térségekhez, ám perifériális helyzete még egyértelmű az európai összehasonlításban. A vasúthálózat sűrűsége hazai és európai szinten megfelelő, azonban a villamosítás és egyéb minőségi paraméterek tekintetében már jelentős az elmaradás.

A megye egyszerre kitett árvíznek, belvíznek, aszálynak és a talajvízszint-süllyedés következményeinek. Európának és ezen belül a Kárpát-medencének is a klímaváltozás következményei által közepesen-erősen veszélyeztetett térségei közé tartozik több tényező miatt is – mint az alapvetően meleg-száraz éghajlat, a mezőgazdasági termelés jellege és a gyengébb gazdasági potenciál –, hasonlóan a dél-európai régiókhoz.

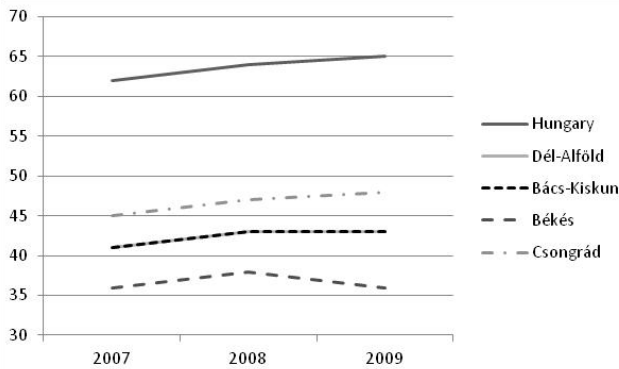
1.1.2. AZ ORSZÁG GDP-JÉHEZ VALÓ HOZZÁJÁRULÁS

Csongrád megye külső gazdasági környezetének vizsgálatát célszerű a versenyképesség kiemelt mutatója, az egy főre jutó GDP elemzésével kezdeni. Amennyiben az egy főre jutó, PPS-ben¹ számított NUTS3 szintű adatokat az EU27 átlagának százalékában vizsgáljuk, úgy Csongrád megye Európai Unió belüli relatív pozíciójáról kaphatunk leegyszerűsített, ám igen sokat mondó helyzetjelentést.

Csongrád megyében az egy főre jutó, PPS-ben számított GDP az Európai Unió átlagának 48%-án áll az utolsó rendelkezésre álló év² (2009) adatai alapján. Ez az érték a Dél-alföldi Régió átlagánál 5 százalékponttal magasabb, és

¹ A GDP-számítások irányadó módszertana az Eurostat ESA 1995 rendszere. Az egy főre jutó GDP PPS-ben (Purchasing Power Standard) kifejezve a vásárlóerő-paritások alapján számított, euróban megadott érték.

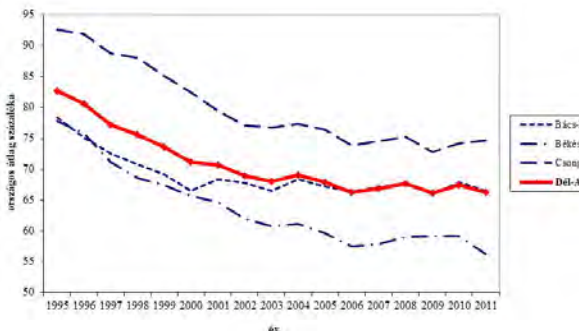
² A módszertani összehasonlíthatóság kedvéért az Eurostat adatbázisában elérhető adatokat használjuk, ahol 2012. augusztusában az elérhető legfrissebb adat 2009-es.

1.1.2.1. ábra: Egy főre jutó GDP az EU27 átlagának százalékában, PPS, 2007–2009. (forrás: Eurostat 2012 alapján saját szerkesztés)

Megnevezés	2007	2008	2009
Magyarország	62	64	65
Dél-Alföld	41	43	43
Bács-Kiskun	41	43	43
Békés	36	38	36
Csongrád	45	47	48
Arad	48	47	48
Timis	61	68	67

1.1.2.1. táblázat: Egy főre jutó GDP az EU27 átlagának százalékában, PPS, 2007–2009. (forrás: Eurostat 2012 alapján saját szerkesztés)

1.1.2.2. ábra: Egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában, PPS, 2007–2009. (forrás: Eurostat 2012 alapján saját szerkesztés)

növekvő tendenciát mutat. Ezzel szemben a régió másik két megyéje vagy stagnál (Bács-Kiskun megye), vagy leszakkad (Békés megye). Érdekes, hogy Bács-Kiskun megye adatai mindhárom vizsgált évben megegyeznek a Dél-alföldi régió adataival.

Amennyiben az Eurostat adatait a Dél-alföldi régióval szomszédos két román megye adataival kiegészítjük, úgy azt láthatjuk, hogy Arad megyében az egy főre jutó, PPS-ben számított GDP az EU27%-ában mérve nem különbözik szignifikánsan a Csongrád megyei értéktől, 2008-ban és 2009-ben megegyezik vele. Ezzel szemben Temes megyében ugyanez az érték 11-13 százalékponttal magasabb, mint Csongrád megyében úgy, hogy 2007-ről 2008-ra szignifikáns, 7 százalékpontos növekedést rögzítettek a statisztikák a román megyében.

Amennyiben hosszabb idősort vizsgálunk, és a Dél-alföldi régió és Csongrád megye relatív helyzetét a hét magyar régióhoz viszonyítva elemezzük, akkor is hasonló tendenciákat tudunk megállapítani. Az egy főre jutó GDP-t tekintve 1995-től 2011-ig a Dél-alföldi régió az országos átlag 83%-áról (1995) annak 66,2%-ára (2011) esett vissza. Mindez korántsem jelenti azt, hogy a Dél-alföldi régióban az egy főre jutó GDP ezen időszak alatt reálértéken csökkent volna, hanem csak azt, hogy az ország többi régiójához képest relatív helyzete romlott.

A Dél-alföldi régiót alkotó három megye országon belüli relatív helyzete is eltérő mértékben változott. Bács-Kiskun megye az egy főre jutó GDP-t tekintve az országos átlag 78,3%-áról (1995) 66,4%-ára (2011) esett vissza, 11 százalékponttal rontva relatív helyzetét³. Békés megye alig alacsonyabb kiinduló értékről (77,7% 1995-ben) több, mint 20 százalékponttal alacsonyabb értékre, 56,2%-ra került 2011-re. Csongrád megye indult a három dél-alföldi megye közül a legmagasabb relatív értékről (92,6% 1995-ben), és nagyságrendileg a két másik dél-alföldi megye 1995-ös szintjén állt 2006-ban (74,6%), így 18 százalékponttal alacsonyabb a kiinduló helyzetnél.

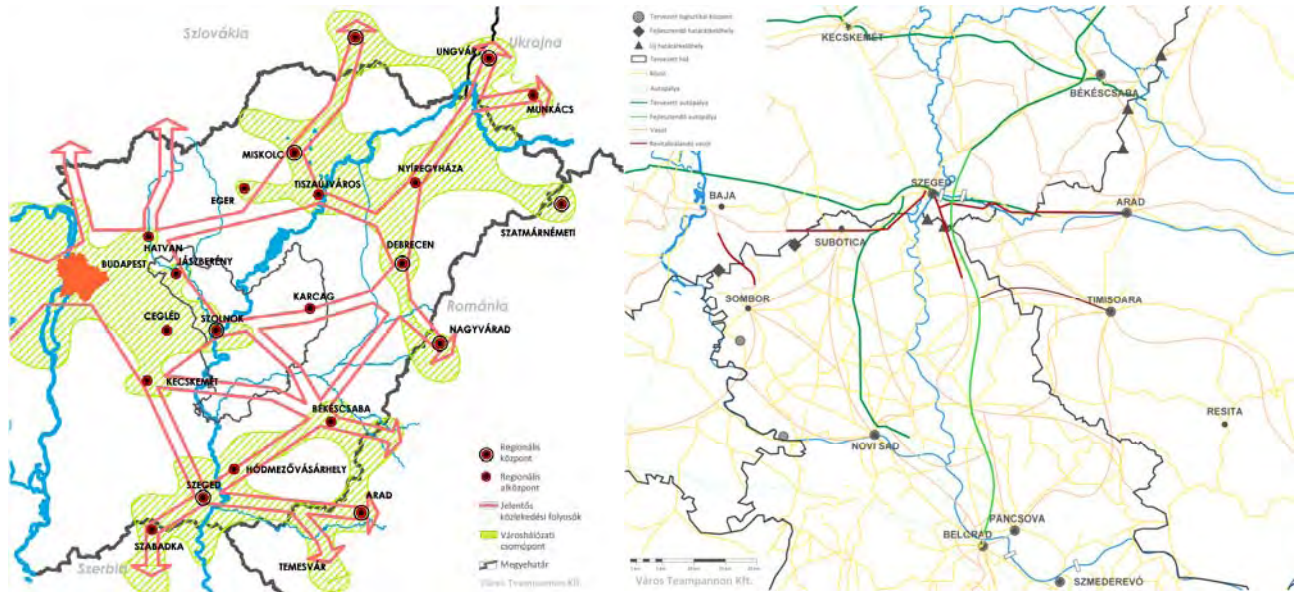
1.2. NAGYTÉRSEGI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Csongrád megye az Alföld déli megyéje, két országhatárral kapu a Balkán-félsziget és ezen keresztül a közel-keleti térség felé. Kiemelkedő súllyal bír Szeged, ahol a szerb és a román határ forgalma találkozik. A megyeszékhely népesség-mozgalom, gazdasági aktivitás, képzettség, K+F, közlekedési kapcsolatok tekintetében a megye legjobb helyzetben lévő települése.

³ A területi GDP számításának hazai módszertana időközben kissé módosult, emiatt mindig a KSH által megadott legújabb, visszafelé is módosított adatokat vettük lehetőség szerint figyelembe.

Ugyanakkor a homokhátsági, tiszántúli peremvidékeken és a határok menti településeken szinte valamennyi társadalmi, demográfiai és gazdasági folyamat és mutató kedvezőtlen, a hármashatárzóna egyelőre elválasztó szerepű.

A közúti közlekedési hálózat javuló elérhetőséget biztosít a megye számára, a transzeurópai közlekedési hálózat részeként az M5 autópálya Belgrád felé, az M43 Makón keresztül Romániába teremt kapcsolatot, és két éven belül kiépül a határig. A nagytérségi kapcsolatok szempontjából fontos térszerkezeti változást vetít előre a hosszútávon megépülő M44, Csongrád megye északi határa mentén, továbbá a nagytávon tervezett M47 és M9 autópályát, melyek közvetlen összeköttetést jelentenek az Észak-Alföld, a Dél-Alföld és a Dunántúl között, haránt irányban összekapcsolva a transzeurópai közlekedési folyosókat.

1.2.1. ábra: Csongrád megye pozíciója a Kelet-magyarországi makrorégióban

1.2.2. ábra: A DKMT Eurorégió városhálózata és tervezett vasútfejlesztései (Forrás: DKMT Eurorégió stratégiája 2005.)

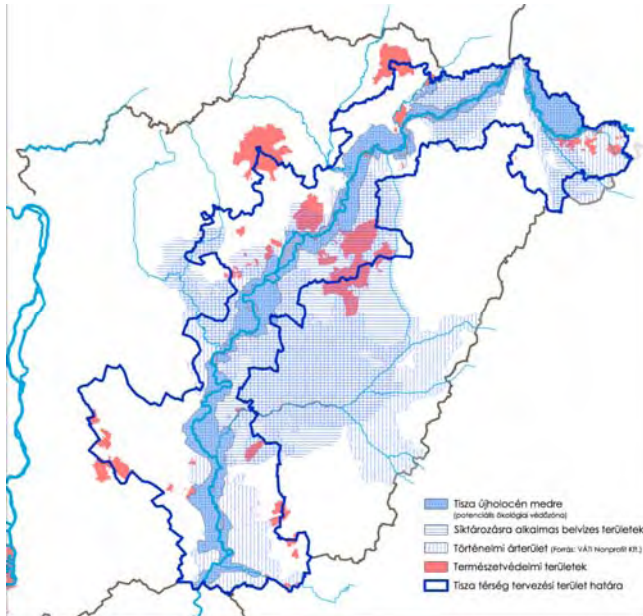
A Csongrád megyében lévő vasúthálózat őrzi az Osztrák-Magyar Monarchia idején kialakított szerkezetét és az I. világháborút lezáró békedöntések következményeit. Az azóta eltelt közel száz évben a megyét érintően nem került sor a vasúthálózat nagytérségi szintű kapcsolatainak újjászervezésére, az elcsatolt területeket összekötő határátmenetek kialakítására. Elmaradt a hálózati jelentőségüket veszített vasúti vonalak fejlesztése is, így a kapcsolathányokkal jellemezhető, romló műszaki állapotú infrastruktúra csak országon belüli, és elsősorban megyei, helyi igényeket tud kiszolgálni.

A transzeurópai vasúthálózatba tartozó vasútvonalak magyarországi szakaszai – a meglévő fővonalak bázisán – a főváros központú sugaras szerkezetet követik, valamennyi vonal Budapestnél találkozik. A megye számára kedvező, hogy a IV-es közlekedési folyosó hazai szakaszaként tervezett nagysebességű vasút Kelebia helyett Szeged felé, a megye fő közlekedési nyomvonal-sávjában fog vezetni, elágazással Szerbia és Románia irányába.

A sugaras szerkezetű vasúti fővonalak között keresztirányú transzkontinentális vasúti forgalom több száz kilométeres sávon nem létezik. Ezért Csongrád megye Temes megyével és a Vajdasággal együtt szorgalmazza a transzverzális kapcsolatot teremtő transzbalkáni vasútvonal újjáélesztését, TEN-T hálózatba illesztését, és ennek megfelelő paraméterekkel történő kiépítését a déli határ mentén, a megye érintésével. A transzbalkáni vasútvonal terve több nyomvonal-változatban is létezik. Az egyik alternatívának tekinthető Fiume–Zágráb–Dombóvár–Baja–Szabadka–Szeged–Temesvár–Orsova–Krajova–Bukarest–Constanta vonal rekonstrukciója a megye vasúti kapcsolatai újjászervezésének pillére lehetne. A vasútvonal használhatósága jelenleg lényegében néhány kilométernyi vágányhiányon és a szegedi vasúti híd hiányán múlik⁴. Hálózati jelentőségét az adja, hogy keresztirányú összeköttetést teremtene a Fekete-tengert Németországgal összekötő IV. vasúti folyosó, az Égei-tengert Budapesttel összekötő X/B. folyosó, az Adriai-tengert Ukrajnával összekapcsoló V. folyosó, illetve a dunai vízi út (VII. folyosó) között.

⁴ Ld.: 2.5. Közlekedési infrastruktúra c. fejezet

Csongrád megye nagytárségi kapcsolati viszonyában a Tisza is meghatározó. A megye teljes területe a Tisza vízgyűjtőjének része, rendelkezik a vízgyűjtő kínálta valamennyi erőforrással, de ezzel együtt sújtják a vízrendszer szélsőségei is (árvíz, belvív, aszály stb.), és kiszolgáltatott a felsőbb szakaszokról érkező környezetterhelésnek. A Tisza-vízgyűjtő komplex kérdésköre megyei léptéken túlmutató, nagytárségi szintű (makroregionális) és határon átívelő érdekegyeztetést és együttműködést kíván az érintett állami szervezetektől és önkormányzatoktól.

1.2.3. ábra: A Tisza vízrendszere

Duna-Tisza közti Homokhátság területén helyezkedik el. Az Alföldnek ezen a részén egyik legsúlyosabb problémát a talajvíz-szint-süllyedéssel összefüggő kedvezőtlen változások jelentik. A szárazodás következménye a védett természeti területek törékeny ökológiai egyensúlyának megbomlása, a természetlakók csökkenése, és ezáltal a gazdálkodók és az itt élők megélhetésének kiszámíthatatlansága. A néhány évtizede kezdődött folyamat nem csupán hidrológiai, vízgazdálkodási kérdés, hanem ökológiai, gazdasági, környezetvédelmi, tájhasznosítási, a sűrűn lakott tanyás településszerkezet miatt pedig igen fontos, összefogást igénylő társadalmi probléma.

A folyó földrajzilag és térszerkezetileg középen kettéosztja Csongrád megyét. A Tiszántúl és a Duna-Tisza köze eltérő talajain jellegzetes, eltérő tájszerkezet alakult ki, és egyedi településhálózat fejlődött⁵. A folyó egyedülálló értéke, hogy galériaerdőkkel övezett hullámterével és természeti értékekben gazdag egykori ártereivel ökológiai folyosóként kapcsolja össze az alföldi megyéket. Ugyanakkor a kelet-nyugati irányú közlekedési kapcsolatokban – a mellékfolyókkal együtt – áthidalandó akadály⁶. A Tisza vízi szállításban betöltött szerepe elenyésző, miután a nemzetközi vízi úttá nyilvánításhoz szükséges nemzetközi megállapodások hiányoznak, és a teherhajózáshoz igényelt hajózási feltételek nagyobb biztonsággal csak Csongrád alatt vannak (teremthető) meg. Perspektivikus lehet azonban a személyhajózás és a turisztikai célú vízi közlekedés fejlesztése és az ehhez szükséges infrastruktúra kialakítása, a Tiszán kívül a Maroson és a Hármas-Körösön is, akár határon átnyúlóan is.

Csongrád megye településeinek több mint harmada (22) a

⁵ Ld.: 2.1. Természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapotának értékelése c., 2.9. Településhálózati adottságok c. fejezet

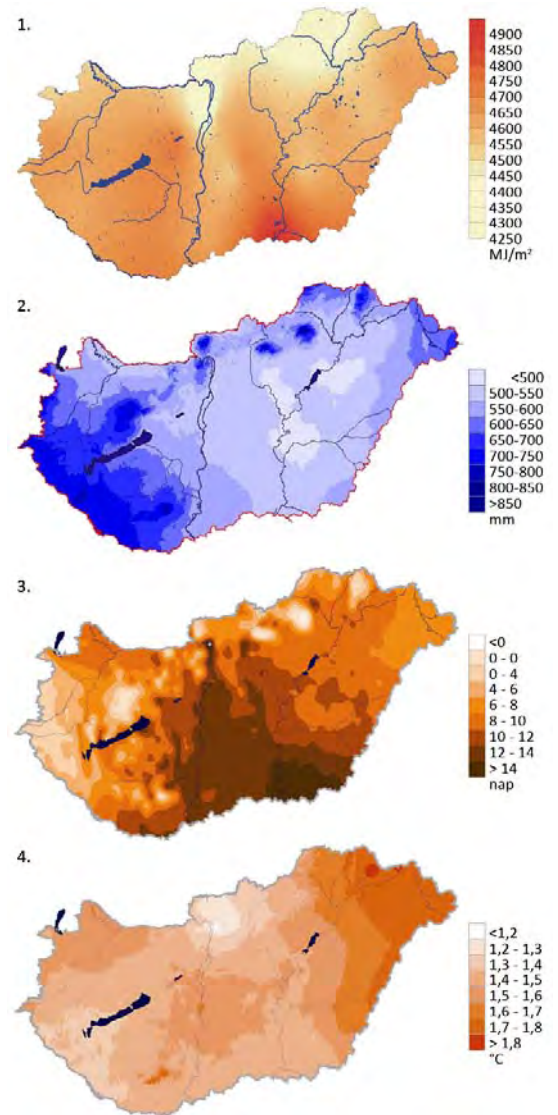
⁶ Ld.: 2.5. Közlekedési infrastruktúra c. fejezet

2. BELSŐ ADOTTSÁGOK, ERŐFORRÁSOK

2.1. TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK ÉS A KÖRNYEZET ÁLLAPOTA

2.1.1. TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK

Csongrád megye éghajlata nagyrészt alapvetően **melegszáraz**, a magas átlaghőmérséklet (10,5-10,7 °C, tenyészidőszakban 17,5-17,6 °C) kevés csapadékkal párosul (évente 520-550 mm, tenyészidőszakban: 300-340 mm). A megye belső területein (Tisza mentén) és észak felé a szárazság mértéke növekszik (ariditási index: 1,3-1,4). A **napsütéses órák** száma Csongrád megyében a legnagyobb, több helyütt **meghaladja** az évi **2000 órát** és a 4800 MJ/m² évi összegét, mely kedvező lehet a napenergia hasznosítása szempontjából. Elsősorban **szárazsgágtűrő, hosszú tenyészidejű és magas hőigényű növényfajtaik termesztésére alkalmas** a terület, ahol a vízvisszatartásra és öntözésre jelentős az igény. A megye jelentős része sík domborzatú (nyugati része enyhén tagolt hullámosabb sík), ezért a **gyakori aszályok** mellett a csapadék rendszertelen éves eloszlásából adódó belvizek is sújtják területét. Az elmúlt 30 évben az **extrém meleg időjárási helyzetek gyakoribbá váltak**, az évi középhőmérséklet 1,5 °C-kal növekedett a térségben 1980 és 2009 között. Az OMSZ értékelése szerint az elmúlt 110 év alatt az éves csapadékmennyiségben nem történt szignifikáns változás, ugyanakkor a nyári napi mennyisége, valamint a száraz periódusok hossza jelentősen növekedett (*Magyarország Éghajlata, 2012*). A klímaváltozásra utaló jelek sokasodnak, az extrém időjárási helyzetek növekedő tendenciát mutatnak, ezért egyre sürgetőbb az éghajlatváltozáshoz történő alkalmazkodás (és nem csak a mezőgazdaságban és vízgazdálkodásban), melynek alapfeladatait a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia fektette le. Az alkalmazkodás valamint a kockázat-megelőzés és kezelés ügyének támogatása az EU Stratégia 2020 egyik kiemelt célkitűzése. Az ESPON 2013 Program⁷ keretén belül meghatározták Európa régióinak változással szembeni **ellenálló képességét, sérülékenységét, valamint alkalmazkodóképességét**. Az adatok szerint a felmelegedéssel leginkább érintett térségek⁸ a mediterrán országok, Dél-kelet Európa régiói. Hazánkban közepes negatív hatás várható a Nyugat-Magyarországi megyékben, Csongrád, Pest, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Baranya megyében. A legnagyobb negatív hatás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében várható. A többi megyében és Budapesten alacsony negatív hatás várható, a legalacsonyabb (vagy nem kimutatható) negatív hatásra pedig Békés megyében lehet számítani (az Észak-Európa régióhoz hasonlóan).

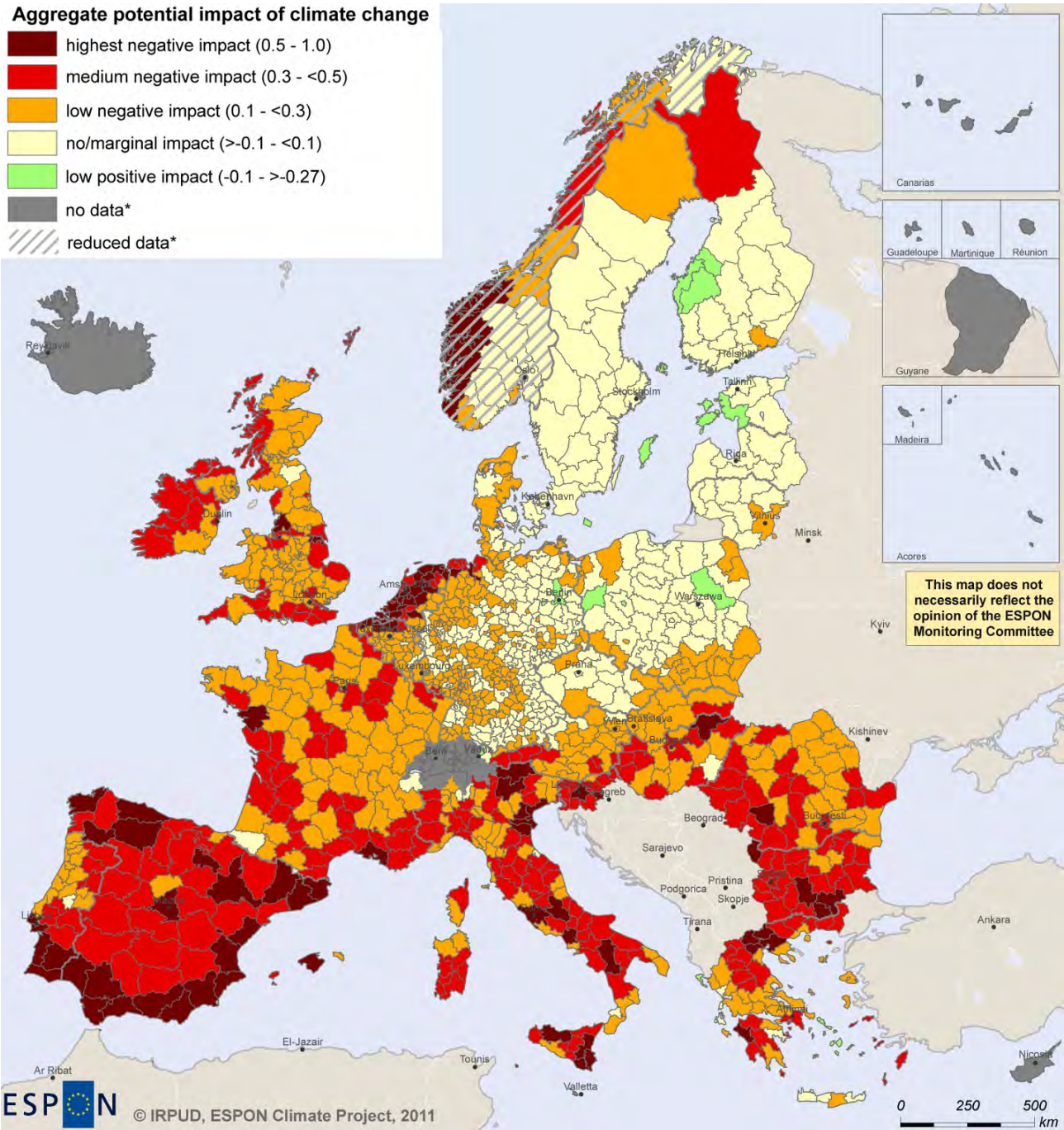

2.1.1.1 ábra: Magyarország éghajlati jellemzői (Forrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, www.met.hu, 2012) 1. A globálsugárzás (MJ/m²) átlagos évi összege Magyarországon (2000-2009) 2. Átlagos éves csapadékösszeg az 1971-2000 közötti időszak alapján 3. Hőhullámos napok száma (napi középhőmérséklet > 25°C) az 1980-2009-es időszakban, rácsponi trendbecslés alapján 4. Az éves középhőmérsékletek változásának területi eloszlása az 1980-2009 időszakban

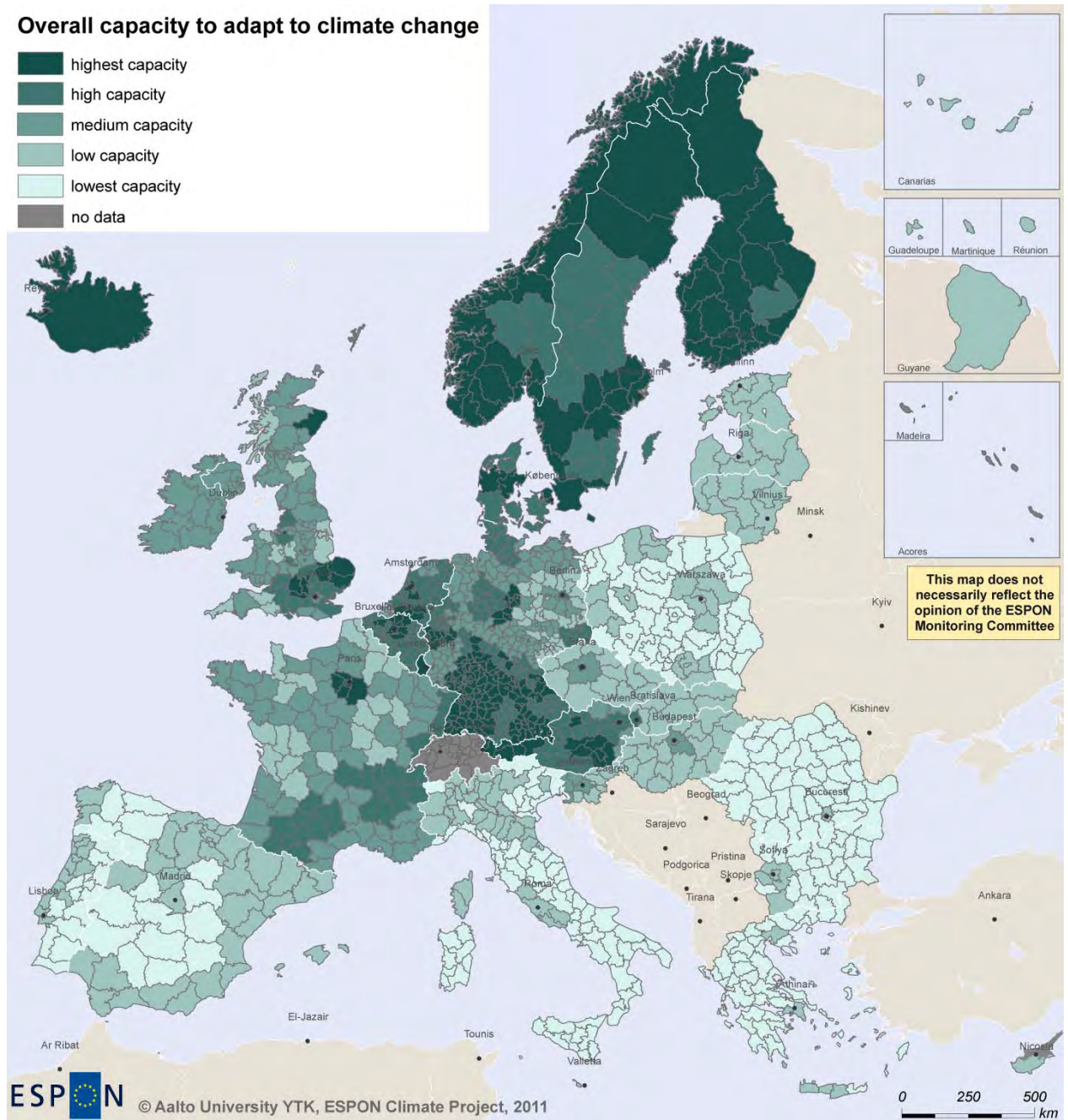
⁷A területfejlesztést és kohéziót segítő európai figyelőhálózat (www.espon.eu)

⁸Több mutató (figyelembe véve pl. környezet, kultúra, gazdaság éghajlattal szembeni érzékenységét) alapján készült index

A kutatások során meghatározták azt is, hogy az egyes régióknak mekkora az éghajlatváltozáshoz való **alkalmazkodóképessége**. Ehhez megvizsgálták a gazdasági, az infrastrukturális, a technológiai, a tudás és képzettség, és intézményi kapacitást, és ezek súlyozásával állapították meg az egyes régiók e képességét. Az adatok szerint az egész országnak (és Csongrád megyének is) alacsony az adaptív kapacitása. Hasonló adottságok jellemzik Szlovákia, Csehország, valamint Spanyolország és Lengyelország régióinak egy részét is. A legkisebb alkalmazkodóképességű régiók a mediterrán országokban, Romániában és Lengyelországban találhatók. A legnagyobb alkalmazkodóképességgel Észak- és Nyugat-Európa országai rendelkeznek.

2.1.1.2 ábra: Európa térségeinek globális éghajlatváltozással szembeni ellenálló képessége (Forrás: ESPON)

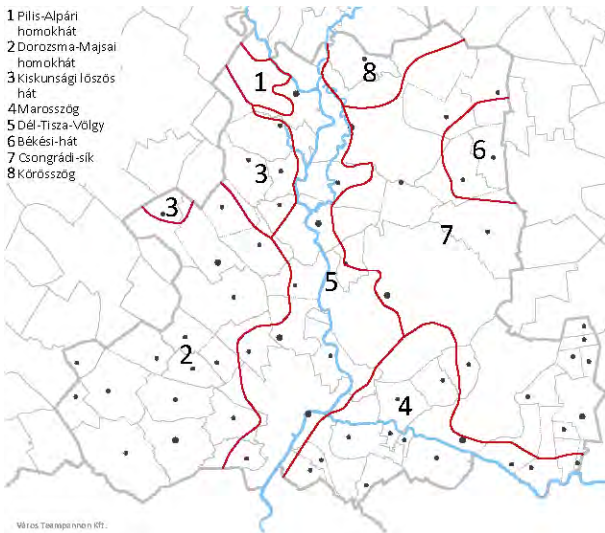
2.1.1.3 ábra: Európa térségeinek alkalmazkodóképessége (Forrás: ESPON)

Talajadottságok tekintetében az agrotopográfiai térképek jelentős eltérést mutatnak a megye egyes részei között. A **Dorozsmai-Majsai homokháton**, ahol humuszos homok, futó homok, néhol terméketlen szikések található, a talaj **termékenysége igen alacsony**: talajértékszám⁹ 0-30 között található, a településre vetített hektáronkénti átlagos aranykorona-érték a 10-et sem éri el¹⁰. A **jó termékenységű talajok Szeged térségében**, valamint a **Dorozsmai-Majsai löszsháton, a Csongrádi-síkon és a Békési-hát** területein helyezkednek el. Többségében vályogon és agyagos vályogon, kis részben löszön kialakult (legtöbbször mélyben sós) csernozjom talajok található e területeken, melyeket itt-ott szakítanak meg szikes foltok. E csernozjom talajok talajértékszám⁹ meghaladja a 60-at, de Makó, Mindszent, Sze-

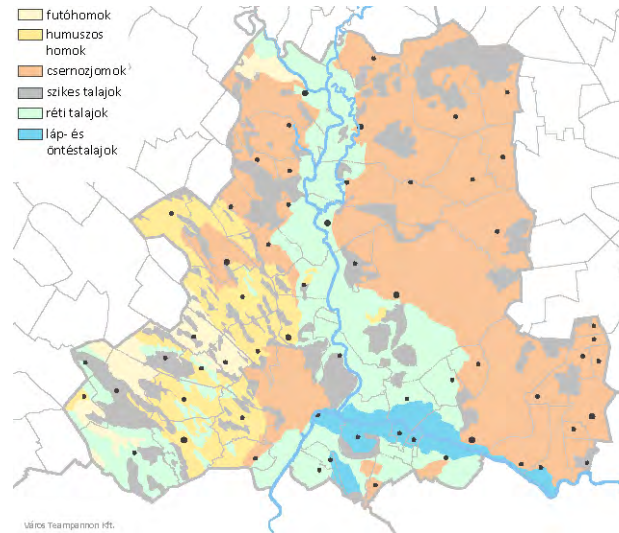
⁹ Talajértékszám: a különböző talajok természetes termékenységét fejezi ki a legtermékenyebb talaj termékenységének %-ában (Forrás: agrotopográfiai térképek).

¹⁰ Az aranykorona-érték esetében a KSH településenként és művelési áganként átlagolt adatait vettük figyelembe.

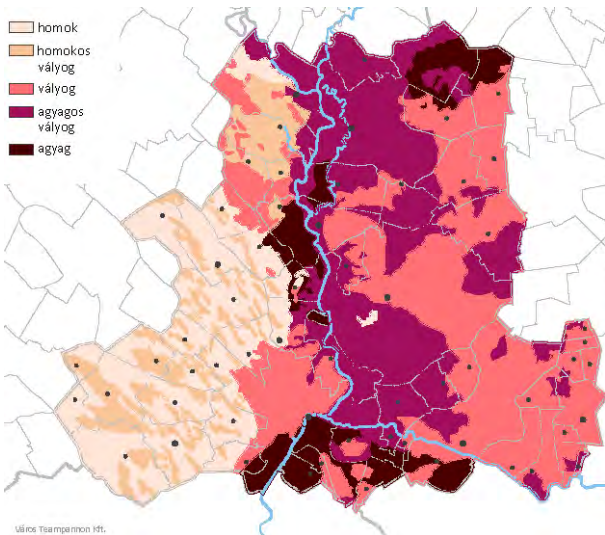
ged térségében a 80-at is (a földek átlagos AK-értéke 30 körül szóródik). A **folyóvölgyekben** nagyrészt **közepes termékenységű** réti talajok találhatóak.

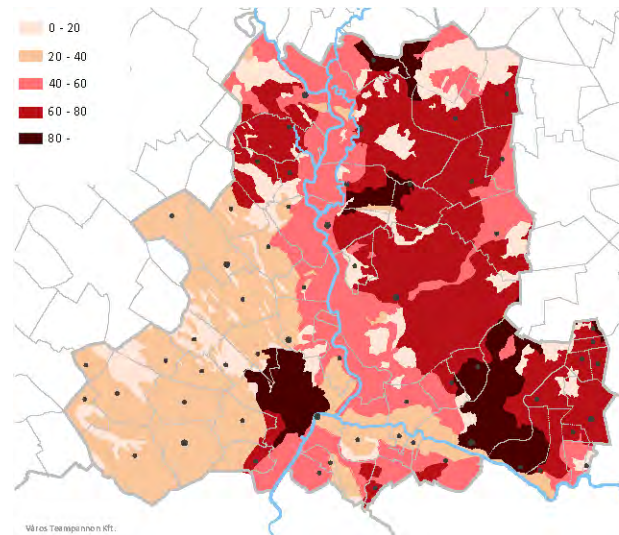
2.1.1.4 ábra: Csongrád megyét érintő kistáják (Forrás: Dövényi Zoltán (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere, 2010)

2.1.1.5 ábra: Talajtípusok (agrotopográfiai térképek alapján)

2.1.1.6 ábra: Fizikai talajféséség (agrotopográfiai térképek alapján)

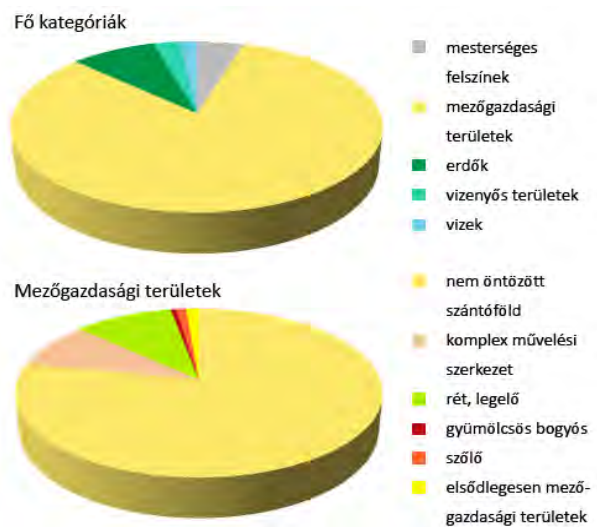
2.1.1.7 ábra: Talajértékszám (agrotopográfiai térképek alapján)

A megye **két fő folyója** a **Maros** és a **Tisza**, északon rövid szakaszon a **Hármas-Körös** is érinti. A **belvízcsatornák többsége időszakos vízfolyás, néhány kivételtől eltekintve**, melyek öntözés vagy egyéb vízgazdálkodási érdek miatt akár egész évben vizet tározhatnak (pl. Kurca-főcsatorna, Sámson-Apátfalvi-Száraz-ér, Királyhegyesi-Száraz-ér). Felszíni állóvizekben a Tisza-mente a leggazdagabb, ahol a Tisza szabályozását követően kialakult morotvatavak találhatóak (Dövényi, 2012). A **talajvíz szintje** általában **2-4 méter között** mozog, a homokhátságban eredetileg 2 méter, vagy annál magasabb (Marosi-Somogyi, 1990), mely szintje az utóbbi évtizedekben mélyebbre szállt. A megyében jelentős értéket és energiaforrást képviselnek a **rétegvizek**, mivel az alacsony geotermikus gradiens miatt magas a hőfokuk.

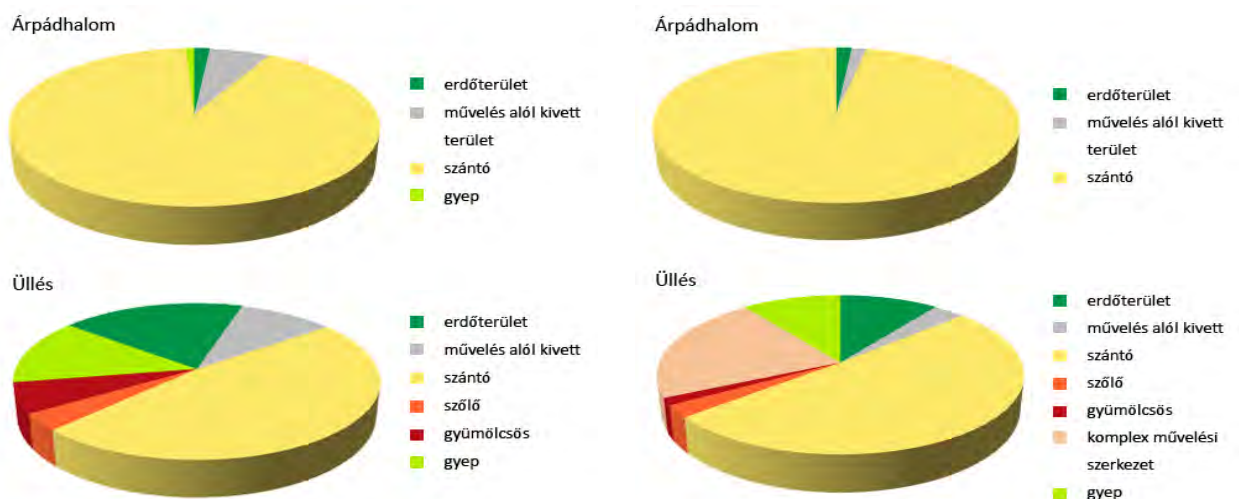
A megyében, fekvésének és kiváló talajának köszönhetően, a mezőgazdasági termelés az uralkodó. A területre jellemző egykori vegetációk (erdőssztyep és löszpuszta vegetáció) már csak kisebb foltokban lelhető fel. A Tisza mentén elsősorban fűz-nyár ligetek találhatóak, a keményfás erdők aránya alacsony (Dövényi, 2012).

2.1.2. TERMŐFÖLDEK TERÜLETNAGYSÁGA, MENNYISÉGE

A 2006-os CORINE felszínborítottság¹¹ felmérés szerint a megye 4/5-e, azaz közel 350 ezer ha állt művelés alatt, melynek 79%-át teszik ki a szántóföldek. **Nagy összefüggő szántók a Csongrádi-síkon és a Marosszögben** helyezkednek el, a Dorozsma-Majsai **Homokháton** és a Kiskunsági **lőszős háton** az adottságoknak megfelelően **mozaikos** az elhelyezkedésük. Ez utóbbit jól jelzi, hogy a komplex művelési szerkezetű mezőgazdasági terület (30739 ha), valamint a szőlő- (3507 ha) és gyümölcssterületek (1925 ha) többsége a homokhátsági területen helyezkedik el. A rét és legelő területek a megyében elszórtan találhatóak, területnagyságuk meghaladja a 35 ezer ha-t. A KSH legfrissebb adatai más megvilágításban, a földnyilvántartás szempontjából, művelési ágak szerint mutatják a megye termőföldjeinek mennyiségét. A 2010. évi megyei statisztikai évkönyv adatai szerint a megyében 295 ezer ha terület volt mezőgazdasági művelési ágban, melyből 254 ezer ha művelési ága szántó volt. A gyepterületek mérete meghaladta a 30 ezer ha-t, de alacsony volt a gyümölcsös (4464 ha), a szőlő (2375 ha) és a konyhakert (3705 ha) művelési ágú terület aránya. A **termőföldek használata és aránya** az adottságokból adódóan **eltérő képet mutat** a megye keleti és nyugati oldalán, amit jól szemléltet a két hasonló nagyságú mintatelepülés, a megye keleti részén fekvő Árpádhalom és a nyugati fekvésű Üllés művelési ágairól és CORINE felszínborításáról készült ábrák.

2.1.2.1 ábra: Csongrád megye termőföldhasználata 2006-ban a CORINE alapján

2.1.2.2 ábra: Árpádhalom és Üllés termőföldhasználata 2006-ban a CORINE alapján

2.1.2.3 ábra: Árpádhalom és Üllés termőföldhasználata művelési ágak szerint (Forrás: TAKARNET)

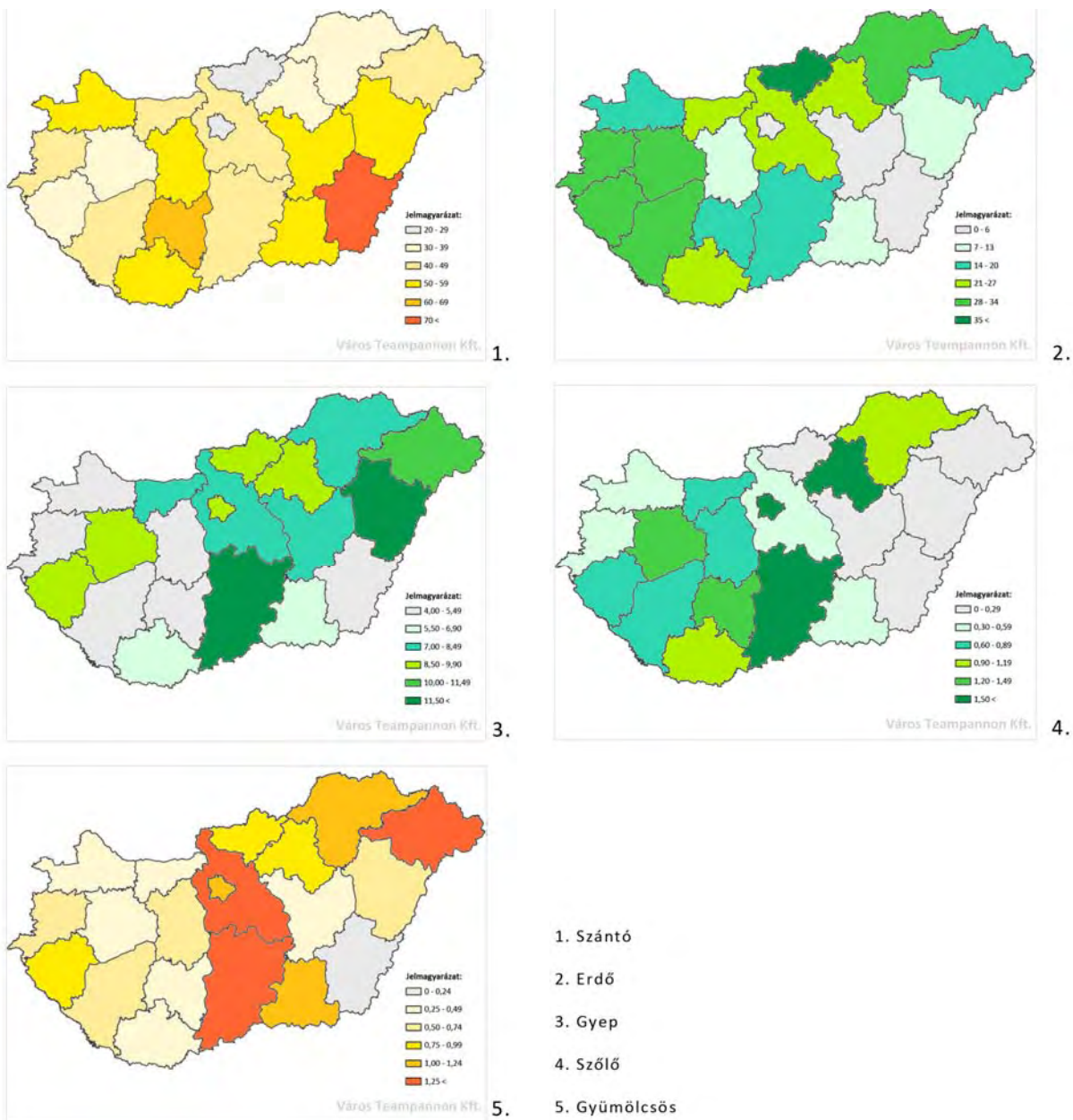
Az eltérő kép abból adódik, hogy a talajadottságok tekintetében a megye „átmenetet” képez a két megye Bács-Kiskun és Békés megye adottságai között. A 2.1.2.1 táblázat a Dél-alföldi régió megyéinek művelési ágainak százalékos megoszlását mutatja. Az adatok jól jelzik, hogy bár mind a három megye az Alföldhöz tartozik, az eltérő természeti adottságokból következően nagyon eltérők a megyék művelési ágainak aránya. Látható, hogy az elsősorban rosszabb minőségű homoktalajokkal rendelkező Bács-Kiskun megyében alacsonyabb a szántók aránya, mint Csongrád megyében, viszont a feketeföldekkel rendelkező Békésben jelentős a szántók aránya. Ezzel szemben Csongrád megye minden más művelési ágának aránya nagyobb, mint Békés megyében. A halastó, konyhakert és a művelés alól kivett területek aránya viszont alacsonyabb Csongrád megyében Bács-Kiskun megyéhez képest. Megállapítható, hogy Csongrád megyében a szántók aránya nagyobb, mint az orszá-

¹¹ CORINE felszínborítottság: európai szintű, köztük Magyarország felszínborítottságának felmérése úrfotók alapján

gos átlag, viszont a gye- és erdőterületek aránya kisebb. A művelés alól kivett területek aránya Csongrád megyében a legnagyobb a Dél-alföldi régió megyéi közül, ami az országos átlagot is meghaladja.

2.1.2.1. táblázat: Művelési ágak százalékos aránya 2010-ben megyénként, és az országban (Forrás: KSH)

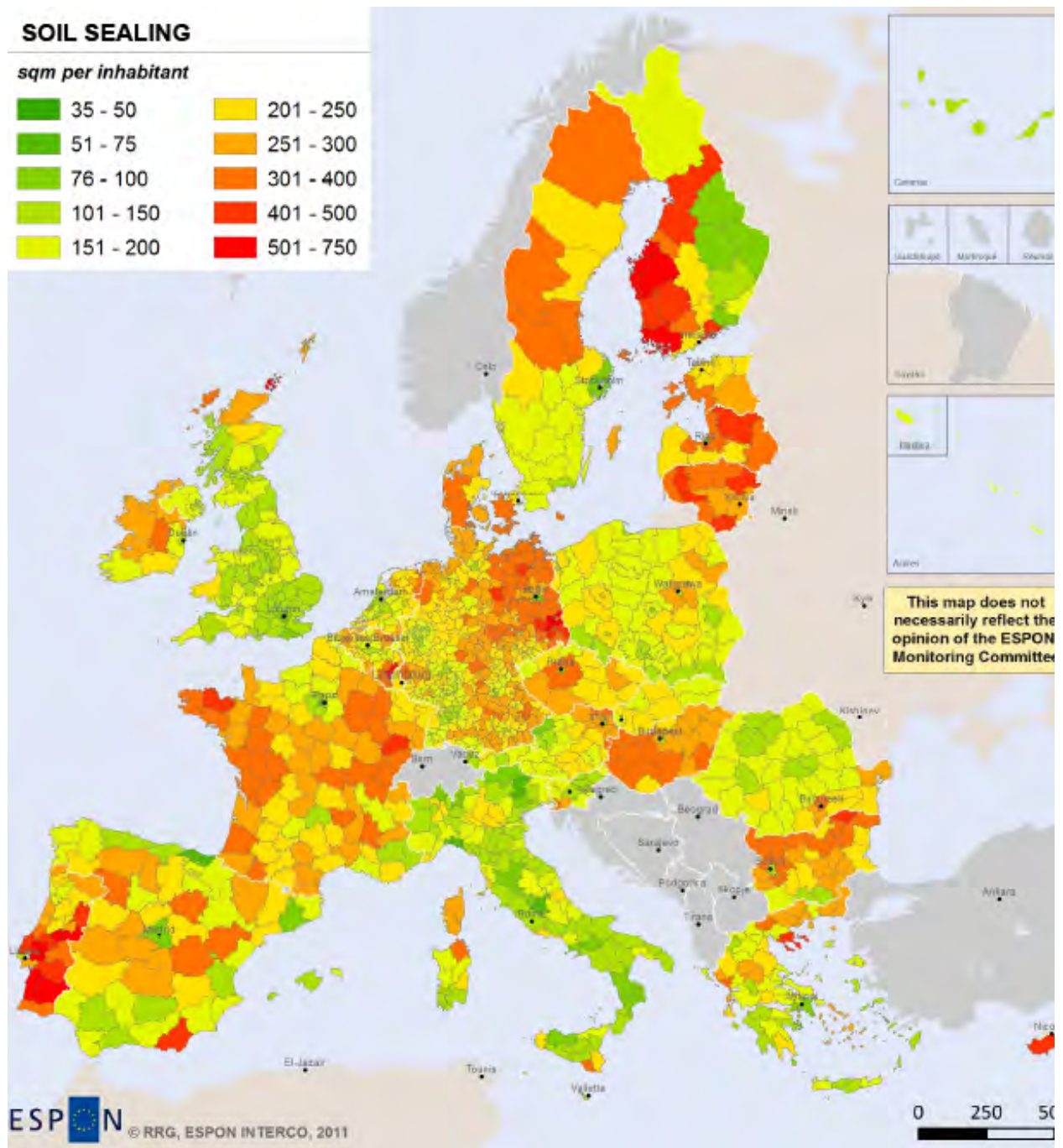
Művelési ágak	Bács-Kiskun megye	Békés megye	Csongrád megye	Országos átlag
Szántó	42,80	70,32	56,70	46,46
Konyhakert	0,73	0,95	0,83	0,88
Gyümölcsös	1,25	0,17	1,00	1,01
Szőlő	2,63	0,02	0,53	0,89
Gyep	11,90	5,47	6,73	8,20
Erdő	20,01	4,72	8,44	20,56
Nádas	1,03	0,19	0,53	0,70
Halastó	0,17	0,40	0,89	0,38
Művelés alól kivett terület	19,4	17,75	24,35	20,93

2.1.2.4 ábra: A jelentősebb művelési ágak százalékos aránya 2010-ben a megyékben (Forrás: KSH)

A termőföldek területnagysága általánosságban csökkenő tendenciát mutat hazánkban. A 2000. évi és a 2006-os CORINE felmérés szerint a termőföldek nagysága például több mint 4100 ha-ral csökkent Csongrád megyében. Ezen belül legna-

gyobb mértékben, 2800 ha-ral a szántóterület felszínborítás csökkent, ugyanakkor az erdőterületek közel 3300 ha-ral, a beépített területek 360 ha-ral gyarapodtak. A KSH adatai szerint a mezőgazdasági művelési ágak 321 ezer ha-ról 295 ezer ha-ra (-26 ezer ha) csökkentek 2000 és 2010 között. A csökkenés elsősorban a gyepterületek méretét érintette, és a művelésből kivett területet gyarapította. A kétféle adatforrás a termőterületek fokozatos csökkenését mutatja, az adatok közötti eltérés az adatforrás jellegéből adódik (lásd még a 2.10 fejezetet).

2.1.2.5 ábra: Termőföld mennyiségének évi átlagos csökkenése egy lakosra vetítve, m^2 -ben (Forrás: ESPON)

A termőföldek csökkenésével kapcsolatban megjegyzendő, hogy az EU 2020 stratégiának egyik fontos célkitűzése a környezetvédelem és az erőforrás-hatékonyság. Bár megújuló energiaforrásról van szó, ugyanakkor korlátozott mind a mennyisége, mind a megújulása. Megújulásában elsősorban a helyes gazdálkodási gyakorlat játszik szerepet, mennyisége függ a termőföldek más célú igénybevételének ütemétől. Az ESPON kutatás során megvizsgálták, hogy az Európai Unió régióiban milyen mértékű a termőföldcsökkenés a települési területek növekedése és az útépités hatására. Ez az érték Csongrád megyében 250 és 300 m^2 /fő közé esik. Ez az érték nagyobb volt 2006-ban, hasonlóan az Alföld több megyéjéhez (pl. Jász-Nagykun-

Szolnok, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg). Ez az intenzitás a megyék felére jellemző, a másik felén – elsősorban a Dunántúli megyékben valamint a Dél-Alföldi régió másik két megyéjében, Bács-Kiskunban és Békésben – a 300 m²-t is meghaladja ez az érték.¹² Ez az intenzitás amúgy Németország keleti régióira, Franciaország nagyobb részére és Bulgáriára jellemző. A termőföld védelme érdekében fontos célkitűzés a felhagyott, barnamezős területek igénybevétele, mely folyamat a megyében csak részleges eredményekhez vezetett.

2.1.3. A TÁJ JELLEMZŐI

Csongrád megye tájszerkezete a megye méretéhez képest rendkívül változatos. Alapvetően három középtáj határozza meg: a Duna-Tisza közti síkvidék, az Alsó-Tiszavidék és a Körös-Maros köze. Ez a három középtáj igen eltérő komplex táji feltételrendszert biztosít a településrendszer alakulásának, a mezőgazdálkodásnak, a vízgazdálkodásnak, a természetvédelemnek. Csongrád megye tájhasználatában a mezőgazdaság meghatározó, ennek ellenére igen jelentős a természeti adottságokhoz igazodó történeti tájhasználat, az ökológiai hálózat, a táji-természeti értékek halmozott jelenléte. Ezek figyelembevételével meghatározhatók összefüggő tájegységek, melyek különböző mértékben érzékenyek.

Az **ártéri táj** a Tisza, a Hármaskörös és a Maros hullámtere, valamikori ártere, a szervesen kapcsolódó holtágakkal, morotvakkal, természetes és természetközeli élőhelyekkel. Az ártéri táj területén meghatározóan fontos a felszíni vizek védelme és az árvízvédelem.

A megyében kiemelkedő táji adottság a felszíni vízhálózat, azon belül is a legnagyobb a Tisza folyó, mely nemcsak a védművek közé szorított hullámtérrel együtt értendő táji elem, hanem fontos kapcsolódó területe az ún. Újholocén medre. Utóbbi az Újholocénben kialakult, meanderező Tisza által érintett, geológiai-talajtani-hidrológiai adottságai alapján jól lehatárolható terület, mely a térség alapvetően észak-déli irányú gerince. Ez az 5-10 km széles, évezredek alatt formálódó vizes élőhely-komplexum biztosított kapcsolatot a Kárpátok és a Balkán között. A máig működő, jólrosszul humanizált, szabályozott, ökológiai folyosó hasznosítása sok tekintetben elmarad a szükséges és elvárt komplexebb kezelési lehetőségektől. Az Alföld és Csongrád megye fejlesztése szempontjából a tiszai ökofolyosó – a folyószabályozásokat követően domináló vízügyi ágazati szemlélet következtében – jelenleg nem tudja betölteni az Alföldön nélkülözhetetlen kiegyensúlyozó szerepet.

2.1.3.1 ábra: Csongrád megye tájszerkezete (Forrás: Csongrád megye Területrendezési Terve - módosítás, Előkészítő fázis, Lázár Tibor, Környezetterv Kft. 2011)

Az Alföld területére jellemző **pusztai tájak** rendszerében a megye területén kiemelt jelentősége van a Körös-Maros Nemzeti Park területéhez tartozó pusztáknak, a Pusztaszéri Tájvédelmi Körzet ártéri tájon kívüli védett területeinek. A pusztai tájak tájképi egységének megőrzésében a természetvédelmi, ökológiai érzékenység mellett a kultúrtörténeti értékek (pl. Ópusztaszer) a meghatározóak. E területeken fontos a rétek, legelők fenntartását szolgáló pusztai tájgazdálkodás kialakítása, a legeltetési állattenyésztés megőrzése, felfejlesztése, a vizes élőhelyek fenntartása, rehabilitációja, a tanyák és a pusztai életforma fenntartása, bemutatása, a génmegőrzés, az ismeretterjesztés. Az ökológiai turizmus még nem alakult ki a térségben, hiányoznak a fogadóközpontok és tájgazdálkodási központok.

A megye területének meghatározó része **mezőgazdasági tanyás táj**, de az eltérő természeti adottságok miatt a Du-

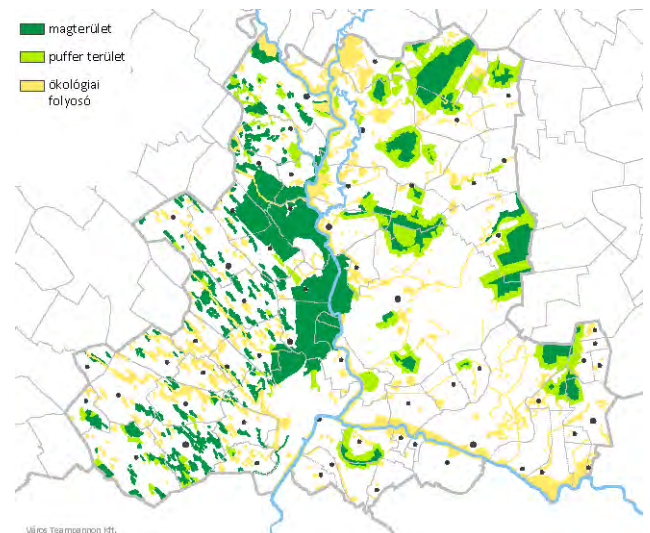
¹² A közölt intenzitásoknak ellentmond a CORINE felszínborítás felmérése, mely szerint 2000 és 2006 között 363 ha-nyi területtel zsugorodott a termőföldek mennyisége. Ez csupán 8,6 m²/fő-t jelent Csongrád megyében. Sajnos az ESPON kutatás publikációja nem tartalmazza az európai szintű adatok forrását.

tot a szántóföldi növénytermesztés mellett a felszabdalt homokvidéken a rétek, legelők, homoki szőlők és gyümölcsösök, tavak, erdők, mocsarak teszik változatossá. A Homokhátságnál sokkal kedvezőbb termőhelyi adottságú a **tiszántúli tanyás táj** a Körös-Maros közti térségben, ahol a szántóföldi növénytermesztés és a nagyobb területű védett tájak a meghatározóak. A termőhelyi adottságoknak megfelelően itt a szántóföldi tanyák a jellemzőek.

Urbanizált tájként tekintjük Szeged megyei jogú város és az azzal egy térszerkezeti egységet képező agglomerálódott Algyő, Sándorfalva, Röske, Újszentiván településeket. Erre a tájszerkezeti egységre a beépített területek magas aránya jellemző. A kevés és értékes zöldfelület különösen fontos a még beépítetlen táji környezetben. A megye iparának jelentős része ebben a térségben koncentrálódik, így a környezet minősége is kedvezőtlenebb a megye más térségeinél.

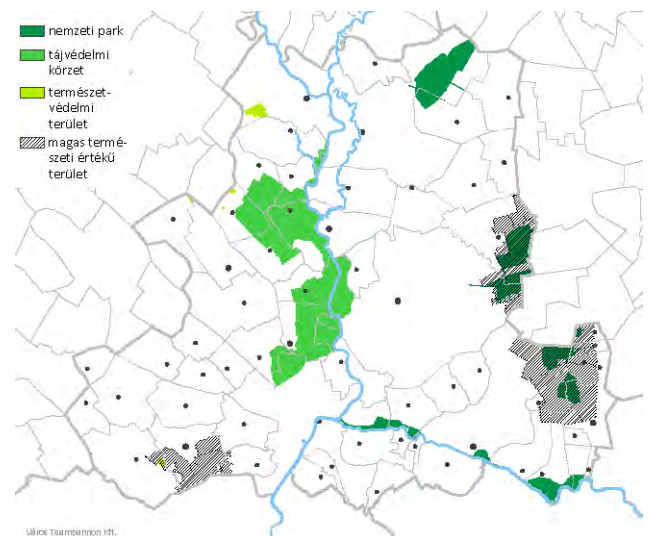
2.1.4. TERMÉSZET ÉS TÁJVÉDELEM

Csongrád megye kisebb-nagyobb kiterjedésű védett természeti területei, ökológiai hálózatának elemei elsősorban a nagyobb vízfolyások, mocsarak, rétek és a puszták madárvédelmi, élőhely-védelmi, természet-megőrzési területeit foglalják magukba. Az országos jelentőségű természetvédelmi területek közül a Tisza mentén található a legnagyobb összefüggő terület, a Pusztaszeri és Mártélyi Tájvédelmi Körzet (ezeken belül Ramsari vadvízi területek is). (2.1.4.a. és 2.1.4.b. melléklet) A Duna-Tisza közti homokhátság területét a magterületek kisebb kiterjedésű mozaikos hálózata jellemzi. Az ökológiai folyosó rendszeréből kiemelkedik a Tisza, a Körösök és a Maros térségének összefüggő folyamatos rendszere. Az ökológiai folyosók gerincét alkotó folyó menti természeti területeket a csatornák, erek teszik összefüggő rendszerré. A megyében ex lege védett természeti területek, a szikes tavak és lápok elsősorban a Duna-Tisza köze térségében, a Homokhátság területén koncentrálódnak. A megye tiszántúli területén a Körös-Maros Nemzeti Park nagyobb kiterjedésű védett területei találhatóak. A Tiszántúlon a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság adatszolgáltatása alapján 151 db kunhalom található. Szemben a jól nyilvántartott országos védettségű területekkel, a **74 helyi jelentőségű védett természeti terület és természeti emlék** digitális, térképi feldolgozása jelenleg még hiányos, védetté nyilvánításuk és a fenntartásukról való gondoskodás a települési önkormányzatok hatáskörébe tartozik. (2.1.4.c. melléklet)

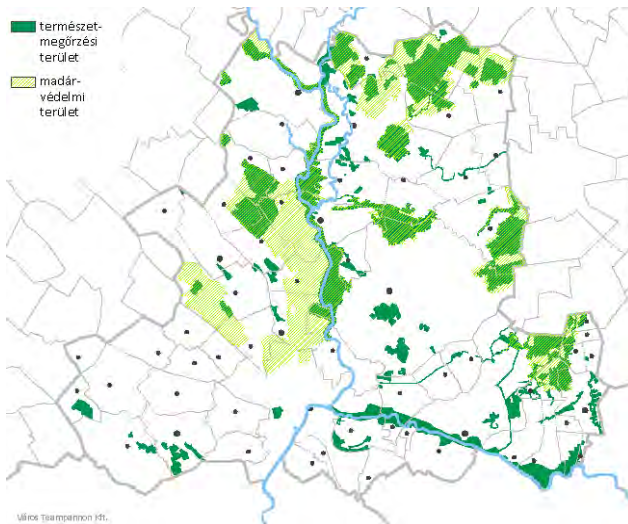
2.1.4.1. ábra: Országos ökológiai hálózat (Forrás: CSMTrT)

Az érzékeny természeti területeket (ÉTT) a 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet jelölte ki azzal a céllal, hogy a természeti, ökológiai szempontból érzékeny földrésztelken természetkímélő gazdálkodási módokat őrizzenek meg, és ösztönző támogatással biztosítsák az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség, a tájképi és kultúrtörténeti értékek összehangolt megőrzését. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program által kijelölt Magas Természeti Értékű Területek (MTÉT) rendszere ezt felülírta, a támogatható területek számát csökkentette. Az Európai Vidékfejlesztési Alapból nyújtott agrár-környezetgazdálkodási támogatások igénybevitelének részletes feltételeiről szóló 61/2009. (V. 14.) FVM rendelet 6. melléklete szerint Csongrád megye területét a Békés-Csanádi hát és a Homokhátság Magas Természeti Értékű Területe érinti, vagyis több homokhátsági település és a Körösszög már nem tartozik a programhoz. (2.1.4.d. melléklet)

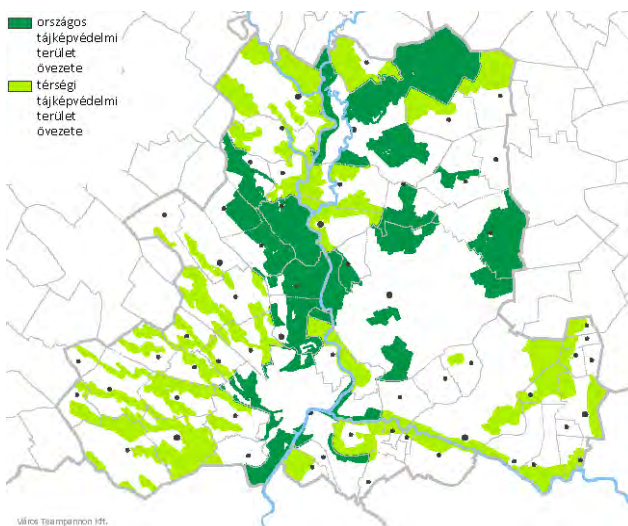

2.1.4.2 ábra: Védett természeti területek (Forrás: CSMTrT)

Az EU-csatlakozás pillanatától a Magyarországra is érvényes két uniós direktíva, a Madárvédelmi- és az Élőhelyvédelmi Irányelv értelmében hazánk köteles volt közösségi jelentőségű természetes élőhelyei, valamint állat- és növényfajai védelmében területeket kijelölni, amelyek így az EU ökológiai hálózatának, a Natura 2000 hálózatnak a részeivé váltak. A Natura 2000 területeket: a különleges madárvédelmi területeket és a különleges természet-megőrzési, illetőleg kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területeket az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet jelölte ki. Utóbbi területek fokozottan veszélyeztetettek és védelmük elsőbbséget élvez. (2.1.4.e. melléklet)

2.1.4.3 ábra: Natura 2000 területek
(forrás: Csongrád Megye Területrendezési Terve - módosítás, Előkészítő fázis, Lázár Tibor, Környezetterv Kft.)

2.1.4.4 ábra: Országos és térségi jelentőségű tájképvédelmi övezetek (forrás: Csongrád megye Területrendezési Terve - módosítás, Lázár Tibor, Környezetterv Kft.)

vidékfejlesztési támogatás esetén a Natura 2000 területeken gazdálkodók plusz pontokat kaphatnak a támogatás igénylés elbírálása során.

A Natura 2000 területek védelmében tehát különösen hangsúlyos a gazdálkodók és a fenntartó, hagyományos gazdálkodási módok szerepe. Ez gyakori konfliktusforrása a gazdálkodók és a területhasználat folyamatait ellenőrző intézmények

Az érintett földrészleteket a 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet tartalmazza. A Natura 2000 hálózat nem helyettesíti, hanem kiegészíti a természetvédelem hazánkban korábban is alkalmazott eszközeit (a nemzeti parkokat, tájképvédelmi körzeteket és természetvédelmi területeket). Az eddig nem védett területen „a Natura 2000 terület kijelölésének célja az azokon található, kijelölésük alapjául szolgáló fajok és kijelölésük alapjául szolgáló élőhelyek természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása, helyreállítása, valamint a kijelölésük alapjául szolgáló természeti állapot és az azt létrehozó, illetve fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása”. Tehát a Natura 2000 területek létrehozásának célja és indoka kizárólag a jelölő EU jelentőségű fajok és élőhely-típusok védelme, ami eltér a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 28-29. § szerinti hagyományos természetvédelmi oltalomtól. A kormányrendelet 8. § (2) értelmében „a Natura 2000 terület céljának elérését nem veszélyeztető vagy nem sértő tevékenység korlátozás nélkül folytatható”, vagyis a Natura 2000 területeken automatikus kizáró akadálya semmilyen tevékenységnek nem áll fenn. Azokon a területeken, ahol a természeti értékek állományai a jelenlegi kezelés mellett megmaradtak, ott a megfelelő kezelés az addigi gyakorlat fenntartása is lehet. Új területhasználati elképzelés esetén azonban mindenképpen meg kell vizsgálni, hogy annak milyen hatásai vannak a kijelölés alapját jelentő fajokra és élőhelyekre. A termelés szerkezet jelentős megváltoztatásnak eseti, hatósági, a jogszabályi követelményeken felüli előírása miatt járhat kártalanítás a Natura 2000 területeken.

Külön támogatási rendszer a Natura 2000 gyeplé (legelő) hasznosítású területeire került kidolgozásra, 2012-től pedig már az erdőterületekre is. E területeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatást a 128/2007. (X. 31.) FVM rendelet és a 41/2012. (IV. 27.) VM rendelet szabályozza. Ezen kívül számos agrár-

között. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a Natura 2000 hálózattal a rezervátum-szerű védelem helyett a társadalmi, kulturális, gazdasági és természetvédelmi érdekek összehangolására alapozó megóvás került előtérbe. A Natura 2000 területet érintő tevékenység, beruházás esetén az engedélyezési terv részeként hatásbecslést kell lefolytatni. Az eddigi tapasztalatok szerint konfliktusok alakultak ki bányászat, vízügyi kezelés, belvízcsatornázás, útépítés és felújítás esetén.

A védett területeket több főút is keresztezi, ami ökológiai konfliktust jelent útfejlesztéseknél, valamint több településnél a belterület határáig húzódik, ami szintén konfliktust okozhat lényeges települési, térségi infrastruktúrafejlesztési projektnél (Baks, Derekegyház, Dóc, Ópusztaszer, Pusztaszer, Sándorfalva stb.). E területek kiterjedése lényegesen eltér a Tisza két oldalán

Tájvédelmi (tájképvédelmi) szempontból érintett területek – a megyei területrendezési terv szerint – az ökológiai hálózat egésze, a védett természeti területek és a nem védett természeti területen lévő Natura 2000 területek, továbbá a megye egész területén jelen lévő tanyás táj.

2.1.4.1. táblázat: Védett természeti területek megoszlása védelmi kategóriáinként, hektár (Forrás: VM, 2011.)

Területi egység	Nemzeti Park	Tájvédelmi Körzet	Természetvédelmi Terület	Összesen	Helyi jel. természetvé d. t.	közigazgatási területe és országos védett t. aránya %	közigazgatási területe és HT aránya %	ország összes védett t. ill. ország t. és az országosan védett t. aránya %
Bács Kiskun megye	52 624	701	3 575	58 901	4 028,50	6,97	0,48	6,60 / 0,63
Békés megye	29 291	0	163	29 454	1 115,20	5,23	0,20	3,30 / 0,32
Csongrád megye	13 721	24 529	640	38 890	3 190,70	9,12	0,75	4,36 / 0,42
Dél-Alföldi Régió	97 636	25 225	4378	127 244	8 334,40	6,94	0,45	14,26 / 14,26
Magyarország	482 600	334 500	29 600	892 400	45 705	9,1	0,49	100 / 9,59

2.1.5. KÖRNYEZETI ELEMEK ÁLLAPOTA ÉS AZ ALAKULÁSUKAT BEFOLYÁSOLÓ FONTOSABB TÉNYEZŐK

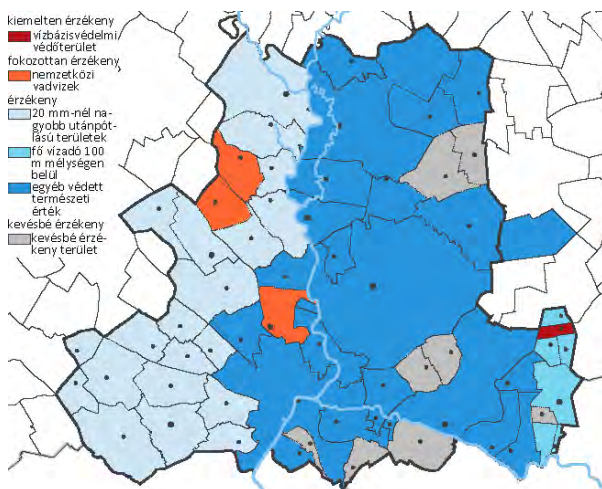
TALAJ ÉS VIZEK ÁLLAPOTA

A 7/2005. (III. 1.) KvVM rendelettel módosított 27/2004. (XII. 25.) KvVM rendelet sorolja be a megye településeit a felszín alatti víz állapota szempontjából **fokozottan érzékeny, érzékeny, kevésbé érzékeny, valamint a kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség-védelmi területen** lévő települések kategóriába. A megye 60 településéből 48 település, azaz a megye **jelentős része az érzékeny kategóriába tartozik** (20 mm-nél nagyobb utánpótlódású területek, fő vízáadó réteg 100 méteren belüli elhelyezkedése miatt), amit a mellékelt térképen mutatunk be.

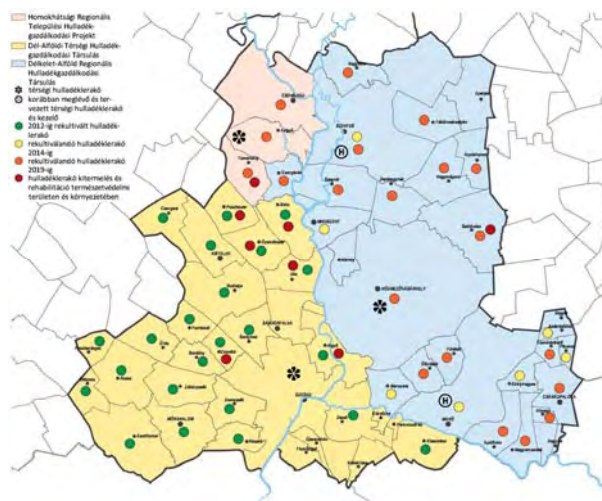
A rétegvíz minőséget egyes területeken a magas **arzen-, bór-, ammónia-, fluorid-, nitrit-, vas- és mangántartalom**, valamint a határértéket jóval meghaladó **metángáz-tartalom** jellemzi. A közüzemi ivóvízkutak egy része hévízkút, ahol a sótartalom viszonylag alacsony, ugyanakkor a **fürdőket ellátó, 1000-2000 m közötti talpmélységű, pannon rétegek-ből származó hévizeknél a sótartalom a több ezer mg/l-t is elérheti**. Az ilyen típusú használt hévizek (fürdővizek) elhelyezése komoly problémát jelent. Csongrád megyében a hatályos kormányrendelet szerint Tömörkény településen kívül az összes település, összesen **70 vízműkút szerepel az ivóvízminőség-javító programban**. A 2001 óta ismert program megvalósítása még el sem kezdődhetett a hiányzó 10% önrész miatt. A 19 projektársulásba tömörült 70 településnek elkészültek a műszaki tervei és pénzügyi számításai (60 mrd Ft), melyeket 2011. év végéig lehetett benyújtani a KEOP keretében. 2011-től az Önerő Alapból a teljes önerőre kaphat támogatást Dél-Alföld, így lassan elkezdődhetnek a megvalósítások. Ebben az évben (2012) Sándorfalván indul a beruházás.

A felszíni vizek és talajvíz esetén a fő szennyezőforrás az emberi tevékenység, melynek kiterjedtebb formái a közvetlen és közvetett települési **szennyvízbevezetés**, valamint a **diffúz szennyezés**. Utóbbi szennyezés (nitrát, foszfor, ammónium) **a mezőgazdasági** (állattartás, túltrágyázás, vegyszerhasználat) és **hulladék-elhelyezési tevékenységből** (nem megfelelő szigetelés) származik, de lehet a települések területére érkező **kezeletlen felszíni lefolyás** (olajszármazékok, nehézfémek, ill. növényvédőszer). Ez akkor jelent kockázatot, ha a nagyobb városokban kiépített elvezető rendszer kezelése nem megoldott, és a beépítés tovább sűrűsödik.

Korábban a megye kommunális hulladéklerakói okoztak helyi szennyezéseket (csurgalékvíz, csapadékvíz, fedetlen, alsó szigetelés nélküli, lakóterületi közelség, homoktalaj, magas talajvíz, vízállásos terület, természetvédelmi területi érintettség stb.). A regionális hulladékgazdálkodási rendszerek megvalósításával és a korszerű hulladék-ártalmatlanítók kialakításával egyidejűleg megkezdődött, és mára jórészt be is fejeződött a kisebb települési hulladéklerakók rekultivációja. Ugyanakkor problémát jelentenek a nagyobb városokban és a közutak mentén időről időre elhelyezett illegális hulladéklerakások.

2.1.5.1 ábra: Felszín alatti vizek szempontjából érzékeny területek (Forrás: 219/2004 (VII.21.) Korm. rendelet 2. melléklete - 3b. Települések besorolása alkategóriák szerint)

2.1.5.2 ábra: A megye hulladékgazdálkodási rendszere és hulladéklerakói (forrás: www.dareh.hu, www.dhgt.hu, www.homokhatsagihulladek.hu)

Belterületi nitrogénszennyezés tekintetében a Kurca és Alsó-Tisza alegység területén van a legtöbb diffúz szennyezés. A talajt és a vizeket szennyezhetik a **fúrású iszap-tárolók** (Algyó, Szentés).

A felszíni víztestek 3%-a már jó állapotú, de a gyenge állapotú víztest még mindig kétszerese a mérsékelt állapotúnak. A **Tisza Mindszent feletti** szakasza a mikroszennyezők és egyéb jellemzők tekintetében szennyezettnek minősül, lefelé a Maros szennyező hatása és Szeged szennyvízmenyisége következtében a vízminőség tovább romlik az országhatárig. **A Maros folyó a térség legszennyezettebb folyóvize¹³, de a Maros alegység víztesten sincs jó állapotú víztest (nitrát és ammónium)**. A Maros már szennyezett lép be hazánkba, bár 2007 óta, az aradi bőrgyár megszűnése és a makói szennyvíztisztítás korszerűsödése miatt, valamelyest javult a minősége. Nagylaknál a folyóba torkolló **Élvíz-csatorna** és a Makó felett befolyó **Szárász erősen** szennyezett. **A Mártélyi-Holt-Tisza a megyében az egyetlen olyan holtág, amely mellett üdülőterület létesült**, ennek azonban a legutóbbi időig **megoldatlan szennyvízelvezetése** és az elszikkasztott szennyvíz jelentős mértékben rontotta a holtág vizét. **A lakott területekhez közeli holtágakba** jelentős mennyiségű szennyvíz kerül(t), **feliszapolódásuk probléma** (pl. Csongrád, Szeged, Hódmezővásárhely): **Gyalai-Holt-Tisza felső szakasza, Serházzugi-Holt-Tisza, Nagyfai-Holt-Tisza**. Több holtág-rehabilitációra is sor került az utóbbi időben (**Újszegedi-Holt-Maros, csongrádi Serházzugi-Holt-Tisza**). A holtágak közül **legjobb vízminőségű a Körtevényesi**. A **rehabilitálandó vízrendszerhez tartozik a szentesi Kurca folyó** is, mert az utóbbi években a vízgyűjtő területén fekvő településeken jelentős fejlesztések történtek, melyek hatására erősen romlott a minősége. A csapadékgyűjtő hálózatok rekonstrukciója, bővítése megnövelte a

¹³ A vizekben található szennyező anyagok lebontására képes mikroorganizmusokat keresnek a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) biológusai egy, a Maros folyó vízminőségének vizsgálatára indult magyar-román kutatási program keretében.

Kurcába jutó csapadék mennyiségét. **A Kurcát terheli továbbá** – sótartalmánál és hőmérsékleténél fogva – **a beelen-gedett használt termálvíz** is (a mederkotrás 2011. tavasszal kezdődött).

Hódmezővásárhely és Székkutas esetében a **szennyvizeknek jelentős hatása van a befogadókra. Hódmezővásárhelyen** az ipari szennyvízkibocsátás van jelentős hatással a **Hódtó-Kistisza csatornára**. A hígrágya kiürítés Makón jelentős. A vízkészletek a **csatornával és tisztítóval nem rendelkező települések és tanyás térségek kommunális és állati eredetű szennyvizével folyamatosan szennyeződnek**. Ez különösen érzékenyen érinti a sekély, porózus víztesten lévő vízbázisokat, és a Maros-hordalékkúp területén lévő vízbázisokat. Az elszikkadás vagy a folyékony hulladék-leürítőre való kihelyezés a magas talajvízállású területeken a talajvizet szennyez(het)i. A problémát tovább növeli **az illegális szennyvízelhelyezés**, amely sok esetben felszíni befogadóba kerül.

A megye szinte összes települését érinti a **vízvezetési probléma**. A belterületi csapadékvíz rendezett elvezetése nem jellemző Csongrád megyében, pedig ülepítők és szűrőmezők alkalmazása esetén csökkenti a talajvízszennyezést. Az általános környezetvédelmi intézkedések közé tartozik a folyékony és szilárd hulladék ártalmatlanítás mellett a csapadékvíz elvezetés és tisztítás is, mely hosszú távon minden településen megvalósítandó. A legtöbb település és kistérség rendelkezik tervekkel.

Az előzőekben ismertetett diffúz szennyezés miatt a vizek mezőgazdasági eredetű **nitrátszennyezéssel** szembeni védelméről szóló 27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet a felszíni és felszín alatti vizek szempontjából nitrátérzékeny településeket tartalmazza, mely szerint 5 település érintett a Maros-hordalékkúpon. A megye legtöbb településén nagy létszámú állattartó telep is üzemel, melyek vizsgálata és korszerűsítése szükséges 2015-ig. A célzott területlehatárolás még nem teljes körű a megyében, a MePAR¹⁴ szerinti blokk szintjén lehatárolt érzékeny területeken csak külön előírások betartásával létesíthető új, vagy bővíthető meglévő állattartó telep (27/2006. (II. 7.) Korm. rendelet, 59/2008. (IV. 29.) FVM rendelet). Diffúz mezőgazdasági eredetű nitrát terhelésből származó szennyezés a Körös-Maros köze víztestet érinti.

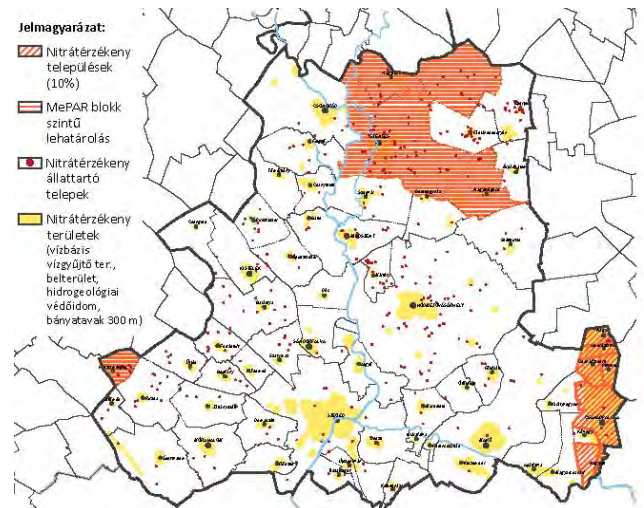
Az Európai Unió 2000. december 22-én hatályba lépett **Víz Keretirányelve (VKI)** szerint 2015-re a víztestek 85%-ánál el kell érni a jó ökológiai állapotot. Magyarország Vízyújtó-gazdálkodási Terve¹⁵ (2009) szerint a legtöbb víztestnél a 2015-ig megszabott határidő alól mentesség kérésre van szükség, műszaki, gazdasági, jogszabályi okok és a lassú javulási folyamat miatt, a Maros alegységen csak a következő, 2021-2027 közötti tervciklusokban érhető el a jó potenciál.

LEVEGŐMINŐSÉG

Csongrád megye területének jelentős része az ország légszennyezettség szempontjából kevésbé terhelt területei közé tartozik. A légszennyezettség elsősorban a városokban és a fő közlekedési útvonalak környezetében jelentősebb. Fő szennyező források a közúti közlekedés, a lakossági-közintézményi fűtés-energiafelhasználás és az ipari, szolgáltatási, szénhidrogén bányászati kibocsátások. Szeged a légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről szóló 4/2002. (X. 7.) KvVM rendelet értelmében a HU0011 kiemelt városok zóna részét képezi. A városban üzemelő automata légszennyezettségi monitorállomás adatai alapján az elmúlt években a PM₁₀ légszennyező anyag koncentrációja meghaladta a vonatkozó határértékeket. Szeged város rendelkezik a légszennyezettség csökkentésére intézkedési programmal.

¹⁴ Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer az agrártámogatások eljárásainak kizárólagos országos földterület-azonosító rendszere. A földterülethez kapcsolódó - részben vagy egészben - európai uniós támogatások igénylése során csak ennek az azonosítási rendszernek az adatait lehet használni.

¹⁵ 1042/2012. (II. 23.) Korm. határozat Magyarország vízyújtó-gazdálkodási tervéről

2.1.5.3 ábra: Nitrátérzékeny területek (forrás: 27/2006. (II.6.) Korm. rendelet, 120/2009. (XI.10.) FVM rendelet, Tisza részvízgyűjtő VGT)

Az első program 2004-ben készült el, 2007-ben módosították, 2008-ban az Európai Bizottság felhívására átdolgozták. 2008-ban ugyanis a PM₁₀ (a 10 µm szemcseméret alatti szálló por) légszennyező anyag határérték túllépése miatt jogszé-
rtési eljárás indult Magyarország ellen, melynek keretében az ország a határérték betartása alóli átmeneti mentességi
kérelemmel fordult az Európai Bizottsághoz, légszennyezettségi zónánként külön-külön kérve a mentességet. Szeged az
éves határérték betartása alól kapott átmeneti felmentést, a maximálisan engedélyezett számú napi határérték-túllépés
betartásának kötelezettsége alól nem. A mentesség feltétele volt az intézkedési program átdolgozása.

Szeged légszennyezettségi adatai kapcsán fontos figyelembe venni, hogy a mérőállomás korábban a Szeged, Kossuth L.
sgt. 89. cím alatt működött, Szeged egyik legszennyezettebb területén, közlekedési típusú állomásként, és alapvetően a
közlekedésből származó immisziós állapotokról szolgáltatott adatokat. Reprerentációs területe kicsi, eredményeiből a
város légszennyezettségi állapotára csak nagy pontatlansággal lehet következtetni. A monitorállomás 2011. március 26-
ától a jelenlegi helyén (Szeged, Rózsa u. 15796 hrsz.) működik, és biztosítja a városi háttérszennyezettség vizsgálatát, így a
valósághoz közelebb álló adatokat szolgáltat.

A monitorállomás áthelyezését megelőzően Szegeden a nitrogén-dioxid értékei minősültek egészségügyi határértéket
meghaladónak (2010-ben 21 alkalommal), de a szálló por mértéke is a felső vizsgálati küszöb és a légszennyezettségi
határérték között volt. A szén-monoxid, a benzol és a kén-dioxid tekintetében jónak mondhatók az értékek. A mérőállo-
más áttelepítése óta nem regisztráltak PM_{2,5} légszennyező komponens éves határérték-átlépést, továbbá a PM₁₀ lég-
szennyező anyag éves átlagkoncentrációja 2011-ben nem haladta meg az éves határértéket, határérték alatt volt a NO₂
éves átlaga, az 1 órás határértéket pedig összesen 10 alkalommal lépte túl (jogszabály szerint 18-nál többször nem léphe-
tő túl a naptári év alatt). A levegőminőség értékelését a megye a 4 településén található RIV manuális mérőállomás alap-
ján lehet megtenni, de csak a nitrogén-dioxid koncentrációkat mérik. Eszerint 2007 és 2011 között Hódmezővásárhelyen
és Kisteleken kis mértékben növekedett a koncentráció, Szegeden 2010-ig csökkent, majd ismét növekedett, Makón
pedig csökkent. A régió egész területén nem található szennyezett település.

2.1.5.1. táblázat: *Értékelés a rendelkezésre álló teljes 2011. évi manuális mérőhálózat adatállomány alapján a me-
gyei települések szerint éves határértékekhez viszonyítva (Forrás: Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer
(Forrás: KTVF))*

Település	Légszennyezettségi index			Összesített index
	NO ₂	SO ₂	Ülepedő por	
Hódmezővásárhely	kiváló	-	-	kiváló
Kistelek	jó	-	-	jó
Makó	jó	-	-	jó
Szeged	megfelelő	-	-	megfelelő

Automata mérőállomás egyedül Szegeden található. A 2011-ben mért légszennyező anyagok (SO₂, NO₂, NO_x, CO, O₃,
PM₁₀, Benzol) statisztikai mutatói alapján az összesített légszennyezettségi index az év első harmadában „szennye-
zett”, utána „megfelelő” minősítést kapott, miután áttelepítésre került. A szálló por koncentráció (PM_{2,5}) éves határér-
ték átlépés egyedül a szegedi állomáson történt.

2.1.5.2. táblázat: *A 2011. évi index szerinti értékelés a megyei automata mérőállomások szerint (Forrás: KTVF)*

Település	Légszennyezettségi index								Összesített index
	SO ₂	NO ₂	NO _x	PM ₁₀	PM _{2,5}	Benzol	CO	O ₃	
Szeged	kiváló	megfelelő	szennyezett	szennyezett	szennyezett	megfelelő	*	kiváló	szennyezett
Szeged2	kiváló	jó	jó	jó	megfelelő	jó	-	jó	megfelelő

* nincs értékelhető adat

A megyében nincs nehézipar és komoly terhelést okozó erőmű¹⁶, a közlekedési eredetű emisszió viszont átmenetileg
növekvő tendenciát mutat, az útfejlesztések megvalósításáig. Jelentős légszennyezést okoz a szénhidrogén-bányászat és
a hozzá kapcsolódó technológiák (gázmotorok üzemelése, a feldolgozás során levegőbe kerülő gáz halmazállapotú szén-
hidrogének, illetve azok fáklyázása). Az elmúlt években megkezdtek az algyői mezőn működő fáklyák korszerűsítését is.
Az elmúlt néhány évben a kibocsátó pontforrásokból a kén-oxidok, a nitrogén-oxidok, a szilárd anyag és a szén-dioxid

¹⁶ Jelenleg folyik a Szegedi kombinált ciklusú gázturbinás erőmű környezethasználati engedélyeztetése

éves mennyisége csökkenést mutat, míg, a szén-monoxid mennyisége nőtt (2010. évi adat). A városok tekintetében jelentős pozitív változás Szentesen és Kisteleken történt. A megye területén lévő légszennyező telephelyek száma növekedést mutat. A közlekedésből származó határérték feletti kibocsátó pontforrások száma a városokban magas. Az elkerülő utak és gyorsforgalmi utak, M5, M43 megépülésével valamelyest csökkentek az értékek 2006 óta. A főutak mentén Makó, Deszk, Hódmezővásárhely is szenvednek a tranzitforgalomtól.

2.1.5.3. táblázat: Üvegházhatású gázok kibocsátása összesítve és ágazatok szerint (KSH Eurostat)

Szennyezőanyag	Kibocsátás mennyiség ezer tonna széndioxid egyenérték			
	Magyarország 2007	EU-27 2007	Magyarország 2010	EU-27 2010
Teljes kibocsátás	75 649	5 078 387	67 679	4 720 878
Energiatermelő ipar- ágak	20 415	1 605 795	16 668	1 425 346
Feldolgozóipar és építőipar	5 018	673 249	3 903	584 884
Szállítás	12 832	980 178	11 870	930 725
Ipari folyamatok	8067	419 382	6 386	343 130
Mezőgazdaság	8955	475 886	8 267	461 567
Hulladékgazdálkodás	3 871	149 170	3 687	141 507

A megyében a legnagyobb szén-dioxid és nitrogén-oxidok kibocsátó az algyői MOL gázüzem, országos viszonylatban a 31. helyen volt 2010-ben (Lásd: 2.1.5.a melléklet). Szén-monoxid tekintetében az algyői gázüzem a 2., megelőzi a szentesi sertésletelep. A megyében a legnagyobb szilárd anyag-kibocsátó a dóci és a szegedi terményszárító (Karotin Kft.). A régiót illetően a legnagyobb szén-dioxid és nitrogén-oxidok kibocsátásában megelőzi az orosházi üvegyár az algyői gázüzemet, de összességében a régióban Csongrád megyében a legnagyobb a szén-dioxid kibocsátás (63%). Mivel az Európa 2020 Stratégia tematikus célkitűzései között kiemelt szerepet kap a környezetvédelem, az erőforrás-hatékonyság, a légszennyezőanyag kibocsátások csökkentése, különösen az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság felé történő elmozdulás, az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, ezért fontos feladat további technológiai korszerűsítés támogatása a megyében is, mely elsősorban a tüzelőanyag és nyersanyag felhasználásban fog megjelenni.

2.1.5.4. táblázat: Légszennyező gázok kibocsátása ((Forrás: LAIR)

Szennyezőanyag	Kibocsátás mennyiség ezer tonna					
	Csongrád megye 2007	Dél-Alföldi Régió 2007	Magyaror- szág 2007	Csongrád megye 2010	Dél-Alföldi Régió 2010	Magyarország 2010
Széndioxid	1 197,7	1 875,6	40 673,1	451,51	994,8	19 051,2
Kén-oxidok	0,032	0,63	17,5	0,02	0,55	13,46
Nitrogén-oxidok	0,53	2,44	36	0,49	2,41	64,16
Szén-monoxid	0,42	2,25	51,13	1,34	1,2	34,04
Szilárd anyag	0,043	0,29	4,61	0,036	0,19	3,27

A szálló por koncentrációjának növekedéséért a közlekedés mellett a homokhátsági futóhomok is felelős. A kiugróan magas koncentrációjú időszakok kialakulása (napi határérték túllépés) jelentős részben a kedvezőtlen meteorológiai, klimatológiai folyamatoknak köszönhető, és abszolút meghatározó a légköri inverziós helyzetek hatása. Szeged földrajzi fekvéséből adódóan az uralkodó szelek a Duna-Tisza közti homokhátról a véderdők, illetve az összefüggő felszínborítás hiányában nagy mennyiségű szilárd komponens szállítanak a városba. A sík, enyhén tagolt, gyenge víztartó képességű talajjal borított felszín defláció és erózió által fokozottan veszélyeztetett, ami jelentősen fokozza a levegő természetes eredetű portelhelését.

A pollenszennyezés általában megyszerte nőtt a településeken, ezen belül jelentős probléma a parlagfű szennyezettség. A szegedi kistérségben több településen volt már térségi program keretében parlagfű gyérítési akció.

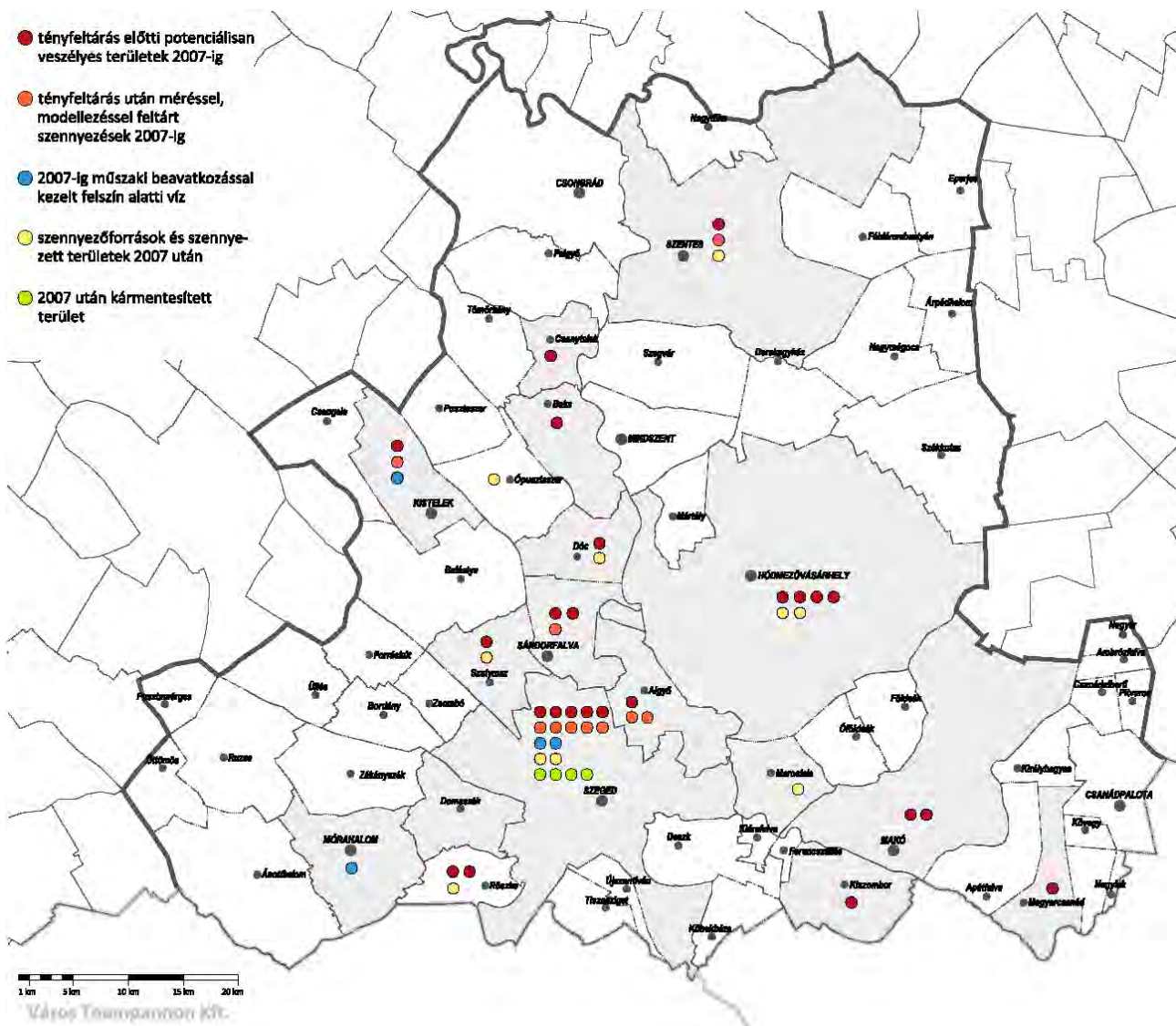
ZAJ- ÉS REZGÉSTERHELÉS

A közúti közlekedésből eredő zaj elsősorban főutak mentén jellemző, az **egyre intenzívebbé váló tranzitforgalom következtében**, de a sűrű beépítésű lakó- és nagy forgalmú belvárosi területeken is. A vasúti közlekedés zajhatása is jelentős.

A belvárosok közlekedési zaja a tömegközlekedés korszerűsítése és a települést elkerülő közutak kiépítése következtében több helyen csökkent, és javuló tendencia várható. Jelentős javulás **az M43 autópálya befejezése és az elkerülő szakaszok jövőbeni kiépülése után várható.**

A **légiközlekedés** okozta zajhatás a szegedi regionális repülőtér környezetében nem jelentős. A repülőtér 50-60 fős repülőgépek fogadására alkalmas, jelentősebb fejlesztése nem várható. A repülőtér védőövezetére vonatkozó területhasználati korlátozások biztosítják, hogy a környezetükben zajtól védendő területfelhasználás ne alakulhasson ki, illetve zajtól védendő létesítmény ne épüljön.

2.1.6. SZENNYEZETT TERÜLETEK SZÁMBAVÉTELE

2.1.6.1 ábra: A megye szennyezett és kármentesített területei (forrás: FAVI-KARINFO, VITUKI 2011)

Az Országos Környezeti Kármentesítési Program része a szennyezett területek megismerése, a kockázat és a szennyezettség csökkentése, megszüntetése. A **Felszín Alatti Víz és a Földtani Közeg Környezetvédelmi Rendszer (FAVI) részeként működő Kármentesítési Információs Rendszerben (KÁRINFO)** nyilvántartott tényleges és potenciális szennyezőforrások

adatait (VITUKI 2011) a megyei területrendezési terv helyzetelemzése részletesen feldolgozta. A 2007 előtti adatok tartalmaznak a legtöbb ipari tevékenységet folytató területen a potenciális szennyező forrásokat, elsősorban mérnöki becslések és következtetések alapján. Az egykor elavult technológiával üzemelő ipari telephelyek, szénhidrogén-kutak, üzemanyag-töltők, kommunális és veszélyes hulladéklerakók, döngkutak, kommunális folyékony hulladékürítők és tározók környezetében vannak a legjelentősebb szennyezőanyagok, melyek felmérése és kármentesítése sürgető feladat (Algyő, Hódmezővásárhely, Sándorfalva, Szeged települések többszörösen is érintettek). Egy hektárt meghaladó szennyezőforrás a hódmezővásárhelyi döngtér és a szegedi festékgyár területén fordulhat elő. A legjelentősebb szennyezőanyag az **ásványolaj és származékai és a szénhidrogén**. Mivel az **algyői fémipari telephely szennyezése „C” hidrogeológiai védőterületen** van, sürgető a műszaki beavatkozás. Algyő Farki rét 8. telephely nehézfém-szennyezés kármentesítése már megtörtént. 2007 előtt kármentesítés négy telephelyen történt (szegedi gumigyár, kisteleki kábelgyár stb.). A 2007 utáni adattáblából kiderül, hogy Dóc, Domaszék, Hódmezővásárhely, Maroslele, Szatymaz, Szeged, Szentes településeken volt szennyezés, de a nagyobbak közül csak a szegedi festékgyár területén és a kiskundorozsmai szénhidrogén vezetéksérülésnél történt meg a sikeres műszaki beavatkozás. A szegedi térségben szennyezést tekintve elsősorban a szénhidrogénbányászat területei, a balesetek helyszínei, a kutatási és fúrási olajiszapok és iszaptárolók környezete potenciális szennyezett terület (Algyő, Ásotthalom, Kiszombor stb.).

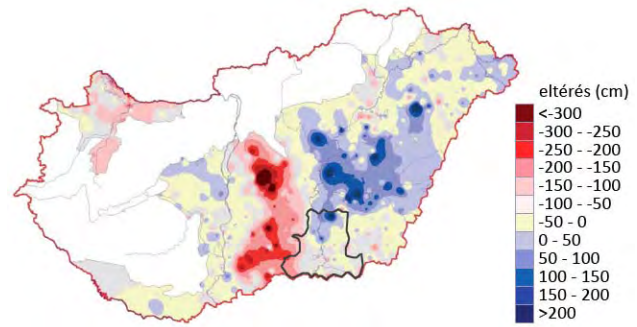
A Vízyűjtő-gazdálkodási tervekben összesítették a víztest szennyezéseket, mely szerint fém és szénhidrogén szennyezőanyag érinti a Kurca, Alsó-Tisza jobb part több területét.

2.1.7. FELSZÍNI ÉS FELSZÍN ALATTI VÍZKÉSZLETEK

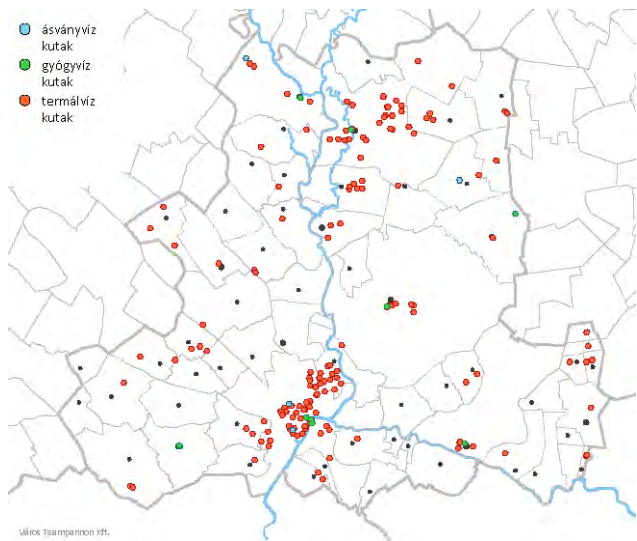
A megyében lévő vízkészletek a vízyűjtő-gazdálkodási tervek szerint meghatározott **víztesteken** keresztül vizsgálhatók. A felszíni **vízkészlet-gazdálkodásában** elsősorban a **folyóknak** van jelentős szerepük. A Tisza a szegedi szelvényen keresztül másfél Magyarországnyi vízyűjtő terület vizét vezeti le. A Tisza legnagyobb mellékfolyója a Maros, Nagylaknál lép be Csongrád megye területére, a Hármaskörös viszont csak kis szakaszon érinti a megyét. A megye további vízfolyásai **csatornák** (43 víztest), melyek a belvizek elvezetésében, öntözővizek eljuttatásában játszanak szerepet. Ebből következően a medrük vagy mesterséges, vagy erősen módosított. A megye területén 17 jelentős **állóvíz** található, melyből hét szikes tó, négy holtág, öt pedig halastóként üzemel. A tavak közül egyedül a Csikópusztai-tó maradt meg természetes állapotában, a többi vagy mesterséges, vagy erősen módosított. Itt emelendő ki, hogy e **tavak többsége**, valamint a **nagyobb kapacitású csatornák** (pl. Kurca, Vidreéri főcsatorna felső szakasza) **belvíztározóként is működnek**. A megyét érintő víztestek felsorolását, jellemzőit a területrendezési tervhez készült helyzetelemzés részletesen tartalmazza. A belvíztározók jelenlegi szerepe elsősorban kárelhárítás, ugyanakkor fontos vízvisszatartó szerepük is lehetne, amely némiképp ellensúlyozni tudja az extrém időjárási helyzetek kedvezőtlen hatásait. Ehhez a teljes belvízelvezető rendszer átalakítására szükség van (pl. tápanyag-szűrőmezők kialakítása, több belvíztározó kialakítása). Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás nem csupán tározók építését kell, hogy jelentse, hanem a komplex **tájgazdálkodás fokozatos kialakítását**, kiemelve a mozaikos termelési szerkezet helyreállítását, mélyebb fekvésű, vizegyűjtő/belvizes területek művelésből való kivonását (lokális tározók), csatornarendszerek fejlesztését, szárazságtűrő fajták ültetését stb. Megfelelően üzemelő tájgazdálkodási rendszer esetén a víztöbbletre már nem mint veszélyre, hanem mint lehetőségre és esélyre kellene tekinteni; az aszály ellensúlyozásának és a felszín alatti vízkészletek (talajvíz) megőrzésének esélyére.

A vízgyűjtő-gazdálkodási tervek szerint **13 felszín alatti víztest** érinti a megyét, melyből hét víztest sekély, azaz talajvíz. A talajvíz szintje a Magyarország kistájainak katasztere szerint 2-4 méter között található, a Homokhátság nagyobb területein eredetileg ennél is magasabban állt. A megfelelő magasságú talajvízszint elsősorban a mélyebb gyökerű növénykultúráknak, ültetvényeknek biztosíthatja az állandó, kiegyensúlyozott vízellátást, a szárazabb időszakok átvészelését. Ezért is fontos a víztöbbletek megfelelő kezelése, mert az biztosítja a talajvíz szinten tartását. A térség, de elsősorban a Homokhátság legnagyobb problémája, hogy az 1956-60-as évekhez képest jelentősen **csökkent a talajvíz szintje**. A VITUKI 2003-as adata szerint a megye nagyobb részén 0,5-1,0 méteres talajvízszint csökkenés tapasztalható, de a megye nyugati peremein a két métert is elérheti (A Homokhátság egyes részein a 3 métert is meghaladja). Ez nem csak az **éghajlatváltozásra**, hanem **antropogén hatásokra** (túlhasználat, túlzott belvíz elvezetés) is visszavezethető. Az 1970-es évek közepétől az 1980-as évek közepéig a csökkenés a meteorológiai változásokat követte, később pedig a szárazabb időjárás hatására az erősebb kitermelés is közrejátszott. A 2000-es években ugyanakkor már nem tapasztalható további tartós süllyedés. A vízgyűjtő-gazdálkodási tervek szerint a megye legnagyobb részén lévő talajvíz még jó mennyiségi állapotú, de **a veszélyt továbbra is az intenzív vízkivétel jelenti**. A megye nyugati peremvidékein ugyanakkor már nem megfelelő a mennyisége.

A megye területét további hat **mélyebben fekvő felszín alatti víztest** érinti (rétegvíz). Csongrád megye rétegvíz-készlete földtanilag védettnek tekinthető, jelenleg szennyeződése nem tapasztalható. Közütemi ivóvízbázisokra védőidom kialakítása még sok esetben nem történt meg, de azokat a 377/2007.(XII. 23.) Korm. rendelettel módosított 123/1997. (VII. 18.) Korm. rendeletnek megfelelően ki kell alakítani. Véltetően felszíni védőterület kijelölésére sehol nem lesz szükség, a rétegvízi védelem megvalósítása elegendő lehet. Az elmúlt évszázadban igen nagy számban fúrt, majd felhagyott és szabályszerűen meg nem szüntetett mélyfúrású kutak jelentik a legnagyobb potenciális veszélyforrást. Szakszerű eltömékelésük – **a túlhasználat** (illegális kivétel) **miatt a jó és gyenge határán lévő mennyiség** – rétegvíz-készlet és ivóvízbázisaink védelme érdekében nagyon fontos. Az ivóvíz ellátásért elsősorban az ivóvízkutak felelősek, melyekből 312 db található a megyében az ATIKÖVÍZIG adatai szerint. A megyében kiemelkedő szerepük van a termálvizeknek (30 °C-nál nagyobb hőmérsékletű rétegvizek), melyek hasznosítása közel fele-fele arányban oszlik meg az **energianyerés** és a **vízellátás között**. A megyében található **termálkutak 45%-a a mezőgazdasági üzemek fűtésében**, kisebb részben a távfűtésben, üzemi terek fűtésében játszik szerepet. A további kutak nagyrészt az ivóvíz- és üzemi vízellátást, kisebb részt a termálfürdők táplálását szolgálják. A rétegvizek jó mennyiségi állapotának megtartását szolgálja a felhasznált szennyeződésmentes vizek jogszabályban előírt kötelező **visszatáplálása** az energiatermelő tevékenység esetén, mely a 2005. évi adatok szerint csak Csongrád megyében (Hódmezővásárhely, Szentes, Szeged) történik meg. A vízügyi ágazat álláspontja szerint a termálvíz visszasajtolása – megfelelően szabályozott műszaki és gazdasági keretek között – vízkészlet gazdálkodási szempontból nagyon fontos és szükséges. Ahol az évtizedek óta tartó hévízkitermelés és hasznosítás mellett nincs visszasajtolás, ott a készletekkel való gazdálkodás nem fenntartható, a felszíni vízkészletek szennyezése folyamatos. Ez a kötelezettség ugyanakkor nagy anyagi terhet ró a mezőgazdasági üzemekre, ezért a megfelelő megoldás érdekében a kormányzat 2015 közepéig tolta ki a kötelezettség véghatáridejét

2.1.7.1 ábra: A 2003. évi átlagos talajvízszint eltérése a 1956-60 évek átlagától (Forrás: VITUKI)

2.1.7.2. ábra: Ásványvíz, termálvíz és gyógyvíz kutak Csongrádban (Forrás: ATIKÖVÍZIG)

(Lásd bővebben Energiaforrások fejezet). A megye – tekintettel a várható költség és az elért cél közötti aránytalanságra – magának a szabályozásnak a kellő indokoltságát is megkérdőjelezi (lásd a Megújuló Energiaforrások c. alfejezetben).

Termálvíz ásványvízzé vagy gyógyvízzé történő minősítését az Országos Gyógyhelyi és Gyógyfürdőügyi Főigazgatóság (OGYFI) engedélyezi. Az ÁNTSZ honlapja szerint a megye területén **tizenkettő elismert gyógyvizet és négy elismert ásványvizet adó kút** található. Az ásványvíz szigorú vízminőségi kategóriának megfelelő ivóvíz, a vízminőségi határértékeket kormányrendelet határozza meg, amelyeknek Csongrád megyében négy kút felel meg. ~~Jelenleg csak Szegeden van ásványvíz palackozás a Santé kútból.~~ A gyógyvíz-kutak többségére gyógyfürdők települtek.

A vízkészletek témaköre szorosan kapcsolódik az Európai Unió célkitűzései között szereplő erőforrás-hatékonysághoz. Édesvízkészleteink korlátosak (nem csak hazánkban, hanem az egész világon), ezért különösen ügyelnünk kell megóvásukra. Az alábbi táblázatban látható, hogy hazánkban miképpen alakult 2000-2010 között a termelt és szolgáltatott vízmennyiség. (Az ivóvíz-szolgáltatással összefüggő megyei és regionális összehasonlítások a Vízellátás fejezetben találhatóak.)

2.1.7.1. táblázat: Magyarországon megtermelt és szolgáltatott vízmennyiség 2000 és 2010 között, millió m³-ben (Forrás: KSH)

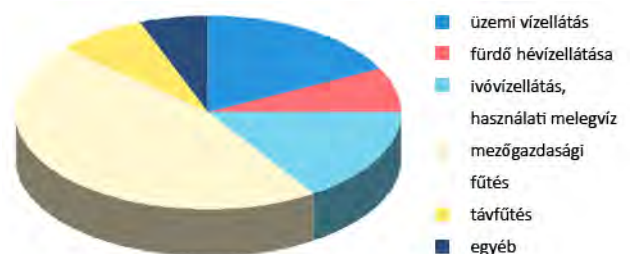
Vízfelhasználás jellege	2000	2005	2010
Termelt vízmennyiség	721	677	597
Háztartások részére szolgáltatott vízmennyiség	388	371	341
Egyéb fogyasztók részére szolgáltatott vízmennyiség	172	149	113

Az adatok szerint a kitermelt vízmennyiség mintegy 20%-kal csökkent. Jól látható, hogy ezt 2/3 arányban az egyéb fogyasztók (itt beleértve az ipart, mezőgazdaságot is) vízfelhasználásának csökkenéséből ered, és csak 1/3 arányban a lakosság vízigényének csökkenéséből. Ezt a változást a tudatos vízfelhasználás, takarékoskodás (áremelkedések), valamint az új, környezetkímélő és erőforrás-hatékony technológiák bevezetése együttesen eredményezték. Sajnos erre vonatkozóan részletes adatok nem állnak rendelkezésre. Az EUROSTAT statikus táblái is ezt a folyamatot példázzák: a feldolgozó ipar számára megtermelt vízmennyiség 2000 és 2008 között 166 millió m³-ről 81 millió m³-re csökkent, a mezőgazdasági célú víztermelés pedig 2000 és 2006 között 721 millió m³-ről 305 millió m³-re csökkent hazánkban. A vízfelhasználás várhatóan tovább fog csökkenni az új technológiák terjedésével, ami egyrészt kíméli a vízkészleteket, másrészt jelentős költségmegtakarítást jelenthet a vállalkozások számára.

2.1.8. ENERGIAFORRÁSOK

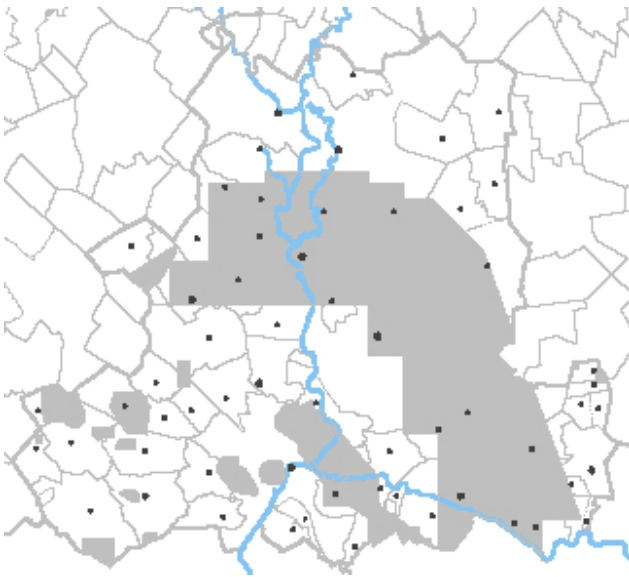
Az alföldek jellegzetes fosszilis energiahordozója a földgáz és a kőolaj. A Magyar Bányászati és Földtani Hivatal adatai alapján a megyében 26 bányatelken folyik a kőolaj és földgáz kutatása és kitermelése. A hazai készletek kimerülőben vannak: várhatóan 2025-26-ra ki fognak merülni. A KSH adatai szerint az ország termelése 2000 és 2010 között folyamatosan csökkent, földgáz évi 3,5 milliárd m³-ről 2,6 m³-re, a kőolaj évi 1136 tonnáról 723 tonnára. Jelenleg az energiaellátás 60%-ban külföldről biztosított, s e függőség a kimerülő készletekkel növekedni fog.

Az Európai Bizottság 2009/548/EK előírása szerint elkészült **Magyarország 2010-től 2020-ig érvényes Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terve** (Nemzeti Cselekvési Terv: NCST), amely az **ország bruttó energiafogyasztásának 14,65%-át megújuló energiából vállalja előállítani**. A „zöld-energia” ágazatot egyben a gazdasági fejlődés egyik kitérési irányának is tekinti a kormányzat, ami új munkahelyeket teremt. Felhasználási módjukat tekintve a megújuló

2.1.8.1. ábra: Termálvizek hasznosítása (Forrás: ATIKÖVÍZIG)

energiák részarányát 2010-től 2020-ig a fűtés-hűtés terén 9,0-ról 18,9%-ra, a villamos-energiában 6,7-ről 10,9%-ra, a közlekedésben pedig 4,6-ről 10,0%-ra kell emelni.

2.1.8.2 ábra: Szénhidrogén bányatelkek (Forrás: Magyar Bányászati és Földtani Hivatal honlapja)

biogáz tisztított formája a **biometán**, amit Magyarországon még nem gyártanak. Külön figyelmet érdemel a **kettős hasznosítás, amely során a keletkező zöldáram mellett a zöldhő is hasznosul**, például közvetlen felhasználásra. Az **energiafarm-rendszerek** szintén kedvezményezettek lesznek a jövőben, ahol a **bioetanol, a biogáz, az állattartás és a szántóföldi növénytermesztés integrált rendszerei** összehangolódnak. Elképzelhető, hogy a vezetékes gázhálózat nélküli települések, külterületi lakott helyek, tanya-csoportok szilárd biomasszában alapuló energia-ellátási rendszert építenek ki támogatással.

A Cselekvési Terv törekszik arra, hogy az elkövetkező 10 évben a **cseppfolyós bioüzemanyagok** terén **olyan alapanyagok használata terjedjen el, amelyek nem jelentenek versenyt az élelmiszer-termelésre nézve**. A második generációs bioetanol és biodízel biztos piacra számíthat az EU-ban. Magasabb feldolgozottsági fokú mezőgazdasági termékről lévén szó, az előállítás a tervek szerint hozzájárulhat a termékpiacok stabilizálásához. Az **állattenyésztési ágazatban speciális magyar modell a kisméretű, évi 5-10 ezer tonna kapacitású kisüzem ösztönzése**, amelyek működéséhez a szükséges **alapanyagokat helyben (legfeljebb 40 km körzetben)** biztosítani lehet. **Bioetanol** üzem létesítése akkor nyerhet támogatást, ha a CO₂ megtakarítás eléri a 35%-ot.

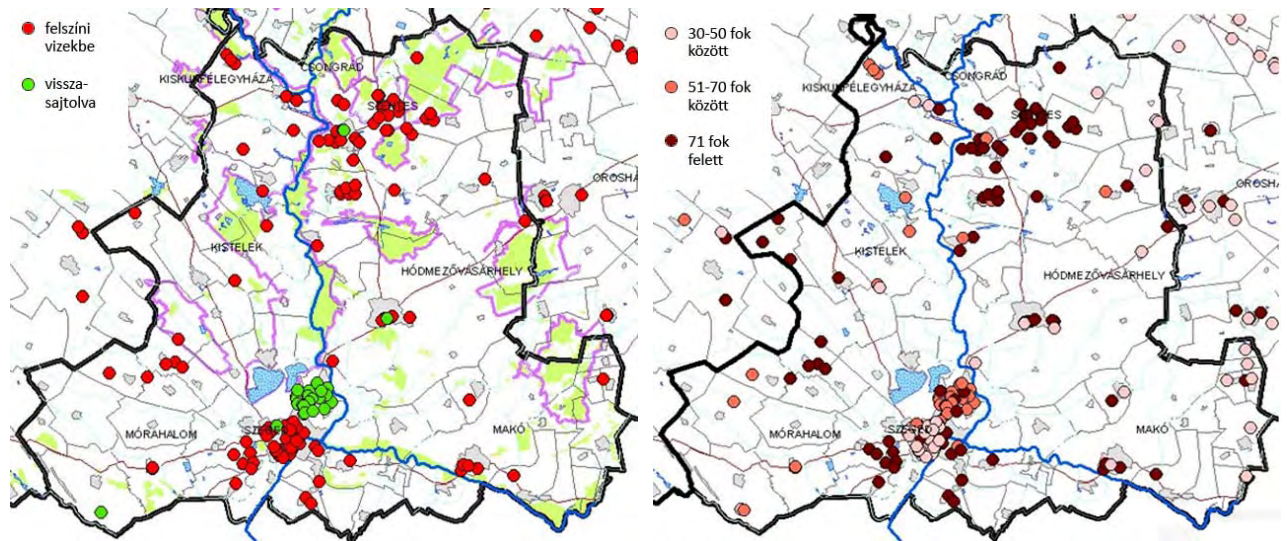
Szintén kiválóak a lehetőségek a **napenergia** hasznosítására, mivel az egész országban Szeged környékén a legnagyobb a besugárzás mértéke és a napsütéses órák száma. Az energia felhasználásának jellegzetes eszköze az épületek besugárzott felületére, többnyire a tetőre szerelt napkollektor. Jelenleg alacsony arányban hasznosulnak a telepíthető felületek. Legeredményesebben a távhő-szolgáltatási rendszerek kiegészítésére szolgálhat ez az energiafajta a legnagyobb besugárzási időszakban (melegvíz-előállítás, medence-fűtés), de **komplex módon, a többi megújuló energiafajttal összehangoltan alkalmazva egész évben** eredményesen kihasználható. Fontos eleme a felhasználásnak a megfelelően **hőszigetelt melegvízes energiátároló. A megyében több helyszínen (Kistelek, Balástya és Csongrád) érdeklődtek 1,5 MW teljesítményű napelem-telep elhelyezési lehetőségéről**. A lehetőségeket az átvevőhely közelsége és a természetvédelmi érintettség szempontjai szorítják korlátok közé (pl. bogarak zavarása).

Földtani okok miatt a megyében – az országhoz és Európához mérten is – kiválóak a geotermikus adottságok; **az elérhető nagy fúrási mélység következtében magas hőmérsékletű (akár 90-100 °C), bőséges mennyiségű hévíz nyerhető**. A geotermikus energiahasznosítást Magyarországon összesen 1540 MW-ra becsülik. Az Alföld területén feltárt hévizek többségét kommunális célokra hasznosítják, a kisebb hőfokúak általában fürdők és közüzemi vízművek vízforrásai. Az üzemelő kutak több mint harmada fürdők, nagyjából negyede ivóvízművek céljára szolgál. A hévízkutak 12%-a ipari és kommunális energetikai vizigényeket, 25%-a – főleg az 50 °C-nál magasabb hőfokú kutak vize – kertészeti- és állattartó

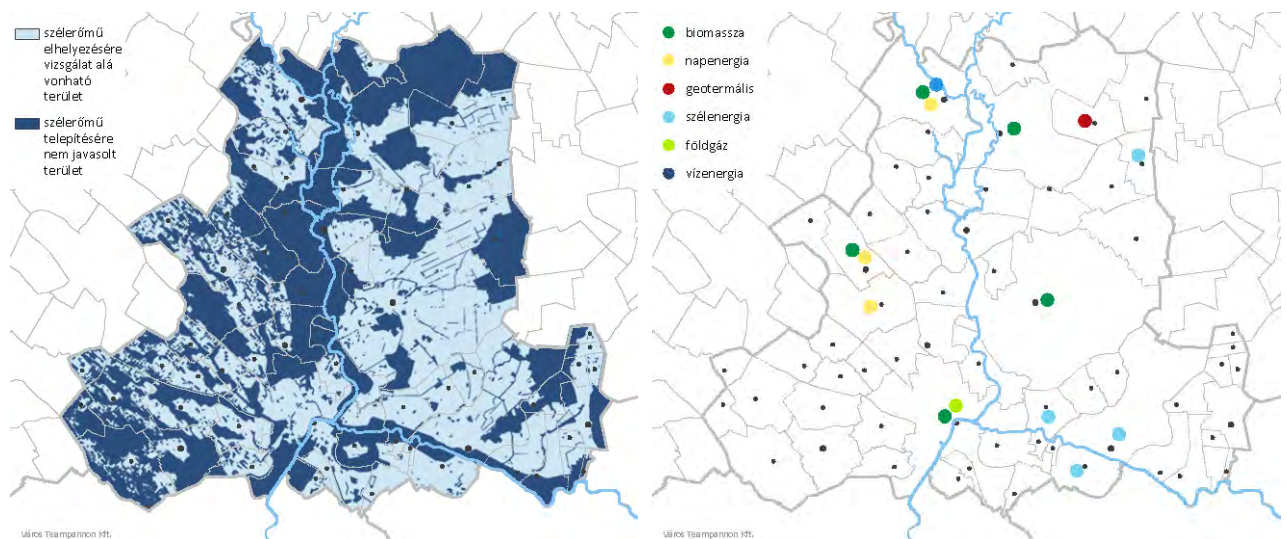
Az Alföld agroökológiai adottságai alkalmasak a **biomassza** versenyképes felhasználására az energiaiparban. **A keletkezési helyhez közeli felhasználás a cél**, ezért a kistérségi szereplők szoros együttműködésével kialakítható kis-közepes erőművek kapnak támogatást. Az elérhető üzleti előny az elképzelések szerint elsősorban a mezőgazdasági és erdőgazdasági szektorban dolgozók jövedelemnövekedésében realizálódhat. Biomassza erőmű létesítési kezdeményezések vannak Csongrádon, Hódmezővásárhelyen, Kisteleken, Szegeden, Szentesen.

A biomassza potenciálon belül ösztönzést kap a tervek szerint a melléktermékek és hulladékok nagyobb arányú felhasználása mind a **biogáz**, mind a tüzeléstechnikai alkalmazás területén. A Szegedi Tudományegyetemen, az MTA Szegedi Biológiai Kutatóközpontjában és a Gabonakutató Nonprofit Kft.-ben folyó K+F tevékenység biztosítja a zöldipar tudományos hátterét. A

telepeket szolgál ki. A geotermikus energia **mezőgazdasági hasznosításának** centrumai Csongrád megyében főleg Szentes és Szeged térségében vannak. **A Tisza alsó völgyében kialakult mezőgazdasági hévízhasznosító agglomeráció évente 8-10 millió m³ 70-100 °C közötti hőmérsékletű víz hőenergiáját használja fel, ezzel világviszonylatban is az elsők közé tartozik.**

2.1.8.3 ábra: Termálvizek visszasajtolása és hőmérséklete (Forrás: ATIKÖVÍZIG)

2.1.8.4 ábra: Szélérőmű elhelyezéséhez vizsgálat alá vonható terület (Forrás: CsMTrT)

2.1.8.5 ábra: Ismert 5MW-nál nagyobb teljesítményű erőmű telepítési szándékok (Forrás: CsMTrT)

Az EU Víz Keretirányelve, illetve az ennek megfelelő magyar szabályozás a **felszín alatti vizek jó állapotának követelményeként** írja elő, hogy a vízkivételek hatására a szárazföldi ökoszisztémák nem károsodhatnak, valamint nem következhet be az erőteljesen megváltoztatott áramlások okozta káros vízminőség változás. A szabad készletek meghatározásánál ezért szem előtt tartották, hogy **a hideg vízadókból történő többlet leáramlás a leszivárgási területeken a hévíztermelés hatására 1-2 mm/évnél ne legyen nagyobb.** A Magyar Geotermális Egyesület aggályosnak és indokolatlannak tartja, hogy a **Dél-alföldi víztest** hivatalosan gyenge minősítést kapott, ezzel a 147/2010. (IV. 29.) Korm. rendelet záró rendelkezése értelmében **számos termálkút esetében már a közeljövőben esedékesé válhat az energetikai célra kitermelt felszín alatti víz visszatáplálására vonatkozó kötelezettség.** Jó minőségi állapotú termálvíz testből végzett vízhasználatnál kb. 10 év felkészülési időt enged a jogszabály, ami lehetővé tenné a mezőgazdasági üzemek alkalmazkodását a piaci versenyt nehezítő feltételekhez. Vitatják továbbá a műszakilag ugyan – nagy nehézségek árán – kivitelezhető, de **gazdaságtalan és a vízadó réteg megváltozásának kockázatával is járó visszasajtolási kötelezés létjogosultságát.** Legutóbbi információk szerint átmeneti megoldásként **2012 decembere helyett 2015. június végéig**

felfüggesztik a visszasajtolási kötelezettséget, így a köztes időszakban a Vidékfejlesztési Minisztérium átgondolja a termálvizek mezőgazdasági hasznosításának szabályozását, figyelembe véve a fenntarthatósági szempontokat is.¹⁷

A geotermikus energia fűtési felhasználását a Cselekvési Terv 2020-ra a meglévő magas bázisról indulva is háromszorosára kívánja növelni, amelynek egyik eleme továbbra is a **gyógyturisztikai lehetőségekkel kombinált fürdő-rekonstrukciós és -fejlesztési program**. Várhatóan megjelenik a **villamosenergia-termelésre történő hasznosítás** is. Geotermális kiserőmű építését tervezi egy olasz-magyar cég Fábiansebestyén területén, 49,9 MW teljesítmény előrebecslésével.

A **szélerenergia** ipari méretű hasznosítása az ország energia-ellátási biztonságának növelése érdekében az utóbbi években az energiapolitika részévé vált: 2005 és 2010 között rohamosan növekedett a megtermelt szélerenergia mennyisége (36 TJ-ról közel 2000 TJ-ra), elsősorban a Kisalföldön telepített szélturbinák hatására. A 2009-ben a Magyar Energia Hivatal által meghirdetett, majd a vonatkozó jogszabályok módosítását követően 2010 júliusában visszavont 410 MW-nyi új szélerőmű kapacitás jelentősen hozzájárult volna Magyarországnak és az EU 2020-ra kitűzött környezetvédelmi és energiapolitikai céljainak megvalósulásához. Új pályázatot azóta nem írtak ki. A természeti adottságokon túl (szélviszonyok) számos feltétel vonatkozik a szélerőművek elhelyezésére, hiszen figyelembe kell venni pl. a természeti területek, erdők, táji értékek, nyomvonalas elemek, települési területek stb. elhelyezkedését is. A megyében viszonylag sok a kizáró ok, így a szélerenergia itt inkább csak másodlagos fontosságú megújuló erőforrásnak tekinthető. A megyében jelenleg 4 helyszínen folynak előkészületek szélerőmű elhelyezésére (**Makó, Kiszombor, Árpádhalom és Maroslele**).

Egy rendszerváltás előtti kezdeményezés alapján újra és újra előkerül egy esetleg csongrádi vízlépcső mint lehetséges beruházás és ezzel összefüggésben a vízenergia, mint lehetséges megújuló energiaforrás. Tekintettel azonban a megye országosan is rendkívülinek mondható lehetőségeire az egyéb megújuló erőforrások tekintetében, az energiagazdálkodási szempont semmiképpen sem indokol egy ekkora nagyságú, és számos konfliktussal terhelt beruházásban való gondolkodást.

ENERGIAFORRÁS – ERŐFORRÁS-HATÉKONYSÁG

Az energiaforrások esetén fontos elvárás az erőforrás-hatékonysága: az EU 2020 stratégia célkitűzései között szerepel a környezetvédelem és az erőforrás-hatékonyság szempontjainak együttes érvényesítése. A hatékonyság növelése hosszú távon kíméli a Föld erőforrás-tartalékait (pl. tiszta víz), mely elsősorban a nem megújuló, vagy korlátozottan megújuló erőforrások esetében kardinális kérdés. Ráadásul ez segíti a gazdaság termelékenységét, versenyképességét (pl. kiadáscsökkentésen keresztül), csökkenti a környezetszennyezést, a CO₂-kibocsátást, visszafoghatja az éghajlatváltozás mértékét. Általában elmondható, hogy a fosszilis tüzelőanyagok felhasználása folyamatosan csökken, miközben a megújuló energiaforrások használata növekszik.

2.1.8.1. táblázat: Jelentősebb alapenergiaforrások termelése hőértékben (PJ), 1990-2010 között Magyarországon (Forrás: KSH)

Alapenergiaforrás	1990	2000	2005	2010
Szén	186,4	121,1	73,2	66,7
Kőolaj	80,9	47,5	39,6	30,7
Földgáz	159,6	103,6	97,6	93,6
Atomerőművi villamos energia	149,7	154,6	150,8	171,8
Tűzifa	11,7	14,9	25,1	29,3
Becsült megújuló energia	18,5	18,1	18,3	46,3

¹⁷ A helyzetfeltárás lezárását követően, 2012. VII. 28-án lépett hatályba a 147/2010. (IV. 29.) Korm. rendelet módosítása. Ennek értelmében a mezőgazdasági termelés területén a kizárólag energiahasznosítás céljából, visszatáplálási kötelezettség nélkül történő termálvíz kitermelésre irányuló vízjogi üzemeltetési engedélyek 2015. június 30. napjáig hatályosak.

Az energiarendszer sajátosságai miatt (energiatermelés bonyolult, átalakulóban lévő rendszere, az energia import/export, és a fogyasztói szokások folyamatos változása miatt (pl. áremelkedés, légkondicionáló berendezések elterjedése)) az erőforrás-hatékonyság tekintetében nem lehet a felhasznált energiaforrások mennyiségének változására vonatkozó országos adatokra megbízhatóan támaszkodni. Az erőforrás-hatékonyság mérhető az adott termék vagy szolgáltatás létrehozásának fajlagos energia igényével is (pl. termék/GJ energia, vagy lakóterület fűtés/GJ energia). Bár sem megyei, sem regionális összehasonlító adatok nincsenek, de egy, az elmúlt évtized közepén készült jelentés megállapítja, hogy míg hazánkban 2005-ben a helyiségfűtés átlagos fogyasztása 0,90 GJ/m² volt, addig az EU-15-ben 0,53 GJ/m² volt ez az érték. Az EU hatékony korszerű szabványoknak megfelelő épületben ez 0,24 GJ/m². Az acélgyártás egységfogyasztása 5%-kal, a cementgyártásé 15%-kal volt nagyobb Magyarországon, mint az EU-15 országában, viszont a személygépkocsiké 20%-kal kisebb volt (kisebb autók). Időközben beindultak azok a folyamatok, amelyek fokozatosan erősítik az erőforrás-hatékonyságot: folyamatban van a panel program, az épületek energiahatékonyságának növelése és 2009-től két ütemben bevezették az energiatausítvány kötelező elkészítését, előbb az új építésű lakások, majd a használt lakások értékesítésénél. Valószínűsíthető, hogy ezeknek az intézkedéseknek köszönhetően valamelyest növekedett az erőforrás-hatékonyság, de bőven van mit tenni, hiszen a hazai fajlagos fűtési energiafelhasználás 2005-ben még mindig 70 %-kal volt magasabb az EU-15-énél.¹⁸

2.1.9. VÍZKÁRT OKOZÓ ELEMELK, VÍZKÁRELHÁRÍTÁS

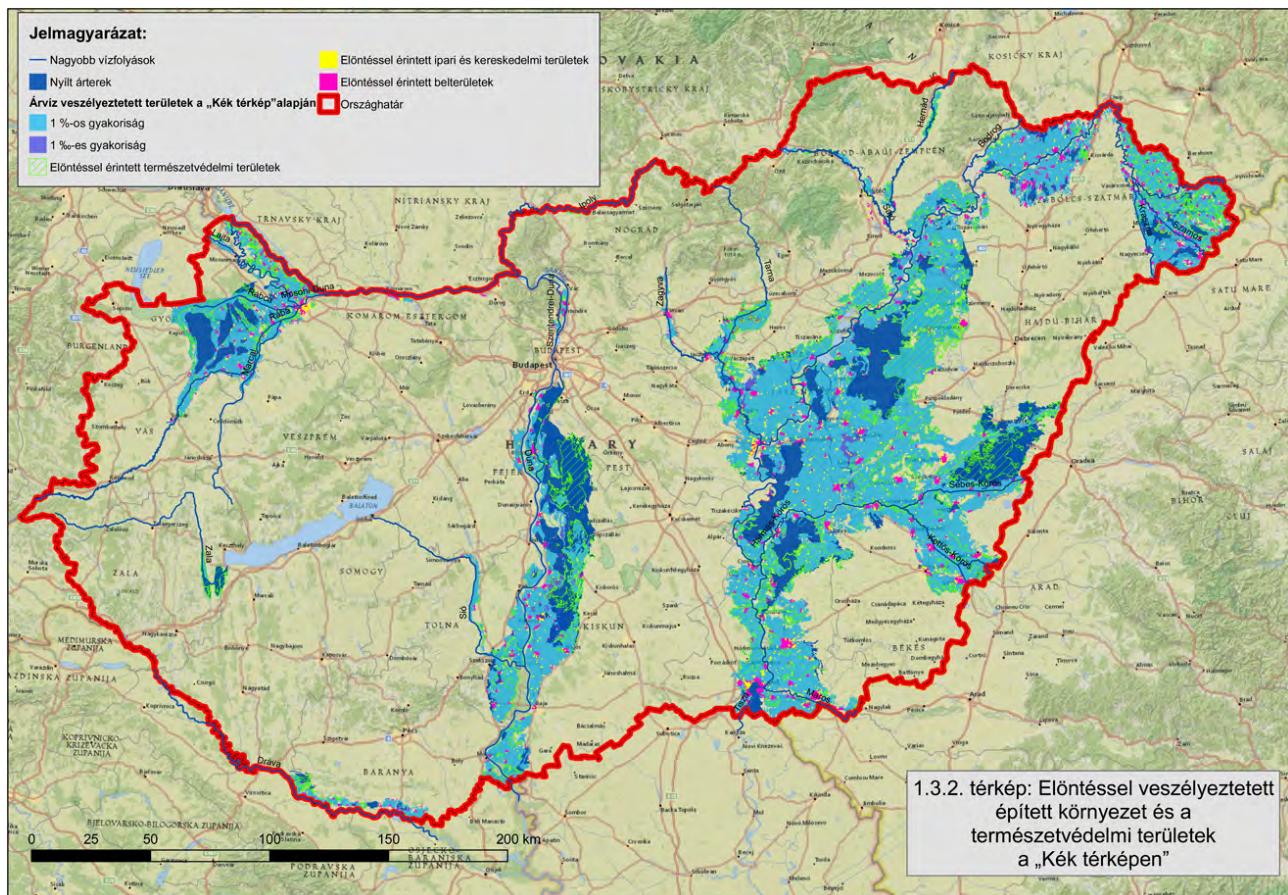
Csongrád megyét fekvéséből adódóan mind az árvizek, mind a belvizek veszélyeztetik. Az Európai Unió 2007-ben elfogadta az *árvízi kockázatok felméréséről, értékeléséről és kezeléséről szóló 2007/60/EK irányelvet*, melyhez hazánk is csatlakozott. Ennek keretén belül folyamatban van az *„Árvízi veszély- és kockázati térképezés és kockázatkezelési Tervezés” (ÁKK)*¹⁹, melyhez előzetes kockázatbecslést kellett végezni valamennyi típusú elöntésre (a folyók mellett a kisvízfolyásokra, belvizekre), valamint le kellett határolni a múltban bekövetkezett jelentős árvizek alapján a jelentős kockázatu területet. 2012 márciusában elkészült az előzetes kockázatbecsléssel kapcsolatos országjelentés az EU felé, melynek előntéssel veszélyeztetett térképe jól mutatja az egyes térségek, megyék árvízzel való veszélyeztetettségét. Hazánkban a veszélyeztetett területek többsége a Tisza völgyében található. A veszélyeztetett területek nagysága, az érintett belterületek száma megyénként jelentősen eltér: Csongrád, Békés és inkább a Duna elöntése által érintett Bács-Kiskun megyében hasonló nagyságúak az előntéssel veszélyeztetett területek (2000-2200 km²), és az előntések közel 30-30 település belterületét veszélyeztetik. Ez a megyék területét tekintve Csongrád megye felét, Bács-Kiskun megye negyedét, Békés megye 40 %-át jelenti. A legveszélyeztetettebb Jász-Nagykun-Szolnok megye, ahol a területének 4/5-e, a települések 2/3-a érintett. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében viszont az érintett települések száma magas (közel 120) a Csongrád megyei veszélyeztetett területtel hasonló nagyságú területen. Ennek ismerete azért fontos, mert a klímaváltozással növekednek az extrém időjárási helyzetek (pl. rövid, de intenzívebb csapadékos időszakok is előfordulhatnak), az ebből eredő problémákra folyamatosan fel kell készülni. Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a kockázat-megelőzés és kezelés ügyének támogatása az EU 2020 Stratégia fontos célkitűzése.

Csongrád megye az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (ATI-VIZIG) illetékességi területéhez tartozik. A megye 2210 km²-nyi területét fenyegeti árvíz. Ennek jelentős része a 298 km hosszan kiépített elsőrendű árvízvédelmi fővonal által mentesített ártér, ahol 31 település található, köztük a két megyei jogú város, Szeged és Hódmezővásárhely. Az árvizek elleni védekezést különösen megnehezítheti, hogy a szegedi Tisza szelvényen keresztül másfél Magyarországnyi vízgyűjtő vize folyik le. Mivel **számos település mentesített mélyártérben** fekszik, ezért az elsőrendű árvízvédelmi fővonalak sérülése esetén komoly szerepe van az ATI-VIZIG mellett az önkormányzati és egyéb vagyonkezelésben lévő 225 km-nyi hosszúságú másodrendű (lokalizációs) töltéseknek, melyeket a körtöltéseken túl utak és vasutak töltései alkotnak. Több elsőrendű árvízvédelmi fővonal a román és szerb partnerrel közös érdekű, ezért fenntartásuk, karbantartásuk, fejlesztésük is közös érdek. Az első- és másodrendű árvízvédelmi vonalakat, az árvízvédelmi öblözeteket, illetve azok jellemzőit a CsMTrT vonatkozó munkarészei már részletesen bemutatták.

¹⁸ Dr. Molnár László: Az energiahatékonyság szerepe a magyar energetikában (http://misc.meh.hu/letoltheto/energiajelentés_melleklet_molnar.pdf)

¹⁹ Az ÁKK eredményeként várhatóan 2013-ban áll majd rendelkezésre olyan szakmailag alátámasztott, országosan egységes térkép, mely az önkormányzatok és a katasztrófavédelem számára is megfogalmazza adott területre a veszélyek és kockázatok mértékét.

A 2006-ban levonult árvizek messze meghaladták az eddig mért legmagasabb árvízszintet, ezért a védrendszer felülvizgálatára volt szükség, mely során Csongrád megye területén 10 helyen került sor az árvízi védképesség helyreállítására. A **töltések közel egynegyed része** ugyanakkor **magassági hiány vagy állékonysági problémák miatt nem felel meg maradéktalanul az előírásoknak, ezért rekonstrukciójuk folyamatosan történik.** A KEOP forrásait felhasználva jelenleg folyamatban van a torontáli árvízvédelmi szakasz fejlesztése, valamint Csongrád város partfalának rekonstrukciója és a meder-részi állékonyságának erősítése. A másodrendű árvízvédelmi vonalak karbantartására, fenntartására manapság szinte egyáltalán nem jut pénz, pedig a másodrendű védvonal az a „tartalék”, amivel a fővédvonal sérülése esetén a víz még megállítható, vagy az elöntés üteme késleltethető.²⁰

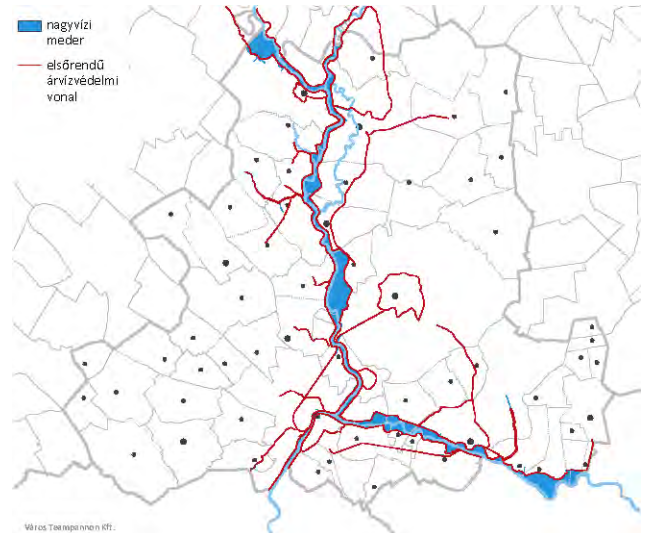
2.1.9.1 ábra: Elöntéssel veszélyeztetett területek (Forrás:www.kotikovizig.hu)

A vízkárelhárításhoz közvetlenül kapcsolódik a **nagyvízi meder**, ami tulajdonképpen egy jogi kategória (21/2006 (I. 31.) Korm. rendelet), és a mértékadó árvízszint vagy a kijelölésig előfordult legnagyobb árvízszint közül a magasabb jelöli ki a határát. Az előírások szerint nagyvízi meder területén beépítésre szánt terület nem jelölhető ki, meglévő üdülőterület nem sorolható át lakó-, vegyes, vagy gazdasági területbe.

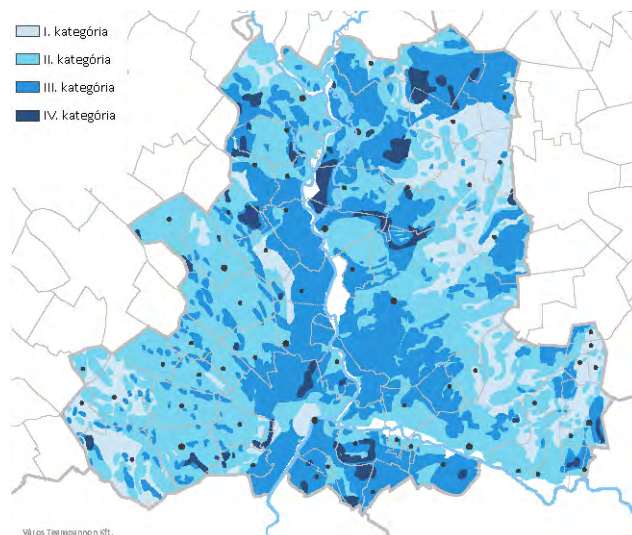
A megye sík és alacsony térszíne miatt rendszeresen visszatérő probléma a belvíz. Az új évezredben 2000-ben, 2005-ben, 2006-ban, valamint 2010-2011-ben is víz alá kerültek nagyobb területek. Az ATI-VIZIG működési területén kizárólagos állami tulajdonban 1297 km csatorna van, amelyből 796 km Csongrád megye területén található. Az 53 időszakos és állandó tározóban összesen 38 millió m³ belvíz tartható vissza. A megyében lévő belvízvédelmi öblözeteket, belvítározókat, főcsatornákat a CsMTrT munkarészei tartalmazzák. A húszéves elöntési tapasztalatokon alapuló és természeti adottságokkal módosított **Pálfai féle belvíz veszélyeztetettségi térkép szerint az egész megyében előfordulhat belvíz**, de ennek **előfordulása térségenként más és más mértékű lehet.**

²⁰ Forrás: <http://www.atikovizig.hu/karelhx/arviz.aspx>

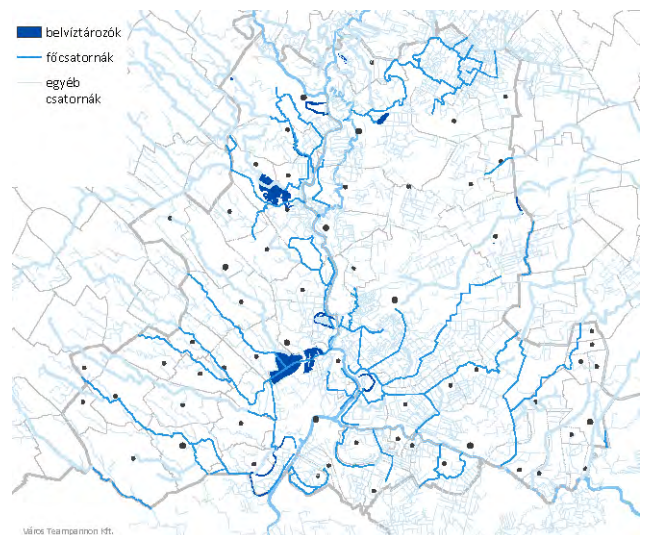
A belvizek teljes mértékű elvezetése nem csupán önmagában költséges, de az aszály hatásait is erősíti. További következményként a talajvíz szintje is mélyebbre kerül, mellyel a magasabban fekvő területek termékenysége kerül veszélybe (különösen a Homokhátság területein). Fontos hangsúlyozni, hogy **az értékes adottságként értékelendő víztöbblet megfelelő vízgazdálkodással és tájgazdálkodással a térség javára fordítható.** A Homokhátság természeti adottságainak nagyfokú megváltoztatása nemcsak a gazdaságra hat, hanem közvetlenül a lakosság megélhetését veszélyezteti. Erre vonatkozóan készült 2007-ben a Duna-Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése c. előzetes megvalósíthatósági tanulmány, mely integrált megoldást nyújt a terület fejlesztésére, figyelmet fordítva a vízvisszatartás, és vízpótlás lehetőségeire. Előkészítés alatt áll a Homokhátsági térség vízpótlási rendszerének kiépítése, amelyet az ATI-VÍZIG uniós forrásból tervez megvalósítani, a létesítési engedélyezési tervdokumentáció elkészült, a vízjogi engedély beszerzése megtörtént, de továbblépés nem történt. Kérdés e két program viszonya. Az egyoldalú ágazati programok csapdáit a jelenlegi európai uniós költségvetési ciklus infrastruktúra-fejlesztései világossá tették (lásd pl. tiszaroffi árvíztározó). A megyének és az egész Homokhátságnak a komplex területfejlesztési program megvalósítása lenne az érdeke. A nagyobb térségre kiterjesztett komplex tájgazdálkodásra való áttérés nemcsak a vízgazdálkodás, hanem több szakág szoros, kompromisszumos együttműködését (elsősorban mezőgazdaság, vízgazdálkodás, környezet- és természetvédelem) összehangolt támogatását, és a jelenlegi ágazatilag széttagolt üzemeltetési/gazdálkodási rendszer felülvizsgálatát teszi szükségessé.

2.1.9.2 ábra: Nagyvízi meder (Forrás: VKKI)

2.1.9.3 ábra: Pálfi féle belvív-veszélyeztetettség térkép (Forrás: VKKI)

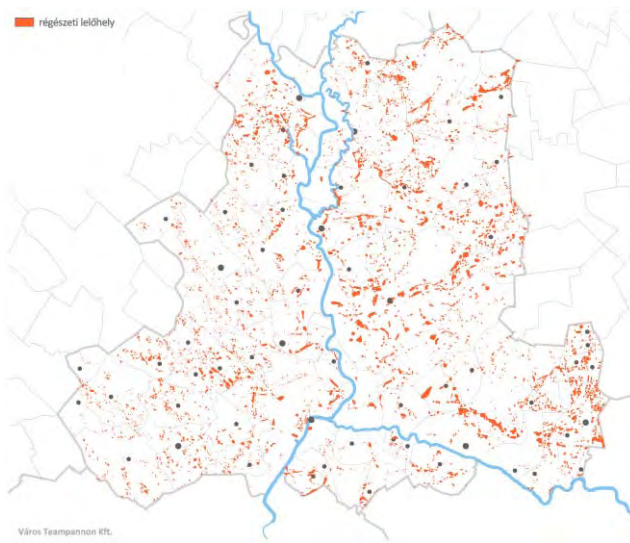
2.1.9.4 ábra A megye csatornahálózata (Forrás: ATKÖVIZIG)

2.2. ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME

Csongrád megye Európa szívében, a Kárpát-medencének is csaknem a közepén terül el, kelet és nyugat, ill. észak és dél határán, számos kultúra találkozási övezetében. Itt, a Délvidék kapujában található a Balkán térségére jellemző bizáncias szellemiség a közép-európai katolicizmussal, az Erdélyt uraló görögkeleti valláskultúra a protestáns puritanizmussal, az Alföldre jellemző népi kultúra a városias polgárosultsággal. Mindezeknek köszönheti a megye gazdag kulturális örökségét. A kulturális örökség elemei – a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Örökségvédelmi tv.) értelmező rendelkezései szerint – a **régészeti örökség**, a **műemléki értékek** és a **kulturális javak**.

2.2.1. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK

A kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű régészeti lelőhelyeket jogszabályban kell védetté nyilvánítani. Csongrád megye területén 6299 régészeti lelőhely található, melynek 99,7%-a nyilvántartott kategóriába sorolt, 18 a kivételes tudományos jelentőségű, kiemelten védett és 4 a tudományos jelentőségű, fokozottan védett lelőhelyek száma.

2.2.1.1. ábra: Régészeti lelőhelyek (Forrás: KÖH)

ezüst ruhadíszek, lószerszámok) bizonyítják, amelyek Szeged, Jánosszállás, Ópusztaszer, Szentes temetőiből kerültek elő. A megye honfoglalás kori emlékhelyei közül kiemelkedik Ópusztaszer (Szer) és Csongrád. Az előbbi István király korában épült monostorának alapfalait feltárták, Csongrád egykori vára azonban – feltehetően a Tisza szabályozásakor – eltűnt. A megye második monostorát, a szőregit valószínűleg a baziliták alapították a 11. század első felében. A Csongrád mellett feltárt Ellés monostora már vélhetően bencés szerzetesek számára épült, a 11-12. század fordulóján. Árpád-kori épületeink nagy része a tatárjárás (1241) és a tizenöt éves háború (1593-1606) idején elpusztult.

Kisebb-nagyobb számú lelőhely a megye mind a 60 településén található, a legtöbb Szentes (617), Hódmezővásárhely (611), továbbá Szeged (323) területén.

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapján külön védettségi eljárás nélkül, a törvény erejénél fogva, „ex lege” kaptak természetvédelmi oltalmat a kunhalmok. E kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág védelmi szempontból jelentős földművek keletkezését nem lehet egy korszakhoz kötni. Nálunk először az újkőkor második-harmadik szakaszában (i.e. 3800–2800) jöttek létre az első lakódombok, de többségük a rézkorban eltűnt. A bronzkorban újabb kunhalmok keletkeztek, amelyek később már más funkciókat is betöltöttek (*sírdombok, őrhalmok, határhalmok*).²¹ A Csongrád megyei régészeti lelőhelyek listája a Csongrád Megyei Területrendezési Terv helyzetfeltáró munkarészeinek mellékletében található.

²¹ Érintett települések: Apátfalva, Árpádhalom, Csanádalberti, Csanádpalota, Derekegyház, Deszk, Eperjes, Fábiánsebestyén, Ferencszállás, Földeák, Hódmezővásárhely, Királyhegyes, Klárafalva, Kövegy, Kübekháza, Magyarcsanád, Makó, Maroslele, Mártély, Mindszent, Nagymágocs, Nagytóke, Óföldeák, Pitvaros, Pusztaszer, Szeged, Szegvár, Szentes, Székkutas, Üllés.

2.2.1.1. táblázat: Régészeti lelőhelyek Csongrád megyében (forrás: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal)

LELŐHELY KATEGÓRIA	TELEPÜLÉS	LELŐHELYEK SZÁMA
NYILVÁNTARTOTT	A megye valamennyi települése	6277
KIEMELTEN VÉDETT	Csongrád (Ellésmonostor)	1
	Hódmezővásárhely (Gorza - 2, Szakálhát, Kopáncs - 2)	5
	Ópusztaszer (Tanácsi föld, Monostor, Árpád-emlékmű)	3
	Szeged (Óthalom, Roosevelt tér, Vár, Tisza-meder, várfal, Szőreg - Apátság)	5
	Szegvár (Kontra-tó keleti partja II., Tűzköves)	2
	Szentes (Vekerzug, Berekhát)	2
FOKOZOTTAN VÉDETT	Csengele (Bogárhát)	1
	Klárafalva (Klárafalva-A)	1
	Szeged (Tápé-Lebő, Kishomokos)	2
ÖSSZESEN		6299

2.2.2. MŰEMLÉKI ÉRTÉKEK

Az Örökségvédelmi tv. meghatározása szerint „Műemléki érték: minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (illetve ezek maradványa), valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.”

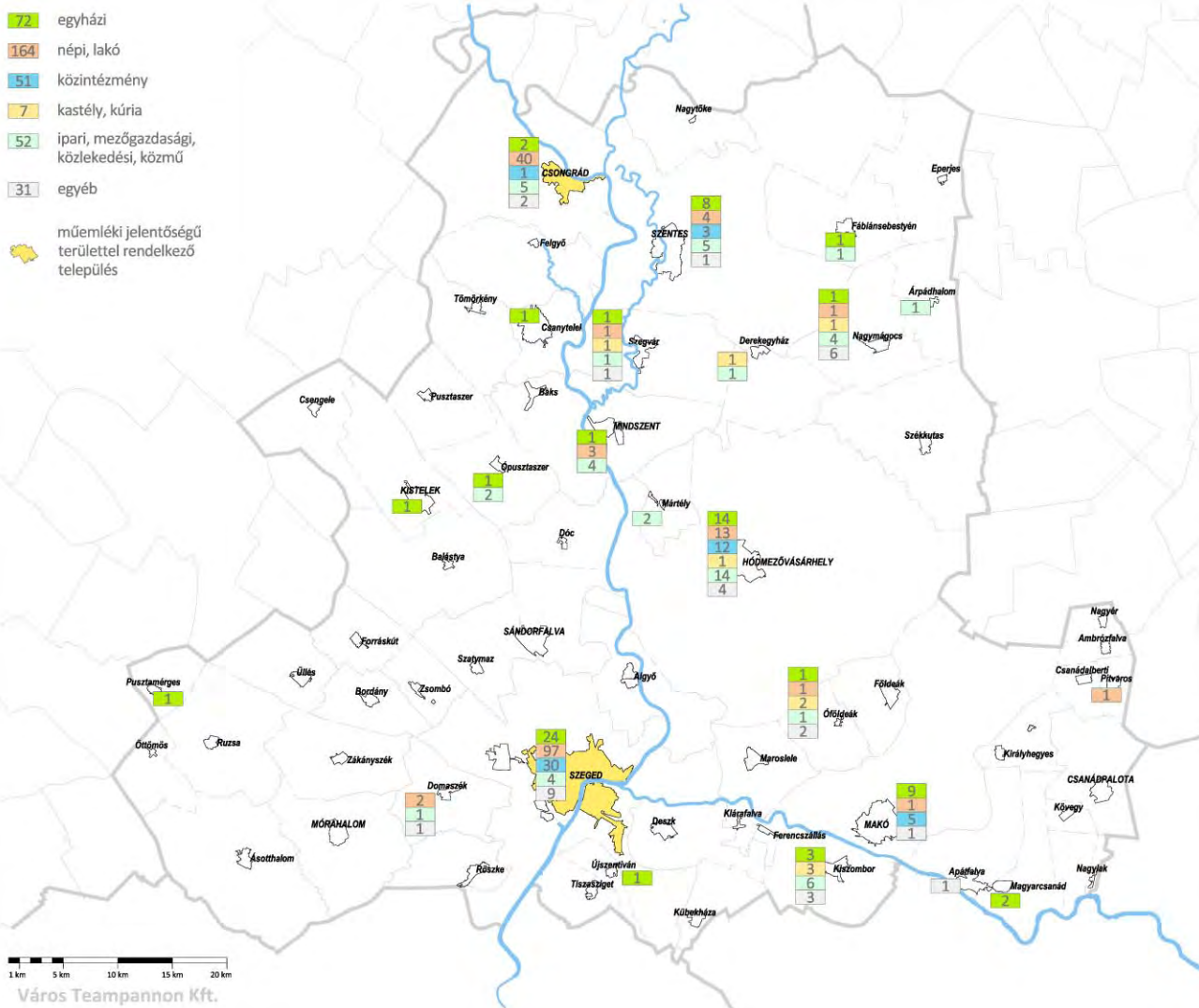
Csongrád megyében összesen 433 műemléki érték található. A védelem jellege szerinti megoszlásban: 369 műemlék, 14 műemlék (tartozék), 46 műemléki környezet és 2 műemléki jelentőségű terület. A megyei műemléki értékek felsorolása a Csongrád Megyei Területrendezési Terv helyzetfeltáró munkarészeének mellékletében, rendeltetésük szerinti részletezése a 2.2.2.a. mellékletben található.

2.2.2.1. táblázat: Műemléki értékek Csongrád megyében, eredeti rendeltetésük szerint (forrás: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal)

VÉDETT ÉRTÉK	MENNYISÉG (DB)
Egyházi épület	117
Népi építészeti emlék	96
Városi épületek, közintézmények	156
Várrom, falmaradvány	3
Kastély, kúria, kert, egyéb kapcsolódó építmény	22
Gazdaság, infrastruktúra, műtárgy	37
Köztéri műalkotás	2
MINDÖSSZESEN	433

A megye műemlékállományának mintegy 90%-a kielégítő műszaki állapotban van, az építmények a szokásos karbantartást, a romok a rendszeres (3 évenkénti) konzerválást igénylik. Sürgős felújításra általában a veszélyes tetőszerkezetű, omló vakolatú vagy belül vizesedő épületek várnak. Ilyenek – eredeti rendeltetésüket tekintve – minden műemléki értéktípusban találhatóak. A legrosszabb helyzetben a használaton kívüli objektumok vannak, ahol egyrészt hiányzik az alapvető gondoskodás, állagmegóvás, másrészt, mivel a felújításokat is segítő pályázatok általában a hasznosítási funkciókhoz (múzeum, tájház, rendezvényhelyszín, szálláshely stb.) kapcsolódnak. Az üresen álló műemléképületek számára általában idegenforgalmi, de nem feltétlenül szálláshely (rendezvényhelyszín, képzőművész vagy kézműves tábor, kiállítóhely, stb.) vagy közintézményi funkció javasolható, jellegüktől függően. A nem megfelelő vagy nem méltó módon hasznosított műemlékeknél a legnagyobb gondot az ott folyó tevékenység „kiváltása” jelenti, amely esetenként többszöröse emelné a külső-belső felújítás, átalakítás költségét. A 2.2.2.b. mellékletben a legértékesebb használaton kívül álló, továbbá a kritikus és a rossz műszaki állapotban lévő műemléki értékeket emeljük ki.

A műemléki értékek által érintett települések (zárójelben a védett értékek száma): Szeged (185), Hódmezővásárhely (70), Csongrád (54), Szentes(25), Makó (20), Kiszombor (18), Nagymágocs (14), Óföldrak (11), Mindszent (8), Szegvár (5), Domaszék (4), Deszk (3), Ópusztaszer (3), Fábianszék (2), Magyarcsanak (2), Mártély (2), Apátfalva (1), Árpádhalom (1), Csanytelek (1), Kistelek (1), Pitvaros (1), Pusztaszer (1) és Újszentiván (1).

2.2.2.1. ábra: Műemlékek (Forrás: Saját szerkesztés KÖH adatai alapján)

KIZÁRÓLAGOS ÁLLAMI TULAJDONÚ MŰEMLEKEK

Csongrád megyében a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvényben nevesített, nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak minősülő, a törvény szerint kizárólagos állami tulajdonú műemlékek:

- Cserna-féle szélmalom, Fábíánsebestyén, Gádorosi műút, Külső dűlő 48.
- Károlyi-kastély, Szegvár, Kossuth tér 1.

EMLÉKHELYEK VÉDELME

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. tv. 2011. évi módosítása bevezette a nemzeti emlékhely és a történelmi emlékhely kategóriákat. E törvény az **Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkot** – mint olyan helyszínt, amely a nemzet történelmében meghatározó jelentőséggel, valamint a magyar és az ország területén élő nemzetiségek összetartozását erősítő és identitásképző jellegénél fogva a nemzet önképében kiemelkedő fontossággal bír, továbbá amely országos jelentőségű állami megemlékezés színhelye lehet – **nemzeti emlékhellyé** nyilvánította. A törvény felhatalmazása alapján a Kormány a történelmi emlékhelyekről szóló 303/2011. (XII. 23.) rendeletében **Szeged, Dóm tér** meghatározott területét – mint a nemzet vagy valamely velünk élő nemzetiség történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszínt – **történelmi emlékhellyé** nyilvánította.

HELYI VÉDETTSÉG

Az épített örökségnek azok az elemei, amelyek értékük alapján nem részesülnek országos egyedi műemléki védelemben, de a sajátos megjelenésüknél, jellegzetességüknél, településképi vagy településszerkezeti értéküknél fogva a térség, illetőleg a település szempontjából kiemelkedőek (hagyományt őriznek, az ott élt emberek és közösségek munkáját és kultúráját híven tükrözik), a **helyi** építészeti örökség részét képezik. A helyi építészeti örökség értékeinek feltárása, számbavétele, védetté nyilvánítása, fenntartása, fejlesztése, őrzése, védelmének biztosítása az épített környezet alakításáról szóló 1997. évi LXXVIII. tv. alapján a települési önkormányzat feladata. A helyi egyedileg védett értékekről országos, megyei kataszter nem áll rendelkezésre.

KIEMELTEN KEZELENDŐ TERÜLETEK

Az Országos Területrendezési Terv (OTrT) fogalom-meghatározása szerint a kulturális örökség szempontjából kiemelten kezelendő terület az az országos területrendezési tervben megállapított övezet, amelyben a világörökség és világörökség-várományos területek, valamint a történeti települési területek találhatók.

A „Világörökség jegyzék”-ben nyilvántartott kiemelkedő, egyetemes érték Csongrád megyében nem található. A **Magyar Várományosi Listán** – amelyre a Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága döntése alapján azok a helyszínek kerülnek fel, amelyek esélyesek és érdemesek egy valamikori felvételre a Világörökségi Listára – szerepel a „Tájhálózat Magyarországon”. A Csongrád megyei tájházak listáját a 2.2.3.b. melléklet tartalmazza.

Történeti települési terület az OTrT alapján olyan kiemelt térségi és megyei területrendezési tervekben megállapított övezet, amelybe a védendő területegységek – különösen a történeti településközpontok, a történeti kertek, a jelentős régészeti lelőhelyek, az országos és helyi védelem alatt álló területek, valamint ezek környezete, védőövezetei – tartoznak. A történeti települések Csongrád megyében a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal adatszolgáltatása alapján: Csongrád, Hódmezővásárhely, Kiszombor, Makó, Ópusztaszer, Szeged, Szegvár és Szentés. Ezt indokolja, hogy a megyében lévő 18 db kiemelten védett régészeti lelőhely mindegyike, a 4 db fokozottan védett lelőhely fele, az országos műemléki értékek 87,8%-a e történeti települési terület övezetbe sorolt településeken található.

SAJÁTOS MEGYEI TÉRSÉGEK

A megyei rendezési tervben a történeti települések kijelölése során az OTrT-től eltérni nem lehet. Az épített környezet, ill. a kulturális örökség védelme szempontjából figyelmet érdemelnek ugyanakkor az így kimaradó, de valamilyen szempontból értékesnek tartott települések, településcsoportok vagy táji értékek (pl.: jelentős számú műemlékkel, védendő, értékes szerkezettel rendelkező települések vagy organikusan tájba illeszkedő, hagyományos tanyasi térségek) is. A kulturális örökségvédelem e sajátos megyei térségeit a Csongrád Megyei Közgyűlés a Csongrád Megyei Területrendezési Terve módosításához kapcsolódó ajánlások között, 27/2012. (III. 9.) Kgy. határozatával fogadta el. Ezek:

- a védendő szerkezetű települések,
- a kialakult tanyás térséggel rendelkező települések, azon belül a szatymazi kultúrtáj.

VÉDENDŐ SZERKEZETŰ TELEPÜLÉSEK

ALGYÓ

Több mint 1000 éves település, a honfoglaló magyarság X. századi temetőjét tárták fel itt. Az 1879-es árvíz után újjáépült, egykori halmazos szerkezetét néhol még zegzugos utcák, szabálytalan alakú telkek őrzik. A folyóparti település főként nyugati és északi irányba bővült, szabályos tömbökkel.

CSANYTELEK

Az Árpád-korból ismert halászfalu, amely a tatárjáráskor elpusztult, fejlődése a XVIII. század derekán indult el ismét. Sajátos, csápos településszerkezetének morfológiai okai vannak, a szélfújta dűnéken épült házsorokat széles sávban mély fekvésű területek szabdalják. A mai napig mezőgazdasági jellegű településen egykor dohánytermesztéssel foglalkoztak és legeltettek, ma hideg- ill. meleg fóliás zöldségtermesztés a jellemző.

APÁTFALVA

XIV. századi forrásokban már említik a nevét, amelyet a csanádi Boldogságos Szűz monostor apátja után kapott. Eredetileg folyam menti település, lakóházai kezdetben bokorformát öltöttek, később a Maros kanyargását követve kigyóztak. A külső, szabályos részeket már a temesvári katonai hadmérnök tervezte. Műemléki védelem alatt áll a Nepomuki Szent János-szobor és védőépítménye.

MINDSZENT

A város a Tisza bal partján, a Kurca-torok közelében terül el. A korai időktől tiszai kompátkelőhely, első írásos emléke a XVI. századból való. Nevét a Mindenszentek tiszteletére épített templomáról kapta. Településmagja a halmazos településszerkezet szép példája, szélső utcája követi a folyó vonalát, belső részein kanyargós, zezugos utcák és szabálytalan tömbök őrzik a régi településformát. Később északi és keleti irányban szabályos tömbökkel bővült. Műemléki védelem alatt a római katolikus templom és egy régi tanya (góré, istálló, tyúkól, népi lakóépület, nyári konyha, hombár) áll.

DESZK

A Marostól délre fekvő települést először a XV. század végén említik. A folyó menti utcák még többé-kevésbé követik annak vonalát, a délebbre eső tömbök már szabályos szerkezetűek. A török idejében – az alföldi települések többségéhez hasonlóan – elnéptelenedett, majd a XVIII. század második felében szerb határőr katonákat telepítettek be.

KISTELEK

Kistelek puszta Szeged város birtoka volt, a XVIII. század végén központi utasításra választották le Szeged határából. A buda–szegedi és majsa–csongrádi utak kereszteződésében létesült település a XIX. század közepére kezdett benépe-sülni. Szerkezete erősen a központra szerveződött, mely a múlt században parasztpolgári házakkal és üzletekkel zárt-sorúan beépült mezővárosi jelleget öltött, míg a külső tömbökben vert falú és vályogtéglából épült parasztházak domináltak. Római katolikus temploma műemléki védelem alatt áll.

KÜBEKHÁZA

A XIX. század közepén a kincstár által elrendelt telepítés nyomán jött létre. A telepítési terv szerint katolikus magyarok költözhetek be, iskolát, kápolnát, plébániát építettek. A mértani pontosságú tömbökből és a súlypontban lévő főtér-ből álló település megőrizte 150 éves telekszerkezetét, azóta alig bővült.

A SZATYMAZI KULTÚRTÁJ

Szatymaz község sokszínű népi építészete, gyümölcstermesztési hagyományai és táji jellege okán kiemelt figyelmet érdemel. A XVIII. században több szegedi földbirtokosnak volt állattartó szállása a szatymazi kaszálókon.

A század végére számos gazda telepített szőlőt, azonban jelentősebb szőlőhegyek csak a XIX. század első évtizedeiben létesültek (pl. az Alpári és Neszúrjhegyi). Az 1880-as évektől a filoxéranak ellenálló homoki szőlők felértékelődtek, ekkoriban egyre több szegedi polgár vásárolt Szatymazon szőlőt. A kiutazást könnyűvé tette a terület vasút menti elhelyezkedése. A század végére a szatymazi szőlőbirtok a szegediek közkedvelt üdülőhelyévé vált. A település népi építészete rendkívül sokszínű, kisparaszt tanyáin megtalálható az e tájon jellemző összes sárfalazat (hantfal, tutajfal, vert fal, vályogfal), míg az úri szőlőkben igényes kúriákat építettek a szegedi polgárok.

A szatymazi őszibarack országos hírű, a település a szatymazi termőtáj központja (Bordány, Zákányszék és Zsombó települések mellett). A gyümölcstermesztési kultúra kiteljesedésében kulcsszerep jutott a XX. század eleji tanyasi oktatóknak, akik nemes szőlő-, és gyümölcsfajták oltásával és terjesztésével foglalkoztak.

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG TOVÁBBI ELEMEI

A térség **népművészete** a XVIII. században és a XIX. század első felében bontakozott ki, főbb stílusalakító központjai a mezővárosok voltak. A fazekas mesterség virágkorát a XIX. század második felében élte, legfontosabb központja Hódmezővásárhely volt, de igen ismertté vált Szentes is jellegzetes, mázatlan, feketekerámia edényeiről. A népi hímezéseik

közül ugyancsak a „vásárhelyi” a leghíresebb, de Makó környékén is maradtak fenn különleges szőrhímzések. Külön említést érdemel a tápéi gyékényfonás és szövés mestersége. A népi viseletek közül jól elkülönült a tápéi és az apátfalvi. Az alföldi szűcsmesterség egyik központja is e tájon alakult ki. A híres szegedi papucs a török idők emléke. Ma is élnek a szíjgyártás (különösen lószerszámok) hagyományai. Értékes a régió tánckultúrája, elsősorban a tápai és az apátfalvi táncok, továbbá népi hangszerei, így a citera és a nyenyere. (Az irodalmi, színházi és zenei hagyományokkal más tanulmányok foglalkoznak.)

Örökségünk fontos részét jelentik a magyar nemzeti értékek, azon belül a **hungarikumok**. Az ezekről szóló 2012. évi XXX. törvény nemzeti értékeink közé sorolja nyelvi, szellemi, kulturális, gazdasági teljesítményünket, természeti és épített értékeinket. A települési, tájegységi, nemzeti értékek – kézművesség, népművészet, népi hangszerek, ősi magyar hitvilág, magyar hagyományok és ünnepek, gazdálkodási kultúra hagyományai, néprajzi hungarikumok, múzeumok, zenei, hungarikumok, épített örökség, magyar feltalálók találmányai, a magyar származású Nobel-díjasok, alkotó magyar személyek, stb. – feltérképezése, azonosítása elkezdődött.

A megye kultúráját színesíti a **nemzetiségi kultúra**, amely egyrészt fontos turisztikai vonzerő, másrészt fontos eszköze az EU2020 Stratégia egyik tematikus céljának, a társadalmi befogadás segítésének is. Szegeden Nemzetiségek Háza működik gazdag – felnőtt, ifjúsági és gyermek – kulturális kínálattal, gasztronómiai programokkal, sportrendezvényekkel, szakmai találkozók. Kiemelkedő a deszki Bánát Szerb Kulturális Közhasznú Egyesület tevékenysége, amely néprajzi gyűjteményt, híres néptáncgyűjtést tart fenn, és számos érdekes programot szervez. A jó szomszédi kapcsolatok a határon túl is eredményre vezettek: 2011-ben Belgrádban magyar termékeket árusító, népszerűsítő üzlet nyílt Hungarikum Centar néven. A megye keleti felében a román hatások mellett a szlovák kultúra is jelen van: Pitvaroson szlovák néprajzi magángyűjtemény, valamint tájház is látogatható.

2.2.3. ÖRÖKSÉGGAZDÁLKODÁS ÉS TÉRSÉGFEJLESZTÉS

A kulturális értékek bemutatása múzeumokban, tájházakban, helytörténeti gyűjteményekben, ill. az ezekre épülő vagy ezeket is hasznosító turisztikai termékek, továbbá tanulmányi programok összeállítása során történik.

Csongrád megye kiemelkedő jelentőségű, egyedi kulturális értéke az **Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark**, a magyar identitástudat egyik jelképe, az első országgyűlés helyszíne. Főbb látnivalói: a Rotunda (Feszty-körkép; kiállítások: „Szer monostora és kora”, „A magyar királyok panoptikuma”, „Promenáda 1896” viselettörténeti kiállítás, a nemzet történelemformáló személyiségeinek panteonja, stb.), az Árpád- emlékmű, Szer monostora, a Csete-jurták, a Szabadtéri néprajzi múzeum és mezőgazdasági gépgyűjtemény, a Nomád park.

Csongrád megye kulturális intézményei közül a **múzeumi hálózat** a legnagyobb múltú, sőt országos viszonylatban is az egyik legjelentősebb. Az egységes szervezetbe összefogott öt nagy múzeum: a csongrádi, a makói, a szegedi, a szegvári és a szentesi, amelyek a hódmezővásárhelyi Tornyai múzeummal együtt több mint egymillió műtárgyat őriznek.

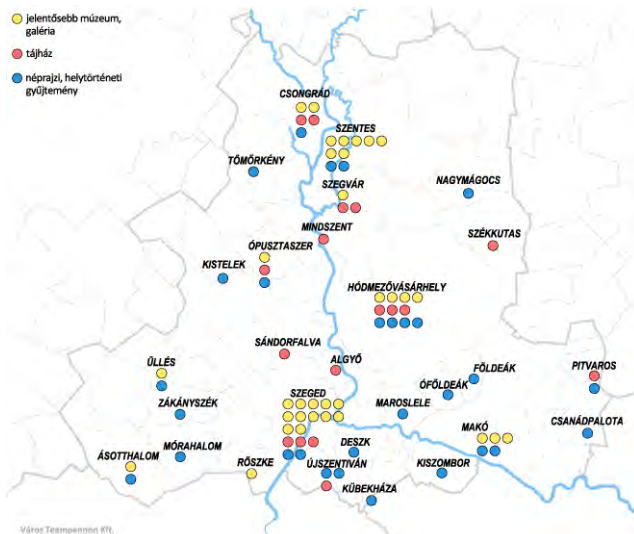
Megyeszerte számos más érdekes gyűjtemény, emlékhely, kiállítás is áll a kultúra és a turizmus szolgálatában. Ezeket a 2.2.3.a. melléklet tartalmazza.

Móra Ferenc Múzeum és társmúzeumai:

- Csongrád: Tari László Múzeum, Tájház (régibelváros)
 - Tari László Múzeum: gazdag régészeti, néprajzi és helytörténeti gyűjtemény, állandó kiállításon az intézmény rövid története, Ellésmonostor átadása, a megye bronzkori kultúrája, a település története, népélete, gazdálkodása
 - Tájház: módos gazda szobája az 1930-as évekből.
- Makó: József Attila Múzeum, Espersit-ház
 - József Attila Múzeum: a város hétszáz éves fejlődése, a makói hagymatermesztés története; udvarán kisebb szabadtéri néprajzi együttes (apátfalvi ház, gabonahombár, hagymásház stb.)
 - Espersit-ház: Makó irodalmi múzeuma
- Szeged: Móra Ferenc Múzeum, Vármúzeum és Kőtár (Kass Galéria, Varga Mátyás Színház történeti Kiállítás)

- Móra Ferenc Múzeum: gazdag természettudományos, régészeti, néprajzi, képzőművészeti gyűjtemény, gyógyszerésztörténeti kiállítás (egykori Megváltó Patika)
 - Vármúzeum és Kőtár: a várbontás során előkerült román, gótikus, reneszánsz és barokk szobrok, faragványok
 - Fekete-ház: a Móra Ferenc Múzeum történeti gyűjteménye (textíliák, fegyverek, kéziratok)
 - Szegvár: Falumúzeum, Szélmalom
 - Falumúzeum: Szegvár története és néprajza, Szegvár-Tűzköves (a falu határában feltárt újkőkori település emlékei), Bartucz Lajos emlékkiállítás, Katona Kiss Ferenc festményei
 - Szélmalom: múzeumként működő 19. sz-i ipari műemlék, belső szerkezete, felszerelése hiánytalan
 - Szentes: Koszta József Múzeum, Csallány Gábor Kiállítóhely, Péter Pál Polgárház, Fridrich-féle Fényirda
 - Koszta József Múzeum: a megye második legnagyobb gyűjteménye; helytörténeti, néprajzi, képzőművészeti kiállítások
 - Csallány Gábor Kiállítóhely: képzőművészeti és régészeti leletek együttese
 - Péter Pál Polgárház: a 19-20. századi polgári életforma relikviái, orvostörténeti gyűjtemény
 - Fridrich-féle fényirda: az egykori, még természetes világítást alkalmazó „napfény-műteremben” Fridrich Sándor és Massányi Sándorné fényképészeti eszközei és fényképei
- továbbá a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum (régészeti, néprajzi, képzőművészeti gyűjtemény).

A múzeumi hálózat mellett szólni kell a megye levéltári hálózatáról is. A mai Csongrád megye **levéltára** a török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc után jött létre, néhány értékes emléket (50 középkori oklevél és több száz törökkori irat) azonban az előző korokból is őriz. Az iratok rendezése, lajstromozása a XVIII. század végén indult meg, a levéltár XVIII-XX. századi iratanyaga folyamatos. 1950-ben a megye területén két állami levéltárat (a szegedit és a szentesit) szerveztek meg. Napjainkban a Csongrád Megyei Levéltár központja Szegeden működik, amely a jelen igényeinek és a múlt hagyományainak figyelembe vételével szervezte meg a megyei levéltári hálózatot. E hálózathoz a következő városi levéltárak tartoznak:

2.2.3.1. ábra A megye jelentősebb múzeumai, galériái, tájházai, néprajzi- és helytörténeti gyűjteményei (Forrás: saját szerkesztés)

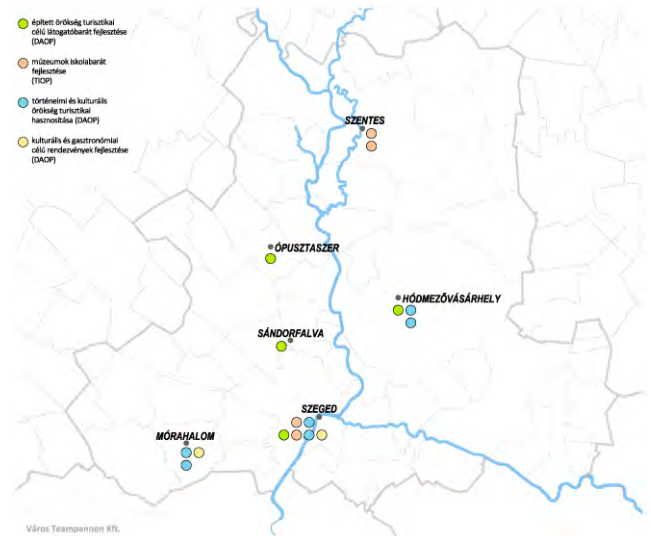
életének. Egyes régészeti lelőhelyeket (Ellésmonostor, Gorzsa, kunhalmok) turistautak, túraútvonalak érintenek. A települések egy része maga is ajánl az épített környezet értékeire, a helyi, térségi kultúrára alapozott programokat (Derekegyház: "Szentes és kistérsége – az elfeledett dél-alföldi kastélyok otthona", Makó: Makovecz-túra – Makovecz Imre Kossuth-díjas építész látogatható épületei, Deszk kulturális örökségei, városnézések a megyeszékhelyen és a történelmi városokban, stb.)

Külön említést érdemelnek a Duna–Körös–Maros–Tisza (DKMT) Eurorégiós Fejlesztési Ügynökség Kht. által összeállított, nyomtatott kiadványokban és saját honlapjukon is népszerűsített, egyénileg teljesíthető magyar-román tematikus turisztikai utak, közülük is a kulturális tárgyú „Boldog békeidők” (Szecessziós túrák), „Folklór határok nélkül”, „Barangolás a Monarchia élestárában” (Ipari műemlékek) és "Határtalan utak, élmények a DKMT Eurorégióban".

FEJLESZTÉSEK

Pályázati források felhasználásával az elmúlt években több, a múzeumok fejlesztését, a kulturális örökség hasznosítását szolgáló projekt valósult/valószínűleg meg:

- Múzeumok, tájházak, tematikus bemutatóhelyek, témaparkok és az épített örökség turisztikai célú látogatóbarát fejlesztése (DAOP), összértéke: 1, 13 Md Ft
 - Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark örökségprogramjában rögzített látogatóbarát infrastrukturális fejlesztések, Ópusztaszer
 - Emlékpont – Időszaki kiállítás látogatóbarát fejlesztése, Hódmezővásárhely
 - Néprajzi és helytörténelmi bemutatóterek fejlesztése a Pallavicini kastélyban és a Budai Sándor Emlékházban, Sándorfalva
 - SZTE: Interaktív Természetismereti Témapark, Szeged

2.2.3.2. ábra: Jelentősebb fejlesztések (Forrás: Saját szerkesztés)

- Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése (TIOP), összértéke: 130 millió Ft
 - Móra Ferenc Múzeum akadálymentesítése, audiovizuális eszközök beszerzése, Szeged
 - Látványtár kialakítása a Móra Ferenc Múzeumban, Szeged
 - Csallány Gábor Kiállítóhely iskolabarát fejlesztése, Szentes
 - Koszta József Múzeum látványtára, Szentes
- Történelmi és kulturális örökség turisztikai hasznosítása (DAOP), összértéke: 1,72 Md Ft
 - Az 1910-es Nagy Magyarországot bemutató skanzen kialakítása I. ütem, Mórahalom
 - Tornyai János Múzeum látogatóbarát fejlesztése, Hódmezővásárhely
 - Református Ótemplom örökségértékeinek megóvása, Hódmezővásárhely
 - Alsóvárosi Ferences Templom turisztikai célú, látogatóbarát fejlesztése, Szeged
 - Klebelsberg Kunó szellemi, kulturális, gazdasági örökségét bemutató ház, Mórahalom
 - Bálint Sándor Emlékház és Kutatóközpont I. ütem, Szeged
- Kulturális és gasztronómiai célú rendezvények infrastrukturális háttérének fejlesztése (DAOP), összértéke: 130 millió Ft
 - Színpadtechnikai eszközök, több-funkciós rendezvénysátor beszerzése, Mórahalom
 - Szegedi Szabadtéri Játékok eszközbeszerzése, Szeged

A megvalósult fejlesztések hozzájárulnak az örökségelemek ismertségének fokozásához, a látogatók számának és tartózkodási idejének, s ezzel együtt a kulturális és turisztikai bevételeknek az emelkedéséhez. Mindez segíti az intézmények, ill. rendezvények hosszabb távú fenntartását, külső támogatási igényeinek mérséklődését.

2012 augusztusában, a Nemzeti Fejlesztési Kormánybizottság ülésén országosan harmincnégy új, kiemelt turisztikai beruházás támogatásáról döntöttek, amelyek között két Csongrád megyei és egy dél-alföldi projekt is szerepel:

- Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark fejlesztése (1,1 Md Ft),
- A Szegedi Dóm turisztikai vonzerejének növelése (2,1 Md Ft)
- A Magyar Zarándokút dél-alföldi szakaszának fejlesztése (0,8 Md Ft)

IDEGENFORGALMI TERMÉKKÉPZÉS

Az épített környezet és a kulturális örökség az idegenforgalomban az egyik legmeghatározóbb vonzerő. Alapja a kulturális turizmusnak, de fontos kiegészítője más motivációjú turisztikai termékeknek is. Az idegenforgalmi vonzerők feltá-

rása, bemutatása, propagálása korábban a megyei önkormányzatok kötelező feladatai közé tartozott. A jelenleg hatályos, Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény ilyen jellegű feladatot sem települési, sem megyei önkormányzat számára nem határoz meg. A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény a helyi, ill. megyei értéktárak létrehozását ugyanakkor a helyi (települési ill. megyei) önkormányzatokhoz utalja.

Az idegenforgalmi termékfejlesztés és projektmenedzselés az egyes fogadóterületeken – országosan eltérő intenzitással – létrejövő, alulról építkező ún. turisztikai desztinációs menedzsment (TDM) szervezetek tevékenységi körébe tartozik. Csongrád megyében 2012 nyarán helyi TDM csak Mórahalmon működött, a későbbiekben TDM-szervezetté alakítható turisztikai egyesület azonban több helyen is működik, illetve alakult nemrégiben (Hétvezér Turisztikai Egyesület – Ópusztaszer, Kistelek, Csongrád és a környező települések részvételével; a Szeged Turizmusáért Szövetség, Makó és Térsége Turisztikai Egyesület, Szentesi Vendégszeretet Egyesület, Hódmezővásárhelyi Turisztikai Egyesület, stb.). Turisztikai marketing tevékenységet a TDM-szervezetek és az országos Tourinform-hálózat tagjai (Csongrád megyében: Szeged, Ópusztaszer, Hódmezővásárhely, Makó, Csongrád, Mórahalom, továbbá Kistelek, Ruzsa, Pusztamérges székhellyel – ez utóbbi három működése 2013-tól megszűnik) végeznek, értékesítési lehetőségük azonban csak termékelemekre (pl. idegenvezetés) terjed ki. Mind a TDM-ek, mind a Tourinformok nonprofit szervezetek.

A vonzerők, a turisztikai és a turisták élményszerzését, kényelmét szolgáló egyéb szolgáltatások komplex idegenforgalmi termék formálása, turisztikai csomagok (utazás, szállás, programszervezés, egyéb szolgáltatások együtt) összeállítása és értékesítése már utazási irodai/közvetítői tevékenységnek minősül és külön engedélyhez kötött. A kis számú beutaztató vagy belföldi utazásszervező Csongrád megyei iroda jellemzően egy-egy kulturális rendezvényre, nagyobb sporteseményre, illetve kongresszusra szervez utakat, több-kevesebb kapcsolódó szolgáltatással. Gyakori a kulturális programok, kirándulások szervezése (jellemzően Ópusztaszerre) különösen az ún. MICE²² turizmus résztvevői számára, de a kultúra – akár múzeumok, városnézés, akár rendezvények által – jól kapcsolható szinten bármilyen turisztikai csomaghoz.

Csongrád megyében önálló kulturális turisztikai terméként a brandnek (márkanévnek) számító attrakciók, így az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, és néhány, a Magyar Fesztiválszövetség által minősített fesztivál (Szegedi Szabadtéri Játékok, Szegedi Ifjúsági Napok) adhatók el.

2.2.3.1. táblázat: Minősített fesztiválok (forrás: Magyar Fesztiválszövetség)

ELNEVEZÉS	HELYSZÍN	MINŐSÍTÉS
Szegedi Szabadtéri Játékok	Szeged	kiváló minősítésű művészeti fesztivál
THEALTER (Nemzetközi Színházi Fesztivál)	Szeged	jó minősítésű művészeti fesztivál
Szegedi Borfesztivál	Szeged	kiváló minősítésű gasztronómiai fesztivál
Nemzetközi Tiszai Halfesztivál	Szeged	jó minősítésű gasztronómiai fesztivál
Hungarikum Fesztivál	Szeged	kiváló minősítésű fesztivál
Szegedi Ifjúsági Napok	Szeged	kiváló minősítésű fesztivál

A megye további kulturális vonzerői egymással összekapcsolva, egyedi termék alakítva, vagy más csomagok részeként hasznosulnak. A már említett tematikus útvonalak mellett fontos kiemelni a jelentősebb templomokhoz, egyházi ünnepekhez kapcsolódó vallási turizmust. A hagyományos búcsúk mellett külön említést érdemel a 2012-ben átadott szegedi Alsóvárosi Ferences Látogatóközpont, továbbá az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark egyházi ünnepekhez kötődő különleges programjait.

Az épített környezet és a kulturális értékek bevonása a turisztikai kínálatba olyan többletbevételeket eredményez, amelyek visszaforgathatók azok védelmére, fejlesztésére is. Ugyanakkor nem elhanyagolható az idegenforgalmi terméképítés gazdaságélénkítő, vállalkozásösztönző, munkahelyteremtő – multiplikátor – hatása sem.

²² MICE = Meetings, Incentives, Conferences, Events (kb. hivatásturizmus)

2.3. GAZDASÁGI BÁZIS

2.3.1. FŐBB GAZDASÁGI ÁGAZATOK, AZOK FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

A Csongrád megyére koncentráló korábbi kutatásokat, elemzéseket áttekintve nagyon szembetűnő, hogy **a térség gazdasága mennyire dinamikusan formálódik a külső és belső gazdasági, környezeti hatások következtében**. A jövőbeli fejlődési irányok értékelése során érdemes mindezt szem előtt tartani, akár a hagyományos, ágazati szemszög-ből, akár klaszterszemlélettel tekintünk a megyére.

HAGYOMÁNYOS, ÁGAZATI SZEMLÉLET

Az előző programozási időszakra készült területfejlesztési koncepció a fő gazdasági ágak tekintetében kiemeli az agrártevékenységek (túlzottan) jelentős súlyát, az ipar GDP-ből való részesedésének alacsony voltát, és a végre valódi szerephez jutó szolgáltató szektort. Ezen folyamatok mögött a természetes specializációt, a feldolgozóipar felzárkózási nehézségeit és a lendületes terciarizációs folyamatot sorolja fel okként. Ez az agrárium által dominált kép jól illeszkedik egy olyan megyéhez, ahol az egy főre jutó GDP az országos átlaghoz képest viszonylag alacsony, bár a régióon belül kimagasló (2.3.1.1. táblázat).

2.3.1.1. táblázat: Egy főre jutó GDP a Dél-Alföldön (forrás: KSH 2012)

TÉRSÉG	1 FŐRE JUTÓ GDP, 2010. (EZER FT)	1 FŐRE JUTÓ GDP AZ ORSZÁGOS ÁTLAGHOZ KÉPEST, 2010. (%)	HELY A 1 FŐRE JUTÓ GDP ALAPJÁN FELÁLLÍTOTT RANGSORBAN, 2010.
BÁCS-KISKUN MEGYE	1.707	63,8	14.
BÉKÉS MEGYE	1.479	55,3	18.
CSONGRÁD MEGYE	1.954	73,1	10.
DÉL-ALFÖLD	1.723	64,4	V.
MAGYARORSZÁG	2.675	100,0	-

Az agrártevékenységek jelentősége máig megmaradt, azonban a térségek fejlődésének, dinamikájának egyre pontosabb megismerése révén ez ma már sokkal pozitívabban cseng, több lehetőség látszik benne, főként a többi szektor hangsúlyeltolódásaival, új tevékenységek előtérbe kerülésével párosulva.

A jelenleg elérhető adatok alapján arra lehet következtetni, hogy a terciarizáció lassul, és az ipari tevékenységek bruttó hozzáadott értékéből való megyei részesedése növekszik, kis mértékben pedig a mezőgazdaságé is, a szolgáltatások rovására. Emögött globális és makrogazdasági hatások, illetve a megye specializációjának formálódása egyaránt állhat. Az agrárium és a szolgáltató szektor az ország többi megyéjével összevetve is jelentős a bruttó hozzáadott érték tekintetében (2.3.1.1. ábra).

A fő nemzetgazdasági ágak helyzetének változása a hagyományos, ágazati szemléletben azonban nehezen érthető meg. Nem látható például a kapcsolat a fő tevékenységcsoportok között, nehezebb értékelni a gazdasági ágak közti súlyponteltolódásokat.

KLASZTER-SZEMLÉLET: KITÖRÉSI PONT VIZSGÁLAT

Egy térség gazdaságának ereje, dinamizmusa, versenyképessége jól leírható a klaszter-fogalom²³ segítségével. Klaszterszemléletben finomabb részleteiben is kezelhetővé, elemezhetővé válik a gazdaság, megjelenhetnek az elemzésben a húzó gazdasági tevékenységek, a megyei gazdaság csomópontjai, nagyon plasztikussá válik a specializáció.

A hazai térségekről körülbelül az ezredforduló óta adnak klaszter-szemponjú képet a kutatások:

²³ A regionális klaszter vállalkozások, beszállítók, szolgáltatók és kapcsolódó intézmények földrajzilag tömörülő csoportja adott tevékenységi területen (Ketels-Sölvell 2006a).

- Gecse és Nikodémus úttörő feltérképezése a feldolgozóiparra koncentrált, 2003-as tanulmányuk ágazati szinten az élelmiszeripart, a vegyipart, a kerámiagyártást emelte ki Csongrád megyében.
- Egy 2004-es kutatás regionális szinten az élelmiszeripar és a biotechnológia terén lát versenyképes klasztert a Dél-Alföldön. Ennek központja nyilvánvalóan Szeged, az akkor még látens biotechnológiai koncentrációjával.
- 2003-as statisztikai adatokat használva Patik és Deák Csongrád megyében az állattenyésztés, a fémipar és gépgyártás, a víztermelés és -elosztás, az építőipar, a kereskedelem (gépjármű, zöldség-gyümölcs), az ingatlanforgalmazás, a műszaki és természettudományos K+F, a jogi és egyéb gazdasági szolgáltatások, az oktatás, valamint az egészségügyi és szociális ellátás potenciális klasztereit azonosította, melyeket exportkapacitása miatt kiegészít a húsipar, a textil- és ruházati ipar (beleértve az azóta eltűnt kötélgyártást is), a fűrészáru gyártás és bútoripar, a gumi- és műanyagipar és a műszergyártás.
- Ketels és Sölvell 2000-es és 2004-es adatokat vizsgálva térképezett fel európai szinten 367 regionális klasztert. Általánosságban megjegyzik, hogy foglalkoztatási szempontból a legjelentősebbek közé tartozik a vizsgált térségekben pl. az élelmiszeripar, az építőipar, az idegenforgalom és vendéglátás, vagy a fémipar. 2004-es adatok alapján a Dél-Alföldön az élelmiszeripar, a mezőgazdasági termékek gyártását, az építőanyag-ipart, az olaj- és gázipart, a dohányipart és a cipőgyártást emelik ki klaszterként, melyek közül az élelmiszeripar specializációja, dominanciája és mérete emelkedik ki. Nagyon látványos az is, milyen dinamikusan változott a Dél-Alföld gazdasága 2000 és 2004 között, a 2009-es adatok ismeretében pedig a változások sora kiegészíthető például az olaj- és gázipari foglalkoztatás megszűnésével (székhely szerinti regionális adatokat elemezve).
- Szanyi és szerzőtársai a Ketels és Sölvell által publikált európai módszertant 2005-ös adatokkal, precízen és egyedülállóan alkalmazták a magyar megyékre, és klaszterterképeik megerősítik az élelmiszeripari koncentrációt.

Úgy tűnik, a régióknak és a megyéknek vannak viszonylag stabil gazdasági középpontjai (mezőgazdaság, élelmiszeripar, építőipar), ezek körül változik, módosul folyamatosan a kép, illetve a csomópontokon belül elképzelhető némi hangsúlyeltolódás.

A 4 számjegyű TEÁOR kód mélységben folytatott, megyei szintű, 2009-es adatok alapján végzett klaszterfeltérképezés foglalkoztatási adatokra és a gazdálkodó szervezetek számára épült. A leggyakrabban használt mutató erre a célra az LQ-index, telephely-hányados vagy lokációs hányados (location quotient). Ez egy bizonyos gazdasági tevékenységnek egy adott térség gazdaságában való – a nemzetgazdaság egészéhez viszonyított – alul- vagy túlreprezentáltságának statisztikai mérőszáma²⁴. A kitörési pont vizsgálatot az LQ index segítségével négyjegyű TEÁOR kód mélységben elvégeztük, ezt követően a feltérképezési folyamat kritériumrendszerének megfelelő szakágazatoknak egy logikus csoportosítását végeztük el klaszterbe sorolással (2.3.1.2. táblázat). A közigazgatási, oktatási, egészségügyi tevékenységek (döntően non-traded, helyi jellegűknél fogva²⁵) általában nem sorolódnak klaszterbe - Csongrád megye ebben kivétel, itt a felsőfokú oktatás egy "kutatóklaszter" része lett.

Mindezek, valamint a lefolytatott szakértői mélyinterjúk alapján Csongrád megyében a következő tevékenységek megyei koncentrációja jelentős:

- élelmiszeripar,
- ICT
- kutatási tevékenységek,
- turisztika,

$$LQ_{ij} = \frac{E_{ij}/E_j}{E_m/E_n} \text{ vagy } LQ_{ij} = \frac{E_{ij}/E_m}{E_j/E_n}, \text{ ahol}$$

E_{ij} a j-edik régióban mutatja az i-edik iparágban foglalkoztatottak számát,

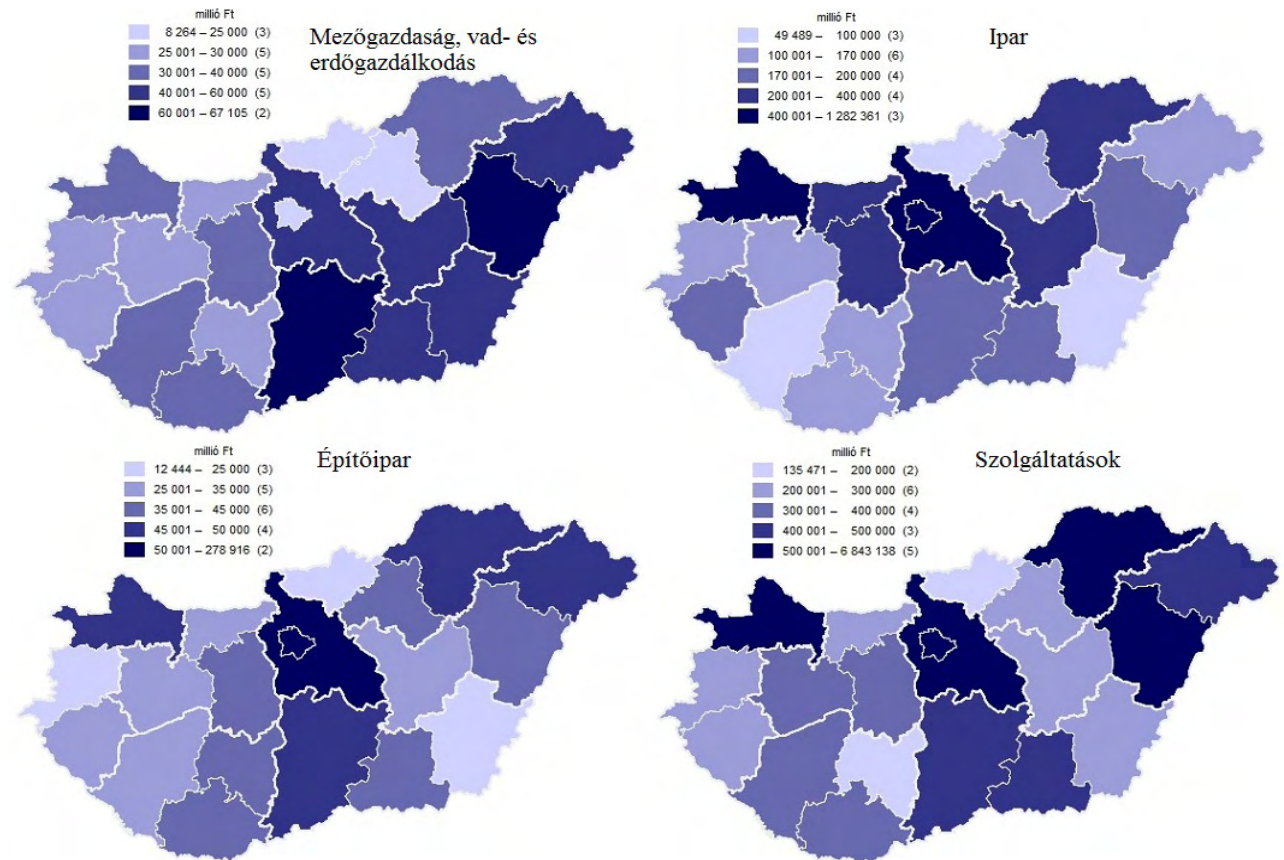
E_j a j-edik régió foglalkoztatottainak számát,

E_m az egész országra kiterjedően mutatja az i-edik iparágbeli foglalkoztatottak számát,

E_n pedig az ország összfoglalkoztatását jelenti.

²⁵ Ezek nagy valószínűséggel klaszterszektoron kívüli, non-traded, vagyis a helyi lakosság igényeit kielégítő szakágazatok (mint akár a kiskereskedelmi vagy vendéglátóipari szolgáltatások). Ezek klaszter szempontból más jelentőséggel bírnak.

- építőipar,
- megújuló energetika,
- gépgyártás és textilipar.

2.3.1.1. ábra: Bruttó hozzáadott érték nemzetgazdasági áganként, 2009. (forrás: KSH alapján saját szerkesztés)

Bár annyira markánsan a felmérésekben nem mutatható ki, a szakértői interjúk és a lokális gazdaság ismeretében egyértelmű, hogy különösen Szegeden és annak vonzáskörzetében nem elhanyagolható tényező az **infokommunikáció**. Egyértelmű, hogy az IT, és így a szoftveripar a megye olyan potenciális húzóágazatává válhat, amelyet tudatos gazdaság és vállalkozásfejlesztési lépések megtételével, iparági specifikus szolgáltatások nyújtásával lehet elérni. Szükség van a hatékony fellépéshez a rendelkezésre álló szakképzett, és évente bővülő munkaerő bázis nyújtotta előnyök kihasználására, valamint az iparágban érdekeltek közös képviseletére, oly módon, hogy azt el tudja fogadni a vállalkozói kör is. Továbbá a már meglévő klaszterszerű képződmények is alapot adhatnak a továbbfejlődésre.

Lehetséges elvégzendő akciófeladatok

- **Meglévő klaszterekben**, illetve az egyetemeken található potenciál összegzése, szintézise.
- Fontos olyan **közös szolgáltatások megszervezése** (oktatás, képzés, tanácsadás stb.), amelyek jóval könnyebben megvalósíthatók, mintha a vállalkozók külön-külön szerveznék meg. Kiemelt a vállalkozások által igényelt szolgáltatásokról való információ szerzése és gyűjtése. Ez megvalósulhatna személyes interakciók révén is, de az iparág sajátosságából is ered, hogy könnyedén megoldható az információs és kommunikációs technológiák révén is.
- A klasztertudat fokozására megoldást az ún. **e-szakmai klub** kialakítása jelenthet, amely egy olyan információs és szakértői „közvetítő szerepet betöltő” virtuális központ kiépítését jelentené, amely minden iparági vállalat és támogató szervezet számára biztosított. A cégek sokszor azért nem lépnek interakcióba más vállalatokkal, mert nem szereznek tudomást szakmai konferenciákról, vagy akár közös pályázati lehetőségekről.
- Az együttműködések elősegítése érdekében kiépíthető lenne egy **információs adatbázis**, amelyben mindenki számára biztosított dokumentumok lennének (pl. rendezvények, üzleti lehetőségek, aktuálisan kiírt pályázatok, szakmai újságok stb.) elérhetők, másrészt egy „bemutató” oldal, amelyben a vállalatok főbb tevékenységi körei

(termékei, referenciái) lennének feltüntetve. Ennek révén a vállalatok jobban egymásra találhatnak, lehetőség lenne a termék vagy akár technológia kiegészítésre.

2.3.1.2. táblázat: Csongrád megye klaszterei és súlyuk a foglalkoztatásban (kritikus tömeg) (forrás: Patik 2011a)

KLASZTER MEGNEVEZÉSE (ÉRINTETT SZAKÁGAZATOK)	ALKALMAZÁSBAN ÁLLÓK SZÁMA (FŐ)	RÉSESEDÉS A MEGYE FOGLALKOZTATÁSÁBÓL (%)
Élelmiszeripari klaszter (hús, növénytermesztő és tejipari együtt)	11 122	10,16
Húsklaszter (01.46, 01.47, 10.12, 10.13)	4 851	4,43
Növénytermesztő klaszter (01.11, 01.13, 01.19, 01.23, 01.61, 46.31)	4 341	3,97
Tejipari klaszter (01.41, 10.51)	1 930	1,76
Kutató klaszter (72.19, 85.42, 91.01)	8 207	7,50
Turisztikai klaszter (49.39, 55.90, 56.10, 56.29, 56.30, 90.02, 91.02, 96.04)	7 009	6,41
Építőipari klaszter (23.61, 41.20, 42.21, 42.22, 43.12, 43.34, 46.74, 68.32, 81.10)	4 875	4,46
Megújuló energia klaszter (35.13, 35.30, 36.00, 38.21)	2 589	2,37
Gépgyártó klaszter (25.73, 28.25, 28.30, 31.09, 33.12, 47.54)	2 273	2,08
Textilklaszter (13.92, 14.39)	1 665	1,52
Növényzaporítás /elszigetelt/ (01.30)	107	0,10
Fűszernövény termesztés /elszigetelt/ (01.28)	0	0,00
Papírgyártás /elszigetelt/ (17.23)	233	0,21
Gumigyártás /elszigetelt/ (22.19)	1 472	1,35
Kerámiagyártás /elszigetelt/ (23.41)	272	0,25
Be nem sorolt szakágazat	8 015	7,32

A **turizmussal** kapcsolatban kiemelhető, hogy a geológiai adottságoknak köszönhetően Csongrád megye gazdag termál- és gyógyvízkészlettel rendelkezik. A megyében hat gyógyfürdő létesítmény üzemel. Csongrád megye különleges természeti kincseket, köztük európai közösségi jelentőségű – NATURA 2000 – természetvédelmi területeket és nemzetközi jelentőségű, a Ramsari Egyezmény hatálya alá tartozó vadvizeket, és számos, a természetvédelmi törvény erejénél fogva – ex lege – védett lápot és szikes tavat tudhat a magáénak. A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság kezelésében lévő tájvédelmi körzetek közül a több mint 22 ezer hektáros Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet területén fekszik az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark; a Mártélyi Tájvédelmi Körzet, a tervezett Körös-éri Tájvédelmi Körzet, a Körös-Maros Nemzeti Park, a Maros-ártér és a szigetszerűen elhelyezkedő puszták jelentik a fő vonzerőt. Mindezek a területek az egyre népszerűbbé váló – **preventív egészségturizmusnak** is tekinthető – öko-, aktív és falusi turizmus révén is felértékelődnek. Csongrád megye különleges egyedi vonásokat hordozó értéke **kultúrájának** sokszínűsége. Nemzetközi vonzerővel rendelkező brandnek tekinthető a megye **nemzeti emlékhelye**, az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, amelynek 55 ha-os területén számos történelmi, építészeti, művészeti, néprajzi, természeti látnivaló található, ill. garantált program látogatható; továbbá a Szeged jelképének, a Fogadalmi Templomnak és az évente több mint 70 ezer látogatót vonzó Szabadtéri Játékoknak helyet adó, sajátos építészeti vonásokat hordozó Dóm tér, amelyet **történelmi emlékhellyé** nyilvánítottak. A megye gazdag rendezvénykínálata, több minősített fesztiválja segíti a helyi hagyományok életben tartását, a jellegzetes alföldi kultúra bemutatását, a gasztronómia és borkultúra ápolását. A megye egyetemi, kutatás-fejlesztési **szellemi potenciálja**, gazdasági élete, nemzetközi kapcsolatai megalapozzák a hivatásturizmus fejlődését. A konferencia-kongresszusi turizmus nemzetközi színvonalhoz igazodó bonyolítása megfelelő kapacitású és infrastruktúrájú helyszíneket, kapcsolódó szálláshelyeket, szolgáltatásokat, programokat, s a mindezeket terméké alakító igényes rendezvényszervezőket kíván.

Az **építőipar** jellegénél fogva speciális jellemzőkkel bíró ágazat, amely befolyásolja a fejlesztési elképzelések reális lehetőségeit, az építőipar klaszterek főleg vertikális szerveződésű hálózatok. Csongrád megyében jelenleg is több építőipari klaszter működik megyei (pl. ArchEnerg, Ecostep klaszterek), avagy megyén túlnyúló hatókörrel (MIÉNK Klaszter).

Még meg nem valósult speciális akciók:

- Beszállítói (alvállalkozói) hálózatok kialakítását elősegítő építőipari információs adatbázis kialakítása, az erőforrás-térképek aktualizálása, az eszközparkok nyilvántartása, ehhez kapcsolódva cégtalálkozók, vállalkozói fórumok szervezése.
- Tanúsítványokat nyújtó közös továbbképzések szervezése (pl. erőgépek kezelése, munkavédelmi előírások, módosuló EU-szabványok), korszerű szakmunkásképzési tananyagok kidolgoztatása.
- Az építőipari cégek nemzetköziesedésének elősegítése, az exportpiacok változásáról információk gyűjtése és közreadása, nemzetközi építőipari kiállításokon való megjelenés támogatása.
- Környezetbarát építési módok elterjedésének támogatása, energetikai és környezetvédelmi szempontok elterjesztése.

A **gépgyártás** hagyományosan egy olyan ágazat, ahol az értékteremtő tevékenység könnyen részfolyamatokra bontható, melyet gyakran különböző gazdasági szereplők végeznek - vagyis az értéklánrendszer mentén a gazdasági szereplők vertikális együttműködése alapvető sajátosság. A klaszterek szempontjából lényeges fejlesztési cél tehát az, hogy a gépipari vállalkozások régió belüli hálózata alakuljon ki.

A térségen belüli együttműködés intenzitásának emelése hozzájárul az ágazat versenyképességének javulásához. A gépipari klaszter fejlesztése három fő területen érdemel lépéseket:

- **A gépiparban érintett vállalkozások gazdasági tevékenységének, tevékenységi körének átszervezése.** A vállalkozások közti kapcsolatokat erősíti, sokrétűbbé teszi a termékhez kapcsolódó szolgáltatások körének bővítése (karbantartás, javítás, bővítés/frissítés). Ezek a lépések hozzájárulnak ahhoz, hogy a térségi szereplők önmagukat és tevékenységeiket újradefiniálva jobban illeszkedjenek a regionális gazdaságba.
- **Közös nemzetközi beszerzés.** A költségelőnyt nyújtó országokból történő beszerzést teszi gazdaságilag előnyösebbé minden olyan együttműködés, amely a kis- és középvállalkozások számára nemcsak ugyanazon áru nagy tételben vásárlására, hanem kombinált rendelések feladására irányul. Ezek a kombinált megrendelések a jelenlegi szállítási módok maximális kihasználása miatt a beszállítóknak is előnyösek, a beszerző kkv-knak pedig a költségelőnyön túl együttműködési tapasztalatot nyújt.
- **Együttműködés "mini klaszterekben".** Szintén együttműködési tapasztalat megszerzését és a bizalom kiépülését célozza meg minden olyan ún. "mini klaszter", amelyben csak néhány szereplő konkrét együttműködésére kerül sor pl. a termékfejlesztés vagy a termelés terén. Az üzleti szolgáltatásokat nyújtó profit-orientált vagy non-profit szervezetek segíthetnek a tárgyalások lebonyolításában és az együttműködés előnyeinek számszerűsítésében, ami néhány vállalkozás esetén még tényszerűbben megtehető.

A gépipari klaszterek fejlesztésének fontos eleme tehát egyrészt minden olyan, néhány szereplős együttműködés támogatása, mely megtanítja a megyei meghatározó szereplőket arra, hogyan juthatnak kölcsönös előnyökhöz a kooperáción keresztül, amely a bizalmat is építi közöttük.

Csongrád megye a hagyományokból következően is meglehetősen erős **textiliparral** rendelkezett. Sajnálatos módon ez az iparág az, amely rendkívül erős versenyben tevékenykedik, folyamatos a – főként ázsiai – import általi fenyegetettség. A foglalkoztatottságban betöltött szerepe rendkívül jelentős, továbbá számos kkv tevékenykedik az ágazatban. Az alábbiak egyértelműen javíthatják az ágazat pozícióját:

- Tudatos lépések megtétele a versenyképesség javítása érdekében. Kezdvé a költségelőny lehetőségek feltérképezésétől a magasabb hozzáadott érték termeléséig.
- Értékesítési problémákban történő segítségnyújtás. A textilipar egyik problémája az értékesítés. A vevőkör pozícionálástól egészen a multikhoz történő bekerülés elősegítéséig számos területen képzelhető el előrelépés.
- Kezdeti kooperációk elősegítése. A nemzetközi gyakorlat alapján a textilipar klasszikusan „kooperációra hajlamos” ágazat. Sajnos a megyében ennek még csak a csírái vannak jelen, mérlegelendő egy megyei (és megyehatárokon átnyúló) textilipari klaszter elősegítése.

Csongrád megye **mezőgazdasági** szempontból az egyik legjelentősebb megye. Földrajzi adottságai, a sok napsütés (a napsütéses órák száma meghaladja a 2000-et) és a folyók közelsége kiváló termőfölddé teszik a területet. A 2010-es KSH adatok alapján a használatban lévő földterület nagysága 448.518 hektár, melynek 56,7 %-a szántó. A megye növénytermesztésében jelentős szerepet játszik a szegedi fűszerpaprikán kívül a gabona-, zöldség- és gyümölcsstermesz-

tés. Az ország vöröshagyma-, fokhagyma-, fűszerpaprika- és gyökérzöldség termésének felét Makó és Szeged körzete adja. A 2000 és 2010 közti időszak jelentős visszaesést mutat a vöröshagyma és fokhagyma tekintetében (negyedére csökkent), míg a paradicsom és zöldborsó duplájára nőtt. A repcé termesztésének bővülése évek óta tartó – bár nem töretlen – folyamat, a 2001-2005-ös évek átlagához képest 2011-re termőterülete megnégyszereződött, termésmennyisége pedig több, mint ötszörösére emelkedett. A cukorrépa megyei összterülete alig fél ezer hektár, ami a 2001-2005. évek átlagának csak kevéssel több, mint egyötöde. A fontosabb növényeket figyelembe véve Csongrád megye részesedése az országos megtermelt mennyiségből 2011-ben a burgonyatermesztés esetében volt a legnagyobb, az itt termelt közel 117,5 ezer tonna az országos mennyiség bő egyötödét tette ki. Ezen kívül még a rozs esetében volt magasabb a ráta egytizednél. A gyümölcsstermelés tekintetében az őszibarack a legjelentősebb, 2010-ben 19.473 tonna termelt. Államilag elismert bortermő területek Pusztamérges és Csongrád környékén találhatóak. Fontos kiemelni a fóliás növénytermesztés jelentőségét, Szentes környékén, a Homokhátság déli peremén nagyméretű üvegházak működnek, fehér paprika termesztése és baromfifeldolgozás folyik, geotermikus energia felhasználással kombinálva.

Az 1990-es évek óta csökkenés mutatkozik az állattartás tekintetében országos szinten, így Csongrád megyében is. A szarvasmarha-állomány nagysága a 2007. évi történelmi mélyponthoz (35 ezer db) képest egy hajszálnyit felfelé mozgott 2011-ig, de a 36 ezres darabszám így is csak háromnegyede a 2000. évinek. A juhállomány 60 ezres szinten stagnál. A legfontosabb állatféle Csongrád megyében még mindig a sertés, részesedése az országos állományból 6,1% a 2011-es évben, igaz a 2000-es évhez képest felére esett vissza. További adatok ezen mutató tükrében: juhok 5,5, a szarvasmarhák 5,2, a tyúkfélék 4,8%. A száz hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha- és sertésállomány fajlagos mutatói alapján Csongrád az ország megyéi között a 10., illetve a 6. helyen áll (KSH, 2011).

Fontos megemlíteni a mezőgazdasági termékekre épülő feldolgozóipar kiemelkedő jelentőségét, ugyanis a megye legnagyobb vállalkozásai a sertés- és baromfifeldolgozás, valamint a fűszernövények és konzervipar területén működnek.

FEJLŐDÉSI IRÁNYOK

Az élelmiszeripari klaszterek a Ketels-Sövell tanulmány által vizsgált tíz tagállamban a legerősebb klaszterek közé sorolhatóak, a Csongrád megyei klaszter is ilyennek tűnik, mind mérete, mind a specializációs együtthatója, mind dominancia-mutatója alapján.

Fontos, hogy a statisztikai adatokat ki tudjuk egészíteni kvalitatív vizsgálatokkal is: Csongrád megyéről a gazdaság- és vállalkozásfejlesztési stratégia nyújt alapos kvalitatív elemzést (Interior Art 2009). Eszerint például Csongrád megyében egy élelmiszeriparhoz kapcsolódó akkreditált klaszter is működik, a PharmacoFood Dél-alföldi Élettudományi és Funkcionális Élelmiszeripari Klaszter, mely a kutatók és az ipar összekapcsolásával egészségvédő élelmiszerek fejlesztésére fókuszál. Ennek a tevékenységnek a Csongrád megyei élelmiszertechnológia megfelelő háttérét jelenti - Szeged tudásbázisa a kutatóhelyek száma, a tudományos kutató-fejlesztők száma vagy a K+F ráfordítások 2010-es értéke alapján is mérhetően, alátámaszthatóan kiemelkedő²⁶.

Szegeden tehát a primer klaszterfeltérképezésből is azonosítható, széles kutatási és tudásbázis kapcsolódik össze térben az élelmiszeripar több nagy szereplőjével és a körülöttük lévő kkv-kkal. A jövőbeli fejlődési irányt a két szektor hatékony, az eredmények gyors hasznosítását ösztönző összekapcsolása jelenti. A nyugati példák alapján a két rész közt a hídképző szerepet élelmiszeripari, technológia-intenzív kisvállalkozások képesek betölteni.

Hagyományos jellege ellenére az élelmiszeripari klaszter tehát nem egy "kiöregedett", hasznavehetetlen jellegzetessége a régióknak, hanem egy olyan adottság, melyet az innováció és a magasabb hozzáadott érték, a tartós együttműködésekkel bíró klaszter típus felé lehet elmozdítani.

A mezőgazdaság-élelmiszeripar-biotechnológia stabil hármasa lehet a jövőben az a húzóágazat, mely a megye gazdasági vonzerejét és versenyképességét növelve a többi klaszternek is lendületet ad, vagyis megerősödhetnek az építőipari, gépgyártó, megújuló energia ipari vagy éppen a textilipari, turisztikai koncentrációk. **A hosszú ideje jelenlévő és**

²⁶ <http://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/kutfejl.html>

fejlődő "agrár-biotech mag" és a körülötte változó, dinamikus kisebb koncentrációk biztosíthatják a megye alkalmazkodását a külső gazdasági környezet alakulásához.

2.3.2. A GAZDASÁG BELSŐ ÉS KÜLSŐ KAPCSOLATAI

A gazdaság belső és külső kapcsolatai vizsgálatánál alapvető fontosságú a vizsgálat logikai kereteinek a kijelölése, egyáltalán a kérdés lehatárolása. Jelen vizsgálat keretein belül fontos elkülöníteni a külső-belső kapcsolati jelleg mellett a kapcsolat „milyenségét” is. Ezért az elemzésben összesen négy aspektus kerül tárgyalásra (2.3.2.1. táblázat). Értelem-szerűen gazdaságfejlesztési szempontból teljesen eltérő jelentőséggel, fontossággal bírnak, illetve fejlesztésük is teljesen eltérő eszközöket igényel (illetve fejlesztésük létjogosultsága és társadalmi költséghatékonysága is meglehetősen különböző).

2.3.2.1. táblázat: A vállalkozások csoportosítása kapcsolataik helye és jellege szerint (forrás: saját szerkesztés)

	NORMÁL ÜZLETI	KOOPERÁCIÓ
KÜLSŐ	„nyitott üzletelő”	„nyitott kooperáló”
BELSŐ	„lokális üzletelő”	„lokális kooperáló”

- Az első kategória („lokális üzletelő”) a megyehatáron belül tevékenykedő gazdasági szervezetekkel meglévő „normál üzleti kapcsolat”, ekkor egyszerű szokásos üzleti tranzakciók zajlanak, kooperáció nincs.
- Az második kategória („nyitott üzletelő”) a megyehatáron kívül tevékenykedő gazdasági szervezetekkel meglévő „normál üzleti kapcsolat”, ekkor egyszerű szokásos üzleti tranzakciók zajlanak, kooperáció nincs.
- A harmadik kategória („lokális kooperáló”) a megyehatáron belüli kooperáció különféle szervezetekkel, amely esetekben az együttműködés tényleges tartalommal bír és túlnyúlik a normál üzleti tranzakciókon.
- A negyedik kategória („nyitott kooperáló”) a megyehatáron kívüli kooperáció különféle szervezetekkel, mely esetekben az együttműködés tényleges tartalommal bír és átlép a normál üzleti tranzakciókon.

Módszertani megjegyzésként megemlítyük, hogy a megyei szereplők gazdasági kapcsolatait számos különböző módszerrel számos különböző kutatás mért. Ezen kutatások megállapításai és primer adatfelvételei alapján alakítottuk ki az általános képet a gazdasági aktorok kapcsolatairól.

MEGYÉN BELÜLI ÜZLETI TRANZAKCIÓK („LOKÁLIS ÜZLETELŐ”)

A megyén belüli normál üzleti tranzakciók gazdaságfejlesztési szempontból nem bírnak különösebb jelentőséggel. Ezeket az ügyleteket a piaci szereplők piaci igényeiknek megfelelően jobbra rutinszerűen bonyolítják. Megjegyzendő, hogy a kutatások alapján a kis- és középvállalkozásoknak a domináns piaca az esetek 30%-ában a megyén belül található (az esetek nagy többségében a településen belül). Ilyen értelemben a vállalkozások csupán 30%-ára mondható, hogy egyértelműen a megyei kereslettől függ. Ez teljes mértékben összhangban van azzal a ténnyel, hogy a vállalkozások beszerzéseik legnagyobb részét az ország megyén kívüli részeiből teszik. A vállalkozások mintegy 70 százalékának a fő beszerzési térsége a megyén kívül található. Ezért vélelmezhető, hogy jelentős részük nem tudja a szükséges termékeket, szolgáltatásokat beszerezni a szűkebb környezetében tevékenykedő cégektől. Igen szemléletes képet kapunk, ha a vizsgálat során csak arra koncentrálunk, hogy térségen kívüli vagy belüli a beszerzés, illetve az értékesítés. Láthatjuk, hogy a főleg térségen kívülre értékesítő vállalatok 79,2%-a a beszerzéseit is térségen kívülről intézi. Ez még szemléletesebben rámutat arra, hogy meglehetősen szoros kapcsolat van a „beszerzési nyitottság” és az „értékesítési nyitottság” között. Leegyszerűsítve: az adott területi koncentráción „kívüli vagy belüli” aktivitás jellemző a cégekre, nem pedig az, hogy vásárolnak-e vagy értékesítenek-e. Ilyen szempontból tehát a „lokális üzletelő” figyelembevétele sem elhanyagolható.

MEGYÉN KÍVÜLI ÜZLETI TRANZAKCIÓK („NYITOTT ÜZLETELŐ”)

A megyén kívüli üzleti tranzakciók két vetületben vizsgálhatóak, egyrészt a belföldi üzleti aktivitás, másrészt a külföldi kapcsolatok vetületében.

A megyén kívüli kereskedelem gyakorlatilag komplementere a megyén belülinek, azaz mind beszerzési, mind értékesítési oldalról kb. 70% főként megyén kívüli aktivitást mutat. Ebből a 70%-ból 20%-ot tesz ki azon vállalkozások aránya, amelyek főként „külföldről” szereznek be, illetve „külföldre” értékesítenek.

Ezt az egyébként sem túl impozáns számot árnyalja egy még frissebb felmérés, amely szerint a Csongrád megyében tevékenykedő vállalkozások 12%-a rendelkezik saját bevallása szerint európai országbeli üzleti-, gazdasági kapcsolattal (azaz még vélelmezhetően ez is kismértékű felülbecslés). Ez még inkább egy, a bezárkózásra utaló mutató, amelynek feltehetően társadalmi gyökerei vannak, éppúgy, mint a vállalkozók hihetetlen immobilitásának, hiszen a megyében tevékenykedő vállalkozók majdnem 70%-a a megye szülőtte. Ez persze érzékeltethetné a jó gazdasági lehetőségeket és a gazdasági vonzerőt is, de természetesen nem erről van szó jelen esetben.

A külpiaci aktivitások esetén a várakozások maradéktalanul teljesülnek, azaz a külföldi aktivitást egyrészt a hagyományos német-osztrák érdekeltség, másrészt pedig a megye területi elhelyezkedése determinálja. Ennek megfelelően a Csongrád megyei gazdasági szereplők kisszámú gazdasági jellegű kapcsolatainak országok szerinti megoszlását Románia és Németország párosa vezeti. Őket jelentős távolságra egy „ötösfogat” követi (sorrendben: Szerbia, Olaszország, Ausztria, Szlovákia és Csehország).

A vizsgált kérdés további árnyalásához szükséges még megvizsgálni az ún. közvetett külföldi beszállítás fogalmát. Csongrád megyei megkérdezett vállalkozások 28%-ának van olyan hazai (magyarországi) partnere, akitől külföldi terméket, szolgáltatást vásárol, és 6,1% azok aránya, akik rendelkeznek olyan hazai partnerrel, akitől román terméket, illetve szolgáltatást vásárolnak.

Összességében tehát két alapvető megállapítást tehetünk a hagyományos üzleti kapcsolatok relációjában. Egyrészt a **megyei vállalkozások egy jelentős hányada nem mutat megyén kívüli aktivitást**. Másrészt a megyén kívül is aktív (ilyen vetületben traded jellegűnek tekinthető) cégek esetében egy komoly veszély jelentkezik: „az exportőrök jelentős hányada importőr is”. A beszerzések és értékesítések közötti összefüggéseket áttekintve az értékesítés legfőbb helye nagy valószínűséggel egyben a beszerzés legfőbb helye is. A vállalkozások traded-jellege mellé egy erőteljes „társégi importfüggőség” társul, azaz gyanítható, hogy nem teljesül az a gazdaságfejlesztési elvárás, hogy ezek a cégek a helyi beszállítók anyagaiból/félkész termékeiből/termékeiből állítanak elő „exportképes” késztermékeket, amely problémát a közvetett beszállítás jelensége még tovább mélyíti.

MEGYÉN BELÜLI KOOPERÁCIÓK („LOKÁLIS KOOPERÁLÓ”)

A megyén belüli kooperációs kapcsolatoknál egyrészt a meglévő klaszterekről, illetve „klaszterkezdeményekről, másrészt a különféle innovációs együttműködésekéről érdemes említést tenni. A klasztereknél nem a pályázati forrásokból megtámogatott klasztereket ismertetjük, hanem a nemzetközi módszertannak megfelelő standardok alapján lehatárolt koncentrációkat.

Csongrád megye nagyon egyedi képet mutat a régió belül. Az élelmiszeripar itt is erőteljesen megjelenik, de **a húsuparban belül például markáns specializáció látszik a baromfifeldolgozás felé**, a többi húsfélével szemben és kimutatható külön tejipari koncentráció is (sejthető mögötte a Hungerit és beszállítóinak, vagy a szegedi Sole-Mizonak és a kisteleki sajtüzemnek a hatása). További specialitás, hogy a felsőoktatás bázisán egy kritikus tömeggel bíró kutató klaszter is meghatározásra került. Ennél specifikusabb irányt ennek a klaszternek kvalitatív kutatás nélkül nem lehet adni, bár itt is lehet intuitív módon felvetni ötleteket, például a biotechnológiát. A turisztikához kapcsolódó tevékenységeknél a vendéglátás nagyon erős, és megjelennek színházi, művészeti szolgáltatások is. Az építőipar központi, kulcstevékenységei itt jelennek meg, és a másik két megyéhez képest újdonság a közműépítés jelentős súlya. Az energiaszektor szerepe itt igazán kiemelkedő, feltehetően a nagy közműszolgáltatók regionális központjainak köszönhetően. Egyes közműszolgáltatók környezettudatossága és a hulladékkezelésben is megmutatkozó koncentráció régiószerte felbátoríthat egy megújuló energia klaszter hipotézisének megtételére. A gépipar különös vonása itt a gépjárműipar hiánya, a ruházati iparban pedig a cipőgyártásé, már ami a kiválasztott szakágazatokat illeti.

Innovatív együttműködések terén a megyén belüli kapcsolatok nem bírnak különösebb jelentőséggel. Ez alól egyedül a Szegedi Tudományegyetemen megjelenő tudáskoncentráció jelent szoros kivételt. Minden kooperációt innovatív együttműködésnek tekintünk, ha valamilyen új tudás megszerzése a célja, akár közös fejlesztés, akár csak „egyirányú tudásátadás, illetve tudásátvétel.

MEGYÉN KÍVÜLI KOOPERÁCIÓK („NYITOTT KOOPERÁLÓ”)

A kooperációkon belül különösen fontos szerep tulajdonítható a régió belüli klasztereknek, illetve a határon átnyúló klasztereknek. Bács-Kiskun megye klasztereivel az alábbi kapcsolatok vélelmezhetőek. Az élelmiszeriparon belül a húsklaszternek van a legnagyobb részesedése a foglalkoztatásból: ebben az állattenyésztéstől a feldolgozáson át a kereskedelemig egy hosszú értéklánrendszer kap helyet. Van egy kis tejipari része is, de Bács-Kiskun megyében ez nem jelent önálló klasztert, kvalitatív vizsgálat kideríthetné, hogy a Csongrád megyei tejipari koncentrációhoz kapcsolódik-e. A fűszerklaszter egy érdekes szegmens az élelmiszeriparon belül, az Univer cégcsoport és beszállítói sejtethetőek mögötte - kvalitatív vizsgálatra várva. A másik két megyében is vannak ide tartozó kiválasztott, de külön klasztert meggyükben nem alkotó szakágazatok, érdekes lenne megtudni, hogy ide kapcsolódnak-e. Az élelmiszeriparon túl kritikus tömeg a gépgyártásban és az építőiparban van jelen, az előbbi elektromos berendezésektől a járművekig nagyon sok szegmenst érint, az építőiparból viszont érdekes módon a központi tevékenységek hiányoznak (Csongrád megyében van jelen inkább).

Békés megyében érdekes megyei jellegzetesség a kevés szakágazattal, de sok kis vállalkozással és nagyon magas foglalkoztatási-LQ-val rendelkező növényzaporító klaszter. Csongrád megyében van jelen ennek egyik szakágazata, ami esetleg ide kapcsolódhat.

A határon átnyúló kooperációk közül Szerbia vonatkozásában kiemelhető a teljesen világosan lehatárolható élelmiszeripari, illetve kevésbé markáns gépipari kapcsolódás. Ezzel szemben Románia esetében a felmérések a biotechnológia, az egészségturizmus, az élelmiszeripar, az építőipar, az ICT, a gépipar, illetve a megújuló energia ipar ágazatokban is kimutatnak megfelelő koncentrációt, illetve már meglévő elégséges kapcsolatrendszert. Vélelmezhetően a klaszteralapú, valóban traded-jellegű, határokon átnyúló kooperációkat elősegítő gazdaságfejlesztési beavatkozásoknak ezen ágazatok üzleti környezete lehet a célterülete. Az innovatív kapcsolatok esetén értelemszerűen a szélesebb kapcsolatok bírnak nagyobb jelentőséggel.

Egy frissebb primer kutatás alapján igen komoly negatív következtetések vonhatóak le az innovatív együttműködések-ről, sőt egyáltalán az innovációs aktivitásról. A mintába került 502 vállalkozás közül 2008 és 2010 között mindösszesen 3,2 százalék, azaz 16 vállalkozás végzett kutatást (6 partnerrel, 10 egyedül), míg mindösszesen 3,6 százalék, azaz 18 vállalkozás végzett fejlesztési tevékenységet (6 partnerrel, 12 egyedül).

Ha az innovációs együttműködések vizsgálatát, akkor leggyakoribb a vevőkkel, illetve a beszállítókkal való együttműködés. Előbbi a vállalkozások 59, utóbbi 51 százalékára jellemző. A vevőkkel való együttműködés során közel ötször valószínűbb a rendszeres, mint az alkalmankénti együttműködés, míg a beszállítókkal történő együttműködés során közel hatszor valószínűbb a rendszeres, mint az alkalmankénti együttműködés.

A vállalkozások 25 százaléka a vállalatcsoporton belüli partnereket jelölte meg együttműködési partnernek, közöttük ugyanolyan arányban találunk rendszeres és alkalmankénti együttműködést. A vállalkozások 20 százaléka nyilatkozta, hogy innováció érdekében együttműködik versenytársakkal, illetve kamarákkal, szakmai szervezetekkel. Míg utóbbi esetben az alkalmankénti kapcsolat kétszer, a versenytársak esetében háromszor valószínűbb, mint a rendszeres kapcsolat.

A vállalkozások, több mint 90 százaléka nem működik együtt felsőoktatási intézményekkel, kutatóintézetekkel, technológiai parkokkal, innovációs ügynökségekkel. Felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek esetén az alkalmankénti kapcsolat háromszor-négyszer, technológiai parkok, innovációs ügynökségek esetében hatszor-hétszer valószínűbb, mint a rendszeres kapcsolat.

Innováció megvalósítása érdekében a mintába került 502 vállalkozás csupán 8,9 százaléka működik együtt külföldi partnerrel. Az együttműködők 55 százaléka (24 db) rendszeres, míg 45 százaléka alkalmanként teszi ezt.

2.3.2.2. táblázat: Innovációval kapcsolatban külföldi partnerrel rendelkező vállalkozások megoszlása a partnerország száma szerint (forrás: saját szerkesztés)

KÜLFÖLDI PARTNERORSZÁGOK SZÁMA	VÁLLALKOZÁSOK SZÁMA	VÁLLALKOZÁSOK MEGOSZLÁSA (%)
1	21	47,7
2	7	15,9
3	6	13,6
4	5	11,4
5	3	6,8
7	1	2,3
12	1	2,3
ÖSSZESEN	44	100

A 44 vállalkozás közel fele egyetlen más országbeli partnerrel, illetve partnerekkel dolgozik együtt, két külföldi partnert mindösszesen 7 vállalkozás (15%) említ, a több partnerrel rendelkezők száma rendre még alacsonyabb.

A leggyakoribb említésszám Németországhoz, Romániához és egyéb EU-s országokhoz köthető. Szerbiát innovációs partnerként 9 vállalkozás említette meg. Érdemes megemlíteni, hogy a kilenc említő mindegyike nemcsak Szerbiából, hanem más országból (2, 3, 4, 5,7) is rendelkezik partnerrel. Ezek a partnerek leggyakrabban Romániából (9-ből 7 eset), illetve Németországból kerülnek ki (9-ből 5 eset). A 9 szerbiai partnerrel rendelkező vállalkozás szerb partnerei öt esetben határ menti területről származnak, míg négy esetben távolabbról.

2.3.3. TERMELÉSI INFRASTRUKTÚRA ÁLLAPOTA

A termelési infrastruktúra színvonala összességében a megye általános fejlettségével összhangban van, bár az alacsony iparosodottsági szint érzékelteti a hatását. A megye történeti hagyományai, az idetelepített (és jobbára már tönkrement) könnyűipari ágazatok következtében **Csongrád megye országos összehasonlításban a kevésbé erős ipari tevékenységgel rendelkező megyék közé sorolható.**

A megyében fellelhető termelő infrastruktúra állapota több tekintetben vizsgálható. Az egyik megközelítés összességében próbálja a megye gazdaságát vizsgálni, azaz az itt működő cégek általános jellemzőiből próbál következtetéseket levonni. Előjáróban megjegyeznénk, hogy a meglévő vállalkozói tömeg, illetve az egyes vállalkozások beruházásainak aggregálása nem igazán alkalmas a gazdaságfejlesztési célból történő termelő infrastruktúra vizsgálatra. A meglévő gazdasági potenciárról, illetve a beruházások szintjéről azonban adnak ezek a mutatók egy általános képet. Ezen belül az egyik meghatározó fontosságú elem a működő gazdasági vállalkozások száma, illetve ezek dinamikája. A márkáns belső keresletcsökkenés és általánosságban a gazdasági válság érezteti hatását a vállalkozások számának alakulásában is. Talán reménykeltő, hogy 2012. második negyedévében egy kismértékű emelkedés figyelhető meg, de ez még arra sem elegendő, hogy a 2011. harmadik negyedévi szintet elérjük.

2.3.3.1. táblázat: A regisztrált vállalkozások száma (forrás: STADAT)

	2011. SZEPTEMBER 30.	2011. DECEMBER 31.	2012. MÁRCIUS 31.	2012. JÚNIUS 30.
BÁCS-KISKUN	95 417	96 158	96 113	96 357
BÉKÉS	65 151	65 327	65 669	65 767
CSONGRÁD	76 398	75 771	75 881	76 364
DÉL-ALFÖLD	236 966	237 256	237 663	238 488

2.3.3.2. táblázat: A gazdasági szervezetek beruházásainak teljesítményértéke millió Ft (forrás: STADAT)

	2011. II. NEGYEDÉV	2011. III. NEGYEDÉV	2011. IV. NEGYEDÉV	2012. I. NEGYEDÉV
BÁCS-KISKUN	70 955	109 321	148 340	16 463
BÉKÉS	25 994	38 280	55 983	11 195
CSONGRÁD	46 123	68 941	107 095	17 939
DÉL-ALFÖLD	143 073	216 542	311 418	45 597

2.3.3.3. táblázat: 2006-ig ipari park címet nyert parkok (forrás: DUTIREG 2006 alapján saját szerkesztés)

IPARI PARK NEVE	KISTÉRSÉG NEVE	CÍM VISELŐJE/MŰKÖDTETŐ	CÍMNYERÉS IDEJE
ALGYÓ ÉS TÉRSÉGE „JURA” IPARI PARK ÉS TECHNOLÓGIAI KÖZPONT	Algyó - Szegedi kistérség	Algyó Nagyközség Önkormányzata	2005
CSONGRÁDI IPARI PARK	Csongrád - Csongrádi kistérség	Csongrád Város Önkormányzata	1998
DÉLÉP IPARI PARK	Szeged - Szegedi kistérség	DÉLÉP Ipari Park Kft.	2002
ELSŐ SZEGEDI IPARI PARK	Szeged - Szegedi kistérség	ESZIP Első Szegedi Ipari Park Kft.	1998
HEAVYTEX IPARI PARK	Szeged - Szegedi kistérség	Heavytex Újszegedi Szövő Rt.	2000
HOMOKHÁT TÉRSÉGI AGRÁR-IPARI PARK	Mórahalom - Móraalmi kistérség	Mórahalom Város Önkormányzata	1997
HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI IPARI PARK	Hódmezővásárhely Hódmezővásárhelyi kistérség	Hódmezővásárhely M. J. Város Önkormányzata, Hód-Ipari Park Szolgáltató Kft.	1997
KÁLVÁRIA IPARI PARK	Szeged - Szegedi kistérség	Vertikál Kft.	2000
KISTELEK ÉS TÉRSÉGE IPARI PARK	Kistelek - Kisteleki kistérség	Kistelek Város Önkormányzata	2005
KLÁRAFALVAI IPARI PARK	Klárafalva - Makói kistérség	Németh Toll Feldolgozóipari Kft.	2005
MAKÓI IPARI PARK	Makó - Makói kistérség	Makó Város Önkormányzata,	1998
NAGYLAKI IPARI PARK ÉS LOGISZTIKAI KÖZPONT	Nagylak - Makói kistérség	Hungarohemp Kenderipari és Logisztikai ZRt.	2000
SZEKO IPARI PARK	Szeged - Szegedi kistérség	Szilánk ZRt.	2002
SZENTES IPARI PARK	Szentes - Szentesi kistérség	Szentes Város Önkormányzata	1998

Amint említettük, sem az egyedi szintű vállalati vizsgálat, sem a megyei aggregált adatok nem feltétlenül elegendőek a termelő infrastruktúra alakulásának vizsgálatához. Fejlesztési szempontból feltehetően nagyobb jelentőséggel bír a gazdaságfejlesztési beavatkozások következményeként kialakuló gazdasági infrastruktúra. Összességében a különféle pályázati források következményeként megfelelő háttér alakult ki.

Az elmúlt pár évben számos különféle beavatkozás alapján módosult a termelő infrastruktúra. Elkülöníthető az uniós csatlakozás előtti infrastrukturális fejlesztés (hazai finanszírozású pályázatokból megvalósuló beruházások). Ezek az ipari parkok adták meg az első lehetőséget a koncentrált ipari tevékenységre (2.3.3.3. táblázat). Különféle támogatási konstrukciók keretein belül számos ipari park került kialakításra a 90-es évek végén, illetve a 2000-es évek elején.

Az uniós társfinanszírozású projektek keretein belül megvalósuló fejlesztések további lökést adhatnak az infrastrukturális háttérnek. Azzal a megjegyzéssel, hogy a telephely fejlesztési, sőt még a gépbeszerzési pályázatok is hozzájárulnak a háttér javulásához, jelen elemzésben csak az ipari parkokra, illetve az inkubátorokra fókuszálunk. A további bővülést alapjaiban véve a DAOP különféle fejlesztési beavatkozásai determinálják (tételesen: DAOP-1.1.1/C-09 Inkubátorházak szolgáltatásfejlesztéssel egybekötött építése, bővítése és fejlesztése, DAOP-1.1.1/A_2-09 Ipari területek, ipari parkok és vállalkozói inkubátorházak infrastrukturális fejlesztése, DAOP-1.1.1/AC-11 Az üzleti infrastruktúra és a befektetési környezet fejlesztése- ipari parkok, iparterületek és inkubátorházak támogatása, DAOP-1.1.1/C-09 Inkubátorházak szolgáltatásfejlesztéssel egybekötött építése, bővítése és fejlesztése). Ezek a fejlesztések jelenleg megvalósítás alatt állnak. A DAOP a legeredményesebbek egyike az operatív programok között; a 246 milliárdos rendelkezésre álló keretből már 200 milliárd forintot megítéltek, további 40 milliárd elbírálása pedig folyamatban van. A támogatásra érdemesnek talált fejlesztések az alábbiak (2.3.3.4 táblázat).

A megye „Szeged-központúsága” az új fejlesztések esetén is világosan érzékelhető. Az összesen 28 támogatott projekt közül tíz a Szegedi kistérségben valósul meg, így feltehetően Szeged dominanciája az új fejlesztéseken belül is érvényesül. Másik oldalról a város megyében betöltött gazdasági és tudásközpont szerepének ez egy természetes következménye is.

Fontos kiemelni, hogy a tényleges gazdasági bázis azonban nem a kialakuló ipari parkok, illetve inkubátorházak számán múlik, hanem az ilyen fejlesztések tényleges teljesítményén. Pontosán ezért, a pályázati források elosztásánál a döntéshozók már konkrét elvárásokat támasztanak a beköltözők minimális számával kapcsolatban (amelyet általában szükséges minimumfeltételként sikeresen el is érnek a pályázók). Ez még mindig csak egy vállalkozásszámra vonatkozó mutató azonban, a tényleges gazdasági bázis vizsgálatánál sokkal fontosabb lenne, hogy a beköltözők mekkora hánya-

da tartozik az ún. traded szektorba, illetve az, hogy legalább a parkok, illetve inkubátorházakban működő cégek mekkora hányada tevékenykedik valamilyen ágazati koncentrációban. Kicsit markánsabban fogalmazva: egyáltalán szűrik-e a beköltözőket, vagy megelégednek azzal, hogy valaki az adott objektum keretén belül kívánja elindítani/folytatni vállalkozói tevékenységét. Sajnos az ismert kutatások, illetve a rendelkezésre álló információk alapján a Csongrád megyében tevékenykedő, fejlesztési forrásokból megvalósított ipari parkok, illetve inkubátorok esetén, sem érdemi szűrés, sem ágazati/tevékenységi specializáció nem valósul meg. Feltétlenül érdemes lenne ezen gyakorlat módosításán, fejlesztésén elgondolkodni.

2.3.3.4. táblázat: Uniós társfinanszírozású támogatott fejlesztések (forrás: DARFÜ 2012 alapján saját szerkesztés)

PÁLYÁZAT	PÁLYÁZÓ NEVE	MEGVALÓSÍTÁSI HELYSZÍN	KISTÉRSÉG
DAOP-1.1.1/A_2-09	Panol Plusz Ipari és Kereskedelmi Kft.	Csongrád	Csongrádi
DAOP-1.1.1/A_2-09	Szentes Város Önkormányzata	Szentes	Szentesi
DAOP-1.1.1/A_2-09	"GÁZÉPSZERKER" Építő-Szerelő-Kereskedő és Szolgáltató Kft.	Kistelek	Kisteleki
DAOP-1.1.1/A_2-09	Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata	Hódmezővásárhely	Hódmezővásárhelyi
DAOP-1.1.1/A-09	DÉLÉP Ipari Park Ingatlankezelő és Szolgáltató Kft.	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/A-09	Algyó Park Ingatlanforgalmazó és Üzemeltető Kft.	Algyó	Szegedi
DAOP-1.1.1/A-09	Sal Beruházó és Szolgáltató Kft	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/A-09	VIELIN Ingatlankezelő és Ingatlanhasznosító Kft.	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/A-09	Haász Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Forráskút	Mórahalmi
DAOP-1.1.1/A-09	INNO-DEPOT 2008. Kft.	Szentes	Szentesi
DAOP-1.1.1/A-09	STARCHITECT STÚDIÓ Ingatlanforgalmazó és Építőipari Kft.	Kistelek	Kisteleki
DAOP-1.1.1/A-09	Csongrád Város Önkormányzata	Csongrád	Csongrádi
DAOP-1.1.1/A-09	GlobalLog Logisztikai, Ingatlanhasznosító és Szolgáltató Kft.	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/A	Goodwill Invest Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/A	Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzat	Hódmezővásárhely	Hódmezővásárhelyi
DAOP-1.1.1/A	EURO-KISTELEK Logisztikai Kft.	Kistelek	Kisteleki
DAOP-1.1.1/A	Mórahalom Város Önkormányzata	Mórahalom	Mórahalmi
DAOP-1.1.1/A	MÓRAÉP Városüzemeltetési, Szolgáltató és Kereskedelmi NKKft.	Mórahalom	Mórahalmi
DAOP-1.1.1/A	Szentes Város Önkormányzata	Szentes	Szentesi
DAOP-1.1.1/A	HAÁSZ APARTMANHÁZ Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/A	Makó Város Önkormányzata	Makó	Makói
DAOP-1.1.1/C-09	Móra-Group Kft.	Mórahalom	Mórahalmi
DAOP-1.1.1/C-09	Marengo Real Estate Ingatlanforgalmazó és Hasznosító Kft.	Szeged	Szegedi
DAOP-1.1.1/C-09	Bodrogi Bau Kivitelező, Tervező, Kereskedő és Szolgáltató Kft.	Csongrád	Csongrádi
DAOP-1.1.1/D-09	Marosdömpér Bányahomok és Folyami homok kitermelő, Szállítmányozó és Földmunkát kivitelező Koncessziós Kft.	Algyó	Szegedi
DAOP-1.1.1/D-09	Szilánk Üveg- és Gépipari Zrt.	Szatymaz	Szegedi
DAOP-1.1.1/D-09	Corax-Bioner Környezetvédelmi Zrt.	Hódmezővásárhely	Hódmezővásárhelyi
DAOP-1.1.1/D-10	JD STEEL Hegesztő és Fémmegmunkáló Kft.	Mórahalom	Mórahalmi

2.3.4. TELEPÍTÉSI TÉNYEZŐK ÉRTÉKELÉSE

A vállalatok letelepedésében, pontosabban annak eldöntésében, hogy hol végezzék gazdasági tevékenységeiket, igen sokféle mérlegelési szempont merül fel. Mindegyik telepítési döntésnél egyaránt felmerülnek a szűken vett gazdasági, üzleti szempontok mellett egyéb információk, amelyek az ágazattól és a tevékenység jellegétől is függenek, emiatt elkü-

lönülnek: a hagyományos feldolgozóipar, a high-tech ipar, az üzleti szolgáltatás, a kutatás-fejlesztési tevékenység, a logisztikai, valamint a vállalati központ helyének letelepítésével foglalkozó döntések mérlegelési szempontjai.

A nagyon eltérő telepítési feltételek összehangolásával a közgazdaságtan szokásos gondolatai és fogalmai alapján célszerű megkülönböztetnünk az anyagi és nem-anyagi mérlegelési jellemzőket. Az **anyagi (tárgyi, hard) jellemzők** viszonylag egyértelműen mérhetők, pénzben (költségben) megadhatók, a különböző vállalati kimutatásokban (mérlegekben, főkönyvekben) szerepeltethetők. A **nem-anyagi (szoft) jellemzők** viszont nem fejezhető ki egyértelműen a költségekben, hanem főleg olyan gazdaságon kívüli szempontok, amelyek megítélése és mérlegelése erősen szubjektív, így döntéshozóként nagyon eltérő lehet.

Csongrád megye a telepítési szempontok alapján *nagyon heterogén*, egészen mások a feltételek pl. Szegeden és Kisteleken, emiatt a megyére csak olyan általános megállapítások tehetők, amelyek a térségek többségére érvényesek. A telepítési mérlegelési szempontok egy része országos szakpolitikáktól függ, ezért csak a helyi, megyei mérlegelési szempontokra térünk ki:

- **Szállítási lehetőség:** a közúti szállítás az M5-ös és M43-as autópályák kiépülésével megbízhatóvá vált, az elérhetőség és a fuvar költségek jól kalkulálhatók, a megye távolabbi települései közúton viszonylag gyorsan elérhetők, habár az alsórendű úthálózat állapota nem mindenütt megfelelő. A vasúti szállítás kevésbé megoldott, Szegedről nem megy át az országhatáron vasútvonal (csak egy mellékvonal Szabadkára), illetve a vasúti pályák korszerűsítésre szorulnak. A vízi szállítás nem megoldott, a Tisza alig hajózható. Az informatikai hálózatok a megyében kiépültek.
- **Nyersanyagok:** a megyében kőolaj- és földgázkitermelés folyik, részben erre épült iparágak működnek, jelentős a termálfürdő és annak hasznosítása (termálfürdők, épületek fűtése, zöldségtermesztés), továbbá mezőgazdasági nyersanyagokból viszonylag jól ellátott, főleg a zöldség-gyümölcs ágazat rendelkezik erős hagyományokkal, kialakult kapacitásokkal.
- **Piacok:** a hazai piacokon a megyei vállalkozások megjelenését az autópálya könnyebbé teszi, de a földrajzi helyzet következtében a logisztikai csomópontoktól (pl. Budapesttől) való nagyobb távolság miatt a szállítási költségek is nagyobbak a potenciális versenytársakénál. De a földrajzi helyzet előnye, hogy a határon túli piacok könnyebben elérhetők. Az autópálya kiépülésének, az olcsóbb szállításnak negatív hatása, hogy távolabbi üzleti szereplők is megjelentek a térségben, erős versenyt támasztva több helyi üzletágnak (pl. építőipar, üzleti tanácsadás).
- **Munkaerő:** a bérköltségek a megyében elmaradnak az országos átlagtól, amíg 2010-ben a teljes munkaidőben foglalkoztatottak **átlagos havi munkajövedelme** Csongrád megyében 186 eFt volt, addig országosan 218 eFt. A nagyobb városokban a munkaerő felkészültsége megfelelő (talán a műszaki végzettségű szakemberek hiányoznak), de a rurális térségekben alacsony az iskolai végzettség és hiányos a szakképzettség. A 2001-es népszámlálás szerint az egyetemet, főiskolát végzetek a 25 évnél idősebb népesség arányában Csongrád megyében megegyezik az országos átlaggal (12,6%), de megyén belül kistérségenként nagyon szóródik, amíg Szegeden az országos átlag közel másfélszerese (17,5%), addig pl. Mórahalmon 4,1% és Kisteleken 4,5%.
- **Extern hatások:** a pénzben nem ellentételezett, gazdaságon kívüli hatások üzleti szempontból a nagyobb városokban jelentősek (Szeged, Hódmezővásárhely). Ezekben a városokban a lokalizációs agglomerációs előnyök a piaci bizonytalanság mérséklődését, a koordinációs költségek csökkentését, az információk és tapasztalatok szétterülését idézhetik elő. Az egyik legfontosabb extern hatás a **kutatási-fejlesztési tevékenységekből** ered, ahol a megyén belül szintén erős szegedi fölény mutatkozik: az ezer lakosra jutó K+F ráfordításban nagyságrendi különbségek vannak, amíg Szegeden 57 MFt, addig Makón és Kisteleken minimális. A 2006-2009 között benyújtott szabadalmak száma ezer lakosra Szegeden 5,7 db, Hódmezővásárhelyen 3,5 db, de Mórahalmon (0,4 db), Szentesen (0,5 db) és Makón (0,6 db) elenyésző. **Tudományos fokozattal** bíró MTA köztestületi tagok szinte csak Szegeden élnek, igaz, hogy Budapest után itt koncentrálnak, nemzetközileg is elismert tudományos műhelyeket működtetve.
- **Közösségi infrastruktúra:** a megyében a fizikai tőke (utak, épületek, közművek), mint közösségi infrastruktúra egyik része, nagyjából kiépült mindegyik térségben. A közösségi infrastruktúra másik része a **társadalmi tőke** (emberekben, közösségekben), amely a megyében felemás, a bizalom, a korrekt együttműködés hiányosságokkal bír, emiatt több üzletág nehézségekkel küszködik (építőipar, mezőgazdasági felvásárlás stb.). A társadalmi tőkétől függ főleg a **vállalkozókészség**, ezer lakosra számolva Csongrád megyében 66 működő vállalkozás van, azonban ez az érték erősen szóródik a megyén belül, amíg Szegeden 80 db, addig pl. Mórahalmon 42 és Makón 44 db.

- **Tőke:** a megyében a **vállalkozások jegyzett tőkéje** a kistérségek között erősen szóródik, amíg Szegeden ezer lakosra 610 MFt jut, addig Kisteleken 52 MFt és Mórahalmon 61 MFt. A **külföldi érdekeltségű vállalkozások** statisztikai létszámának ezer lakosra jutó értéke is nagyon szóródik, amíg Szegeden és Makón 39 fő, addig Mórahalmon minimális. Az egy lakosra jutó **külföldi tőke** összege a külföldi érdekeltségű vállalkozásokban Szegeden 1,3 MFt, de a többi kistérségben egy nagyságrenddel kisebb. A reál-tőkeállomány változását részben jelzi a **beruházások** összege, amely Csongrád megyében 2008-tól lecsökkent, amíg 2008-tól és 2010-ig évente 150-160 milliárd Ft-ot tett ki, addig 2011-ben már csak 107 milliárd Ft volt.

Összegezve, Csongrád megyében a gazdasági tevékenységek széles köréhez megtalálhatók az elfogadható színvonalú telepítési, működési háttérfeltételek, a szállítási és informatikai infrastruktúra nagyjából kiépült, a bérköltségek alacsonyak. A munkaerő felkészültsége, a vállalkozókészség, a tőkeellátottság viszont erős területi koncentrációt mutat, nagyok a kistérségek közötti különbségek. Emiatt kistérségenként célszerű rendszerezni a telepítési feltételeket, egyúttal a kistérség speciális feltételeihez igazítani a gazdaság- és vállalkozásfejlesztési programokat. (2.3.4.a-g. melléklet)

2.3.5. TERÜLETI INNOVÁCIÓS POTENCIÁL

A Csongrád megyei kistérségek innovációs potenciálját többváltozós adatelemzési módszerekkel vizsgáljuk úgy, hogy azok **országos viszonylatban értelmezhető relatív pozíciójukat** adjuk meg. A vizsgálat során az elemzői szubjektivitás minimalizálására törekszünk, melynek az alkalmazott módszertan matematikai-statisztikai háttere adja meg a kereteit.

A főkomponens analízis matematikai-statisztikai módszerével elvégzett indikátorszelekció eredményei alapján a következő mutatók maradtak bent a modellünkben (2.3.5.1. táblázat).

2.3.5.1. táblázat: Az innovációs mutatók végső indikátorkészlete (forrás: saját szerkesztés)

SORSZÁM	MUTATÓ MEGNEVEZÉSE
1.	Kutatóhelyek száma 100000 lakosra, 2008
2.	K+F helyek tudományos kutatóinak tényleges létszáma 1000 lakosra, 2008
3.	K+F segéd személyzet 1000 lakosra, fő 2008
4.	Egyéb fizikai és nem fizikai személyzet 1000 lakosra, fő 2008
5.	Az 1000 lakosra jutó K+F ráfordítások
6.	Az 1000 lakosra jutó K+F költségek
7.	Az 1000 lakosra jutó K+F beruházások értéke
8.	K+F ráfordítás forrása vállalkozás összesen, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
9.	K+F ráfordítás forrása államháztartás összesen, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
10.	K+F ráfordítás forrása nonprofit összesen, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
11.	K+F ráfordítás forrása külföldi összesen, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
12.	K+F költség, alap kutatás, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
13.	K+F költség, alkalmazott kutatás, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
14.	K+F költség, kísérleti fejlesztés, 1000 lakosra, ezer Ft 2008
15.	Szabadalmak 2006-2009 10000 lakosra
16.	Védjegyek 2006-2009 10000 lakosra
17.	MTA köztestületi tagok száma, 10000 lakosra, 2007

A MAGYAR KISTÉRSÉGEK INNOVÁCIÓS TELJESÍTMÉNYÉNEK KOMPLEX ELEMZÉSE

A kistérségek innovációs teljesítmény szerinti klaszterezéséhez és rangsoroláshoz először egy megszorítást kellett tennünk annak érdekében, hogy az eredmények megfelelően értelmezhetőek legyenek. Ennek az az oka, hogy a kistérségek között van 45 olyan kistérség, amelyek mind a 17 mutató szerint zérus értéket vesznek fel. Ezen kistérségekben tehát egyáltalán nincs semmiféle innovációs teljesítmény, így célszerű ezen objektumokat kizárni az osztályozásból. (2.3.5.2. táblázat).

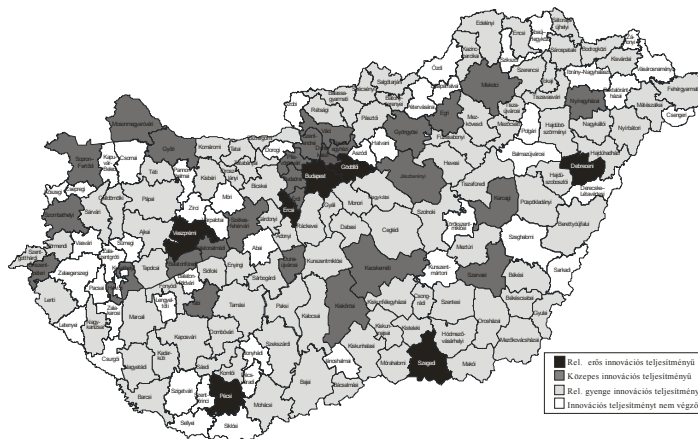
2.3.5.2. táblázat: Az egyes klaszterekbe eső objektumok száma három klaszter esetén (forrás: saját szerkesztés)

MEGNEVEZÉS	KLASZTER	ELEMSZÁM (DB)
KLASZTER	Relatív erős innovációs teljesítményű kistérség	7
	Közepes innovációs teljesítményű kistérség	28
	Relatív gyenge innovációs teljesítményű kistérség	94
KIZÁRT	Innovációs teljesítményt egyáltalán nem végző kistérségek	45
ÖSSZESEN		174

A **3+1 innovációs teljesítmény szerinti típus térbeli elhelyezkedéséről** elmondható, hogy a relatív erős innovációs teljesítményű kistérségek elsősorban a tradicionális egyetemvárosok kistérségei: a Budapesti, a **Szegedi**, a Debreceni, a Pécsi, a Gödöllői kistérségek, valamint ebbe a csoportba tartozik az Ercsi és a Veszprémi kistérség.

A közepes innovációs potenciállal leírható térségtípus esetében szignifikáns térbeli koncentráció talán csak a főváros észak-nyugati gyűrűjén mutatható ki, a többi esetben térben szétszóródva található az érintett 28 kistérség, jórészt a felsőoktatási intézményekkel rendelkező kistérségekben. Itt jegyezzük meg, hogy a GERD-BERD-HERD elhatárolásnak köszönhetően az is megállapítható, hogy néhány kistérségben (pl. Óriszentpéteri, Győri, Székesfehérvári, Tatabányai, Veszprémi stb.) nem az államháztartási forrásból finanszírozott K+F tevékenység, hanem a vállalati K+F tevékenység dominál.

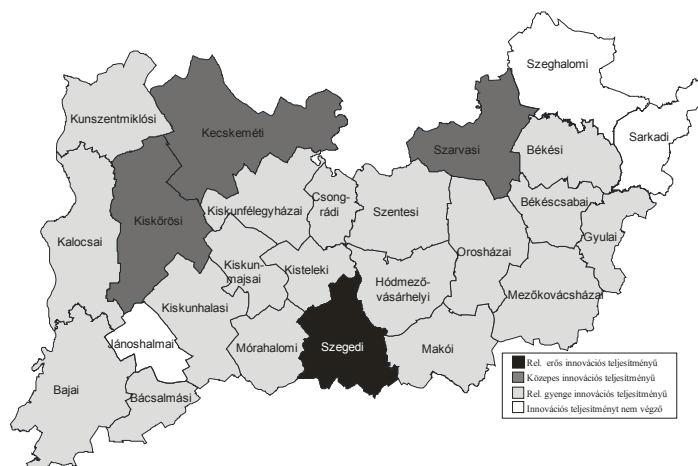
Azon kistérségek közül, amelyekben egyáltalán nem zajlik semmilyen innovációs teljesítmény, szignifikáns térbeli koncentráció csak Zala megye keleti határán alakult ki. Az is szembetűnő továbbá, hogy ezen kizárt 45 kistérség arányosan oszlik el az ország keleti és nyugati része között, szemben az első fejezetben tárgyalt versenyképességi típusokkal, ahol a gyenge versenyképességű térségek koncentrációja egyértelműen a keleti határ mentén volt kimutatható. (2.3.5.1. ábra).

2.3.5.1. ábra: Az innovációs teljesítmény szerinti térségtípusok Magyarországon, 2008 (forrás: saját szerkesztés)

Csongrád megyében a lehatárolt négyféle térségtípus közül csak kettő található meg: **a szegedi kistérség az egyetlen az egész Dél-alföldi régióban, amely relatív erős innovációs teljesítményű kistérségnek tekinthető**, egyúttal egyike azon hét magyar kistérségnek, amely ilyen besorolást kapott. A megye többi kistérsége kivétel nélkül a relatív gyenge innovációs teljesítményű kistérség kategóriába sorolható. Csongrád megyében sem közepes innovációs teljesítményű kistérség, sem pedig innovációs teljesítményt nem végző kistérség nem található, azonban a régió másik két megyéjében ezen két típusra is találunk példát.

Az egydimenziós skálázás technikája magában rejti egy **innovációs teljesítmény szerinti rangsor** kialakításának lehetőségét is. A rangsort várakozásainknak megfelelően az a hét kistérség vezet, amely a klaszteranalízis során a relatív erős innovációs teljesítményű kistérségbe került (2.3.5.2. táblázat). Ahogy azt a versenyképességi rangsor felállításakor megjegyeztük, óvatosan kell ugyanakkor értelmezni ezen koordinátákat, ezek helyett inkább minden egyes kistérséghez hozzárendeljük az innovációs rangsorban elfoglalt sorszámát is. Amennyiben több kistérség MDS koordinátája megegyezik,

2.3.5.2. ábra Az innovációs teljesítmény szerinti térségtípusok a Dél-Alföldön, 2008 (forrás: saját szerkesztés)

az azonos pozíciót foglalnának el a rangsorban, akkor ezek esetében a rangszámok átlagát, az úgynevezett kapcsolt rangot alkalmazzuk.

A 7 Csongrád megyei kistérség relatív pozíciója megfeleltethető a klaszteranalízis során kapott eredményeknek. Kiemelkedik a Szegedi kistérség, mely országos viszonylatban a 4. ranghelyet foglalja el. A Csongrád megyei rangsor második, az országos rangsor 43. helyét a Hódmezővásárhelyi kistérség foglalja el igazolva azt a törvényszerűséget, hogy a megyeszékhelyek, megyei jogú városok és nagyobb városok innovációs potenciálja kiemelkedik a térszerkezetből. A megyei rangsor harmadik, az országos rangsor 69. helyét a geotermikus kutatásokra visszavezethetően Kisteleki kistérség foglalja el, majd a Szentesi, a Csongrádi, a Mórahalomi és a Makói kistérségek következnek.

2.3.5.3. táblázat: A Csongrád megyei kistérségek innovációs potenciál szerinti rangsorban elfoglalt helye, 2008 (forrás: saját szerkesztés)

RANGSZÁM	KISTÉRSÉG	KOORDINÁTA
4	Szegedi	2,529
43	Hódmezővásárhelyi	-0,09
69	Kisteleki	-0,291
75	Szentesi	-0,316
102,5	Csongrádi	-0,404
111,5	Mórahalomi	-0,428
111,5	Makói	-0,428

2.3.6. CSONGRÁD MEGYE GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGE ÉS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI

A régiók, térségek versenyképessége két, időnként egymásnak ellentmondó közgazdasági kategória, a termelékenység mint üzleti cél és a foglalkoztatás mint társadalmi cél együttes elvárását fejezi ki. A versenyképesség olyan gazdasági növekedést jelent, amely magas foglalkoztatás mellett valósul meg és a helyben élők jóléte, életszínvonala, jövedelme is emelkedik, azaz lényegében a globális versenyben **fenntartható gazdasági fejlődésről** van szó.

A versenyképességre ható tényezők köre igen széles, mivel a fenntartható gazdasági fejlődést igen sokféle szempont befolyásolja. Nemzetközileg kétféle megközelítést szokás alkalmazni, egyrészt a főbb versenyképességi mutatók egyenkénti vizsgálatát (ezek a megvalósult versenyképesség mutatói: megtermelt jövedelem, a munkatermelékenység és foglalkoztatás), másrészt összetett mutatórendszeren alapuló komplex elemzést, ahol a versenyképességre ható különböző tényezőket is figyelembe lehet venni.

Csongrád megye és kistérségei versenyképességének vizsgálatánál a **megvalósult versenyképesség** (revealed competitiveness) egyik legfontosabb összetevője, mutatója a megtermelt jövedelem, amit a **bruttó hazai termékkel (GDP)** szokás mérni (2.3.6.1. táblázat). Az egy lakosra jutó GDP Csongrád megyében 2007 után folyóáron (nominálértéken) alig nőtt, holott jelentős volt az infláció is, azaz reálértéken inkább stagnálás figyelhető meg (területi árindexet nem közöl a KSH, emiatt területi adatokat nem lehet szakmailag korrekt módon deflálni). Az országos átlaghoz képest Csongrád megye 72-74% között ingadozik, mintegy 10 százalékponttal meghaladva a Dél-alföldi régió átlagát.

2.3.6.1. táblázat: Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék (GDP) (eFt/fő) és az országos átlag%-ban (forrás: KSH)

	2007		2008		2009		2010	
	eFt/fő	%	eFt/fő	%	eFt/fő	%	eFt/fő	%
CSONGRÁD MEGYE	1806	72,7	1959	74,1	1907	74,6	1954	73,1
DÉL-ALFÖLD	1643	66,1	1782	67,4	1692	66,2	1723	64,4
ORSZÁG	2485	100,0	2644	100,0	2556	100,0	2675	100,0

A nemzetközi összehasonlításokban, így az EU fejlettségi vizsgálatánál és regionális politikájában is **vásárlóerő paritás** **szokás az egy lakosra jutó GDP-t** kimutatni (2.3.6.2. táblázat). Csongrád megye értéke 2007-et követően 45%-ról 47-48%-ra emelkedett az EU átlagához mérve, azaz némileg javult a megye relatív helyzete. Az adatok alapján azonban kijelenthetjük, hogy a megye relatív helyzetének javulásában inkább az EU-átlag csökkenése, a válság kitörése játszott fontos szerepet, mivel reálértéken a megye gazdasági kibocsátása stagnált. De ez azt is jelenti, hogy a megyét kevésbé

viselte meg a 2008-tól megfigyelhető válság, mint más régiókat. A régió másik két megyéjéhez mérve Csongrád relatív helyzete jelentősen javult.

2.3.6.2. táblázat: Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék (GDP) alakulása vásárlóerő paritáson (EU-27=100%) (forrás: KSH)

	2007	2008	2009	2010
CSONGRÁD MEGYE	44,7	47,3	48,2	47,3
DÉL-ALFÖLD	40,6	43,1	42,8	41,7
ORSZÁG	61,5	63,9	64,6	64,8

A megvalósult versenyképességet szorosan kötjük a **munkatermelékenység** javulásához, amit az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott értékkel becsülhetünk (2.3.6.3. táblázat). Az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték Csongrád megyében folyóáron 2008-ban megnőtt, de ezt követően csökkent, ami reálértéken véve inkább csak szinten tartást jelent. Az országos átlaghoz 2008-ban kissé közeledett, 75%-ot elérve, de 2010-ben visszaesett 71,5%-ra. Csongrád megye mindvégig 5-6 százalékponttal meghaladja a régió átlagát.

2.3.6.3. táblázat: Az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték (eFt/fő) és az országos átlaghoz viszonyítva (forrás: KSH)

	2007		2008		2009		2010	
	eFt/fő	%	eFt/fő	%	eFt/fő	%	eFt/fő	%
CSONGRÁD	4678,3	73,6	5165,9	75,5	5014,4	74,0	5059,7	71,5
DÉL-ALFÖLD	4438,4	69,8	4842,2	70,8	4704,9	69,4	4684,8	66,2
ORSZÁG	6355,4	100,0	6842,7	100,0	6775,1	100,0	7073,9	100,0

A versenyképesség tartósságának egyik fontos összetevője a **foglalkoztatás alakulása** (2.3.6.4. táblázat). A KSH nemzetközi (OECD) sztenderdek alapján készülő munkaerő felmérése szerint az elmúlt években a 15-74 évesek körében Csongrád megyében a foglalkoztatottság lényegében változatlan szintű volt, 49-50% között mozgott. 2011-ben Csongrád megyében 49,1%, a Dél-Alföldön 47,9%, országosan 49,7% volt foglalkoztatottság. A megye foglalkoztatási helyzete nagyjából az országoshoz hasonló. Figyelembe véve, hogy a fiatalabb korosztály egy része még tanul, illetve az idősebb már nyugdíjban van, emiatt az EU-ban a 20-64 évesek foglalkoztatottságára is adnak becslést. Magyarország ebben a korosztályban mindvégig 6-8%-kal elmarad az EU-átlagtól, Csongrád megyében is hasonló arányú a lemaradás. 2011-ben az EU-ban a foglalkoztatás 68,6%, míg Magyarországon 60,7%.

Amíg a GDP-t csak régiókra és megyékre lehet megfelelő módon becsülni, addig a foglalkoztatottságra már elfogadható felmérések készülnek a 15-74 éves korosztályra kistérségenként is (lásd 2.3.6.4. táblázat). Csongrád megye kistérségeiben, mint többé-kevésbé releváns munkaerő-vonzáskörzetekben, 2006-ot követően a foglalkoztatás szintje alig változott. A megye hét kistérségéből ötben 48-50% között mozog a ráta, a Hódmezővásárhelyi kistérségben kissé magasabb (52%), míg Szentesen közel 58%, lényegesen meghaladva az országos 49%-ot.

2.3.6.4. táblázat: Foglalkoztatási ráta a 15-74 évesek %-ában (forrás: <http://www.afsz.hu/>, valamint Eurostat)

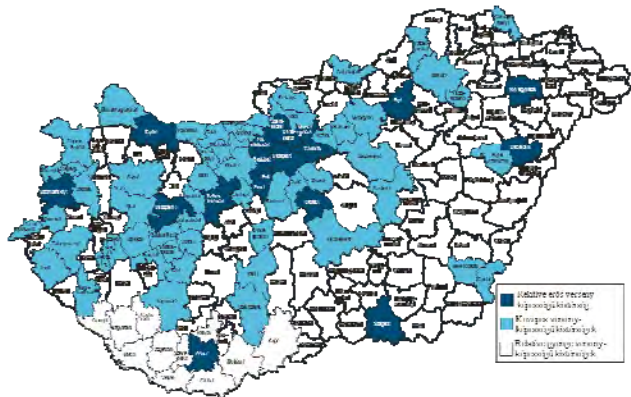
Megjegyzés: munkaerő-felmérés alapján becsült adatok

	2006	2007	2008	2009	2010
CSONGRÁD MEGYE	49,6	49,9	49,1	48,8	49,9
DÉL-ALFÖLD RÉGIÓ	47,3	48,0	47,6	46,8	48,0
MAGYARORSZÁG	50,9	50,9	50,3	49,2	49,2
MAGYARORSZÁG (20-64 ÉVESEKRE)	62,6	62,6	61,9	60,5	60,4
EU-27 ÁTLAG (20-64 ÉVESEKRE)	69,0	69,9	70,3	69,0	68,6

A versenyképesség javításának célja a helyben élők életszínvonalának, legfőképpen személyi jövedelmének növelése (2.3.6.5. táblázat). Csongrád megyében az **egy adózóra jutó személyi jövedelemadó alap** 2008-ban nominálértéken megemelkedett, de azóta lényegében nem változott. Az országos átlagtól az adózott jövedelmek mindvégig kb. 10%-kal maradtak el. A megyén belül erősen szóródnak a jövedelmek, míg a Szegedi kistérségben az országos átlagot kissé meghaladják, addig a többi kistérségben az országos átlagtól 10-20%-kal elmaradnak, sőt a Kisteleki kistérségben az országos átlagnak mindössze 65-66%-a.

2.3.6.5. táblázat: Az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó alap (eFt) és az országos átlaghoz viszonyítva (forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek)

	2007		2008		2009		2010	
	eFt	%	eFt	%	eFt	%	eFt	%
CSONGRÁD MEGYE	1568	89,2	1660	89,3	1651	90,0	1674	90,5
DÉL-ALFÖLD RÉGIÓ	1472	83,8	1560	83,9	1541	84,0	1560	84,3
ORSZÁG	1758	100,0	1858	100,0	1834	100,0	1850	100,0

2.3.6.1. ábra: Kistérségek versenyképességi alaptípusai komplex vizsgálat alapján (forrás: Lukovics-Kovács 2011)

A hazai 174 kistérség versenyképességének **komplex mutatórendszer** alapján történő összehasonlító empirikus vizsgálata a piramis-modell alapján kialakított, 78 mutatóból álló mutatórendszer alapján történt. A megvalósult versenyképességet 15 mutatóval, a versenyképességet középtávon befolyásoló tényezőket 32 mutatóval (5 tényezőcsoportba sorolva: kutatás-fejlesztés, infrastruktúra és humán tőke, régió kívüli befektetések, kis- és középvállalkozások, intézmények és társadalmi tőke), míg a hosszabb távon ható sikerességi faktorokat 31 mutatóval mértük. A mutatórendszert többváltozós statisztikai módszerekkel (főkomponens elemzés, többdimenziós skálázás, klaszteranalízis) vizsgálva a hazai kistérségek 3 típusa lett elkülönítve: relatív erős versenyképességű, közepes versenyképességű, relatív gyenge versenyképességű kistérség (2.3.6.1. ábra).

Csongrád megyéből a szegedi kistérség az erős típusba került, míg a többi 6 kistérség mindegyike a relatív gyenge versenyképességű csoporthoz tartozik. A Dél-alföldi régióból közepes versenyképességűnek a kecskeméti, békéscsabai és gyulai kistérség minősült. Ez a tipizálás összecseng a megvalósult versenyképességet mérő indikátorokkal (jövedelmek, foglalkoztatás stb.): a régióban csak a nagyobb városokkal bíró kistérségek gazdasága képes sikeresen részt venni a területi versenyben.

A nemzetközi vizsgálatok alapján széles körben elfogadott, hogy a globális versenyben egy térség 'kritikus tömege', az ott élő urbanizált lakosság száma erőteljesen befolyásolhatja a térség gazdasági lehetőségeit, ezáltal versenyképességét. A szolgáltatások egy részét (pl. repülőtér, bevásárlóközpont, egyetem) csak megfelelő nagyságú 'piacterben' lehet gazdaságosan működtetni. Az ún. **agglomerációs előnyök** az ott működő cégek költségeit mérsékelhetik, alkalmazkodóképességüket felerősíthetik, pl. a megosztható szolgáltatások olcsóbbak, elérhető a kiépült infrastruktúra, az intézményi ellátottság, a nagyobb és kvalifikált munkaerőpiac, a nagyobb fogyasztói réteg. A hazai vizsgálatok rámutattak arra, hogy potenciális agglomerációs előnyök ott figyelhetők meg, ahol a városi lakosság legalább 50 ezer fő, vagy a kistérségé legalább 75 ezer fő.

Magyarországon 31 ilyen városi kistérség különíthető el, amelyek egymáshoz viszonyított (relatív) versenyképességét szintén a piramis-modell alapján elemeztük (a mutatórendszer: megvalósult versenyképesség 3 mutató, befolyásoló tényezők 34 mutató).

Többváltozós statisztikai adatelemzési módszereket alkalmazva, a 3 alapkategóriából főkomponens-elemzéssel egy **versenyképességi főkomponenst** alakítottunk ki, amely lényegében a **komplex megvalósult versenyképességet** fejezi ki. A befolyásoló tényezőkből faktoranalízissel 5 olyan faktor jött létre, amelyek többváltozós regresszió-elemzés során független változóként a versenyképességi főkomponenst magyarázzák, mint függő változót.

A hazai városi kistérségek közé Csongrád megyéből két kistérség került, a szegedi és a hódmezővásárhelyi, továbbá a régióból a kecskeméti és a békéscsabai kistérség. A komplex megvalósult versenyképességet kifejező főkomponens alapján 4 típus alakult ki (2.3.6.2. ábra). A régió mindegyik városi kistérsége a gyenge versenyképességű csoportokba került: a

hódmezővásárhelyi kistérség a leggyengébb versenyképességű, a másik három kistérség pedig az előtte lévő, még mindig gyenge típusba tartozik.

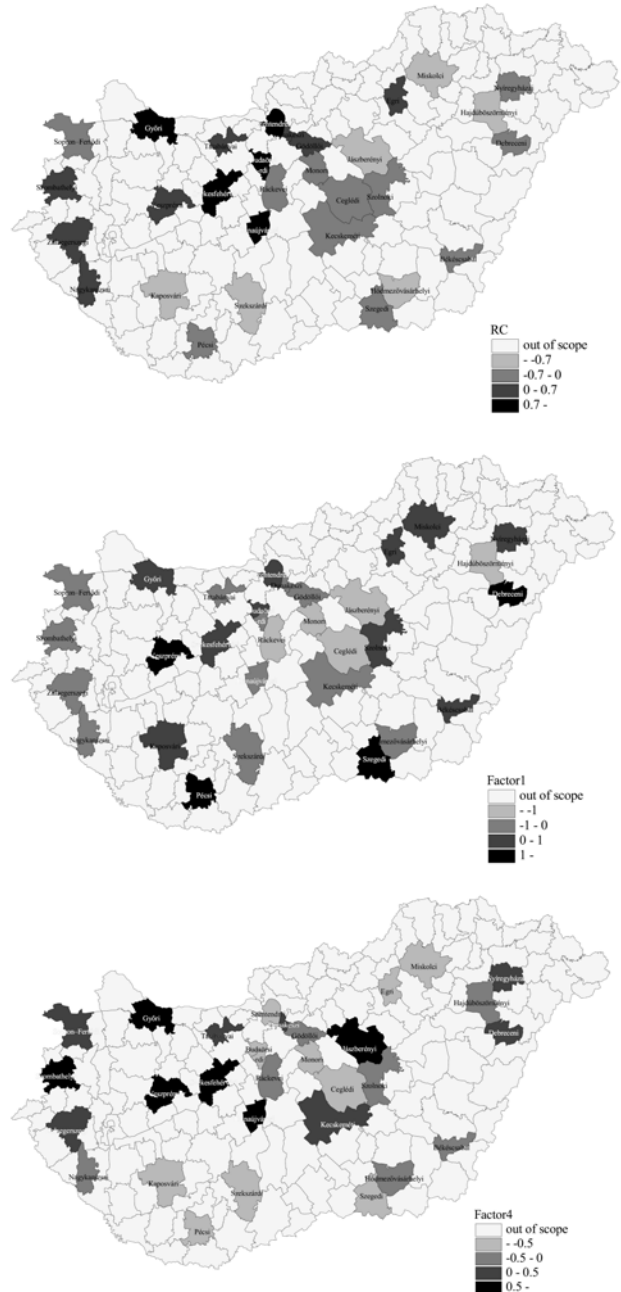
A magyarázó tényezőcsoportok közül kettő emelhető ki. Az egyik a **kutatás-fejlesztés és a humán tőke** alapján kialakult típus, amelynél a szegedi kistérség a legversenyképesebbek közé került (főleg egyetemének és kutatóintézeteinek köszönhetően), míg a hódmezővásárhelyi kistérség a harmadik típusba. A másik tényezőcsoport a **területi specializáció (export szektor) és klaszterek** alapján kialakult típus, amelynél a szegedi kistérség az utolsó, míg a hódmezővásárhelyi az utolsó előtti csoportba került (főleg iparvállalatainak köszönhetően). Ez lényegében azt jelenti, hogy a Csongrád megyei városi kistérségekben vannak ugyan potenciális lehetőségek, pl. a munkaerő felkészültsége megfelelő, de a kistérségek eddig nem tudtak élni ezekkel a lehetőségekkel.

Csongrád megye és kistérségei versenyképességi helyzetét a legfontosabb mutatók alapján értékelve egyértelmű, hogy **a megye gazdaságának versenyképessége gyenge**. A gazdasági kibocsátás stagnál, felét éri el az EU-átlagnak és 2008 után megtorpant a felzárkózás, ezzel összhangban a munkatermelékenység is egyre inkább elmarad az országos átlagtól. **A foglalkoztatás szintje is nagyon alacsony és nem javul.**

A kistérségek versenyképessége felemás képet mutat, miközben Szeged jövedelemtermelő képessége kiemelkedik a megyéből és az ipari várostérségekben (Hódmezővásárhely, Szentes) a foglalkoztatás jobb az országos átlagnál, addig a 4 rurális jellegű kistérségben mind a jövedelmek, mind a foglalkoztatás szintje alacsony. A többváltozós komplex elemzések arra is rámutattak, hogy országon belül a megyéből egyedül a **szegedi kistérség versenyképessége számít közepesnek**, amely kistérség humán tőkéje révén potenciális, ki nem aknázott lehetőségekkel rendelkezik.

Csongrád megye versenyképességére ható tényezők kistérségenként nagyon szóródnak, emiatt kistérség típusonként tekintjük át a versenyképességet alapvetően befolyásoló tényezőket, a piramismodell alaptényezői szerint rendszerezve:

- **Szegedi kistérség**, amelyben az innovációs tevékenységek kutatás-fejlesztési háttere kiemelkedő, a szükséges infrastruktúra kiépült, az intézmények rendelkezésre állnak, a humán tőke magas szintű és a vállalkozókészség is megfelelő színvonalú, viszont elenyésző a kívülről érkező befektetés és a profitorientált cégek nemzetköziesedése (traded szektor) gyenge, főleg hazai piacra termelnek és kevés a döntéshozó vállalati központ.

2.3.6.2. ábra:

1. ábra: A megvalósult versenyképesség főkomponense alapján kirajzolódó városi kistérségi típusok **2. ábra:** A kutatás-fejlesztés és a humán tőke alapján kialakult városi kistérségi típusok **3. ábra:** A területi specializáció és klaszterek alapján kialakult városi kistérségi típusok (forrás: Lengyel-Szakálné Kanó 2012)

- **feldolgozóiparral bíró kistérségek (Hódmezővásárhely, Szentes):** a feldolgozóipari tevékenységekhez az iparterületek (ipari parkok) rendelkezésre állnak, a szakmunkás munkaerő felkészültsége megfelelő, jelen vannak tradéd jellegű tevékenységeket végző cégek, az infrastruktúra többé-kevésbé kiépült, a vállalkozókészség is megfelelő színvonalú, viszont a tőkevonzó képesség alacsony, az innovációs háttérfeltételek hiányosak és a magasan képzett szakemberek (diplomások) aránya alacsony. Ezen kistérségek 'kritikus tömege' is kicsi, azaz népességszámuk (mint munkaerőforrás és mint potenciális vásárlók) alacsony, ami az üzleti szolgáltatások széles körénél méretgazdaságossági problémákat okoz és növeli a tranzakciós költségeket.
- **vidékfejlesztési (rurális) kistérségek (Csongrád, Makó, Mórahalom, Kistelek):** az agrártevékenységek végzéséhez szükséges infrastruktúra kiépült, erős hagyománya van több agrártermék termelésének, a vállalkozókészség színvonala is megfelelő, viszont a tőkeellátottság gyenge, a piaci kapcsolatok töredezettek, az együttműködési kultúra a termékpályák menedzselésére hiányos, a humán tőke színvonala vegyes.

2.4. TÁRSADALOM

2.4.1. KULTURÁLIS ADOTTSÁGOK, ÉRTÉKEK

Csongrád megye kulturális adottságai és öröksége jelentős múltra tekint vissza, ugyanakkor a megye mai kulturális élete számos újnak tekinthető elemet is magában foglal, amellet, hogy épít több évszázados örökségeire is.

A kultúra színterei és megjelenési formái igen széles körűek a megyében, részletes bemutatásuk és elemzésük természetesen nem képezi jelen helyzetelemzés tárgyát, de mindenképpen törekszünk a legfőbb értékek bemutatására és a kulturális folyamatok felvázolására.

A kultúra és művelődés terén Csongrád megye kiemelkedő értékekkel rendelkezik, köszönhetően az elmúlt évszázad szellemi fejlődésének és erősödésének. A kulturális élet egyik központjaként mindenképpen a **Szegedi Nemzeti Színház**at kell megneveznünk, amely állandó opera, próza és balett társulattal működik. A szegedi színházművészet részeként kell megemlítenünk a Szegedi Szabadtéri Játékok intézményét, melynek keretei között 1931 óta a Dóm téren nyaranként több zenés és prózai előadást is megtekinthetnek az érdeklődők. A szabadtéri játékok nemcsak művészeti eseményként, hanem turisztikai vonzerőként is nagy jelentőséggel bírnak, az előadásokra az ország számos pontjáról és külföldről is érkeznek érdeklődők. A szegedi színházi élet említésekor ki kell emelnünk a Szabad Színházak Nemzetközi Találkozóját. A 2012-ben 22 éves THEALTER Magyarország egyetlen, évente jelentkező nemzetközi színházi fesztiválja.

1989-ben lépett Szeged azon városok sorába, amelyek állatkerttel is büszkélkedhetnek. A **Szegedi Vadaspark** híres a természet védelmére tett erőfeszítéseiről, joggal tekinthetjük a fajok menedékének.

Mindezek mellett Szeged számos egyéb, kulturális és művészeti eseménynek és fesztiválnak is helyet ad évente, vagy visszatérő jelleggel (Szegedi Ifjúsági Napok, borfesztivál, a Nemzetközi Tiszai Halfesztivál). A nyüzsgő, mediterrán események teljes mértékben illeszkednek a város imázsához.

Természetesen a megye más városai is bővelkednek ciklikusan ismétlődő és mára szinte tradicionálisnak nevezhető művészeti rendezvényekben. Kiemelhető a Makói Nemzetközi Hagymafesztivál, továbbá a hat hétvégi programnapot jelentő a Makói Operettfesztivál és a Makói Muzsika, amely az ország egész területéről és a határon túlról is vonzza a látogatókat. Az ország élvonalbeli grafikusait több évtizede invitálja művésztelepére a város (Makói Grafikai Alkotótelep), és 1990 óta alkotótelepet rendeznek itt a határainkon túli területeken működő magyar képzőművészek számára is. Csongrádon évente megrendezésre kerül a Körös-toroki Napok, mely gazdag kulturális programja révén sok látogatót vonz a Tisza és Körös torkolatában épült városba. A város festői környezetben épült Művésztelepén Plein Air néven 2012-ben már 22. alkalommal rendezték meg a nemzetközi alkotótábort, melyre ebben az évben tizenöt országból csaknem százötven művész érkezett.

A Vásárhelyi Őszi Tárlat az országban egyedülálló módon, több mint fél évszázada minden esztendőben megrendezésre kerülő kiállítás. Egyediségét töretlen hagyománya, folyamatossága, magas szakmai színvonala, valamint az adja, hogy valamennyi képzőművészeti ág képviselteti magát az 1954 óta, minden év október első vasárnapján nyíló tárla-

ton. Sehol máshol nincs rá példa az országban – de Európában is csupán néhány helyen –, hogy immár ötvenhat esztendeje folyamatosan meg tudják szervezni a kortárs alkotók seregszemléjét.

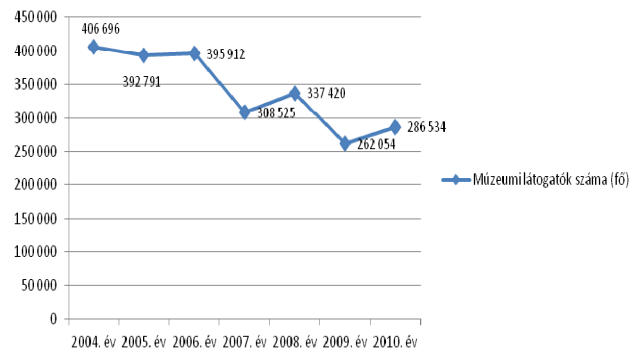
Ópusztaszeren, két és fél évtizedes fejlesztőmunka eredményeként épült meg az **Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark**. A park bőséges látnivalót kínál vendégeinek az alföldi mezővárosi skanzennel, múzeumi, természetvédelmi, erdészeti kiállításával, a magyarság házával, monostora romjaival, s legnépszerűbb látnivalójával a Magyarok bejövetelét ábrázoló panorámaképpel, közismert nevén a Feszty-körképpel. Emellett számos szobor és emlékmű teszi még érdekesebbé és színesebbé az egész napos programot kínáló emlékhelyet.

A Csongrád megyei múzeumi hálózat az egyik legnagyobb múltú és legfejlettebb az országban. A szegedi **Móra Ferenc Múzeum** 1894-ben nyitotta meg kapuit, régészeti, néprajzi és természettudományos gyűjteményei a legnagyobbak közé tartoznak az országban. Az intézmény falai között működik a Szegedi Tudományegyetem régészeti tanszéke is. 1985-ben nyílt meg Szegeden a Kass János Kossuth-díjas, kétszeres Munkácsy-díjas, Érdemes és Kiváló Művész, Szeged Díszpolgára nevével fémjelzett Kass Galéria. A Vár utcában található épület a város tulajdonában van, de a Móra Ferenc Múzeum üzemelteti, mint egyik szegedi kiállítóhelyét. A Varga Mátyás Színháztörténeti Kiállítóház 1987. augusztus 1-jén nyílt meg. A 80-as években Tarnai István Ybl-díjas építész tervei szerint újjították fel az épületet. A háromszintes kiállítóház közel 300 négyzetméteres területén Varga Mátyás hat évtizedes munkásságának bemutatásán keresztül a magyarországi színháztörténet egy jelentős szeletéről alkothatnak képet a látogatók. Szegeden, a Tisza Lajos körút és a Kölcsey utca sarkán található a hazai szecesszió egyedülálló alkotását, a ma csak REÖK palota (Regionális Összművészeti Központ) néven emlegetett, 1907-ben épített épületet, amely a város egyik kiemelkedő kiállítóhelyeként működik. Ugyancsak a megyeszékhelyen, a Püspöki palota egyik szárnyában, 1995-ben nyílt meg az egyházmegyei múzeum. Ez a gyűjtemény az évszázadok során az egyházak tulajdonába került kegytárgyak, liturgiai szerepű ötvös remek, textíliák, miseruhák, palástok és templomi szobrok bemutatása révén több évszázad egyházi művészetébe enged betekintést.

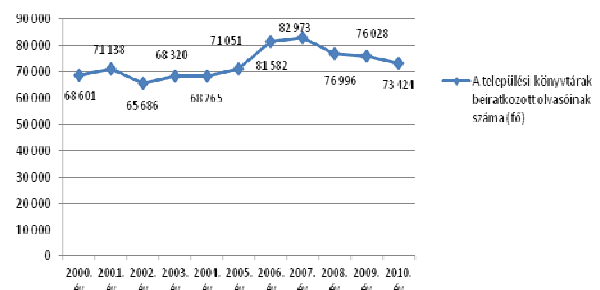
Makón a József Attila Múzeumot látogathatják meg az érdeklődők. A múzeum 1950-ben alakult, az 1960-as évektől a gyűjtemény folyamatosan növekedett, kialakult a helytörténeti, néprajzi, irodalmi és képzőművészeti gyűjtemény. A gyarapodó anyag elhelyezésére kicsiny lett az eredeti polgárházi épület. Makó városa jóvoltából 1979-ben készült el az irodalmi kiállítóhely, az Espersit Ház, amely irodalomtörténeti emlékeknek ad otthont, a múzeum főépületét pedig 1981-ben avatták föl. Ezt követően egymás után megépültek az állandó kiállítások. A szentesi Koszta József Múzeum alapítására 1897-ben került sor, igaz, még más néven. A nagy múltra visszatekintő intézmény Koszta József képekből és néprajzi kiállítása révén kínál érdekes látnivalókat. Csongrádon az egykori tiszai halászfalu Gyökér utcai múzeumháza mutatja be az itt élt halászbemberek környezetét.

Magyarország első EMLÉKPONT-ja állandó kiállítás keretében, a legkorszerűbb kiállítási technológiákkal és múzeumpedagógiai lehetőségekkel élve teszi tapinthatóvá és mindenki számára is felfoghatóvá azokat a történelmi folyamatokat, amelyek Hódmezővásárhelyt és lakóit érték az elmúlt ötven esztendőben.

A múzeumlátogatók száma az elmúlt 7 év során ingadozott, ugyanakkor 2007-ben és utána nem érte el a korábbi

2.4.1.1. ábra: A múzeumi látogatók számának alakulása Csongrád megyében 2004-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

2.4.1.2. ábra: A települési könyvtárak beiratkozott olvasóinak száma Csongrád megyében 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

3 év szintjét.

Az elmúlt korok iratanyait őrzik Csongrád megye levéltárai, melyek közül Szegeden, Szentesen és Hódmezővásárhelyen vannak nagyobb levéltárak. Az intézmények nemcsak Csongrád, hanem Csanád és részben Torontál vármegyék iratanyagát is őrzik.

A kulturális élet bástyáiként is felfogható könyvtárak központja a megyében, az 1880-ban Somogyi Károly esztergomi kanonok által alapított szegedi Somogyi-könyvtár. A megye városaiban: Makón, Hódmezővásárhelyen, Szentesen és Csongrádon jelentős könyvállománnyal rendelkező könyvtárak működnek, a megyében két település kivételével mindenütt működik könyvtár, a nagyobb városokban számos fióklétesítménnyel. Az elmúlt évek kedvezőtlen tendenciájaként 2007 óta csökken a települési könyvtárakba beiratkozott olvasók száma.

Érdemes kiemelni, hogy míg a könyvtárba járók száma jelentősen visszaesett az elmúlt 4 évben, az internet előfizetések száma többszörösére nőtt. Az **Internet** előfizetések száma Csongrád megyében a 2003-2010-ig terjedő időszakban jelentősen, mintegy 100 000-rel emelkedett. 2010-ben az előfizetések száma 128 996 db, amiből mintegy 47 260 mobilinternet előfizetés volt.

Az internet előfizetések körében a nem szélessávú technológiák aránya (modem, ISDN) a 2007. évi 7,5%-os értékről 2010-re 1% alá csökkent. A szélessávú internet legnépszerűbb szolgáltatási formája a kábeltévé alapú szolgáltatás 56,2%-al, melyet az xDSL alapú technológia (24,9%) követ.

A magyarországi mobiltelefon szolgáltatók (Telenor, T-mobil, Vodafone) által nyújtott mobilinternet lefedettség 2G (EGDE, GPRS) tekintetében szinte 100%-osnak mondható, a 3G (HSDPA, UMTS) lefedettség elsősorban a települések belterületein biztosított, a külterületek és a határ menti területek ellátottsága jóval alacsonyabb szintű. A mobilinternet előfizetések számának növekedése követi az országos trendet, terjedését nagymértékben ösztönzi az okostelefonok és a hozzá kapcsolódó internetalapú szolgáltatások térhódítása.

Jelentősen visszaesett a megyében a mozitermek száma. 2001-ben még 37 Csongrád megyei moziterembe járhattak a lakosok, 2010-ben már csak 19-be.

Csongrád megye művelődési otthoni intézményhálózatának jelentős számú gyarapodására a hatvanas és hetvenes években került sor, amikor számos községben épült művelődési ház. A nyolcvanas évek derekán élték fénykorukat ezek az intézmények. Szentesen, Csongrádon, Szegeden korszerű művelődési normáknak megfelelő új intézmények épültek, 1998-ban Makón épült meg a város művelődési életében mára fontos szerepet játszó, építészetileg is különlegességnek számító Hagymaház.

Kulturális szempontból érdemes kiemelni, hogy 2006 és 2010 között jelentősen emelkedett a kulturális rendezvények száma a megyében. Míg 2006-ban 3.050, 2010-ben 7.030 rendezvény volt a megyében. A rendezvényeken 2009-ben vett részt a legtöbb látogató, összesen 1.000.588 fő (a rendezvények száma is ekkor volt a legmagasabb: 7.311 darab).

2.4.2. TERÜLETI IDENTITÁS, CIVIL AKTIVITÁS

Bár a 19. század végén - a polgárosodással párhuzamosan - megindult Magyarországon a civil szerveződések kialakulása és a második világháború végéig a létrejött szervezetek jelentős szerepet játszottak elsősorban a városok szellemi, kulturális életében. 1945 után a civil szerveződéseknek nem lehetett jövője.

1989-1990 után újjáéledt a civil mozgalom az országban, melynek eredményeként jelentős civil szervezeti rendszer alakult ki. A magyarországi civilek ugyanakkor folyamatosan finanszírozási, likviditási gondokkal küzdenek és a pénzügyi nehézségek miatt jelentős részük valós tevékenységet nem végez. Ennek orvoslására született meg a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvény a civil szervezetek pályázati támogatások útján történő támogatását célozva, melynek kezelését 2011. január 1-jével a Wekerle Sándor Alapkezelő vette át, egységesítve a támogatási rendszert.

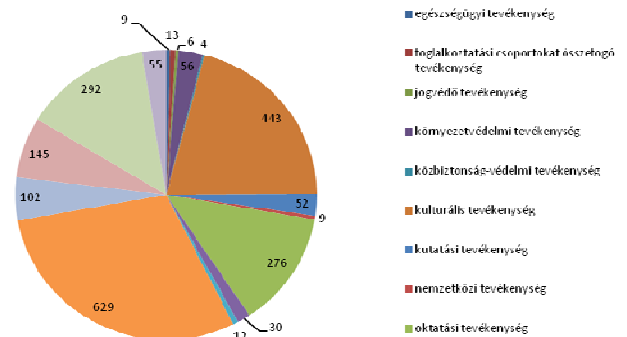
A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2010-ben az országban összesen 64.987 nonprofit szervezet működött, melyek között 21.914 alapítvány, 1.542 közalapítvány, 35.042 egyesület található. Ez alapján elmondható, hogy a non-

profit szervezetek 53,8%-a alapítvány volt 2010-ben. Csongrád megyében az Országos Bírósági Hivatal adatai szerint 2011-ben 2.133 darab nonprofit szervezet létezett, ez az országos szervezetek 3,29%-át jelenti.

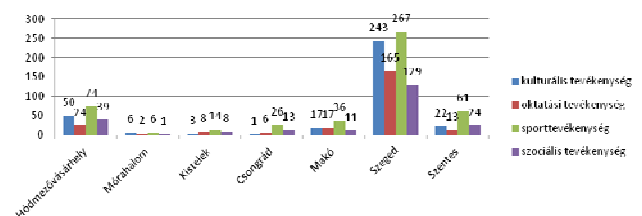
Országos szinten a teljes nonprofit szektor 56%-a négy meghatározó területhez kapcsolódik. Ezek közül első helyen a szabadidő és hobbi területe áll 17%-kal, ezt követi az oktatás (14%), majd a kultúra (13%) és a sport (12%) tevékenységi területe. Az alapítványok működési területe még jobban koncentrált, három, hagyományosan legnagyobb tevékenységi terület az oktatás (32%), a szociális szolgáltatás (16%) és a kultúra (14%).

A 2.4.2.1. és 2.4.2.2. számú ábra a Csongrád megyében az egyes területeken működő nonprofit, illetve civil szervezetek számát rögzíti. Láthatjuk, hogy a legmarkánsabban megjelenő tématerületek a sporttevékenység – ahol az összes civil szervezet 29,49%-a működik –, a kulturális tevékenység (az összes civil szervezet 20,77%-a), a szociális tevékenység (az összes civil szervezet 13,69%-a), valamint az oktatási tevékenység (12,94%). A következőkben tekintsük át, hogy e négy területen hogyan alakul a szervezetek térbeli megoszlása a megye térségi központjaiban.

A civil szervezetek területi megoszlásában egyértelműen érvényesül Szeged és térsége vezető szerepe, hiszen a vizsgált négy tématerületen működő civil szervezetek 62,51%-a ide regisztrált. Jelentős számú civil szervezet működik továbbá Hódmezővásárhelyen, illetve Szentesen. Mindkét településen a sporttevékenységet végző civil szervezetek száma a kiemelendő (74, illetve 61 darab). A négy téma területet vizsgálva a legkevesebb civil szervezet Mórahalmon működik (15 darab).

2.4.2.1. ábra: 3. számú ábra: Civil szervezetek száma Csongrád megyében (darab) (Forrás: Országos Bírósági Hivatal adatbázisa)

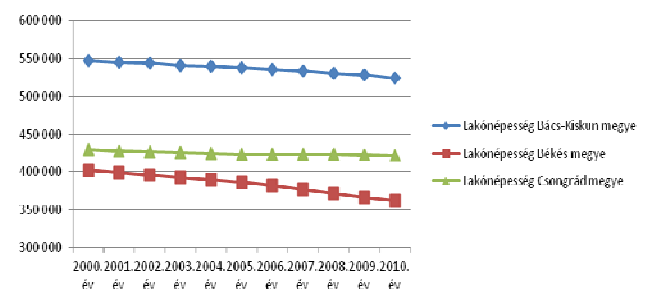

2.4.2.2. ábra: Civil szervezetek száma Csongrád megye kistérségi központjaiban (Forrás: Országos Bírósági Hivatal adatbázisa)

2.4.3. DEMOGRÁFIA, FOGLALKOZTATÁS, HUMÁNKAPACITÁSOK

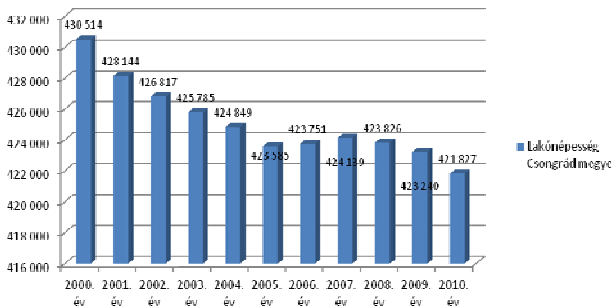
DEMOGRÁFIAI SZERKEZET ÉS PROGNÓZIS: A LAKÓNÉPESSÉG ALAKULÁSA CSONGRÁD MEGYÉBEN

A lakónépeesség csökkenése országos tendencia, azonban a fogyás az egyes területeken belül különböző szinteket mutat. Magyarország lakossága 2000 és 2010 között 214.576 fővel csökkent, amely a 2000-es népesség (10.200.298 fő) 2,1%-ának felel meg. A Dél-Alföld három megyéje ebben az időszakban 71.917 fős népességvesztést szenvedett el, ami a teljes magyarországi népességcsökkenés egyharmada (33,5%). Figyelembe véve, hogy a Dél-Alföldön csak az ország népességének 13,10%-a élt 2010-ben, a népességvesztés a területen igen jelentősnek mondható.

2.4.3.1. ábra: A lakónépeesség alakulása Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyében 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

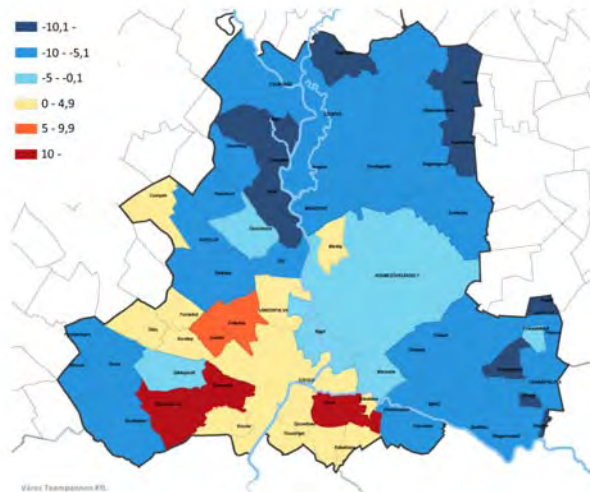
A lakónépesség alakulása a három dél-alföldi megyében jelentősen eltérő képet mutat. Míg Békés megye közel 10%-os (9,98%, 40.117 fő), Bács-Kiskun megye pedig 4,22%-os (23.113 fő) népességvesztést szenvedett el 2000-2010 között, addig Csongrád megye lakossága 8.687 fővel csökkent ez időszakban, ami a megye 2000-es népességének 2,02%-a. Ez az érték 0,1%-kal szerényebb az országosan mért aránynál.

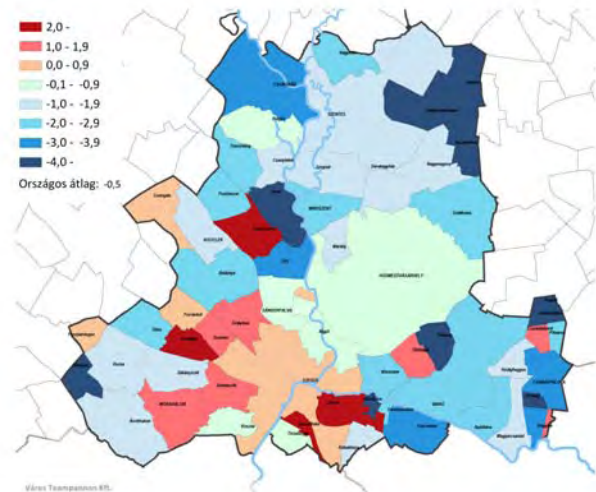
2.4.3.2. ábra: A lakónépesség alakulása Csongrád megyében 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatósi adatbázis alapján szerkesztett diagram)

Csongrád megye népességének változása az elmúlt 10 év folyamán nem volt egyenletes. Míg 2005-ig a lakosság fogyásának egyértelmű tendenciát látjuk, 2006-ban és 2007-ben a folyamat megfordul, és egy kisebb mértékű emelkedést tapasztalhatunk az itt élők számának tekintetében. Ez a kedvező időszak azonban csak két évig tart, a 2008-as népesség újra alacsonyabb a 2007-eshez képest.

A lakónépesség számának alakulása Csongrád megye

2.4.3.3. ábra: Népességváltozás 2001 és 2010 között (%-os változás) (Forrás: KSH)

2.4.3.4. ábra: Népességváltozás 2009-2011 között (%-os változás) (Forrás: KSH)

kistérségein belül is különböző képet mutat. 2000-2010 között a megye hét kistérsége közül a Mórahalomban gyakorlatilag stagnál a népesség, míg a Szegedi kistérség kivételével – ahol 3,28%-kal (6.652 fő) emelkedett a lakosok száma – a többi kistérség jelentősen veszített népességéből. Kiemelkedőek a 10% körüli értékek a Csongrádi, Makói és Szentesi kistérségek esetében (2.4.3.3. ábra). Elmondható, hogy Csongrád megye összességében relatíve pozitív helyzetét a népesség alakulásának területén a Szegedi kistérségnek köszönheti, hiszen a többi terület negatívumát ez a kistérség tudja jelentős mértékben kompenzálni és ezáltal a megyei szintű népességcsökkenést viszonylag kedvezőbb szinten beállítani.

A népesség folyamatos csökkenésének egyik generálója a természetes népszaporulat negatívumában keresendő. Megyei szinten egyértelműen megállapítható, hogy 2000-2010 között minden évben kevesebb gyermek született, mint ahány halálozás történt. A természetes fogyás folyamatának egyik lényegi elemét jól mutatja az 1000 lakosra jutó születések számának alakulása. Míg 1990-ben Csongrád megyében még 11,7 gyermekszületés jutott 1000 lakosra, addig – jelentősen lecsökkent lélekszám mellett – 2000-ben csak 8,9, 2010-ben pedig csak 8.

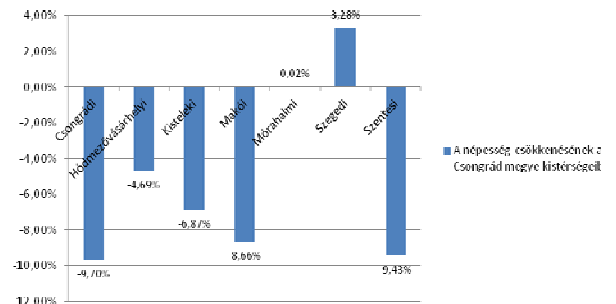
A megye lakossága emellett folyamatosan öregszik, amit az öregedési index (az idős népesség (65< éves) a gyermek-népesség (0-14 éves) százalékában) romló értéke látványosan prezentál: míg 2003-ban az idős lakosság a gyermeknépesség 103,5%-át tette ki, 2006-ban 112,4%-át, 2010-ben már 126,9%-át.

Az elmúlt évek során javult a Csongrád megyei férfiak születéskor várható élettartama, 2010-ben átlagosan 71,39 év, amely a régióban a legkedvezőbb és az országos átlagot 1,2 évvel meghaladja. A nők tekintetében hasonló mondható el, bár a különbség nem jelentős Békés és Bács-Kiskun megyékhez képest. Ugyanakkor a 2010-es adatok alapján azt is érdemes kiemelni, hogy a várható élettartam alapján a Csongrád megyei nők közel 7 évvel többet élnek, mint a férfiak. Másképpen megfogalmazva: minden itt élő nőre élete utolsó szakaszában átlagosan közel 7 év özvegyiség, egyedüllét vár. A nemek aránya 2010-ben azt mutatta, hogy a teljes megyei lakosság 52,73%-a nő, míg 47,27%-a férfi. Érdekes korcsoportonként is megvizsgálni, mely életkor csoportban jelenik meg a nők magasabb aránya. Ebben az esetben azt láthatjuk, hogy a 0-14 (férfiak 6,97%, nők 6,7%), és a 15-29 éves (férfiak 10,04%, nők 9,84%) korcsoportoknál a férfiak még nagyobb arányban vannak jelen a teljes megyei népességben, azonban a 30-59 éves, illetve a 60 éven felüli korosztályoknál az arány megfordul. A különbség leginkább a 60 évnél idősebbeknél hangsúlyos: a férfiak közül 38.977 fő (9,24%), a nők közül 60.988 fő (14,46%) tartozik ebbe a korosztályba.

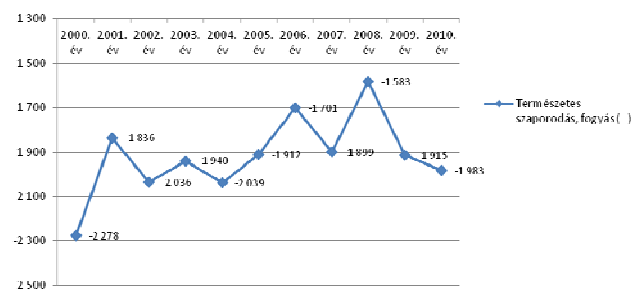
A természetes fogyás mellett a népesség számát befolyásoló másik tényező a vándorlás. Csongrád megye esetében a vándorlás némileg kompenzálja a természetes fogyásból adódó lakosságcsökkenést. Bár a belföldi vándorlás értéke 2006 és 2010 között pozitív volt, fontos kiemelni, hogy a többlet értéke évről évre alacsonyabb, míg 2007-ben közel 800 fő volt, 2010-ben már csak 112 fő.

A megye területe a lakónépesség változása szempontjából – ahogyan erre már tettünk utalást – nem alkot homogén egységet. Kistérségi szinten megmutatkozik ez a már látott népességcsökkenési arányban, melynek kapcsán kiemeltük, hogy a probléma kiemelten jelentkezik a Csongrádi, Szentesi és Makói kistérségek esetében. Ugyancsak jelentősek a különbségek kistérségi szinten a halálzási adatok és a vándorlási mutató tekintetében. Az 1000 lakosra jutó halálzás szempontjából a Csongrádi kistérség (19 eset, míg a megyei átlag 12,7), míg az 1000 lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet esetében a Makói kistérség (-7,6 eset, míg a megyei átlag pozitív, 0,3 eset) rendelkezik a legkedvezőtlenebb adatokkal.

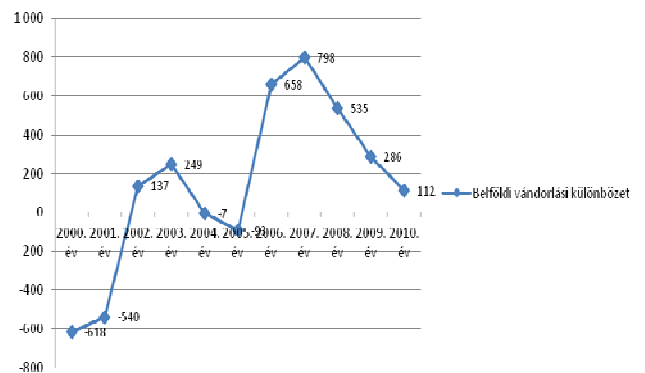
A Csongrád megyei **lakosság jelentős része, 75%-a városi településeken él.** A 317.872 fős megyei városi lakónépesség két kistérségben koncentrálódik, a Szegedi és Hódmezővásárhelyi kistérség városaiban él a városi lakosság 73%-a, a megyei és régiós központ Szegeden pedig 54%-a.

2.4.3.5. ábra: A lakónépesség csökkenésének aránya Csongrád megye kistérségeiben 2000-2010 között (%) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

2.4.3.6. ábra: A természetes fogyás Csongrád megyében 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

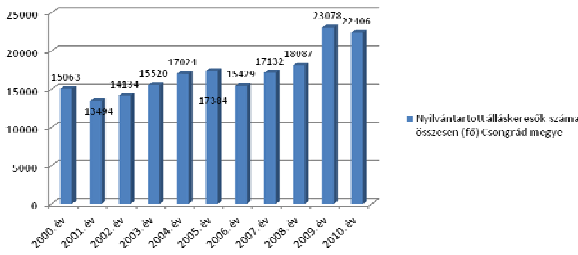

2.4.3.6. ábra: Belföldi vándorlási különbözet Csongrád megyében (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

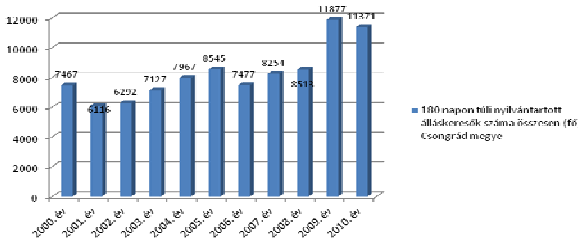
A fenti tendenciákat figyelembe véve készítettük el a megye 10 évre szóló népesség prognózisát. Az előrejelzéshez két alapvető tényezővel kalkuláltunk: egyrészt a lakónépesség korcsoportos adatait számítottuk tovább, oly módon, hogy figyelembe vettük a szülőképes korú nőkre eső korosztályonkénti élveszületések arányszámait, valamint a korosztályos

halálozási adatokat. Emellett az egyes korosztályonkénti prognózis felállításakor az elmúlt 10 év belföldi vándorlási különbözetének pozitív átlagértékével is kalkuláltunk.

Összességében elmondható, hogy **Csongrád megye lakónépessége az elmúlt 10 év során csökkenést mutat.** Habár a tendencia nem egyenletes, az utolsó évek folyamatai mindenképpen kedvezőtlennek tekinthetők. A népesség csökkenésének legfőbb oka a gyermekvállalás jelentős és hosszabb ideje tartó visszaesése, amelynek eredményeként a térség lakossága öregedik, reprodukciós képessége gyengül. Amennyiben a gyermekvállalási hajlandóság nem növekszik a lakosság körében, az tartós és erősödő népességcsökkenési folyamatoknak lehet a generálója. Mindezt az is alátámasztja, hogy a nők körében egyre későbbre tolódik az első gyermekvállalás időpontja. 2010-ben a legtöbb gyermek 30-34 év kor közötti anyáktól született (72,4 gyermek 1000 nőre), míg 20-24 éves korban csak 28,8, 25-29 éves korban 63,7 gyermekszületés jut 1000 nőre. A 2011-ben tartott népszámlálás adatai az elemzés készítésekor még nem állnak rendelkezésre végleges formában, így számításainkkor a 2001-es népszámlálásból továbbvezetett KSH adatokból indultunk ki. Az újabb népszámlálás adatainak rendelkezésre állásakor lehetőség nyílik a fenti elemzések pontosítására.

2.4.3.7. ábra: A nyilvántartott álláskeresők számának alakulása Csongrád megyében 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

2.4.3.8. ábra: A 180 napon túli nyilvántartott álláskeresők számának alakulása Csongrád megyében 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

2.4.3.1. táblázat Népességi prognózis – Csongrád megye (Forrás: KSH adatok alapján kalkulált előrejelzés)

Kor	2011. január 1.		2016. január 1.		2021. január 1.	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
– 4	9 454	9 186	8 573	8 330	8 013	7 787
5– 9	9 948	9 373	9 474	9 206	8 593	8 350
10–14	10 012	9 709	9 918	9 333	9 448	9 170
15–19	12 639	12 206	10 032	9 729	9 938	9 353
20–24	14 674	14 324	12 615	12 196	10 013	9 723
25–29	15 200	14 967	14 694	14 344	12 635	12 216
30–34	17 852	16 981	15 151	14 962	14 651	14 341
35–39	16 551	15 969	17 783	16 941	15 072	14 914
40–44	14 482	14 259	16 302	15 930	17 478	16 889
45–49	12 049	12 572	14 103	14 119	15 766	15 730
50–54	13 176	14 827	11 323	12 243	13 034	13 644
55–59	14 374	17 078	11 976	14 299	9 840	11 621
60–64	11 761	15 023	12 272	16 176	9 815	13 383
65–69	9 523	13 070	11 781	15 043	12 292	16 196
70–74	7 002	11 258	6 592	11 276	8 466	13 047
75–79	5 198	9 108	7 022	11 278	6 612	11 296
80–84	3 306	7 193	2 221	5 918	3 698	7 752
85–	2 187	5 336	2 695	6 963	2 412	7 158
Összesen:	199 388	222 439	194 526	218 289	187 776	212 573
	421 827		412 815		400 349	

A 2.4.3.1 táblázatban közölt előrejelzés szerint a következő 10 évben kb. 5%-kal csökken a megye népessége, miközben a 40 és 50 év közöttiek, valamint a 65 év felettek létszáma emelkedik.

A társadalmi problémák vizsgálatakor nem mehetünk el szó nélkül a roma-kérdés mellett se. Csongrád-megyében az országos átlagnál alacsonyabb a roma népesség aránya az összlakossághoz képest. A 2001. évi népszámlálási adatok alapján a megyében 3.149 roma lakos (cigány, romani, beás) élt, ez a megyei lakosság 0,73 %-a. Ez az arány évről évre növekszik, hiszen a roma lakosság körében emelkedik, míg a nem roma lakosság körében csökken a születések száma, a romák esetében lényegesen fiatalabb korösszetételről beszélhetünk (pl. országos szinten 15,4 % a 14 évesnél fiatalabbak aránya, míg a romáknál ez 36,8 %).

A roma lakosok aránya a megyében Bakson a legnagyobb (10,4 %), 1 %-ot meghaladó még Algyón, Apátfalván, Árpádhalmon, Dócon, Ferencszálláson, Kisteleken, Magyarcsanádon, és Mindszenten. Azaz megállapítható, hogy a roma lakosság a megye területén viszonylag egyenletes eloszlásban jelenik meg.

A régióban több program is indult az elmúlt időszakban a roma szegregáció csökkentésére, melyeket célszerű folytatni a jövőben is összhangban az EU által elfogadott nemzeti romastratégiával, illetve a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiával.

A legfontosabb célterületek lehetnek: foglalkoztatottság növelése, lakókörnyezet színvonalának emelése, egészségügyi helyzet javítása, eladósodottság megállítása, iskolázottsági szint emelése, nők helyzetének javítása.

Nehezíti a célzott beavatkozások tervezését, hogy, etnikai adatok hiányában csak becsülni lehet a különböző intézkedésekben a romák részesedési arányát. Hiányoznak a fejlesztések, beavatkozások eredményeit, tényleges társadalmi hatásait értékelő statisztikák, átfogó társadalomtudományi kutatások.

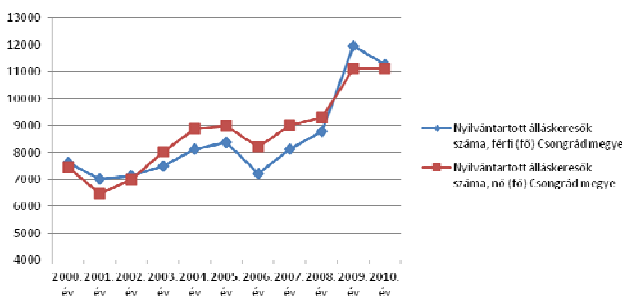
FOGLALKOZTATÁSI VISZONYOK

A 15-74 éves lakosságon belül a foglalkoztatottak száma 2000-ben 166,4 ezer fő volt, 2008-ban 160,8,5 ezer fő, 2009-ben 161,1 ezer fő, 2010-ben 163,2 ezer fő. A foglalkoztatottak száma tehát a gazdasági válság két legkedvezőtlenebb évében visszaesett a megyében, azt követően azonban javulni tudott, de nem érte el a 2000-es szintet. A foglalkoztatási ráta ugyancsak csökkent, 2000-ben még 50,9%-os, míg 2009-ben 49,3%-os, 2010-ben 50,0%-os, azaz a 2009-es értékhez képest már ez a mutató is jelzi a javulást. 2006 óta folyamatosan emelkedett az időszakban a munkanélküliségi ráta is. Míg 2006-ban 5,9% volt, 2008-ban már 7,7%, míg 2009-ben 7,8%. A munkanélküliségi ráta 2010-ben is tovább romlott, a 8,9%-os mutató az időszak legrosszabb eredménye.

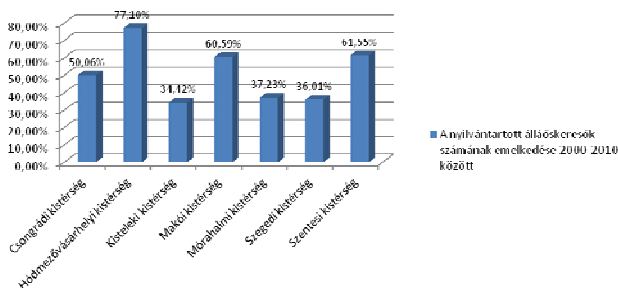
A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb munkaerő-felmérése szerint 2012 I. félévében 157 ezer foglalkoztatott volt a megyében, a foglalkoztatási arány 48,2%-ra mérséklődött, míg a munkanélküliségi ráta 10,5%-ra emelkedett. A mutatók tehát megyei szinten a munkaerő-piaci helyzet további kedvezőtlen folyamatairól árulkodnak.²⁷

Az Állami Foglalkoztatási Hivatal adatai alapján a nyilvántartott álláskeresők száma jelentős ingadozást mutat az elmúlt 10 év során. Megfigyelhető egy trendszerű emelkedés 2000 óta, amely azonban 2006-ban megtört, így az előző évi 17.384 fős értékről 15.429 főre esett vissza az álláskeresők száma. 2007-től azonban visszaállt a korábbi trend és a mutató további jelentős visszaesést produkált 2009-ben, a gazdasági válság tetőzésekor. Ugyanebben az évben kiemelkedően magas volt az álláskeresők száma (23.078 fő), amely 53,2%-kal haladta meg a 2000-es értéket. 2010-ben némi javulás következett be.

A 180 napon túli álláskeresők száma hasonló tendenciák szerint változik a megyében. Ki kell emelnünk, hogy 2010-ben minden második álláskereső legalább fél éve már munkát próbál találni, ami mindenképpen az álláskeresés nehézségeire utal.

2.4.3.9. ábra: Nyilvántartott álláskeresők számának alakulása Csongrád megyében, férfiak, nők, 2000-2010 között (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatói adatbázis alapján szerkesztett diagram)

2.4.3.10. ábra: A nyilvántartott álláskeresők számának növekedése 2000-2010 között (%) (Forrás: KSH Tájékoztatói adatbázis alapján szerkesztett diagram)

A férfiak és nők között nem mutatkozik jelentős különbség a nyilvántartott álláskeresők tekintetében (2.4.3.7. számú ábra). Az is elmondható, hogy a válság és a kedvezőtlen folyamatok nem egyformán érintették a két nemhez tartozó munkavállalókat: míg 2008-ban a nők esetében 9.299 álláskeresőt regisztráltak és egy évvel később 11.131 főt, addig a férfiaknál 8.788, illetve 11.947 főt. Míg a nők esetében az emelkedés egy éven belül 19,70%-os, a férfiaknál 35,95%-os volt. A nyilvántartott álláskeresők száma a megye valamennyi kistérségében emelkedett 2000-2010 között. A növekedés azonban eltérő mértékű volt, amelyet a 2.4.3.8. számú ábra szemléltet.

A legjelentősebb mértékben a Hódmezővásárhelyi kistérségben nőtt a nyilvántartott álláskeresők száma. Míg számuk 2000-ben 2.079 fő volt, 2010-re 3.682 főre emelkedett. Hasonlóan kedvezőtlen munkaerő-piaci képet mutat a Makói és Szentesi kistérség, 60% körüli emelkedést produkálva. A legkedvezőbb helyzetben az időszakban a Kiskeszi kistérség volt, ezt követi a Szegedi és a Mórahalmi kistérség.

A megye munkaerő-piaci helyzetéről összefoglalóan el lehet mondani, hogy az elmúlt évek sajnos kedvezőtlen helyzetet teremtettek. A térségben a munkavállalók

²⁷Statisztikai tájékoztató Csongrád megye, 2012/1

jelentős hányada vesztette el munkáját és ez a tendencia 2012 első feléig nem változott.

Bár kistérségi szinten jelentős különbségek vannak, az adatok tanúsága alapján a legjobb helyzetben lévő kistérségeknek is komoly figyelmet kell fordítaniuk olyan intézkedések foganatosítására, amelyek a munkanélküliségnek gátat tudnak szabni.

JÖVEDELMI VISZONYOK

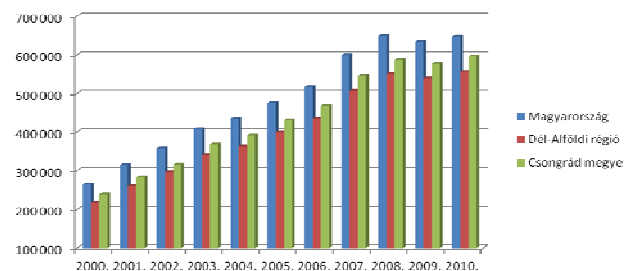
A jövedelmi viszonyok vizsgálatához a nettó személyi jövedelmet választottuk, amely kifejezi, hogy a tárgyévben, adott területen egy lakosra jutóan mekkora volt annak összege. A mutatót a tárgyévben bevallott összes nettó személyi jövedelem adóval csökkentett összegének és az állandó népesség hányadosával képeztük.

A Csongrád megyei lakosság nettó személyi jövedelmének nagyságáról az elmúlt évtized időtárlatában elmondható, hogy az összesített országos és a regionális szint között helyezkedik el, valamivel közelebb az alacsonynak tekinthető régiós átlaghoz. A növekedés dinamikája idomul az országos tendenciához. Az országos, a régiós és a megyei jövedelem alakulásában is meghatározó szerepe volt a 2008. évi válságnak, melynek következtében 2080-ról 2009-re mindhárom területi egység átlagában visszaesés következett be. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a megyei lakosságot sújtó csökkenés mértéke volt a legkisebb ezen összehasonlításban. 2010-re mind a régiós, mind a megyei nettó átlagjövedelem meghaladta a 2008-as értéket, míg az országos átlag 2010-ben a válság előtti érték alatt maradt. A számszerű adatok változására 10 év időtárlatában jellemző, hogy míg 2000-ben a Csongrád megyei nettó jövedelemátlag az országos átlag 90%-át adta, addig 2010-re annak 92%-ra emelkedett, csökkentve a különbséget. A régiós átlag tekintetében azonban ez a lemaradás nagyobb mértékben csökkent, a 2000. évi 81,7%-hoz képest jelenleg a három megye lakosságának átlagjövedelme az országos átlag közel 86%-át teszi ki.

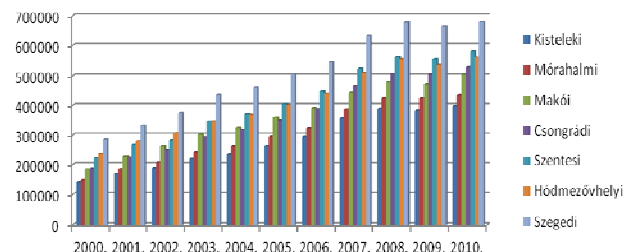
A nettó személyi jövedelem kistérségenkénti alakulására jellemző, hogy a legkisebb értékek a leghátrányosabb helyzetű Kisteleki kistérséghez kötődnek. Itt a 2000. évben regisztrált 140.223 Ft-ról 2010-re 397.288-ra emelkedett az egy főre jutó jövedelem, amely a megyei átlaghoz képest előbbi évben 58,54, 2010-ben pedig 66,58%-ot képvisel – felzárkózás tehát tetten érhető. A megyei átlagot egyértelműen a Szegedi kistérség húzza felfelé, ugyanis ezen kívül minden kistérség számai elmaradnak a megyei átlagtól. A Csongrád megyei átlagjövedelemhez való felzárkózás tekintetében a Mórahalmi kistérség vezet, amely 2000-ről 2010-re 10,64%-kal került közelebb a referenciaértékhez. Mórahalom térségét ebben a tekintetben a Csongrádi kistérség követi kicsivel több mint 10%-os hátránylefaragással, majd a Kisteleki következik 8%-kal. Bár a Szegedi kistérség minden évben a megyei átlag feletti kereseti viszonyokkal bír, a megyei átlagtól felfelé való eltérés itt csökkent. Míg 2000-ben a Szeged térségiek a Csongrád megyei átlag közel 120%-át keresték, 2010-re ez az arány 113,82%-ra apadt. Hódmezővásárhely 2000-ben még egészen közel volt a megyei átlagfizetésekhez annak 98,83%-val, 2010-ben a vásárhelyiek azonban már csak a **megyei átlag 93,85%-át keresték.**

HUMÁN KAPACITÁSOK

A megyei lakosság iskolai végzettségére vonatkozóan a 2011-ben megtartott népszámlálás adatainak nyilvánosságra hozásakor lehet pontos adatokkal szolgálni. A legutóbbi népszámlálás (2001) idején Csongrád megye 10 évnél idősebb lakosságának mindössze 0,4%-a nem végezte el az általános iskola egy osztályát sem, míg a 15 évnél idősebbek 89,4%-a

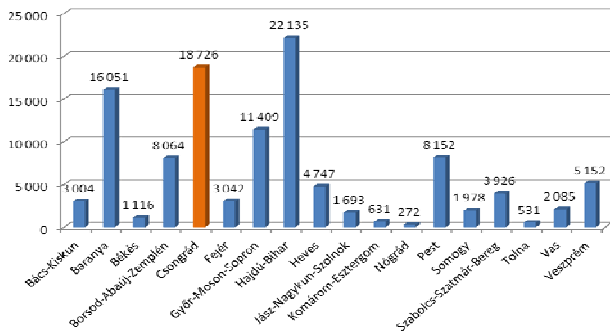
2.4.3.11. ábra: Nettó személyi jövedelem Csongrád megyében (forint) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

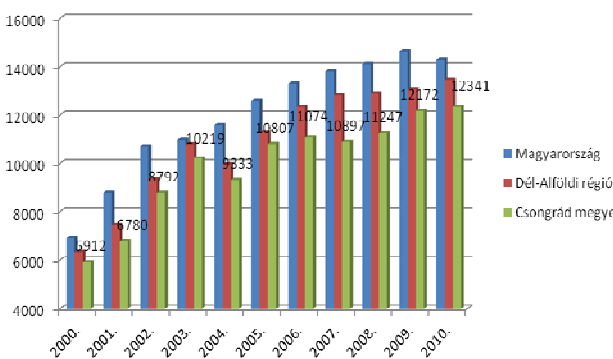
2.4.3.12. ábra: A személyi jövedelem idősoros megoszlása a megye kistérségei között (forint) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

rendelkezett 8 általános iskolai elvégzett osztállyal. A 18 évesnél idősebb lakosok 38,6%-a legalább középiskolai érettségivel, míg a 25 évesnél idősebbek 12,5%-a egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkeztek, amely adat gyakorlatilag megegyezik az országos aránnyal is (12,6%).

A népesség iskolai végzettség szerinti megoszlása területileg differenciált a megyében. Az egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezők aránya a megyei jogú városokban jóval magasabb (18,5%) a megyei mutatónál, míg a községek és nagyközségek esetében jóval alacsonyabb (4,6%).

2.4.3.13. ábra: Nappali tagozatos hallgatók száma a felsőoktatásban megyei szinten a 2010. évben (fő) (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

2.4.3.14. ábra: Fajlagos K+F ráfordítás (1000 Ft) a kutató helyek ezer forintban kifejezett K+F ráfordításainak és a kutató helyeken dolgozó tudományos munkát végző foglalkoztatottak számának hányadosa (Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján szerkesztett diagram)

stagnálás közeli állapot mutatkozik. 2009-től a számadat ismét a fajlagos K+F ráfordítás emelkedését mutatja. A görbe ugyanakkor következtetni enged a kutató-fejlesztő helyek számának változására is, amelyet a KSH vonatkozó adatai is alátámasztanak, a megyében ugyanis 2006-ról 2007-re visszaesés történt (216-ról 207-re), azóta azonban folyamatos az emelkedés.

A K+F kiadások nemzetközi és országos összehasonlítása esetén azt láthatjuk, hogy az OECD adatok szerint Magyarország 2005-ben a GDP-jének 0,9%-t fordította kutatás-fejlesztésre, amely az EU átlag 53%-a. Ennél alacsonyabb aránnyal rendelkezik Portugália, Lengyelország, Szlovákia és Görögország. 1995 és 2005 között ugyanakkor a kutatás-fejlesztésre szánt források átlagos évi növekedési üteme lényegesen meghaladja az EU-27 átlagot, annak közel két és félszerese (2,4).

Hazánkban az állami kutatásoknak nagyobb szerepe van az Unió átlaghoz képest, a felsőoktatás szerepe némileg nagyobb, ugyanakkor a vállalkozások nálunk csupán 43%-t adják az összes kutatásnak, míg az EU-ban ez az arány 67,2%. A kutatások finanszírozása is hasonlóképpen alakul. Míg 2005-ben Magyarországon a kiadások felét az állam

A kistérségek között kiemelkedik a Szegedi kistérség, amelyben a lakosok 17,5%-a diplomás és 48,3%-a érettségizett, valamint a Hódmezővásárhelyi, melyben a diplomások aránya 10,1%, az érettségizettek pedig 34,3%, a megfelelő korcsoportokra vonatkoztatva. 2001-ben a Mórahalmi kistérségben volt a legalacsonyabb a felsőfokú végzettségűek (4,2%) és az érettségizettek (20,2%) aránya.

Szeged Megyei Jogú Város és Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város, mint a két, felsőoktatási intézménynek is otthont adó megyei település, jelentős humán erőforrás-fejlesztési kapacitással rendelkezik, a Szegedi Tudományegyetem oktatási és kutatási jelentősége a megye határain is túlmútató, amely abban is megnyilvánul, hogy Budapest kivételével, Hajdú-Bihar megyét (22.135 fő) követően Csongrád megyében (18.726 fő) a legmagasabb a nappali tagozatos hallgatók száma a felsőoktatásban, a 2010. évben.

A felsőoktatás jelenléte a kutatás fejlesztés területére is egyértelműen kisugárzik. A Csongrád megyei kutatás-fejlesztési ráfordítások alakulását országos illetve régiós összehasonlításban mutatja be a 2.4.3.14. számú ábra. A mutató kifejezi, hogy a kutatás és fejlesztésre fordított pénzüsszegek milyen arányban állnak az ebben a szférában alkalmazott dolgozói létszámmal. Megyei szinten a fajlagos kutatás-fejlesztési ráfordítás dinamikus emelkedése figyelhető meg 2003-ig, majd 2004-ben visszaesés, 2005 és 2008 között pedig

finanszírozta, és csak 39%-kal járultak hozzá a vállalkozások, addig az EU-ban éppen fordítva, a vállalkozások finanszírozzák a kutatások 54%-t és mindössze 35%-ban járul hozzá az állam.

Országos területi megoszlásban az ország Budapest központúsága egyértelműen kirajzolódik, emellett megjelenik Hajdú-Bihar és Csongrád megye, valamint néhány esetben Baranya megye, elsősorban az ott található egyetemeknek (Debreceni Egyetem, Szegedi Tudományegyetem és Pécsi Tudományegyetem) köszönhetően.²⁸

A K+F tevékenység régiókban elsősorban Szegednek köszönhetően Csongrád megyére összpontosul, ahol 2009-ben a Dél-alföldi kutatóhelyek több mint 70%-a, 257 kutatóhely működött. A megyében továbbra is a felsőoktatási kutatóhelyek száma a legnagyobb, ami a Szegedi Egyetem jelentős kutatási tevékenységének a következménye. Ugyanakkor a vállalászási szektorban tevékenykedő K+F helyek száma öt év alatt a háromszorosára nőtt, így a vállalászási szektorban tevékenykedő kutatóhelyek számával Csongrád megye előkelő helyet foglal el a megyék rangsorában (Budapestet és Pest megyét követően 2009-ben a harmadik).

A Dél-Alföldön működő 186 felsőoktatási kutatóhelyből (kutatással, kísérleti fejlesztéssel foglalkozó egyetemi, főiskolai szervezeti egység) 151 Csongrád megyében található, amely országosan kiemelkedő szám, ennél több csak a fővárosban működött.

Dél-Alföldön a 2009. évi adatok alapján a K+F ráfordítások – az országostól kissé elmaradva – a GDP 1%-át tették ki. A régió megyéi közül Csongrádban a legkedvezőbb (1,9%) ez az arány, míg Békésben a legalacsonyabb (0,3%). Csongrád megye gazdasági erejéhez képest az ország legtöbb megyéjénél többet áldoz kutatás-fejlesztésre. A megyéket tekintve ezen a téren egyedül Hajdú-Bihar előzi meg. A régió másik két megyéje közül Bács-Kiskun a 11. – 2008-hoz képest kettővel hátrébb került –, Békés megye pedig a 16. az országos – Budapesttel kiegészült – rangsorban.

Az Európai Unió versenyképességének javítása érdekében 2000. márciusában elfogadta a Lisszaboni Programot, amelynek keretén belül kiemelt szerepet kapott a tudásalapú társadalom és gazdaság. A program egyik legfőbb eszköze a tagországok K+F tevékenységének javítása, erősítése, ami nagy hangsúlyt fektet mindeközben a világválságból való kilábalásra is. Magyarország meglehetősen hátul áll a nemzetközi rangsorban, ami részben annak is köszönhető, hogy a K+F ráfordítások állami finanszírozási aránya közel 41%. Ezen a helyzeten tudna javítani, ha az üzleti finanszírozás vállalati K+F projektek arányát növelné. A kutatás-fejlesztés egyre fontosabb szerephez jut, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a különböző helyzetű régiókban eltérő jelentőségű a K+F tevékenység. A jövőt illetően fontos megemlíteni, hogy a 2009-ben Prágában született döntés alapján 2015-re Szegeden valósulhat meg az Extreme Light Infrastructure (ELI) elnevezésű lézerközpont megépítése. Ez az Európai Unió egyik gigaberuházása, ami vélhetően pozitívan befolyásolja a kutatók számának és a kutatás-fejlesztési ráfordítások értékének alakulását a régióban.²⁹

2.5. KÖZLEKEDÉSI INFRASTRUKTÚRA

2.5.1. VONALAS RENDSZEREK, LÉTESÍTMÉNYEK

A MEGYEI KÖZÚTHÁLÓZAT MEGLÉVŐ ÉS TERVEZETT ELEMEI

2006-ra elkészült az **M5 autópálya** az országhatárig, ezzel két óra alá csökkent Budapest elérhetősége az autópálya menti területekről. Az autópálya a megyét öt csomóponttal (Kistelek, Balástya, M43, Szeged Ny, Szeged D) szolgálja ki. 2010-ben átadták az **M43 autópálya** M5 és a 47 sz. főút közötti, Szegedet északról elkerülő szakaszát, 2011-re elkészült az M43 47 sz. főút és a 4415 jelű összekötő út közötti szakasza. A gyorsforgalmi út a Makót északkelet felől elkerülő úttal együtt biztosítja a tranzitforgalom átvezetését Szeged, Makó és a közbenső 43 sz. főút menti települések elkerülésével. A 4415 j. összekötő út és az országhatár közötti szakasz a romániai csatlakozó szakasztól függően valósul meg. Csomópontjai a 4415 j., a 4425 j. és a 4451 jelű útnál lesznek, előkészítése folyamatban van, tervezett megvalósítása 2014. A munkaterület átadása a nyertes kivitelezőnek még 2012-ben várható.

²⁸ Kotsis Ágnes Debreceni Egyetem Kozgazdasági Doktori Iskola – „A hazai kutatás, fejlesztés néhány meghatározó jellemzője” c. tanulmány

²⁹ Kutatás-fejlesztés a dél-alföldi régió megyéiben, KSH kiadvány 2011

Az **5 sz. főút** Szeged belvárosát terhelő regionális forgalmának elvezetésére elkészült a nyugati tehermentesítő út (502 sz. főút) a város külterületén. Kapacitásprobléma az 5 sz. főút 2x1 sávós szegedi bevezető szakaszán van. Az országos másodrendű főutak közül a **47 sz. főút** orosházi elkerülő szakaszának átadása után az Algyő–Hódmezővásárhely szakasz négyávósítása 2009-ben befejeződött. Ugyanakkor a szegedi 2x1 sávós bevezető szakasz kapacitása kimerült. Az **55 sz. főúton** a Mórahalom belterületét elkerülő szakasz előkészítése folyamatban van. 2010-ben elkészült a **451 sz. főút** Csongrád belterületét délnyugatról elkerülő szakasza is.

A Kormány a **gyorsforgalmi- és főúthálózat hosszú távú fejlesztési programját és nagytávú tervét** az 1222/2011. (VI. 29.) Korm. határozattal fogadta el. Az Országos Területrendezési Terv 2013. évi módosítását a nagytávú terv hálózati rendszerének figyelembevételével kell előkészíteni. A hosszú távú programot 2027-ig kell végrehajtani, közösségi támogatásokból és hazai forrásokból finanszírozva a 2014-2020 és a 2021-2027 közötti fejlesztési keretektől. A gyorsforgalmi- és főúthálózat hosszú távú fejlesztési programja ütemezetten, négy programciklusban valósul meg (I. programciklus: 2011-2016; II. programciklus: 2017-2020; III. programciklus: 2021-2024; IV. programciklus: 2025-2027).

A hosszú távú fejlesztési program első ciklusára ütemezett az M43 autópálya Makó–országhatár közötti szakaszának megépítése, a 47 sz. főút Hódmezővásárhelyi északi elkerülése, valamint az 55 sz. főút mórahalmi elkerülője. A második ütemben tervezett a 47 sz. főút algyői Tisza-hídjának 2x2 sávossá bővítése. A nagytávú terv 2x2 sávós autópályaként tartalmazza az M9 és az M47 gyorsforgalmi utakat, utóbbit a jelenlegi 47 sz. főúttal megegyező nyomvonalon. A nagytávú tervben a 45 sz. főút kiemelt főúti státusszal szerepel, mely összeköti az M47 utat az M44-essel.

A korábbi közútfejlesztési központi elhatározásokat illetően fontos, hogy a 2007-2013 közötti időszakban megvalósítani tervezett közlekedésfejlesztési projektek indikatív listájáról szóló 1004/2007. (I. 30.) Korm. határozat még 2007-re ütemezte az M43 teljes szakaszán az építés megkezdését, de a Maroslele–országhatár közötti szakaszon csak 2x1 sávval. A 2007. évi kormányhatározatban rögzített fejlesztések közül megvalósult az 5 sz. főút Szeged elkerülő III. üteme, a 451 sz. út csongrádi elkerülője, a 47 sz. főút Algyő–Hódmezővásárhely közötti szakaszának négyávósítása. Továbbá az ütemezéshez képest némi csúszással megkezdődött a 47 sz. főút megyei szakaszán a burkolat 115 kN tengelyterhelésre történő előkészítése, valamint a Hódmezővásárhely északi elkerülő tervezetése, amelyek kivitelezését a kormánydöntés eredetileg 2008-as kezdettel ütemezte. Előkészítés alatt áll az 55 sz. főút burkolaterősítése 115 kN tengelyterhelésre, amelynek kivitelezését 2010-re ütemezték.

Csongrád megye területrendezési terve az országos tervekkel összhangban rögzíti, hogy a gyorsforgalmi úthálózat fejlesztésének fő iránya a kelet-nyugati irányú kapcsolatok kiépítése, a sugaras szerkezetből adódó problémák feloldása. A 2011-2012-ben felülvizsgált **megyei területrendezési terv tartalmazza a közlekedési hálózat fejlesztésére vonatkozó legfontosabb megyei igényeket**. A **gyorsforgalmi úthálózatra** vonatkozóan a terv javaslatot tesz az **M5 autópálya** kapcsolatainak bővítésére a csengelei csomópont kialakításával. Tartalmazza a tervezett **M9 gyorsforgalmi útnak** (autóút) a megye számára legkedvezőbbnek ítélt nyomvonalát (az OTrT-vel szemben Zákányszék északi elkerülése) azzal, hogy a pontos nyomvonal kiválasztása még nem történt meg. Az M9 megyei szakaszának megvalósítása az Országos gyorsforgalmi és főúthálózat fejlesztési tervében csak nagytávon (20-25 év) szerepel. A megye nyugati irányú kapcsolatának fejlődése szempontjából ennek előrehozása lenne szükséges. Csomóponti kapcsolat kiépítése indokolt – a csatlakozási M5-M43 csomóponton kívül – az 5405, az 5408, az 5432 és az 5431 jelű összekötő utakkal. Az **M47 gyorsforgalmi út** (autóút) nyomvonalát az országos és megyei tervek a 47 sz. főúttal egyezően határozzák meg. Ugyanakkor a 47 sz. út gyorsforgalmi paraméterekkel történő kialakításához várhatóan a meglévő 47 sz. főútnak csak egyes szakaszai használhatók fel, továbbá a gyorsforgalmi úttal párhuzamosan a helyi-helyközi forgalmat lebonyolító út is szükséges. Megyei javaslat az, hogy a Szeged (M43)–Hódmezővásárhely közötti szakaszon a 2x2 sávós főút miatt az M47 nyomvonalát a Bánáti főút M43–Hódmezővásárhely közötti szakaszának gyorsforgalmi úttá fejlesztésével célszerű megoldani, teljes egészében a Tiszántúlon történő nyomvonalvezetéssel, és nem a jelenlegi 47 sz. főút helyén. A Békés megyéhez csatlakozó szakaszon a megyei terv a csatlakozási pontot Orosháza-Szentetornya északi elkerüléséhez illeszkedve határozta meg. Az M47 gyorsforgalmi útnak semmilyen előkészítése nem indult meg.

A **főutakat** illetően, bekerült a megyei területrendezési terv javaslatai közé az **5 sz. főút** szegedi bevezető szakaszának kapacitásbővítésére vonatkozó igény. A terv rögzíti – az országos tervvel összhangban – a tervezett **M44 gyorsforgalmi út** (autóút) megfelelő kapcsolata érdekében a **45 sz. főút** kiemelt szolgáltatási színvonalúvá fejlesztését (2x2 sáv, Szentés, Kunszentmárton elkerülő), valamint a főút déli meghosszabbítását Hódmezővásárhely–Makó irányban. A

javaslat szerint Hódmezővásárhely és Makó között a nyomvonal a 4415 j. út, melynek megkezdett felújítását folytatni kell, Makótól délre a 431 sz. főút válik a 45 sz. főút részévé a román határig, ehhez szükséges megépíteni a makói északnyugati elkerülő szakaszt. Első ütemben a 45 sz. főút Szentestől délre eső szakaszát a 4405 j. útig négy-sávosítani indokolt, mert ezen fonódik két erős forgalom. A megye indokoltnak tartja a településkörnyéki kapcsolatokat is ellátó **47 sz. főút** megtartását vagy pótlását az M47 gyorsforgalmi út megvalósítását követően is. Az országos tervben szereplő algyői főúti Tisza-híd 2x2 sávra bővítésén túl a forgalmi igények alapján indokolt a 47 sz. főút szegedi bevezető szakaszának négy-sávosítása is. A megyei terv az OTrT-vel összhangban javaslatot tesz a **Kiskunmajsa–5 sz. főút/Kistelek–Tisza-híd–Mindszent–Derekegyház** útvonal főúti paraméterekkel történő fejlesztésére és a 2x1 sávú Tisza-híd megépítésére. Az OTrT és az országos közúthálózat-fejlesztés nagytávú terve tartalmazza a **Bánáti főút** kiépítését a 47 sz. főút hódmezővásárhelyi szakaszától Maros-híddal Deszk és a hármas országhatár irányában, az M43 csomóponti kapcsolatát is biztosítva. Az útvonal Szeged keleti elkerülő szakasza, és biztosítja az M43 és Hódmezővásárhely kapcsolatát is. Megvalósításával nemzetközi főúthálózati kapcsolat jön létre. A megye egy olyan alternatíva vizsgálatát is fontosnak tartaná, amelynél a tervezett út északi szakasza az M47 részeként valósulna meg, az M47 tervezett gyorsforgalmi utat Szegedtől keletre, a Tiszántúlon bekötve az M43 gyorsforgalmi útba.

A fontosabb tervezett közúti hidak közül a megyei területrendezési terv rögzíti a szegedi egyesített közúti-vasúti Tisza-hidat, a mindszei, a csongrádi Tisza-hidat és a Magyarcsanak–Nagycsanak közötti Szt. Gellért hidat (Maros). A leendő Bánáti főúton tervezett Maros-híd. **Új közúti határátkelő** tervezett az M43 gyorsforgalmi úton (Csanádpalota–Románia); továbbá a tervezett Bánáti főúton (Kübekháza térsége–Szerbia/Románia); térségi jelentőségű mellékutakon Ásotthalom–Bácsszőlős (Szerbia) és Magyarcsanak térsége–Románia között.

Az összekötő **mellékút-hálózat** országos vagy megyei szintű fejlesztési program és nagytávú terv nem készült. A térségi jelentőségű mellékút-hálózat tervezett és meglévő elemeit a megye területrendezési terve rögzíti, és javaslatot tesz a megyei mellékút-hálózat kiépítetlen szakaszainak, hiányzó településközi elemeinek megvalósítására is. A mellékutak hálózatfejlesztési igényeiről a 2.5.3. fejezet tartalmaz további információkat.

A KÖZÚTHÁLÓZAT ÁLLAPOTA

Csongrád megyében az állami kezelésű főút- és mellékút-hálózat hossza összesen 1350 km, ebből 20 km földút. A **burkolt utak állapotjellemzőit** a 2.5.1.a. mellékletben szereplő táblázat tartalmazza. Az állami úthálózat kezelését végző Magyar Közút Nonprofit Zrt. tapasztalata az, hogy az Útpénztár és az európai uniós források által biztosított felújítási keret lényegesen kisebb, mint amekkorát az utak jelenlegi állapotának javítása indokol. A mellékutak különösen leromlott állapotban vannak, és elsősorban a gyorsforgalmi és főúthálózat fejlesztéséhez kapcsolódó szakaszok felújítására, átépítésére volt lehetőség. Míg a 281 km összhosszúságú megyei főúthálózat csaknem 40%-án rossz és további 26%-án nem megfelelő a burkolatállapot, és az összesen 1049 kilométernyi burkolt mellékút-hálózaton a rosszként értékelt burkolatállapot aránya majdnem 60%, nem megfelelő 14%, a jónak minősíthető szakaszok aránya nem éri el az 5%-ot egyik útfajtánál sem. A teherbírást és az egyenetlenséget vizsgálva ugyanakkor a főutak több mint fele jó állapotú, míg rossz vagy nem megfelelő 18, illetve 10%. A nyomvályúkat tekintve a főutak több mint harmada jó, de ugyanakkora a rossz vagy nem megfelelő szakaszok aránya is. A teherbírás a megyei mellékutak több mint felén rossz vagy nem megfelelő, és mindössze 29%-án jó, viszont a nyomvályúsodást vizsgálva a mellékutak négyötöde jó állapotú, az egyenetlenséget figyelembe véve pedig közel megegyezik a jó és megfelelő szakaszok összaránya a rossz és nem megfelelő állapotú szakaszokéval.

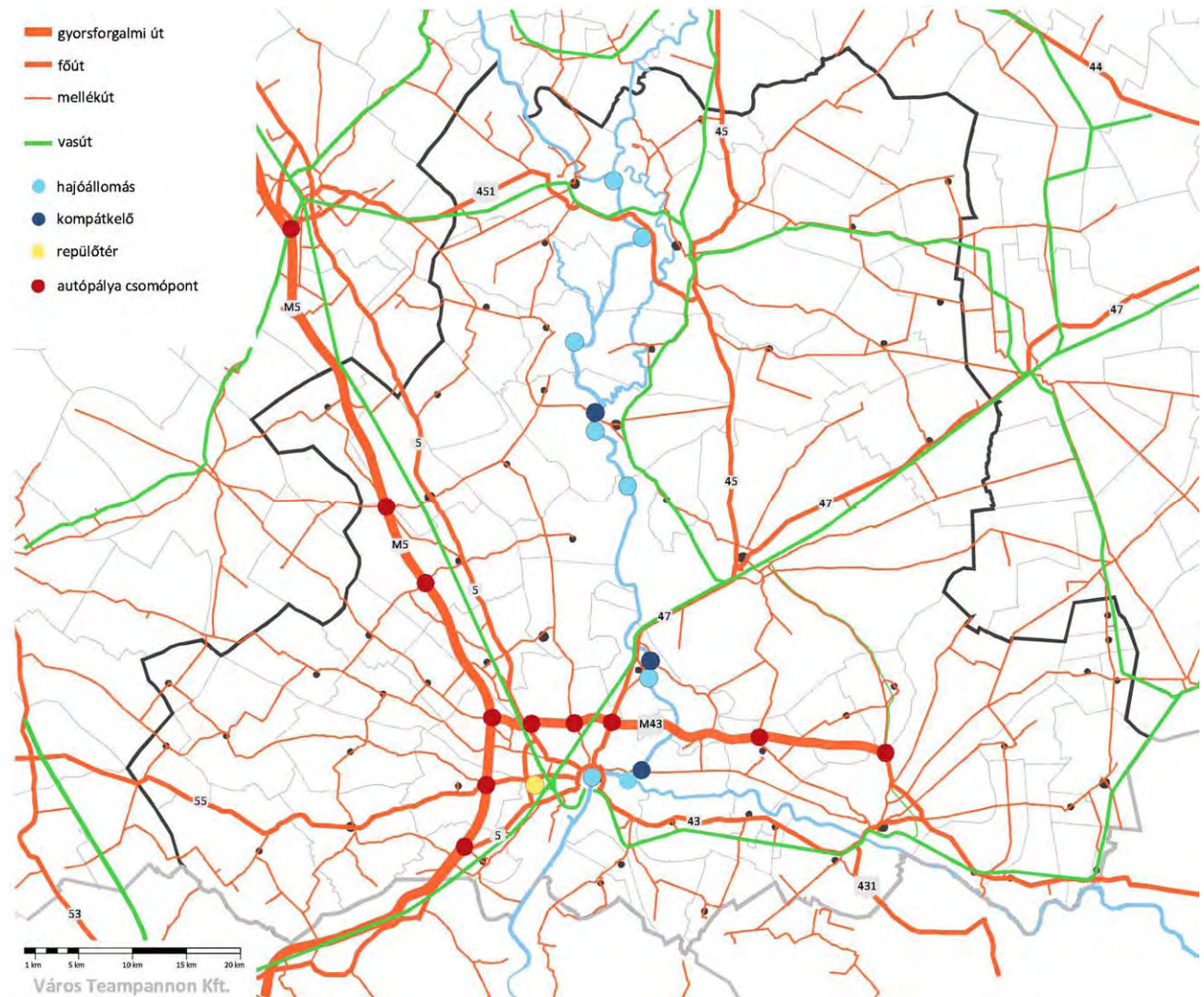
Az állami közúthálózat felújítás jellegű munkáit és a mellékutak fejlesztését a Magyar Közút Nonprofit Zrt. Csongrád Megyei Igazgatósága végzi hazai (pl.: Közlekedési feladatok és programok előirányzat) és európai közösségi forrásokból, míg az országos közúthálózat fejlesztését a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. A jelen időszakra és a középtávra ütemezett felújítási feladatokat a 2.5.1.b. melléklet táblázata tartalmazza. A legfontosabb beruházásokat illetően meg kell említeni a **főutak 115 kN (11,5 t) tengelyterhelésre történő burkolat-megerősítését**. Előkészítés alatt áll a 47 sz. főút burkolat-megerősítése és kapcsolódó fejlesztései, Orosháza–Hódmezővásárhely és Algyő–Szeged között párhuzamos kerékpárút építéssel, az 55 sz. főút burkolat-megerősítése a hiányzó szakaszokon szintén kerékpárút építéssel, valamint a 451 sz. főút burkolaterősítése Szentés–Kiskunfélegyháza között.

KERÉKPÁROS KÖZLEKEDÉS

Jellemzően Csongrád megye városainak belterületén épült ki a kerékpárút-hálózat, a településközi kerékpárutak hiányosabbak. Az országos kerékpáros hálózat elemei többségükben a Tisza és a Maros árvédelmi töltésén vezetnek. Csongrád megye területrendezési terve rögzíti az OTRT-ben meghatározott országos kerékpárút törzshálózat elemeit, valamint kijelöli a térségi jelentőségű kerékpárút-hálózati elemeket. A Csongrád megyét érintő két legfontosabb országos kerékpárút-hálózati elem a **Tisza-mente kerékpárút** és a **Dél-alföldi határmente kerékpárút**. Előbbi egyben az EuroVelo 11 magyarországi szakasza, nyomvonala a megyében Csongrád–Baks–Ópusztaszer–Sándorfalva–Szeged–Röszke településeken vezet át, kiépült kerékpárút-szakaszokkal Csongrád–Felgyő között, Ópusztaszer, Sándorfalva és Szeged belterületén. A Debrecenről Mohácsig kijelölt Dél-alföldi határmente kerékpárút nyomvonala a megyét (Oroszáza)–Hódmezővásárhely–Szeged–Mórahalom–(Tompá) irányában szeli át, teljes kiépítése a 47 és 55 sz. főút 11,5 tonnás burkolat-megerősítési programja keretében várható.

Az országos kerékpárút-hálózat részét képezi továbbá, de elsősorban a szomszédos megyék kapcsolatát biztosítja a **Csongrádi kerékpárút** a (Románia–)Nagylak–Makó–Szeged–(Kiskunmajsa–Jászszentlászló–Bugac) útvonalon, valamint a **Körös-völgyi kerékpárút** a (Románia–Gyula–Békéscsaba–Békés–Mezőberény–Gyomaendrőd–Szarvas–Öcsöd)–Csongrád–(Kiskunfélegyháza–Bugacpusztaháza) nyomvonalon. A térségi jelentőségű kerékpárutak az országos hálózatot egészítik ki, elsősorban a megyében található kirándulóterületek bekapcsolásának igényével. Ugyanakkor fontos a települések közötti, hivatásforgalmat kiszolgáló kerékpárutak kijelölése is. Településeken belül elsősorban a kerékpársávokat, a kifizorgalmú utakon, a sebességcsökkentett zónákban való átvezetést szorgalmazzák. A megyei területrendezési terv által meghatározott térségi jelentőségű kerékpárút-hálózati elemeket a 2.5.1.c. melléklet tartalmazza.

Az említett Dél-alföldi határmente kerékpárút építése mellett – melynek hiányzó szakaszai a 47 és 55 sz. főutak 11,5 tonnás megerősítési programja keretében épülnek meg – szintén közúti fejlesztéshez kapcsolódik a kerékpárút-építés a 43 sz. főút mentén Makón, a 45 mellett Szentes–Kunszentmárton között, valamint a 451 sz. út mentén, a határon átnyúló vonalak közül Mórahalom–Zákányszék–Ásotthalom–Bácsszőlős, valamint Szeged–Szőreg–Törökkanizsa között. Fejlesztési cél az országos kerékpárút-törzshálózat és a térségi jelentőségű kerékpárút-hálózat hiányzó megyei szakaszainak kiépítése. Ami az ütemezést illeti, új kerékpárutak építésének, **a kerékpáros infrastruktúra minőségi javításának ott van prioritása, ahol a fejlesztés a már meglévő nyomvonalszakaszokat kiegészítve elősegíti a regionális hálózatok kialakulását, a térségi jelentőségű munkaerő-piaci központok elérhetőségét és a térségi jelentőségű turisztikai célpontok egymás közötti elérhetőségét.** Mérlegelendő szempont lehet az is, hogy a tervezett külterületi kerékpárutak elsőként egymáshoz közeli településeket kapcsoljanak össze. Nem áll rendelkezésünkre, de a kerékpárút-hálózat fejlesztésének programozásához további fontos információ lenne, hogy a turisztikai kerékpárutak mekkora többlet turisztikai forgalmat generáltak, nőtt-e a rekreációs célú használat, továbbá nőtt-e a kerékpáros hivatásforgalom, és a kerékpározás melyik közlekedési módot váltja ki, illetve csökkent-e a kerékpáros balesetek száma.

2.5.1.1. ábra: Jelenlegi közlekedési hálózat (Nem üzemelő hajóállomások ATI-VÍZIG adatai szerint: Csongrád, Szentés, Csanytelek, Mindszent, Mártély, Algyő)

VASÚTHÁLÓZAT

A **Budapest–Cegléd–Szeged** irányú kapcsolatot biztosító 140-es vonal a megye egyetlen olyan országos törzshálózati vasútvonala, amely a transzeurópai vasúti áruszállítási hálózat részeként működik. A megye vasúti hálózatának gerincét emellett a 135-ös menetrendi mezőben szereplő **Szeged–Békéscsaba**, valamint a 130-as **Szolnok–Tiszatenyő–Hódmezővásárhely–Makó** vonal alkotja. A 140-es vonal egykor része volt a mai IV. páneurópai folyosó elődjének tekinthető Bécs–Pozsony–Budapest–Szeged–Temesvár–Bukarest fővonalnak. Ma Csongrád megye egyetlen villamosított, valamint kombinált áruszállításra (RoLa) alkalmas vasútvonala, de Kiskunfélegyháza–Szeged közötti szakasza csak egyvágányú. A kamionok közútról vasútra terelése a szeged-kiskundorozsmai vasútállomáson történik.³⁰ A szegedi Tisza-híd hiánya a vonal szerepének radikális csökkenését eredményezte, a Szeged–Szabadka irányú vágányt kivéve hiányoznak a nemzetközi vasúti kapcsolatai. A Szabadka–Baja irányú hiányzó (megszüntetett) kapcsolat miatt Szegedről nincs nyugat felé közvetlen vasútforgalom. Az egyéb országos törzshálózati vonalak közül a 130-as számú Tiszatenyő–Makó vasútvonalon Szentésnek, Hódmezővásárhelynek és Makónak közvetlen budapesti kapcsolata van. A szintén az országos törzshálózatba tartozó 135-ös Szeged–Békéscsaba vonalon elsősorban megyén belül, Szeged és Hód-

³⁰ A helyzetfeltárás lezárását követően született döntés arról, hogy 2013-tól befejeződik a kiskundorozsmai RoLa terminál működése. Ennek figyelembevételével vizsgálni kellene a teherszállítás vasútra terelésének lehetőségét egyéb módon, lehetőség szerint már az országhatárnál.

mezővásárhely között jelentősebb az utasforgalom, az országos mellékvonalakon a 147-es számú **Kiskunfélegyháza–Szentés–Orosháza** vonal közepes forgalmú, a 121-es **Újszeged–Mezőhegyes** vonal a szegedi vasúti híd és déli nemzetközi kapcsolatok hiányában kistérségi jelentőségű.

A legfontosabb (reálisan nagytávra) tervezett vasúti fejlesztés a **nagysebességű vasúthálózat** kialakítása, mely Csongrád megyében a 140-es vonal mentén új pálya építését, és a IV. sz. transzeurópai folyosó részeként Röszke–Szerbia és Kübekháza–Románia felé történő továbbvezetését irányozza elő Tisza-híddal. Mivel az OTrT egyelőre csak nyomvonal-sávot jelölt ki, szorgalmazni kellene a pontos nyomvonal kijelöléséhez szükséges műszaki tervek elkészítését a főpontok koordinátáinak rögzítése érdekében, Szegeden megállóhely kijelölését és az önálló vasúti hidat a szegedi medencés kikötő térségében. Szintén tervezett a meglévő **140-es Budapest–Cegléd–Szeged** vasútvonal fejlesztése a meglévő pálya kétvágányúsításával. A vonal részleges korszerűsítése néhány éve az Európai Beruházási Bank által finanszírozott projekt keretében történt meg. A vasúttársaság céljai között a vonal legalább részbeni kétvágányúsítása, illetve a kedvező pályageometriát kihasználó, az engedélyezési sebesség emelése szerepel. A második vágány megépítésének helyszíneit forgalmi-üzemi vizsgálattal szükséges meghatározni úgy, hogy a személyforgalmat ITF (integrált ütemes menetrend) rendszerben kell lebonyolítani. A fejlesztés keretében célszerű megvalósítani a helyi intermodalitást, azaz az állomások, megállóhelyek közelében autóbusz-megállóhelyeket, -fordulókat, P+R parkolókat, B+R tárolókat kell kialakítani.

Tervezett továbbá a **Baja–Bácsalmás–Csikéria–Szabadka–Röszke–Szeged** kapcsolat helyreállítása és ennek a vonalnak a **Szeged–Nagylak** vonallal való összekötése, illetve a **Szeged–Temesvár** kapcsolat helyreállítása. A tervezett kapcsolat-rekonstrukciók részét képezik a **Fiume–Zágráb–Dombóvár–Baja–Szabadka–Szeged–Temesvár–Orsova–Krajova–Bukarest–Constanta** folyosó mentén megvalósítandó transzbalkáni vasút tervének, amely – lehetőség szerint transzeurópai hálózati paraméterekkel kiépítve – bekapcsolná térségünket a két tengert összekötő nemzetközi kereskedelmi, áruszállítási útvonalba, és megteremtené a keresztirányú kapcsolatokat a IV. és az V. számú nemzetközi vasúti folyosó között. A szegedi tervezett vasúti kapcsolatrendszer részeként a **főpályaudvar–Tisza-híd irányú deltavágány** és a **Hódmezővásárhely–Szeged–Kecskemét irányú deltavágányok** megvalósítása szükséges. A jelenleg az egyéb országos törzshálózati vasútvonalak közé tartozó **Kötegyán–Békéscsaba–Szeged (135)** vonal – mely az egykori Alföld–Fiume vasút vonala, közvetlen kapcsolatot teremtve Galícia és az Adria között – a Szeged–Röszke–Szabadka–Bácsalmás kapcsolat helyreállításával újra nemzetközi jelentőséget kaphat. A **Békéscsaba–Kétegyháza–Mezőhegyes–Makó–Újszeged (121)** vonal Szeged–Makó–Nagylak szakasza a Nagylak–Románia kapcsolat helyreállításával az országos vasúti törzshálózat részévé válik, szintén nemzetközi kapcsolattal.

A Szeged–Hódmezővásárhely vasútvonal-szakaszon, valamint Szeged–Makó között a jelenleginél intenzívebb kapcsolatot biztosító, a városi villamoshálózattal összekapcsolt **tram-train** rendszerű közlekedést terveznek. A MÁV Zrt. a tram-train rendszer megvalósítását támogatja azzal, hogy az érintett szakaszok nagyvasúti jellegét meg kell tartani a vasútvonalak határon túli kapcsolatai miatt. Megfontolandó a Hódmezővásárhely–Makó tram-train kapcsolat kialakítása a meglévő, jelenleg személyforgalmat nem bonyolító – **(Szolnok–Tiszatenyő)–Hódmezővásárhely–Makó (130)** – vasútvonalon.

Az OTrT-ben szerepel **két tervezett vasúti Tisza-híd** Szeged déli részén: a nagysebességű vasút átvezetése és a Szeged–Makó–Nagylak vonal kapcsolata a Szeged–Röszke vonallal. Megjegyzendő, hogy a Szeged–Makó–Nagylak vasúti hidat az OTrT 2. melléklete egyesített közúti-vasúti hídként tartalmazza, összhangban Szeged megyei jogú város javaslatával, amit a város 2010-ben a településszerkezeti tervébe is beépített. A megyei területrendezési terv tervezője városfejlesztési szempontból kedvezőbbnek tartotta a korábbi változatot, amely szerint a vasútvonal helyreállítása új, a várost délről elkerülő nyomvonalon történik, nem akadályozva a város fejlődését. Ezt a déli nyomvonalat a nagysebességű vasúttal közös hídon lehetne megvalósítani, miközben az egyesített közúti és vasúti híd az eltérő műszaki igények miatt valójában két híd megépítését jelentené.

LÉGI KÖZLEKEDÉS

Csongrád megye egyetlen **regionális repülőtér Szegeden** van, amely elsősorban sportrepülőtérként üzemel. A legközelebbi nemzetközi repülőtér mintegy 100 kilométerre, Temesváron működik. A szegedi repülőtér 50-60 fős repülőgépek fogadására alkalmas, jelentősebb fejlesztése nem várható. Nagyobb repülőgépek fogadásához a futópálya meg-

hosszabbítására és szélesítésére lenne szükség (amihez az 55-ös főutat aluljáróban vagy más nyomvonalon kellene vezetni.) A nemzetközi forgalom kiszolgálásához szükség volna a határnyitási jog megszerzésére, aminek feltétele lenne egy utasforgalmi épület. Mivel a fejlettebb környező szerb (Belgrád) és román (Nagyvárad, Arad, Temesvár) repülőterek komoly versenyt támasztanak, fejlesztés hiányában a szegedi repülőtér nem lesz képes a régió légiforgalmának kiszolgálására.

Nyugat-európai tapasztalatok azt mutatják ugyanakkor, hogy szoros összefüggés lehet a regionális repterek forgalma és a térség fejlettsége között. Csongrád megyében a turizmusban-egészségturizmusban érdekelt vállalkozói kör részéről merült fel igény és javaslat repülőtér kiépítésére az államhatártól távolabbi helyszínen, Kistelek környékén. A beruházás fenntarthatósága megkívánja a reptér kiváló közúti és vasúti kapcsolatainak kiépítését, valamint a vállalkozások számára befektetés-vonzó környezet kialakítását.

VÍZI KÖZLEKEDÉS

A **Tisza** megyei szakasza országos jelentőségű vízi út, hajózható, de vízi közlekedésre jelenleg kihasználatlan. A folyó Maros-torok–Kanizsa közötti szakasza (177-145 fkm) magyar-szerb közös érdekeltségű, melyből a magyar szakasz a 177,0-159,6 fkm közé esik. A 164,1-159,6 fkm szelvények között határfolyó. A Tisza középső, Kisköre–Csongrád közötti szakasza (403-254 fkm) mindössze II. osztályú vízi út, Csongrád–Szeged (országhatár) közötti szakasza (254-160 fkm) IV. osztályú vízi út, mivel Csongrádig a szerb területen üzemelő törökbecsei duzzasztó hatására duzzasztással befolyásolt, gázlói nincsenek. A Tisza csatornázását a torkolattól mintegy 600 fkm hosszon az előző évszázadban végezték el. 1954-ben helyezték üzembe a tiszalöki, 1973-ban a kiskörei vízlépcsőt, 1975-ben az akkori Jugoszlávia területén a törökbecsei (Novi Becsej) vízlépcsőt. Ezekkel a művekkel, valamint az 1972-ben üzembe lépett dunai Vaskapu vízlépcsővel a Tisza 0-255 és 404-600 fkm közötti szakaszának csatornázása készült el. Nem valósult meg a tervezett csongrádi vízlépcső, mely a középső, Csongrád–Kisköre közötti szakaszt duzzasztotta volna. Jelenleg ez a folyószakasz nem biztosítja a 2,5 m merülési mélységet. Közel három évszázados terv a hajózható Duna-Tisza-csatorna megépítése Magyarországon területén, amelynek indokaként a rendszerváltozást követően a sivatagosodó Duna-Tisza köze vízpótlásának elősegítése is megfogalmazódott. A folyóvizek hasznosítása és az említett, meg nem valósult nagyberuházások kapcsán markánsan eltérő álláspontok alakultak ki mind az egyes ágazati szereplők, mind a helyi érdekeltek között. Jelen helyzetelemzésnek nem feladata állást foglalni ezekben a kérdésekben, viszont a koncepció jövőképeinek figyelembevételével, a programalkotás során fontos lesz a vízgyűjtő-gazdálkodás célkitűzéseivel összevetni és mérlegelni a terveket és a hasonló működő létesítmények tapasztalatait is (pl. szerbiai Duna-Tisza-csatorna és felújítása, tiszai, dunai vízlépcsők stb.).

Közforgalmú **nemzetközi és országos jelentőségű kikötő, schengeni határkikötő** üzemel Szegeden, **térségi jelentőségű közforgalmú kikötőfejlesztés** tervezett Szentesen, Csongrádon, Hódmezővásárhelyen, személyforgalmi kikötő ezeken kívül Csanytelek–Szegevár térségében, Mindszentnél, Mártélynál, Algyőn. Térségi jelentőségű **kompatkáló** működik a Tiszán Szeged-Tápénál.

A **Hármas-Körös** teljes hosszán (91-0 fkm) országos jelentőségű II. osztályú vízi út. A **Maros** nem minősül vízi útnak. A tiszai vízi szállítás élénküléséhez és a szegedi kikötő fejlesztéséhez a folyó nemzetközi vízi úttá nyilvánítására és a felsőbb szakaszok hajózhatósági feltételeinek javítására (EGB IV. osztályú hajóút) lenne szükség. Ez részben megteremtene a szükséges **kikötői és egyéb műszaki infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztésének piaci alapját**. Jelen koncepció tervezési időtávján a Tisza a szállításban jelentősebb szerepet igen nagy valószínűséggel csak **a Szeged alatti szakaszon** játszhat. Logisztikai szerepének erősítésével a vízi teherszállítás legjelentősebb központja lehet a szegedi határkikötő, de ez korszerű kikötői létesítményeket igényelne. Itt elsősorban a vasútra történő átrakás feltételeit indokolt biztosítani.

A meglévő és tervezett térségi és kisebb kikötők fejlesztése a kirándulóhajók fogadásához, és ezáltal a turisztikai személyhajózás élénkítéséhez is szükséges lenne. Jelenleg a vízi turizmus Csongrád megyében döntően a városok köré, ezen belül is leginkább Szegedre koncentrálódik. A szolgáltatók száma és a szolgáltatások átlagos minősége elmarad a Tisza-tó mögött, de még a felső-Tisza mögött is³¹. Pedig turisztikai szempontból **a Tisza mellett a Maros és a Hármas-**

³¹ Forrás: Tiszai Vízi Turizmus Fejlesztési Program – Tanulmánykötet, Aquaprofit Rt., 2005

Kőrös is jó adottságokkal rendelkezik. Ezért a Tisza Szeged fölötti szakaszán és a mellékfolyókon fontos lenne a **turizmus fejlesztését** elősegíteni a kishajók és a kézzel hajtott vízi járművek által igényelt – a szállítmányozási paraméterektől alapvetően eltérő – infrastruktúra-fejlesztésekkel is, a vízparti települések alkalmas helyszínein jachtkikötő, vízi túra kikötő, horgász kikötő, kikötési pont kialakításával, illetve a kapcsolódó építmények és szolgáltatói háttér fejlesztésével (pl.: hullámtéri út, rámpa, szabad strand, kemping, vízparti vendéglátóhely stb.).

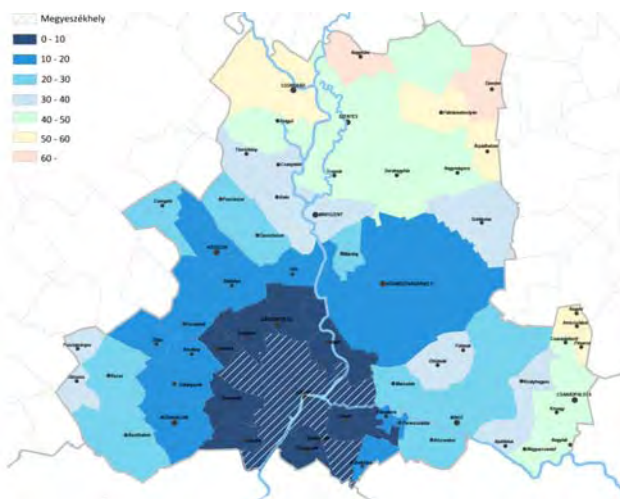
A **kompatkélők** jelentősége az úthálózat fejlesztésével, hidak építésével csökken, illetve megszűnik. A tervezett mindszenti Tisza-híd megvalósítása után a Mindszent–Baks komp megszűnik. A Csongrád–Tiszakürt közötti térségi mellékút és a kapcsolatot biztosító új Tisza-híd megépülése a csongrádi kompot is szükségtelenné teszi. Az EuroVelo számára (városközpont és a monostor romterület között) a turistaszegzonban a kultúrtörténeti értéket képviselő pontonhíddal biztosítható a kapcsolat.

2.5.2. EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉSI MEGKÖZELÍTHETŐSÉG

EGYÉNI MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VISZONYOK

Az elmúlt évtizedben az autópályáknak köszönhetően – M5 autópálya a magyar-szerb határig, valamint M43 Makóig – számottevően javult a megye közúti elérhetősége. A Makói kistérségben további javulás várható az M43 gyorsforgalmi út román határig történő megépítését követően (2014-re tervezett). Közúton a **megyeszékhely** a legtávolabbi Szentesi és Csongrádi kistérségből is elérhető személygépkocsival megközelítőleg egyórás utazással, a legmesszebb található Szentés környéki községekből (Nagytőkéről, Fábiansebestyénről, Eperjesről) alig több mint egy óra alatt. Jelentősen

javult, kevesebb, mint egy órára csökkent a megyeszékhely elérhetősége a Makói kistérség valamennyi települése számára az M43 autópálya Szeged–Makó közötti szakaszának átadását követően. Szeged a megye többi településéről alig félórás-háromnegyed órás utazással megközelíthető közúton. Valamennyi településről jól elérhető a **kistérségi székhely**, általában 10-20 perces utazással, de a legrosszabb helyzetű homokhátsági településekről a félórát is megközelíti a menetidő. Az M5 autópályának köszönhetően **Budapest** közigazgatási területének elérése Szegedről és az autópálya menti Duna-Tisza közeli településekről másfél órára csökkent személygépkocsival, és a homokhátsági települések számára is megközelíthető két órán belül. A tiszántúli települések helyzetét az M43 átadása javította, a települések többségéről a főváros már kétórás utazással elérhető, ennél hosszabb menetidőre csak a Békés megyéhez közeli településekről indulók számíthatnak.³²

2.5.2.1. ábra: A megyeszékhely elérhetősége közúton, percben (Forrás: http://arcgis.vati.hu/teirgis_elerhetosegek/)

KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉSI MEGKÖZELÍTHETŐSÉGI VISZONYOK

Az Országgyűlés 2012 tavaszán fogadta el a **személyszállítási szolgáltatásokról** szóló 2012. évi XLII. törvényt. A törvény értelmében a közforgalmú személyszállítási közszolgáltatásokat közlekedésszervezési szempontból egységesen kell kezelni, így a fejlesztések egységes koncepció mentén valósíthatók meg. A törvény rögzíti a menetrendek egységes eljárás szerinti előkészítésének, összehangolásának módszertani szabályait, és a megfelelő infrastruktúra rendelkezésre állásának függvényében előírja a kötőtpályás közlekedés elsőbbségét. A személyszállítási közszolgáltatásokra vonatkozó alapellátásnak – az államháztartás teherbíró képességének keretein és az infrastrukturális adottságon belül – biztosítani kell minden település és a gyakorlatban kialakult vonzásközpontja közötti közvetlen eljutási lehetőséget, továbbá a megyeszékhelyre való eljutás lehetőségét legfeljebb egy átszállással, a főváros elérését legfeljebb két átszáll-

³² Forrás: Térport, Útvonalterv

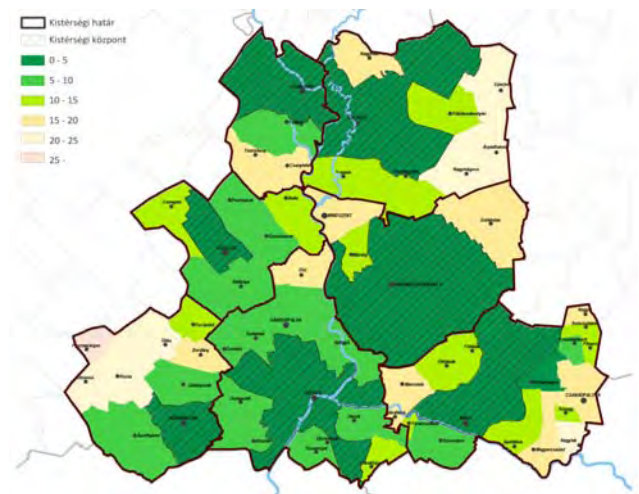
lással, a szomszédos megyeszékhelyek közötti közvetlen eljutási lehetőséget és a főváros és a megyeszékhelyek közötti közvetlen eljutási lehetőséget. Amennyiben az infrastrukturális adottságok lehetővé teszik, az említett viszonylatokban nyújtott alapellátás településenként napi 3 menetrendi fekvésű járatpár.

A **vasúti kapcsolatokat** tekintve Csongrád megye városai a községeknél lényegesen jobb helyzetben vannak, de közúton a megye valamennyi településéről – a legkevésbé feltárt Homokhátságról is – negyedórán belül elérhető valamelyik vasútállomás. A vasúti személyszállítás menetrendjének legutóbbi átfogó változtatására a személyszállítási szolgáltatásokról szóló törvényjavaslat tárgyalásával egyidejűleg, 2012-ben került sor a 2010-es kormányváltást követően újraindított mellékvonalak utasforgalmi vizsgálatainak figyelembevételével. A felülvizsgálattal együtt megtörtént a vasúti és autóbusz-menetrendek összehangolása, a párhuzamosságok kiszűrése. A menetrendi összehangolás eredményeként kialakult helyközi vasúti és autóbuzsos szolgáltatásokat az utasok már egyetlen utazási okmánnyal vehetik igénybe a Mezőhegyes–Újszeged, Csengele–Szeged és Szentes–Orosháza viszonylatokon.

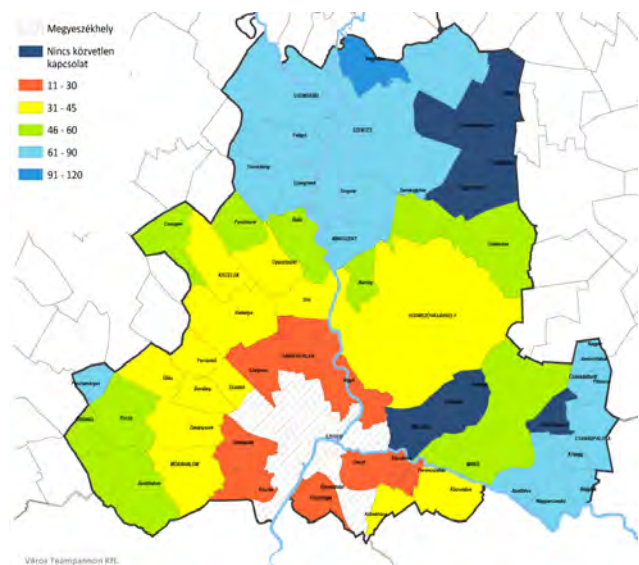
A megye legnagyobb forgalmú **140-es Budapest–Cegléd–Szeged** vonalán integrált ütemes menetrend (ITF) rendszerben napközben óránként közlekedik Budapest és Szeged között összesen 17 vonatpár hibrid (intercity és gyorsvonat) szerelvénnyel. A Budapest és Szeged viszonylatában megszűnő buszjáratok miatt ezen a vasútvonalon az utasforgalom növekedésére kell számítani. Ezzel egyidejűleg viszont ugyanezen a vasútvonalon a kiskunsági tanyás településeket összekapcsoló, Kiskunfélegyháza–Szeged között közlekedő személyvonatok száma kilenc járatpárról kettőre csökkent.

A **135-ös Szeged–Békéscsaba** vonalon szintén ütemes menetrend szerint jár tizenegy-tizenkét pár vonat, csatlakozási lehetőséggel a Szeged–Budapest viszonylatra. A **136-os Szeged–Röszke** vonalon napi három, vasárnap négy pár vonat közlekedik, csatlakozást biztosítva Szabadkára. A **130-as Szolnok–Tiszatenyő–Szentes–Hódmezővásárhely–Makó** vonalon heti egy átszállás nélküli járatra korlátozódik Szolnok–Hódmezővásárhely közvetlen vasúti kapcsolata, míg külön-külön Szolnok–Szentes, illetve Szentes–Hódmezővásárhely között (csatlakozással) 8-10 vonatpár közlekedik naponta. Ugyanezen a vonalon a Hódmezővásárhely–Makó között 2009-ben beszüntetett utasforgalom továbbra is szünetel, így Földeák és Hódmezővásárhely–Szikáncs közösségi közlekedéssel csak autóbusszal érhető el. A menetrend-változtatás eredményeként a **121-es** vasúti menetrendi mezőben szereplő Békéscsaba–Kétegyháza–Mezőhegyes–Újszeged vonal

(**Mezőhegyes–Makó–Újszeged** szakaszán a napi nyolc pár vonat kettőre csökkent. A **147-es Orosháza–Kiskunfélegyháza** vonal teljes hosszán csak átszállással lehet végigutazni. Ezen a vonalon Szentes–Kiskunfélegyháza között Szeged–Budapest csatlakozási lehetőséggel napi hat pár vonat közlekedik, Szentes–Orosháza között a napi öt járatpár kettőre csökkent. Megmaradt a **125-ös Battonya–Mezőhegyes–Orosháza–Mezőtúr** vonalon

2.5.2.2. ábra: Kistérségi központok elérhetősége közúton, percben (Forrás: http://arcgis.vati.hu/teirgis_elerhetosegek/)

2.5.2.3. ábra: Szeged elérhetősége közösségi közlekedéssel, percben

az ütemes menetrend szerint közlekedő napi nyolc vonatpár Orosháza és Mezőhegyes között, ami a megye keleti csücskében lévő községek – Pitvaros, Ambrózfalva, Nagyr – vasúti kapcsolatát is biztosítja.

A vasúttársaság a vonali fejlesztések tervezése, megvalósítása során hangsúlyt helyez a helyi intermodalitásra, azaz az állomások, megállóhelyek közelében autóbusz-megállókat, buszfordulókat, a helyközi, távolsági közlekedés számára P+R parkolókat, és B+R tárolókat alakítanak ki.

A **közforgalmú autóbusz-közlekedés** legfontosabb szereplője Csongrád megyében a Tisza Volán Zrt. A társaság a megye összes településére biztosít közvetlen vagy közvetett eljutási lehetőséget, távolsági hálózatán Tatabánya és Nyíregyháza kivételével valamennyi megyeszékhely elérhető. A vasúti és autóbuszos közlekedés összehangolása érdekében a közforgalmú szolgáltatást végző autóbusz-társaságok is elvégezték a menetrend módosítását a vasúti menetrend 2012-es átfogó felülvizsgálatakor.

A **megyeszékhely és a városok közötti közforgalmú helyközi autóbusz-közlekedés** megfelelő, különösen a Szeged közelebbi vonzókörzetébe eső városok tekintetében. Ezekre a településeken él a megye népességének több mint 60 százaléka, míg a megye többi, Szeged vonzókörzetétől távolabb eső városában az össznépeség megközelítőleg 14 százaléka. A lakosságszámmal összhangban (az össznépeség fele) kiemelkedő a két megyei jogú város között munkanapokon közlekedő 72 pár és a hétvégi 57 közforgalmú autóbuszjárat, melyek egy része a közszolgáltatási szerződés alapján gyorsjárat. Szeged–Makó között a tanév munkanapjain 60 fölötti, hétvégén fele ennyi járatpár közlekedik. Szeged–Mórahalom között tanévben munkanapon közel 60, hétvégén ennek kétharmada, Sándorfalva és Szeged között majdnem 50, Szeged–Kistelek között munkanapon közel 40 buszpár indul. A megyeszékhelytől távolabbi és a tiszántúli kisvárosok autóbuszos elérhetősége elmarad az előzőektől. Szeged és Csongrád között átszállás nélkül mindössze 15 buszjárat-pár közlekedik munkanapokon, Szegedről Szentesre 27, Mindszentre 14, Csanádpalotára 10. **A községek és külterületi lakott helyek, valamint a tanyak** ellátottsága lényegesen kedvezőtlenebb, esetenként csak napi néhány buszjáratra korlátozódik, és némely településről a kistérség-központ is csak átszállással érhető el. Kedvezőbb helyzetűek a főutakhoz (pl. 5-ös, 43-as, 47-es, 55-ös) közeli települések, legrosszabb helyzetben pedig a Homokháti kistérségben néhány Bács-Kiskun megyével határos település (pl.: Öttömös, Pusztamérges, Ruzsa, Üllés), valamint egykét tiszántúli település (pl.: Árpádhalom, Eperjes) van. A nagy külterülettel rendelkező városok (Hódmezővásárhely, Makó, Szentes, Csongrád) jelentősebb külterületi településrészei be vannak kapcsolva az autóbusz-közlekedésbe, jellemzően szintén napi néhány járatral.

A **fővárosba** a megye városaiból általában csak kisszámú autóbuszjárat közlekedik, Szegedről, Kistelekről, Hódmezővásárhelyről, Makóról hat, Szentesről, Csongrádról nyolc, míg Mórahalomról, Sándorfalváról, Mindszentről, Csanádpalotáról csak átszállással lehet eljutni Budapestre. Szegedről közvetlen járat visz a **szomszédos megyeszékhelyekre**: Kecskemétre napi 8, Békéscsabára 11, Szolnokra 5 járatral lehet átszállás nélkül közlekedni. Szegedről **Szabadkára** a napi három vonatjárat mellett naponta kettő, a Budapest–Szabadka viszonylaton közlekedő buszjáratral is el lehet jutni. **Szerbiába** menetrend szerinti busz közlekedik Zentára, Óbecsére (Becej), **Romániába** heti rendszerességgel Aradra, Marosvásárhelyre, Székelyudvarhelyre, Csíkszeredába.

Autóbusz-vasút csatlakozás Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Szatymazon, Csengelén, Kisteleken és Szentesen léteült. A csatlakozások jellemzőit a 2.5.1. táblázat tartalmazza.

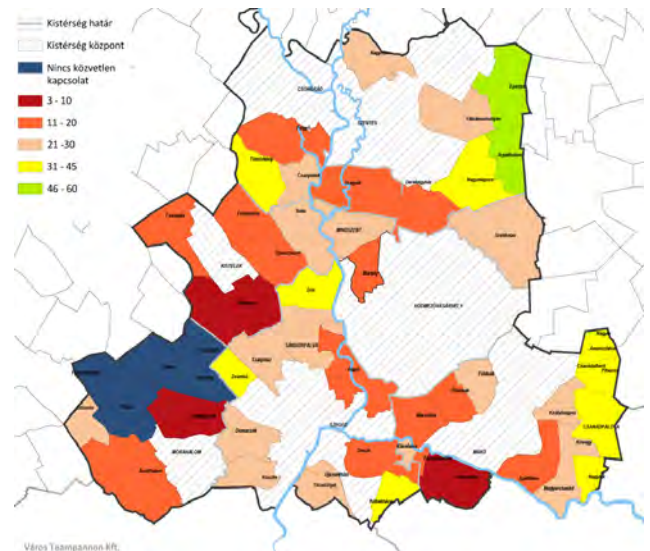
2.5.2.1. táblázat: Autóbusz-vonat csatlakozás Csongrád megyében (forrás: Tisza Volán Zrt., 2012)

AUTÓBUSZ VÁR AUTÓBUSZRA		AUTÓBUSZ VÁR VONATRA		VONAT VÁR AUTÓBUSZRA	
2010	2011	2010	2011	2010	2011
83	87	47	47	0	0

Helyi menetrend szerinti személyszállítási közszolgáltatást a megye öt városában – Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Szentesen, Makón, Csongrádon – biztosít a települési önkormányzat, minden esetben a Tisza Volán Zrt.-vel kötött közszolgáltatási szerződés alapján. A helyi közlekedés naturális adatait a 2.5.2. táblázat tartalmazza. Az előző években, jelen költségvetési tervezési időszakban ezeken a településeken európai uniós támogatással számos beruházás indult a belvárosok közlekedési rendszerének átalakítása, a központi területeket terhelő megnövekedett személygépkocsi forgalom visszaszorítása, és ezzel együtt a közösségi közlekedés-, gyalogos- és kerékpáros-barát környezet megteremtése érdekében.

Autóbusz-pályaudvarok nyolc városban – Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Csongrádon, Makón, Szentesen, Kisteleken, Mórahalmon, Sándorfalván – üzemelnek. A forgalmi célú épületek és létesítmények a forgalomirányítási funkciókon túl alapvetően szükségesek az utaskiszolgálás színvonalas lebonyolításához is. A régebbi pályaudvarok az 1960-70-es években épültek, korszerűsítési programjukat a közlekedési társaság az ezredfordulón kezdte meg. Ennek keretében valósult meg Csongrád (2003), Szentes (2006), Hódmezővásárhely (2006), Makó (2010) pályaudvarainak rekonstrukciója. A beruházások kiterjedtek a korszerű audio-vizuális utastájékoztatói rendszerek kiépítésére és az akadálymentes közlekedési feltételek kialakítására is. Részben önkormányzati, részben európai közösségi forrásból új mini autóbusz-pályaudvarok létesültek Mórahalmon, Kisteleken, Sándorfalván, melyek közlekedési szempontból az adott térségekben központi szerepet töltenek be. **Szeged autóbusz-pályaudvara** bonyolítja a legjelentősebb utasforgalmat a megyében, elhelyezkedése miatt a helyzete speciális. Felújítását vagy más helyszínre telepítését több éve tervezik, mindeddig azonban – a megye pályaudvarai közül egyedüliként – nem sikerült megújítani. Jelenleg a belváros határán üzemel, tulajdonviszonyai rendezetlenek, kapacitása kimerült, túlszűfolt, utasforgalmi létesítményei elavultak. Megoldatlan a forgalomból kiálló autóbuszok elhelyezése, a személygépkocsi-parkolás, és a pályaudvar belső úthálózata rendszeres javításra szorul. Az elmúlt években számos városi helyszín alkalmasságát megvizsgálták. Az üzemeltető álláspontja szerint jelentős fejlesztéssel, többszintes építészeti megoldással akár a jelenlegi helyszín is alkalmas egy intermodális – helyi és helyközi közlekedést bonyolító – központ kialakítására.

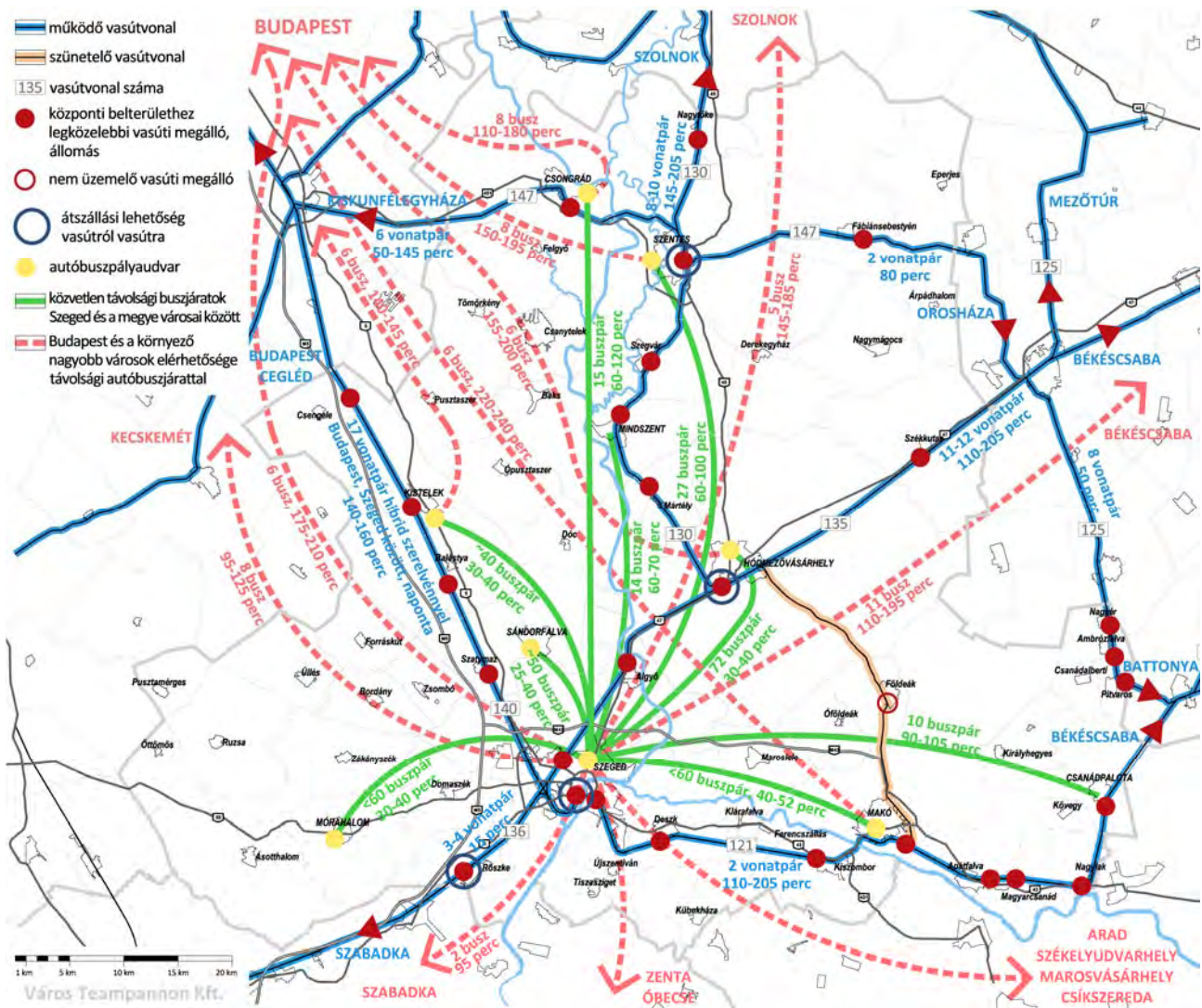
Az autóbusz-közlekedés volumenének növekedése az egyéni motorizáció és az általános jólét növekedése miatt közép- és hosszú távon nem várható. Az utazóközönség viszont egyre színvonalasabb kiszolgálást vár el, ezért a járművek és az utasforgalmi létesítmények műszaki színvonalát, az utazás komfortját fokozatosan emelni szükséges. Számolni kell az alternatív üzemanyagok használatára alkalmas autóbusz típusok beszerzésével, valamint az akadálymentes utaztatásra alkalmas (emelő berendezéssel felszerelt) járművek számának növelésével.

2.5.2.4. ábra: Kistérségi központok elérhetősége közösségi közlekedéssel, percben

2.5.2.2. táblázat: Városok helyi közforgalmú autóbusz-közlekedésének adatai, 2011 (forrás: Tisza Volán Zrt., 2012)

NATURÁLIS ADATOK	SZEGED	HÓDMEZŐ-VÁSÁRHELY	SZENTES	MAKÓ	CSONGRÁD
külszolgálati kilométer (ezer km)	6 755	452	65	7	48
menetrend szerinti km (ezer km)	6 282	388	62	6	46
statisztikai férőhely km (ezer km)	801 477	33 464	6 599	501	4 080
utasszám (ezer fő)	68 350	1 245	429	390	322
utaskilométer (ezer km)	280 666	4 782	1 679	1 520	1 181
indított járatszám (db)	865 000	43 031	11 841	2 140	9 426

2.5.2.5. ábra: Közösségi közlekedési hálózat

2.5.3. KÖZLEKEDÉSI KAPCSOLAT HIÁNYOK

KÖZÚTI KAPCSOLATHIÁNYOK

Csongrád megye **két autópálya révén is bekapcsolódott a gyorsforgalmi úthálózatba**. A hálózat további tervezett elemei közül – az M43 befejezését követően – Szeged és a megye számára a dél-dunántúli, illetve a nyugat-európai, osztrák, észak-olasz, szlovén kapcsolat megteremtése érdekében a legfontosabb az **M9** autót lenne, amit az OTTrT és Csongrád megye területrendezési terve egyaránt rögzít. Az M9–M43 irány az ország legdélebbi nyugat-keleti kapcsolatát jelentené, kiegészítve az M1–M3, illetve az M8–M4 irányokat. Az M9 Csongrád megyei szakaszának tanulmányterve elkészült, de az optimális nyomvonal-változat kiválasztása és rögzítése még nem történt meg, megvalósítása mindössze a gyorsforgalmi úthálózat nagytávú tervében szerepel. Forrás hiányában jelenleg ezen a szakaszon további előkészítési munkák nem folynak. Az M9 54-53 főutak közötti, Bács-Kiskun megyei szakasza a hosszú távú program szerint 2024-ig épülhet meg. A megye tiszántúli északi részének, Szentes környékének új gyorsforgalmi kapcsolatát – a gyorsforgalmi- és főúthálózat hosszú távú fejlesztési programjában is tervezett – **M44 autót** megépítése teremtheti meg. A térség feltárása érdekében az M44-hez csatlakozó 45 sz. főút kiemelt főúti státusszal szerepel, de csak a főúthálózat-fejlesztés nagytávú tervében.

Csongrád megye főúthálózat sűrűsége jelentősen elmarad az országos átlagtól. A főúti kapcsolathányok pótlására a megye régi terve a kelet-nyugati irányú súlyvonalban vezetett, **a három dél-alföldi megyét összekötő főútvonal** (Kiskunmajsa–5 sz. főút/Kistelek–Tisza-híd–Mindszent–Derekegyház) **a Mindszenti Tisza-híddal.** Az új főút meglévő közutak főúti paraméterekre történő fejlesztésével épülne ki, de a főúthálózat hosszú távú fejlesztési programjában nem, csak nagytávú tervében szerepel. Másik fontos, ma még hiányzó főúti kapcsolat a **45 sz. főút meghosszabbítása** a 4415 jelű összekötő út fejlesztésével Makóig, a tervezett makói nyugati elkerülő úttal bekötvé a román határig. A főutat az OTRT és Csongrád megye területrendezési terve rögzíti, de az országos főúthálózat-fejlesztési program nem, csak a nagytávú terv tartalmazza. A Tiszántúl perifériálisabb helyzetének javítása érdekében, a 45 sz. főút meghosszabbításához hasonlóan szükség lenne a **Bánáti főút** kiépítésére a 47 sz. főút hódmezővásárhelyi szakaszától Deszk és a hármas országhatár irányában, az M43 csomóponti kapcsolatát is biztosítva a déli határvidék számára. A tervezett főutat az OTRT és az országos közúthálózat-fejlesztés nagytávú terve tartalmazza, de a hosszú távú programban nem szerepel. A Bánáti út szerb kezdeményezésre Belgrádig vezetne, megteremtve a Bánát és a Tiszántúl kapcsolatát, és összekötné a térség nagyvárosait, Szegedet, Belgrádot, Temesvárt. A tervezett 220 kilométeres főút magyar szakasza megközelítőleg 20 km lenne, ennek terveit a magyar fél elkészítette, de az engedélyezés a zöldhatóság Maros-híddal kapcsolatos kifogása miatt megakadt. Az engedélyezési terv felülvizsgálatára van szükség a zöldhatóság álláspontjának, illetve a megyei területrendezési terv alternatív javaslatának figyelembevételével. A megyei területrendezési terv javaslata szerint a Bánáti főút Hódmezővásárhely–M43 közötti szakasza megegyezne az M47 Hódmezővásárhely–Szeged közötti szakaszával, azaz gyorsforgalmi úti paraméterekkel épülne ki. A Bánáti út szerbiai folytatása Banatska magistrala elnevezéssel a hármas határponttól indulna Nagyikinda (Kikinda) és Szendrő (Smederovo) felé. A határ és a Nagyikinda közötti szakaszt a szerb féllel is egyeztetni kell.

További fontos fejlesztési irány a Győr–Székesfehérvár–Dunaföldvár–Solt–Soltvadkert–Kiskunmajsa–Szeged között vezetett, **Balaton útként** megjelölt főút, mely az egyik fő dunántúli kapcsolódást teremtené meg az egyébként főúttal feltáratlan Szeged–Kecskemét–Soltvadkert–53-55 főúti csomóponttal határolt homokhátsági térségben, az M6, M9, M5, M8 által körbezárt területen. Ezen az útvonalon (81, 62, 6, 52, 53 sz. főutak, 5405 j.) csak az 5405 j. Soltvadkert–Kiskunmajsa–Szeged útszakasz mellékút, ezért ezt is főúttá kellene fejleszteni. A Csongrád megyei rész első ütemeként 2004-ben ROP pályázatból Forráskút és a megyehatár között megtörtént a fejlesztés. A javaslat az OTRT-ben nem szerepel, és ezért a megyei területrendezési terv sem rögzíthette főútként, illetve a gyorsforgalmi- és főúthálózat hosszú távú fejlesztési programjába és nagytávú tervébe sem került be.

A hiányzó települési elkerülő utakról, valamint a **meglévő közúthálózat kapacitásbővítési igényeiről** és megvalósításuk ütemezéséről a **2.5.3.a. mellékletben** lévő táblázat tartalmaz tájékoztatást. Fontos kiemelni, hogy az állami utak szegedi bevezető szakaszai (5, 47, 55 sz. főutak, 4519 j. út) nagy forgalmat viselnek, kapacitásuk kimerült. A felújítások és kapacitásbővítések finanszírozása ugyanakkor ezeken az útszakaszokon a legrosszabb. A beavatkozásokhoz állami forrást kellene biztosítani, de mivel „városi érdeket” szolgálnak, az állam a finanszírozást legtöbbször nem vállalja fel. Az önkormányzat pedig szintén nem rendel forrást ezekhez a feladatokhoz, mert állami utak. Ennek következményeként az egyik legfontosabb útszakaszok fejlesztésére gyakorlatilag nem jut pénz.

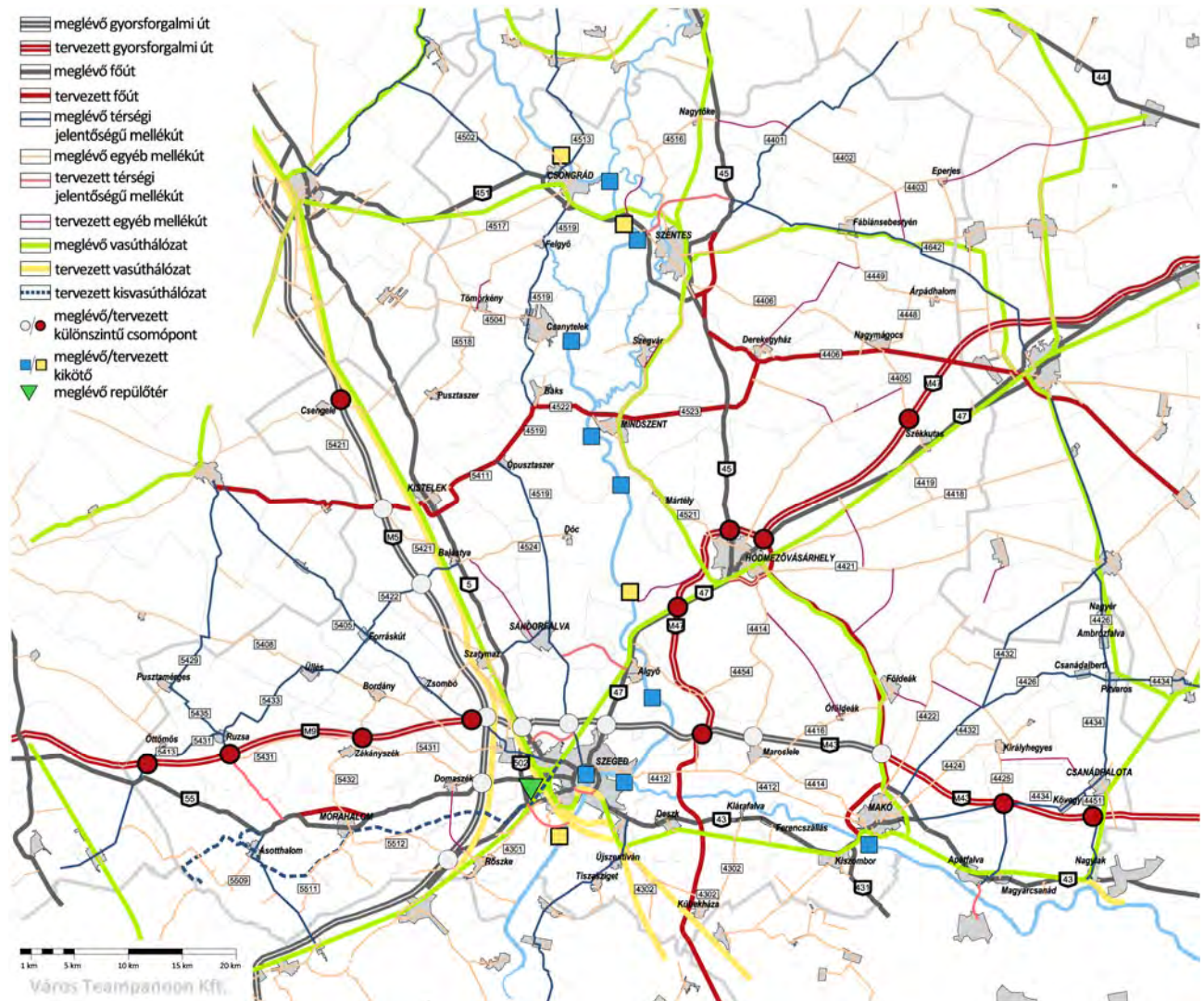
A legszükségesebb konkrét kapacitásbővítési és elkerülő fejlesztési igények között ki kell emelni az **5 sz. főút szegedi bevezető** 2,6 kilométeres szakaszának négysávosítását a tervezett ELI lézerközpont mellett. Szintén kapacitás problémák miatt célszerű lenne az **55 sz. főút szegedi bevezető** szakaszának négysávosítása az M5 Szeged-nyugat autópálya csomópont és a harmadik körút közötti szakaszon. Megoldandó a Szeged–Békéscsaba és a Szeged–Budapest vasútvonalak külön szintű keresztezése, illetve a szegedi regionális repülőtér bővítése miatti megoldás kidolgozása. A tehermentesítő utak között fontos **Makó nyugati elkerülő** szakaszának építése is a 2011-ben átadott keleti elkerülő mellett. A fejlesztés előkészítés alatt áll, célja a kiszombori határállomás M43-hoz való bekötése. A **szentesi elkerülőre** nem történt még előkészítés a korábban Szentes tehermentesítésére hivatott Ipartelepi út kiváltása érdekében, de fontos eredmény, hogy a 45 sz. főút a nagytávú főúthálózat-fejlesztési tervben 2x2 sávú kiemelt főútként szerepel. Az M43 autópálya mellett a megye talán legfontosabb közúti fejlesztésének tekinthető a **Hódmezővásárhely elkerülő** útszakasz (13,4 km) megvalósítása. 2012-ben a megvalósíthatósági tanulmánnyal megkezdődött az északi tehermentesítő út előkészítése, kivitelezése várhatóan 2014-ben indulhat. Az **55 sz. főút mórakalmi elkerülője** építési engedéllyel rendelkezik, megépülése esetén a főút teljes megyei szakasza átkelési szakasz mentessé válna.

A **mellékút-hálózat** jelenleg is több összekötő útszakasz burkolat nélküli (4517, 4518, 4445, 4446, 4424). A hiányzó szakaszok közül néhány éve megépült a Pusztaszer–Ópusztaszer kapcsolat a 4519 jelű összekötő út meghosszabbításaként, továbbá egyes szakaszok átépültek a gyorsforgalmi és főúthálózat fejlesztésekkel együtt. A hiányzó mellékúti kapcsolatok felsorolását a 2.5.3.b. *melléklet* tartalmazza. A mellékúti összeköttetések megyei jelentőségű hiányzó eleme a Csongrádnál a 4513 jelű összekötőúton tervezett Tisza-híd és a Maroson tervezett Szent Gellért híd Magyarcsanak–Nagycsanak között.

VASÚTI KAPCSOLATHIÁNYOK

A **vasútvonalak** és pályaszakaszok fontosabb jellemzőit és hiányzó elemeit és a 2.5.1. *fejezetben* mutattuk be. Itt fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a vasúti személy- és áruszállítás jelentősége a **nemzetközi kapcsolathianyok** miatt a megye földrajzi helyzete ellenére messze a lehetőségek alatt marad. A csekély nemzetközi forgalom és részben ennek következtében a fejlesztések hiánya a belföldi, térségi jelentőségű vonalak leértékelődését is eredményezte. A világháborúkat lezáró békedöntésekre visszavezethetően **alapvető hálózati elemek hiányoznak Szerbia és Románia felé egyaránt**, közvetlen kapcsolat csak a Délvidékre irányul, kis forgalommal. A keresztirányú Szerbia–Magyarország–Románia kapcsolatot egykor a Baja–Bácsalmás–Csikéria–Szabadka–Röszke–Szeged–Nagylak–Arad vonal biztosította, melyből jelenleg **a Szabadka–Bácsalmás közötti vasútszakasz, a szegedi vasúti Tisza-híd, a szegedi deltavágányok, valamint a Nagylak–Románia határátmenet hiányzik.**

A nagytérségi összefüggéseket tekintve látni kell, hogy a Helsinki folyosók csak Budapesten vagy Belgrádon keresztül biztosítják az elérést az Adriától a Fekete-tengerig, kelet-nyugati keresztirányú vasúti személy- és áruforgalmi közlekedés egy több száz kilométeres sávon nem létezik. Rendkívül fontos lenne, hogy az újjáéledő **transzbalkáni vasútvonalként** jelölt kapcsolat hiányzó szakaszai Magyarország és benne Csongrád megye érintésével épüljenek meg. Ennek egyik alternatívája a Fiume–Zágráb–Dombóvár–Baja–Szabadka–Szeged–Temesvár–Orsova–Krajova–Bukarest–Constanta transzeurópai nyomvonal, melynek helyreállítására, és ezen belül a Szeged–Temesvár vonal rekonstrukciójára több tervváltozat is létezik. Bármelyik nyomvonalváltozat esetében a pálya jórészt megvan, így túlnyomórészt pályarekonstrukciókat és hálózatfejlesztéseket kell végrehajtani. Az egész hálózat használhatósága lényegében 14 kilométernyi vágányhiányon (nagy részét Bácsalmás, Csikéria és Szabadka között) és egy 500 m-es új vasúti hídon múlik. A vasútvonal revitalizációjának kulcseleme a szegedi vasúti híd megépítése a Tiszán. A tervezett vasút bekapcsolná térségünket a két tengert összekötő nemzetközi kereskedelmi, áruszállítási útvonalba, és nemcsak országos léptékben biztosítaná a kelet-nyugati irányú vasúti személy- és áruszállítást, hanem kiszolgálhatná az elővárosi forgalmat is és hozzájárulna egy Szeged-Szabadka nagyváros-térség kialakulásához. A logisztikai fejlődés élénkítő hatással lehet a vízi áruszállításra, és megteremtheti a dunai és a tiszai víziút fejlesztésének piaci alapjait. A fejlesztés tehát megszüntetné a régió hármashatárral szabdaltságot, és felélesztené az egykori gazdasági és társadalmi kapcsolatokat. Feltétlenül lobbizni szükséges annak érdekében, hogy a nyomvonal a transzeurópai közlekedési hálózat (TEN-T) kiegészítéseként bekerüljön az Európai Unió által is támogatott nagyprojektek közé, hiszen csak így lehet esély a megvalósítására.

2.5.3.1. ábra: Tervezett közlekedési kapcsolatok

A FONTOSABB GAZDASÁGI TERÜLETEK KÖZLEKEDÉSI KAPCSOLATAI

Csongrád megyében **az ipar térszerkezete erősen koncentrált**, a jelentős ipari vállalkozások **a megyeszékhelyen és a nagyobb városokban** vannak jelen. A megyében **13 ipari park** működik, ebből Szegeden öt, vonzáskörzetében kettő (Mórahalom, Algyő), távolabb, de szintén jó közlekedési kapcsolatokkal hat ipari park (Makó, Hódmezővásárhely, Kistelek, Szentes, Csongrád, Nagylak). A korábbi nagyipari telepeken épült ki Szegeden három ipari park (DÉLÉP, Kálvária, SZEKO Ipari Park), továbbá a nagylaki és az algyői ipari park, a domináns térségi iparágak telephelyei köré szerveződött a hódmezővásárhelyi és a csongrádi ipari park. Részben a korábbi vegyes ipartelepen, részben a kapcsolódó zöldmezős területen alakult ki a kisteleki és a szentesi ipari park. Zöldmezős beruházként indult Szegeden az Első Szegedi Ipari Park, valamint a mórahalmi és a makói ipari park.

A megyében működő ipari parkok és nagyobb kiterjedésű, meghatározó gazdasági területek elhelyezése logisztikai szempontból általában megfelelő, a szocialista ipari területeken szervezett telephelyek közúti – főúti, napjainkban pedig autópálya-csomóponti – elérhetősége kifejezetten jó, és általános a közeli vasútvonalhoz kapcsolódó saját iparvágány megléte. A megye északi részén, ahol a nagy összefüggő gazdasági területek elsősorban Szentesre és Csongrádra koncentrálódnak, hiányzik a közeli gyorsforgalmi úti kapcsolat. A többi – térségi szempontból meghatározó – zöldmezős beruházás telepítésénél is meghatározó szempont volt a közúti és – lehetőség szerint – a vasúti elérhetőség biztosíthatósága, valamint a tervezett és meglévő autópályák könnyű elérése. Az ipari parkok gyorsforgalmi út- és vasúti kapcsolatairól a 2.5.3.c. melléklet táblázata ad áttekintést.

Szegeden az ipari parkokon kívül is koncentrálódva helyezkednek el a jelentősebb kiterjedésű gazdasági területek, elsősorban a város nyugati felén (Iparváros) a fő közutak (5, 55, M5) és a két vasúti fővonal városi bevezető szakaszai mentén. Korábban a kiskundorozsmai Ro-La terminál, a közelmúltban pedig a két autópálya és Szeged nyugati elkerülő útja sokat javított az egyébként sem rossz logisztikai helyzeten. A vasúti Tisza-híd megépítése, a medencés kikötő vasúti kapcsolatának fejlesztése és ezzel együtt a Szeged alatti vízi út nemzetközi státusza a szállítmányozás további fejlődési lehetőségét hordozza magában.

Hódmezővásárhely legnagyobb összefüggő termelő gazdasági területei és ipari parkja a korábbi ipari üzemek köré szerveződtek. A helyszín vasúti kapcsolatai jók, a város iparvágány építésére nyert pályázati támogatást. A 47 sz. főúthoz való közúti összeköttetést szintén az önkormányzat valósította meg pályázati támogatással. Gyorsforgalmi úti kapcsolata egyelőre hiányzik. Az **algyői** ipari területek Szegedtől északra, a 47 sz. főút és a Szeged–Békéscsaba vasútvonal mentén fejlődtek, autópálya-elérhetőségükben nagy előrelépést jelentett az M43 autópálya 47-es főúti csomópontjának átadása. **Makó** első, zöldmezős beruházként létrehozott ipari parkja a vasútvonal mellett, a 43 sz. főút és az akkor még csak tervezett M43 autópálya között kapott helyet. A város a közelmúltban több száz hektáros gazdasági területek kijelöléséről – és ennek a településrendezési tervben való rögzítéséről – hozott döntést az M43 makói csomópontja és a vasúti szárnyvonal közelében. A **nagylaki** ipari park az egykori kendergyár helyszínén, közvetlen a vasútállomás mellett alakult ki, logisztikai helyzete a 43 sz. főútnak és a határátkelőnek, valamint a leendő M43 autópályának köszönhetően jónak mondható. **Szentesen**, a gyorsforgalmi kapcsolatoktól legtávolabb eső városban a nagyobb ipari gazdasági területek a 45 sz. főút (Ipartelepi út, Szarvasi út) és az azzal párhuzamos vasúti pálya mentén alakultak ki, az új termelőegységek építése is ebben a városrészben (a belterület keleti széle) jellemző. **Csongrádon** az 50 főnél többet foglalkoztató ipari vállalkozások többsége az ipari parkban koncentrálódik. A gazdasági terület megközelíthetősége az előbbieknél sokkal rosszabb, közvetlen főúti és vasúti kapcsolattal nem rendelkezik, az M5 autópálya legközelebbi csomópontja is több mint húsz kilométerre van. A 451 sz. átadott városi elkerülő szakasza és a főút burkolat-megerősítési munkái jelentősen javítják pozícióját. Ugyanakkor hiányzik Csongrád tervezett északi Tisza-hídja. **Kistelek**, gazdasági területei helyének kiválasztásakor egyértelműen épített a fő közúti kapcsolatokra (5, M5), valamint a Szeged–Budapest vasútvonalra. A **Mórahalom** és környéke legnagyobb gazdasági területeit magába foglaló Homokhát Térségi Agrár-ipari Park legközelebbi vasúti és autópálya kapcsolatai Szegeden találhatóak. Az ipari park a sikerességét nem elsősorban a fő szállítási csomópontok közelségének köszönheti, de az M5 autópálya így is érezhetően fellendítette a gazdasági terület iránti keresletet.

2.6. KOMMUNÁLIS INFRASTRUKTÚRA

2.6.1. VÍZELLÁTÁS

Csongrád megyében a **települések mindegyikén rétegvíz-készletre települt közüzemi vízellátó rendszerről biztosított** a vízellátás. A települések önálló ivóvízellátó rendszerrel rendelkeznek, Eperjes kivételével, melynek vízellátását a szomszédos, Békés megyei vízmű biztosítja.

Csongrád megyében jelenleg összesen **23 vízmű szolgáltató működik** (lásd 2.6.1.a. melléklet). A megfizethető árszínvonal biztosítását és a közművek tervszerűen ütemezett felújításának lehetővé tételét is szolgáló új szabályozás, a víziközműszolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény alapján az egyes szolgáltatók - üzemeltetésre - vagyonekezelésbe, koncesszióba vagy bérbe adhatják eszközeiket. Ennek legrövidebb ideje 15 év, míg a leghosszabb 35 év lehet. A jövőben csak olyan cég üzemeltethet víziközmű rendszert, amely a törvény szabta minőségi és mennyiségi előírásoknak megfelel. A minősítés többlépcsős, a társaságok számára 2016. december 31. a végső dátum, hogy teljesítsék az ellátott fogyasztói számra vonatkozó és egyéb feltételeket. Jelenleg az ország 3209 településén 5 többségi állami tulajdonban lévő, továbbá 2 fővárosi és 390 önkormányzati tulajdonban lévő szolgáltató biztosítja a víz- és csatornaszolgáltatást. A hét nagy cég látja el a lakosság 35 százalékát, míg a 65 százalékot az önkormányzati társaságok.

A közüzemi **ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások** aránya 2004 év óta 2 százalékponttal nőtt, **2010. év végére elérte a 91,7%**-ot. Ezzel jelentősen elmarad a szomszédos Jász-Nagykun-Szolnok megyei 95,3%-tól és a Békés megyei 94,1%-os ellátottságtól, valamint az országos átlagtól (95%) is, azonban meghaladja a Bács-Kiskun megyei 87,7%-ot. A megyék rangsorában elfoglalt 16. helye 2004 és 2010 között nem változott.

2.6.1.1. táblázat Közüemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya az év végén (forrás: KSH)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BÁCS-KISKUN MEGYE	81,1	84,2	84,3	84,2	85,0	85,5	86,7	86,9	87,2	87,4	87,7	87,8	87,7
BÉKÉS MEGYE	83,7	86,5	88,0	89,5	89,7	90,0	90,1	89,9	90,6	93,1	93,2	93,2	94,1
CSONGRÁD MEGYE	89,5	88,8	89,4	90,5	90,5	89,4	89,6	90,0	91,3	91,6	91,7	91,5	91,7
DÉL-ALFÖLD	84,5	86,3	87,0	87,7	88,1	88,0	88,6	88,7	89,5	90,4	90,5	90,5	90,8
MAGYARORSZÁG	84,9	90,0	92,1	92,6	93,0	93,2	93,7	94,0	94,3	94,7	94,9	95,0	95,0

A Duna-Tisza közti tanyás településekre jellemző, hogy a külterületi népesség vízellátása, a szennyvízkezelés hagyományos közműrendszerekkel nehezen, vagy egyáltalán nem oldható meg, a lakosság egy része komfort nélküli, rossz higiéniai adottságú tanyákon él. Az ezzel kapcsolatos feladat nagyságrendjének feltérképezése az érintett kistérségek kiemelt feladata.

A KSH településsoros adatgyűjtése (OSAP) szerint a megyében az összes szolgáltatott és felhasznált vízmennyiség egy lakosra vetítve 2004 és 2010 között 50,2 m³-ről 43 m³-re csökkent, ez közel azonos az országos szintű 52,6 m³-ről 45,5 m³-re bekövetkezett változással. A háztartások vízfogyasztása az országos átlaghoz (36,7 m³-ről 34,2 m³-re) hasonlóan kisebb mértékben csökkent, 37,9 m³-ről 33,6 m³-re. Az utóbbi években a csökkenő vízfogyasztási tendencia hatására **a mennyiségi kérdések helyett előtérbe kerültek a minőséggel kapcsolatos problémák.**

2.6.1.2. táblázat Az egy lakosra jutó összes és a háztartásoknak szolgáltatott víz mennyisége (forrás: KSH T-STAR, TEIR)

	EGY LAKOSRA JUTÓ ÉVI ÖSSZES VÍZFOGYASZTÁS (M ³)	EGY LAKOSRA JUTÓ HÁZTARTÁSOKNAK SZOLGÁLTATOTT VÍZ MENNYISÉGE (M ³)	RANGSOR ÖSSZ.	RANGSOR HÁZTARTÁSI	EGY LAKOSRA JUTÓ ÉVI ÖSSZES VÍZFOGYASZTÁS (M ³)	EGY LAKOSRA JUTÓ HÁZTARTÁSOKNAK SZOLGÁLTATOTT VÍZ MENNYISÉGE (M ³)	RANGSOR ÖSSZ.	RANGSOR HÁZTARTÁSI
	2004	2004	2004		2010	2010	2010	
BÁCS-KISKUN MEGYE	45,0	32,1	10.	8.	39,8	31,1	11.	11.
BÉKÉS MEGYE	41,8	30,3	12.	11.	40,7	31,3	9.	10.
CSONGRÁD MEGYE	50,2	37,9	3.	1.	43,0	33,6	5.	3.
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE	41,1	29,8	14.	12.	38,0	30,1	14.	12.
MAGYARORSZÁG	52,6	36,7			45,5	34,2		

Az ivóvíz minőségi követelményeit és az ellenőrzés rendjét a 201/2001. (X. 25) kormányrendelet szabályozza, amely rendelet és mellékletei – a vízminőségi ellenőrzés részletes szabályozásán túlmenően – településenként mutatják be a határérték feletti ivóvíz-minőségi paramétereket, illetve a 2006-ig és 2009-ig tervezett vízminőségi célállapotot kielégítő fejlesztési teendőket. A jelenlegi jogszabályi előírások szerint 2009. december 25-ig kellett volna biztosítani a megfelelő minőségű ivóvizet, de Magyarország halasztási kérelemmel fordult az Európai Unióhoz. A program 836 települést, több mint 2,3 millió embert érint, megvalósítása mintegy 200 milliárd forintba kerül, melynek 90 százalékát az Európai Unió támogatja. A Kormány 1224/2011. (VI.29.) határozatában rendelkezett az Ivóvízminőség-javító Program felgyorsításáról.

A **Dél-alföldi Regionális Ivóvízminőség-javító Program** megvalósítása 2002-ben megkezdődött. A megfelelő minőségű víz szolgáltatása érdekében szükséges műszaki megoldások megvalósítása a víziközművek tulajdonosainak, ill. az önkormányzatoknak a feladata, de a megvalósítás becsült 90 milliárd Ft-os beruházási szükséglete miatt, állami támogatás, és Európai Unió pályázati források bevonása is szükséges. A Dél-alföldi Regionális Ivóvízminőség-javító Program célkitűzései:

- az Európai Unió emberi fogyasztásra szánt víz minőségéről szóló 98/83 (XI. 25.) EC irányelvnek megfelelő minőségű ivóvíz biztosítása a régió 225 településén élő kb 1,3 millió lakos számára,
- a közüzemi ivóvíz szolgáltatás minőségének és üzembiztonságának javulása,
- a másodlagos szennyeződések kockázatának, a vízvesztés mértékének mérséklődése,
- az üzemeltetők közötti indokolt mértékű integráció létrehozása, ezáltal elősegítve az önkormányzati tulajdonú víziközművek gazdaságos működtetését.

Az egyes ivóvízminőség-javító beruházások saját hatáskörben történő megvalósításáról szóló 1381/2012.(IX.20.) Korm. határozat Csongrád megyében 3 települést (Fábiánsebestyén, Szegvár, Mindszent) emelt ki, melynek ivóvízminőség javításának megvalósításáról saját hatáskörben gondoskodik.

Csongrád megye területének jelentős része a felszín alatti víz állapota szempontjából az érzékeny kategóriába tartozik. A felszín alatti víz minőségének állapotát jól mutatja, hogy **a megye összes települése szerepel a minőségi kifogással érintettek listáján** (lásd 2.6.1.b. melléklet), így érintett az ivóvízminőség javító programban. Az arzén-, a bór-, a fluorid- és az ammóniumszennyezés határérték alatti szintre csökkentése tisztítóberendezések rendszerbe történő beépítésével vagy vezetékcserevel valósul meg az érintett településeken, a helyi adottságoknak megfelelően kiválasztva a műszaki és gazdaságossági szempontból optimális megoldást.

A Dél-alföldi régióban 2010-ben az érintett települések **21 projektársulást** hoztak létre a pályázatok benyújtására és a feladatok végrehajtására. A pályázatok benyújtásával és a kért támogatások megítélésével a programban részt vevő települések a projekt megvalósítása költségeiknek 80-90%-át európai uniós támogatásból fedezhetik. **Csongrád megyéből 53 település 10 projektársuláshoz csatlakozott**, ebből 8 megyei szerveződésű és székhelyű, 1 Bács-kiskun megyei és 1 Békés megyei (lásd 2.6.1.c. melléklet).

A megye ivóvízminőség javítását célzó projektekre 12 pályázatot nyújtottak be 2011-2012 években az önkormányzatok és önkormányzati társulások. Ezzel összesen 14.138 millió Ft támogatást nyertek a fejlesztések megvalósítására az EU Kohéziós Alapjából. Ebből 52,4 millió Ft 4 települési önkormányzat (Fábiánsebestyén, Mindszent, Nagytőke, Szegvár) esetében a derogációs vízi közmű projektek előkészítését szolgálja és a fennmaradó rész Sándorfalva Városi Önkormányzat, valamint a Program keretében megalakult ivóvízminőség-javító társulások fejlesztési célkitűzéseinek megvalósítását támogatja (lásd 2.6.1.d. melléklet). A támogatási szerződésekben a projektek megvalósításának tervezett befejezési határidejeként 2012-2015 közötti időpontokat vállaltak a kedvezményezettek. A következő EU költségvetési ciklusra **várhatóan realizálódnak az Ivóvízminőség-javító Program fejlesztési célkitűzései**. Továbbra is aktuális lesz azonban **a tanyás térségek egészséges ivóvízzel való ellátásához alternatív megoldásokat biztosító infrastrukturális fejlesztések megvalósítása, támogatása**.

2.6.2. SZENNYVÍZELVEZETÉS, TISZTÍTÁS, SZENNYVÍZ- ÉS SZENNYVÍZISZAP ELHELYEZÉS

Az infrastrukturális ellátottság leggyengébb láncszeme, országosan és Csongrád megyében is a közcatorna-hálózat, mind a kiépítettség szintje, mind pedig a lakossági rácsatlakozások növekvő, de még mindig alacsony aránya tekintetében. A települési folyékony hulladék veszélyezteti a felszíni és felszín alatti vízbázist. A szennyvízhálózat fejlesztésének üteme az Európai Unióhoz történő csatlakozással felgyorsult. A megyében 1990-ben a lakások 34%-a volt csatornahálózatba bekapcsolva, míg a szomszédos megyékben a lakások 18-20%-a, jelentősen elmaradva az országos 41,9%-os átlagtól. **A közműöllő záródását mutatja** egyrészt, hogy **az 1 km ivóvízvezeték-hálózatra 1990-ben 202 m** (országosan 228 m), 2004-ben 369 m (országosan 551m), **2010-ben 521m** (országosan 657m csatorna-hálózat jutott), **másrészt a vízhálózatba és a csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége 55,5%-ról 26,6%-ra csökkent** (országosan 43,4%-ról 22,5%-ra). Országosan 429 település rendelkezett szennyvízgyűjtő hálózattal, ebből Csongrád megyében 13, a 60 település alig több mint egyötöde. 1990-ben a megye városaiból egyedül Szegeden volt az országos átlagot is meghaladó 65,1%, Hódmezővásárhelyen és Szentesen a megyei átlagnak megfelelő, Csongrád és Makó városokban közel 20% körüli volt a csatornával ellátott lakások aránya, míg a legtöbb településen a 10%-ot sem érte el. **A 2003-ban beindult fejlesztések hatására 2004-ben a lakások csatornázottsága elérte a lakásállomány 50%-át és 2010-re a 65, 2%-át**. A közcatornával rendelkező 24 település közül 5 településen (Balástya, Kistelek, Mindszent, Székkutas, Üllés) a hálózatba kapcsolt lakások aránya nem haladta meg a 10%-ot és 3 településen (Ásotthalom, Domaszék, Makó) az 50%-ot. (lásd 2.6.2.a. melléklet). A fejlesztés üteme a szomszédos megyékével hasonlóan alakult, az ellátottsági mutató **továbbra is az országos átlag (72,5%) alatti**. A kistérségek közül 2010-ben a Kisteleki (5,4%), a Mórahalomi (23,8%) és a Makói (14,9%) maradt el jelentősen a megyei átlagtól.

2.6.2.1. táblázat Csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának alakulása (forrás: KSH T-STAR, TeIR T-MER)

MEGNEVEZÉS	1990	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	1990	2004	2010
MEGYÉK									HELYEZÉS (MEGYEI RANGSOR)		
BÁCS-KISKUN MEGYE	18,3	35,2	38,3	39,6	41,7	46,6	47,5	47,8	17.	19.	19.
BÉKÉS MEGYE	18,9	40,6	43,6	45,6	47,3	48,1	52,3	52,7	16.	18.	18.
CSONGRÁD MEGYE	34,0	50,0	54,3	60,4	63,6	64,7	65,0	65,2	9.	12.	13.
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE	19,6	44,9	48,6	52,5	58,3	62,1	63,9	65,3	15.	16.	12.
MAGYARORSZÁG	41,9	62,3	65,	67,4	69,8	71,2	72,3	72,5	-	-	-
CSONGRÁD MEGYEI KISTÉRSÉGEK											
CSONGRÁDI	15,	48,6	55,	55,2	55,4	63,1	63,2	61,9	4.	3.	3.
HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI	27,9	63,7	64,5	64,2	67,6	69,5	69,8	69,8	2.	2.	2.
KISTELEKI	2,9	4,9	4,9	5,1	5,4	5,4	5,4	5,4	7.	7.	7.
MAKÓI	9,2	12,7	14,7	14,8	14,7	14,9	14,9	14,9	5.	6.	6.
MÓRAHALOMI	3,3	21,8	22,2	23,6	23,1	23,4	23,6	23,8	6.	5.	5.
SZEGEDI	56,2	69,7	73,7	85,4	88,7	88,9	89,8	89,3	1.	1.	1.
SZENTESI	21,2	25,	40,7	44,6	55,7	57,9	54,7	59,3	3.	4.	4.

A környezet állapotát, a fenntartható terület- és településfejlődést jelentősen befolyásoló szennyvíz mennyiségének egy része bekerül a közcsontra hálózatba. A 2010. évi statisztikai adatok alapján országosan a közcsontra hálózat 589 961 ezer m³, a Csongrád megyei hálózat 27 311 ezer m³ (4,6%) szennyvizet szállított. Az 1000 lakosra jutó közcsontra elvezetett szennyvíz mennyiségének alakulását megfigyelve Csongrád megye a megyék rangsorában az első a 64,7 m³/év értékkel.

2.6.2.2. táblázat A közcsontra elvezetett tisztított szennyvíz aránya 1990, 2004, 2010 (forrás: KSH, T-STAR TeIR)

	1000 LAKOSRA JUTÓ KÖZCSATORNÁBAN ELVEZETETT ÖSSZES SZENNYVÍZ MENNYISÉGE (M3)			MEGYEI RANGSOR			KÖZCSATORNÁBAN ELVEZETETT ÖSSZES SZENNYVÍZ MENNYISÉGE (1000 M3)			MEGYEI RANGSOR		
	1990	2004	2010	1990	2004	2010	1990	2004	2010	1990	2004	2010
BÁCS-KISKUN MEGYE	43,9	28,4	38,7	13.	15.	13.	23 861	15 294	20 219	9.	9.	8.
BÉKÉS MEGYE	33,2	35,9	53,6	17.	10.	6.	13 574	13 998	19 407	17.	12.	10.
CSONGRÁD MEGYE	58,7	62,3	64,7	6.	1.	1.	25 729	26 476	27 311	7.	2.	3.
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE	37,4	32,6	54,1	14.	12.	5.	15 892	13 421	20 988	14.	13.	7.
MAGYARORSZÁG	84,7	55,2	59,1	-	-	-	876 999	556 860	589 961	-	-	-

A közcsontra elvezetett szennyvíz mennyiségből a tisztítottan kibocsátott víz aránya a 90-es évek eleji közel 30%-ról 95%-ra nőtt, az országos érték 88,8%-ról 99,3%-ra bővült. Eközben a szomszédos megyékben a tisztítási arány megközelítette (Bács-Kiskun,99,9%), illetve elérte a 100%-ot (Békés és Jász-Nagykun-Szolnok). 2010-re a mechanikai tisztítás (I. fokozat) háttérbe szorult, amit **a biológiai is tisztított** (II. fokozatú tisztítás) **szennyvízkibocsátás arányának** (94,1%) **a növekedése** is mutat. **A III. fokozatú tisztítás 6,1%-os arányban** – a mechanikai és biológiai tisztításon felül fennmaradó káros anyagok, mint a nitrogén, foszfor eltávolítása – **valósult meg elmaradva, mind a szomszédos megyék** (34,6- 68,8%) **mind az országos 41,3%-os átlagtól** (lásd 2.6.2.b. melléklet).

A csatornahálózat fejlesztése, a tisztított mennyiség arányának növekedése mellett a beruházások eredményeként a szennyvíztisztító telepek száma is változott. A Települési Szennyvíz Információs Rendszer nyilvántartása szerint 2011-ben Magyarország 664 szennyvíztisztító telepéből az Alsó-Tisza vidéket érintően Csongrád megyében 19 (2,9%) üzemelt (lásd 2.6.2.c. melléklet), míg 2004-ben 16 telep működött. A régióban még nem létesült szennyvíziszap kezelő mű, amely a szennyvíztisztító művekből, a szennyvízkezelő berendezésekből származó iszap és a települési folyékony hulladék hasznosítását elősegítené.

2.6.2.1. ábra A közműellátás alakulása Csongrád megyében (forrás: KSH)

A szennyvíztisztítás és kezelés legtöbbször úgy hatékonyabb és olcsóbb, ha több település összefogásával történik. A **Nemzeti Települési Szennyvíz-vezetési és -tisztítási Megvalósítási Program** (25/2002 (II. 27.) kormányrendelet) **Csongrád megyében** 23 szennyvízvezetési agglomeráció (39 érintett település) alakítását határozta meg normál területen (lásd 2.6.2.d. melléklet). A kormányrendelet nem nevesít Csongrád megye területén olyan szennyvízterhelést, amely érzékeny területeket érint. Az **agglomerációkon kívüli 21 település 2 000 LE alatti szennyvízterhelésű** normál területen lévő települések, amelyek önkormányzatai az európai uniós csatlakozási szerződésben rögzített utolsó mentességi határidő – 2015. december 31. – lejártát követően kerülhetnek legkorábban a szennyvízvezetési agglomerációs jegyzékbe.

Csongrád megyéből 2007 és 2011. között **38 település 23 pályázati projekt keretében nyert támogatást** szennyvízkezelési és csatornázási fejlesztések megvalósítására a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP) keretében (lásd 2.6.2.e. melléklet). 2011-ben **derogációs vízi közmű projektek** indultak pályázati támogatással **3 településen** (Csanytelek, Csongrád, Szentés), **és további 2 településen** (Baks, Mindszent) **a szennyvízvezetés és -tisztítás fejlesztése kezdődhetett meg 2012-ben** (lásd 2.6.2.f. melléklet).

A 15 000 LE feletti szennyvízterhelésű települések (15) kétharmadánál a szennyvízhálózat kiépítése megvalósult és egyharmadánál (Makói kistérségben: Apátfalva, Földeák, Makó, Maroslele, Magyarcsanak) folyamatban van a fejlesztés. A 10 000 és 15 000 LE közötti szennyvízterhelésű 9 településből 2-ben valósult meg a fejlesztés és 7 településen (Mórahalmi kistérségben 4, Szegedi kistérségben 3) még folyamatban van. A 2 000 és 10 000 LE közötti szennyvízterhelésű 15 település közül 4-ben megvalósult és 11-nél a fejlesztés még folyamatban van. Összesen **a Nemzeti programban érintett települések** 41%-ánál megvalósult és 51%-nál dolgoznak a szennyvízvezetés és -tisztítás megoldásán. **Várhatóan** a jogszabályban meghatározott legkésőbbi **2015. december 31-i határidőre teljesülnek a célkitűzések.**

A következő EU költségvetési ciklusra vélhetően a lakosság csatornahálózatra kapcsolódásának ösztönzése és szennyvízkezelés, -tisztítás technológiai fejlesztésének támogatása, szükség esetén további tisztítóépítés jelentkezhethet feladatként, ill. igényként a településeken. A szennyvíz okozta környezetterhelés továbbra is kihívás a kistelepüléseken, a 2 000 LE alatti szennyvízterhelésű kistelepüléseken, a külterületi lakott helyeken és az üdülőterületeken. A környezetvédelmi és vízgazdálkodási szempontoktól, illetve a beépítési szokásoktól függően **az egyedi szennyvíz-elhelyezési kislétesítmények, az egyedi szennyvíztisztító kisberendezések és az egyedi zárt szennyvíztárolók létesítésének ösztönzése, támogatása indokolt** a jövőben, **azonban a gazdaságosan kiépíthető hálózatfejlesztést a kistelepülések, üdülőterületek esetében továbbra is célszerű támogatással elősegíteni.**

A Nemzeti Programban nem szereplő **2 000 LE alatti szennyvízterhelésű 21 település közül** 2 településen, **Ferencszálláson és Klárafalván teljesen kiépült** a csatornahálózat. **Derekegyháza szintén**, ahol gyűjtő- és elvezető rendszert építettek ki oly módon, hogy a belterületén keletkezett szennyvizet közvetlenül, a Derekegyház-Tompahát településrész szennyvizét közvetve - egy központi aknába gyűjtve és onnan szippantós autóval elszállítva – juttatják a központi szennyvíztisztító műbe. **Mártélyon részlegesen**, csak a belterületen valósult meg a csatornahálózat kiépítése, **a külterületi lakások, üdülőtelkek szennyvízkezelése továbbra is megoldatlan.** 17 településen továbbra is a sok esetben környezetet szennyező vízszikkasztás és tartályos gyűjtési mód jellemző. **A 2 000 LE alatti szennyvízterhelésű települések szennyvízkezelési fejlesztési elképzelései** a kistérségi fejlesztési dokumentumok alapján:

- a Makói kistérségben (Ambrózfalva, Csanádalbertyi, Kövegy, Nagyer, Nagylak, Óföldeák, Pitvaros) a szikkasztók felszámolását, zárt rendszerű egyedi szennyvíztárolók kialakítását, egyedi szennyvíz elhelyezési kislétesítmények alkalmazását,

- a Szentesi kistérségben (Árpádhalom, Eperjes, Nagytőke) alternatív szennyvízkezelés (pl. gyökérszívás) eljárások bevezetését jelölték meg célkitűzésként.
- a Hódmezővásárhelyi kistérségben, Mártélyon a vízbázis védelem érdekében alternatív kisléptékű szennyvízkezelő rendszer kialakítását, jelölték meg és ugyancsak ezt a megoldást javasolják a tanyákon, tanyacsoportokon a szennyvíz ártalmatlanítására,
- a Kisteleki kistérségben, Csengele és Pusztaszer esetében, valamint a külterületi lakott helyeken, tanyákon az alternatív szennyvízkezelési (pl. az ún. gyökérszívás) eljárások mellett az egyedi kommunális szennyvíztisztítók kialakításának lehetőségét vizsgálják,
- a Mórahalomi kistérségben, Öttömösön és Pusztamérges településeken a hálózati szennyvízelvezetés mellett az egyedi létesítmények fejlesztési lehetőségét vizsgálják,
- a Szegedi kistérségben Dóc esetében az egyedi megoldást keresik (korábban, az agglomerációs besorolás előtt négy településre kiterjedő programban gondolkodtak),
- a Csongrádi kistérségben, Tömörkényen, ahol a szennyvízhálózat kiépítése gazdaságosan nem oldható meg, azokon a területeken az egyedi ill. természetközeli szennyvíztisztító létesítmények, vagy zárt rendszerű szennyvíztárolók kiépítésének ösztönzésében, támogatásában, előírásában látják a megoldást.

A kommunális szennyvíziszap mennyisége a szennyvízelvezetés és -tisztítás fejlesztésének következtében növekszik. A keletkező **szennyvíziszap kezelése, hasznosítása nem megoldott** a megyében. Jelenleg a szennyvíztisztítókból kikerülő szennyvíziszap egy része (pl. Makóról, Csongrádról) a hódmezővásárhelyi ASA Köztisztasági Kft. lerakójába kerül, ahol komposztálják és mezőgazdasági hasznosításra alkalmassá teszik, más része hasznosítási kapacitással nem rendelkező települési szilárdhulladék lerakóba. Néhány kisebb településről hígtrágya tárolókba (pl. Nagyér Tótkomlóra szállítja) és szerves trágyával keverve szerves trágyaként hasznosítják. A jövőben a szennyvíztelepi iszap minél nagyobb arányú hasznosítása talajerő visszapótlásként, (injektálás, komposztálás) a mezőgazdaságban természetközeli technológiai megoldásokkal, valamint szennyvíztisztító telepek fejlesztésével és/vagy szennyvíziszap kezelő mű létesítésével a káros anyagok kiválasztása, a mezőgazdasági és az energetikai célú felhasználás megvalósítása lehet fejlesztési célkitűzés.

2.6.3. ENERGIAELLÁTÁS

GÁZELLÁTÁS

Az összes szolgáltatott gáz mennyisége 2010-ben Csongrád megyében megközelítőleg 326 millió m³ volt, ennek 58%-a – mintegy 190 millió m³ – a nem lakossági (ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági), 42%-a – mintegy 136 millió m³ – a lakossági fogyasztók között oszlott meg. A megyében a vezetékesgáz-felhasználás az utóbbi 20 évben csökkenő tendenciát mutat, ezzel párhuzamosan a megyei fogyasztás országos átlagtól történő távolodása figyelhető meg.

2.6.3.1. táblázat Egy háztartási fogyasztóra jutó havi átlagos vezetékesgáz-felhasználás, m³/hó (forrás: KSH)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BÁCS-KISKUN	132	134	106	120	114	136	120	126	116	97	95	88	84
BÉKÉS	127	126	103	120	110	138	113	128	118	97	96	89	80
CSONGRÁD MEGYE	98	107	87	98	94	113	100	107	99	81	81	76	67
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK	120	119	109	106	118	134	121	126	112	97	98	102	90
MAGYARORSZÁG	95	113	102	109	111	125	119	121	114	97	96	90	89

A megyei gázfogyasztás csökkenésében természetesen szerepet játszik a csökkenő népesség, de sokkal meghatározóbb tényező a fogyasztók szokásainak változása, hiszen a gáz árának emelkedése, a gázár támogatás fokozatos leépítése miatt a lakosság próbál takarékoskodni a fűtésen, a '90-es években sok helyen előfordul túlfűtés ma már egyáltalán nem jellemző. A családi házakban – ahol a lehetőség adott erre – a lakosság a szén-, illetve fatüzelést kiegészítő vagy helyettesítő fűtésként alkalmazza. Bár az áremelkedések miatti kényszertakarékosság a közintézményeket is

érinti, esetükben a fűtéskorszerűsítési projektek jelentősebb mértékben járulnak hozzá a csökkenő fűtési költségekhez.

Habár a megye településein mindenhol találunk kiépített vezetékes gázhálózatot, és fokozatosan emelkedik a gázzal fűtött lakások száma, az egyes településeken a rákötöttségi arány jelentős szóródást mutat (lásd: 2.6.3.a melléklet).

VILLAMOS-ENERGIA ELLÁTÁS

Csongrád megyében az összes szolgáltatott villamosenergia 2010-ben 1 298 millió kWh volt, ennek 2/3-át a nem lakossági, 1/3-át a lakossági fogyasztók használták fel. Az egy háztartási fogyasztóra jutó villamosenergia-felhasználás havi átlaga emelkedő tendenciát mutat, de 2003 óta viszonylagos stagnálás, majd 2008 óta mérsékelt csökkenés figyelhető meg. Az emelkedő energiaárak hatása a gázfogyasztás csökkenéséhez hasonlóan itt is tetten érhető, a lakosság takarékosági törekvései a háztartási energiafelhasználást csökkentik, illetve alternatív megoldásokra sarkallnak.

2.6.3.2. táblázat Egy háztartási fogyasztóra jutó villamosenergia-felhasználás havi átlaga, kWh/hó (forrás: KSH)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BÁCS-KISKUN	159.2	168.1	164.1	168.4	173.9	179.4	172.8	176.6	181.0	175.9	180.0	178.1	175.3
BÉKÉS	151.9	163.9	159.3	165.2	170.2	173.5	168.5	171.6	171.9	167.9	172.6	169.7	167.3
CSONGRÁD MEGYE	135.8	147.2	148.6	151.4	156.9	164.2	160.2	162.4	165.0	162.9	168.7	166.9	163.8
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK	167.1	169.3	157.3	167.1	171.6	173.6	171.7	173.5	175.1	171.9	172.5	179.8	173.5
MAGYARORSZÁG	175.0	178.8	172.5	175.4	180.4	185.4	184.0	184.9	185.3	181.4	186.1	185.9	181.0

A megyei áramszolgáltatás különböző feszültségű hálózatokon (vezetékeken), transzformátorállomásokon keresztül, valamint azok működését vezérlő és felügyelő berendezésekkel valósul meg. Csongrád megye villamosenergia-ellátása teljes körű, a megye minden településén kiépített, a hálózati fejlesztések igazodnak az új igényekhez. A közvetlenül a lakosságot ellátó kifizetésű villamosenergia-elosztóhálózat hossza 2010-ben 5 132 km volt.

A megyét öt működő országos jelentőségű 400 kV-os távvezeték nyomvonala érinti (Kecskemét – Szolnok – Szeged, Sándorfalva – Békéscsaba, Sándorfalva – országhatár – Románia, Sándorfalva – országhatár – Szerbia, Paks – Sándorfalva nyomvonalak), melyek kezelője a MAVIR (Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zrt.). Országos jelentőségű 220 kV-os vezeték Szolnok-Szeged nyomvonalon halad a megye területén. 120 kV-os vezeték üzemel Szeged – országhatár (Szerbia) és Szeged – Sándorfalva (1-2-3) között, melyeket az EDF DÉMÁSZ Zrt. üzemeltet.

A MAVIR Zrt. 2010 októberében elkészített, majd 2011-ben kiegészített hálózat-fejlesztési terve Csongrád megye területét érintően tartalmazza az EDF DÉMÁSZ Hálózati Elosztó Kft. által 2014-ig megépítendő mórhalmi új 120 kV-os alállomást, valamint a Zsana – Kiskundorozsma 120 kV-os vezeték felhasítását és beforgatását Mórhalom alállomásba.

A magyar villamosenergia-átviteli hálózat sándorfalvi alállomása a Békéscsaba, Paks, Szabadka (Szerbia), Arad (Románia) 400 kV-os és Szeged irányú 120 kV-os távvezetékekkel biztosítja átviteli- és elosztóhálózati csatlakozási pontként két 400/120 kV-os 250 MVA terhelhetőségű transzformátorával a 120 kV-os dél-alföldi elosztóhálózat betáplálását, elosztását, a Paksi Atomerőműben termelt villamos energia kiszállításának dél-keleti irányú árampályáját, a villamosenergia-rendszerek együttműködésének részeként a Románia és Szerbia irányú nemzetközi összeköttetést (Délkelet-Európa kapuja). 2021-ig harmadik 400/120 kV-os 250 MVA-es transzformátor létesítését tervezi a MAVIR a 2011-es hálózatfejlesztési terve alapján. A szegedi alállomás a Szolnok 220 kV-os és Sándorfalva irányú 120 kV-os távvezetékekkel biztosítja átviteli- és elosztóhálózati csatlakozási pontként egy 220/120 kV-os 160 MVA terhelhetőségű transzformátorával a 120 kV-os dél-alföldi elosztóhálózat betáplálását, elosztását, továbbá elosztóhálózati csatlakozási pontként két 40 MVA és egy 25 MVA terhelhetőségű transzformátorával a 20 kV-os, illetve a 35 kV-os Szeged körzeti elosztóhálózat betáplálását, elosztását.

ERŐMŰVEK

Csongrád Megye területén nem működik nagy (5 MW fölötti teljesítményű) erőmű.

1,2 MW-os biogázermű működik Szegeden, mely az EU 625 millió forintos társfinanszírozásával valósult meg. Az erőmű teljes hatásfoka 85,3%-os, évi 19 ezer tonna hígtrágyából és 17 ezer tonna siló kukoricából állít elő áramot, melyből a MAVIR felé is értékesít. A hódmezővásárhelyi hulladéklerakó telepen 320 kilowatt teljesítményű erőmű működik, mely depóniaigázból állít elő villamos energiát.

Erőműfejlesztésre több terv is van: Algyő területén a Jura Ipari Parkban plazmaerőmű építését tervezik, mely ipari hulladékot és biomasszát használna fel működéséhez. Szegeden a logisztikai központ területére tervezett gázturbinás erőmű építésével kapcsolatban környezetvédelmi hatástanulmány készült. A tervek szerint a 2012-ben beszerzésre kerülnek az építési engedélyek, az építkezés 2013-ban indulhat, az erőmű üzembe helyezése pedig 2016-ban várható. A 920 MW-os kombinált ciklusú gázturbinás erőmű a 4 kilométerre lévő sándorfalvi alközpontozhoz csatlakozhat, az érkező gázvezeték pedig a 4 kilométerre fekvő Kiskundorozsma felől ágazik majd le. A hűtővizet 12 kilométer távolságból, a Tiszából nyerik majd. A beruházás várható költsége mintegy 600 millió euró.

Az EU kiemelten preferálja a vízenergia felhasználást. E tekintetben a Tisza mentén az árvízvédelem és a vízgazdálkodás összefüggésrendszerében merült fel először, még a rendszerváltás előtt a Csongrádi Vízlépcső megépítésének ötlete. Az újra és újra felmelegített elképzelés sok kapcsolódó kérdést vet fel, főként pedig problémás a megvalósítás magas költsége.

MEGÚJULÓ ENERGIA FELHASZNÁLÁS

A megújuló energiaforrásokra alapozott energiagazdálkodás fejlesztése az ország energiapolitikájában eddig nem játszott meghatározó szerepet. A megyei energiafelhasználás energiahordozó szerinti megoszlását megfigyelve megállapíthatjuk, hogy **a földgáz szerepe** – az említett fogyasztáscsökkenést kiváltó okok ellenére – **még mindig túl hangsúlyos**, hiszen 2007-ben a **megyében felhasznált 17 971 Tj energia 61%-ban földgázalapú volt**. A legjelentősebb megújuló energiahordozó a **geotermikus energia volt, mely 8%-al vette ki részét a teljes energiafelhasználásból**. A **tűzifa mintegy 2%-al részesült, a vízi-, a biogázból nyert, valamint a napenergia felhasználása együttesen sem érte el az 1%-os arányt**.

Az Európa 2020 Stratégia változást eredményezhet, mivel az egyes tagországoknak az eddigieknél jóval jelentősebb vállalásokat kell tenniük ebben a vonatkozásban (is), így várható, hogy a megújuló energia használatával kapcsolatos fejlesztések minden eddiginél nagyobb támogatásban fognak részesülni.

Geotermikus energia

Magyarország Európa legjelentősebb geotermális víz- és hőtartalékával rendelkezik. Csongrád megyében is kiemelkedően kedvezőek a hévizek hasznosítási lehetőségei, viszont a tényleges kihasználtság tekintetében még óriási fejlődési lehetőségek vannak. A **gyógyászati-szabadidős felhasználás** mellett dinamikusan fejlődik a geotermikus energiára alapozott növényházas kertészet. Ezek a fejlesztések az Új Magyarország Fejlesztési Terv KEOP programja, majd pedig Új Széchenyi Tervben nevesített „Geotermikus energia egészségipari hasznosítása alprogram” (geotermikus energia másodlagos felhasználása, geotermikus energia egyéb energetikai célú hasznosítása) és a „Növényházi kertészet alprogram” (termásvíz mezőgazdasági célú hasznosítása: üvegházak – zöldség-, gyümölcs-, gyógy-, fűszer- és dísznövénytermesztés, halastavak, terményszárítás) keretében kaptak pályázati támogatást.

A Tisza alsó völgyében kialakult mezőgazdasági hévízhasznosító agglomeráció évente 8-10 millió m³ 70-100°C közötti hőmérsékletű víz hőenergiáját használja fel, ezzel világviszonylatban is az elsők közé kerülve. A hévizet felhasználó mezőgazdasági üzemek (pl. a szentesi Árpád-Agrár Zrt., a szegedi Floratom Kft., a szegvári Primőr-Profit Kft. stb.) az energiát zöldség- és virágtermesztésre szolgáló üvegházak, fóliasátrak, valamint állattenyésztő telepek, üzemi- és szociális épületek fűtésére használják. Lakások és közintézmények kommunális távfűtési energiaellátására is használnak hévizet több dél-alföldi városban (pl.: Szentes, Szeged, Hódmezővásárhely, Makó, Csongrád, Kistelek).

Az **ipar is használ hévizet** üzemi épületeinek fűtésére, technológiai melegvíz-ellátására (pl. a szentesi Kontavill, a hódmezővásárhelyi porcelángyár stb.), a dél-alföldi szénhidrogénmezők (pl. algyői, kiskundorozsmai, ásothalmi mezőkön) vízvisszasajtolásra, rétegnomás-csökkenés visszapótlására.

Szélerőenergia felhasználás

Szélerőművek vonatkozásában jelenleg csupán a kiskapacitású, lokális energiatermelést szolgáló beruházások támogatottak. A megyében jelenleg 4 helyszínen folynak előkészületek komolyabb szélerőmű elhelyezésére Makó, Kiszombor, Árpádhalom és Maroslele településeken. A 2009-ben a Magyar Energia Hivatal által meghirdetett szélerőmű kapacitás bővítési pályázat visszavonása gátolja a DÉMÁSZ Hálózati Elosztó Kft. területén létrehozandó szélerőmű telepítési elképzelések megvalósulását.

Napenergia felhasználás

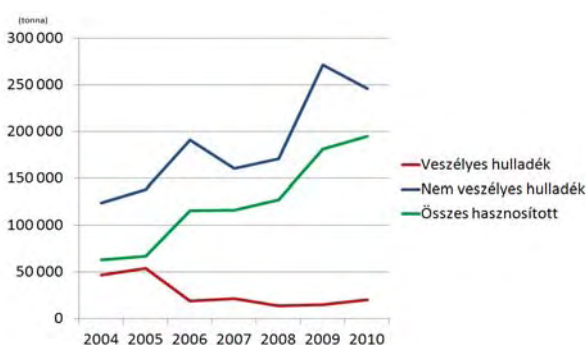
A jelenlegi pályázati források a kiskapacitású, helyi napenergia-termelést ösztönzik, így elsősorban a közintézmények energiaellátásának kiegészítésére használható napelemes, napkollektoros rendszerek terjednek ennek hatására szerte a megyében. Kis – 500kW – névleges teljesítményű naperőmű építése van folyamatban Szentesen, továbbá a kisteleki kistérségben hasonló teljesítményű naperőmű kialakítását tervezik (Kistelek, Ópusztaszer, Pusztaszer).

Biomassza

A bioenergia hasznosítás (termelés) területén a klárafalvi, az algyői, a hódmezővásárhelyi ipari parkok térségében nyilvánult meg jelentős vállalkozási aktivitás, melynek keretében sor kerülhet a Szegedi Tudományegyetem K+F eredményeinek hasznosítására is. Az Új Széchenyi Terv Zöldgazdaság-fejlesztési Programjának részeként, a szilárd biomassza, bioüzemanyagok, biogáz, hulladékhasznosítás területén új pályázati források adnak lehetőséget a fejlesztésre. A hulladékgazdálkodás fejlesztésével összefüggésben biogáz hasznosítása érdekében történtek komplex fejlesztések (pl.: Szeged komplex regionális hulladékgazdálkodási rendszer).

2.6.4. HULLADÉKLERAKÓK, HULLADÉKGAZDÁLKODÁS

Csongrád megye környezetvédelmi programja 2007. májusában készült. Az abban tervezett korszerű hulladékgazdálkodás program megvalósulása terén (nagyterségi kihatású hulladékmegsemmisítés, regionális hulladéklerakók optimális használata, kommunális hulladékgyűjtési közszolgáltatás folyamatos korszerűsítése, a rossz lakossági hulladékgyűjtési és -elhelyezési szokások megváltoztatása, az illegális lerakók felszámolása, szigorú szankcionálása) az utóbbi években jelentős előrelépések történtek.

2.6.4.1. ábra: Csongrád megyében keletkezett és hasznosított hulladék mennyisége (forrás: OKIR)

Jelenleg Csongrád megyében három hulladékgazdálkodási társulás működik, melyek keretében regionális hulladéklerakók fejlesztése, modernizálása, valamint a korábbi korszerűtlen települési hulladéklerakók rekultiválása történt meg, illetve folyamatban van. Javulás történt a hulladékok újrafeldolgozása, valamint a közterületekről szelektív módon történő begyűjtés terén. Elsősorban a nagyobb városokban az illegális hulladéklerakások még mindig problémát jelentenek, felszámolásukra 2010-ben csupán kettő Csongrád megyei település (Makó, Mórahalom) részesült támogatásban.

A Homokhátsági Regionális Települési Hulladékgazdál-

kodási Projekt keretében Csongrád megyében megépült Felgyő közigazgatási területén a regionális szerepet betöltő hulladékkezelő központ, Csongrád közigazgatási területén hulladékudvar, továbbá szelektív hulladékgyűjtő szigetek Felgyőn (2 db), Csongrádon (20 db), Tömörkényen (3 db). Az elavult csongrádi, felgyői és tömörkényi lerakó rekultiválására is sor került.

A Felgyő területén megépült regionális hulladékkezelő központ, hulladékválogató és komposztáló telep területe 26,5 hektár, üzemelésének kezdete 2008. augusztus 28, az átvétel 2019. augusztus 25-ig folytatható. A hulladéklerakó 372 ezer m³ hulladék befogadására alkalmas, amely 14 településről kerül beszállításra.

A megyéből 30 település a **Dél-alföldi Térségi Hulladékgazdálkodási Társulás** tagja. A tagönkormányzatok együttesen pályáztak a KEOP-2.3.0 programra, melynek keretében 2012 év végéig a tagönkormányzatok korszerűtlen települési hulladéklerakói kerülnek rekultiválásra. A társulás területén, a kommunális hulladék szelektív gyűjtése érdekében, 28 településen, összesen 99 hulladékszigetet helyeztek üzembe, ebből 58 Szeged területén működik. A lakossági hulladékok átvételét 24 településen hulladékudvarok segítik (Szegeden 7 db).

A térségben keletkezett hulladék mennyisége évente átlag 130 000 tonna, amit a szegedi Sándorfalvi úti lerakóba szállítanak. A 2009-ben korszerűsített szegedi telep térségi jelentőségű hulladéklerakó, rendelkezik hulladék-válogatóművel, komposztálóval, építési és bontási törmelék feldolgozóval is. Az üzemelést 2007-ben kezdte meg, a felújítás és korszerűsítés eredményeképp még 40 évig biztosítja a régió hulladékainak biztonságos elhelyezését. A telep jelenlegi befogadóképessége 2,55 millió m³, de várhatóan 2017-ig mintegy 4 milliárd forintos beruházással 1,5 millió m³-rel bővítik a deponálási kapacitást, valamint korszerűsítik a lerakó biogáz üzemét. Mivel a lakosság által megtermelt össz-hulladékmennyiségnek kevesebb mint egytizede érkezik a telepre szelektíven szétválogatva, a telep szelektív-válogató kapacitását is bővítik.

A **Délkelet-Alföld Regionális Hulladékgazdálkodási Rendszer** létrehozását Célzó Önkormányzati Társulásnak jelenleg 27 Csongrád megyei település tagja. A KEOP-7.1.1.1. és a KEOP-7.2.3.0. program keretében a települési szilárdhulladék-lerakók rekultivációja 1. ütemben 6 településen valósul meg 2015-ig, a 2. ütem (2019-ig) 17 települést érint. A térségben keletkező hulladékok fő befogadója a hódmezővásárhelyi térségi hulladéklerakó, területén veszélyes hulladék és szennyvíziszap kezelést, ártalmatlanítást is végeznek (komposztálható állati hulladékok, állati melléktermékek, szennyvízkezelési hulladékok). Befogadóképessége 3,1 millió m³, jelenlegi szabad kapacitása 2,5 millió m³. Az üzemelési időszak kezdete 1995., átvétel 2020.06.10-ig tervezett. A lerakó nem bővíthető.

Korábban regionális hulladéklerakó üzemelt Makón és Szentesen. Szentes város szeretné megtartani a hulladéklerakó lehetőségét a megyei tervben. A szentesi rendezési tervben ugyanitt szemétegetőt is terveztek. Veszélyes hulladéklerakó és komposztáló Hódmezővásárhelyen működik. Az állati eredetű hulladékok feldolgozását az ATEV Zrt. és az ATEVSZOLG Zrt. végzi. A szegedi klinikák területén lévő veszélyes hulladékégető 2011 márciusa óta nem üzemel (létegett).

Csongrád megyében 2010-es adatok alapján összesen 266 774 tonna hulladék keletkezett, ami az országosan termelődő hulladéknak csupán 2%-át jelenti. A veszélyes hulladékok az összes hulladék mintegy 7,7%-át teszik ki (20 637 tonna), melyek fő termelője a MOL, fúróiszapok és egyéb fúrési hulladékok, kőolaj finomításból származó hulladékok formájában. Szintén 2010-es adatok alapján a megyében összesen 282 874 tonna hulladék – melynek **80%-a műszaki védelemmel biztosított lerakással, 11%-a biológiai kezeléssel (komposztálás, biogáz előállítás stb.), 7%-a fizikokémiai kezeléssel (pl.: aprítás, bálázás, szűrés, ülepítés stb.) – került ártalmatlanításra.**

Az OKIR adatai szerint **Csongrád megyében 2010-ben összesen 195 099 tonna hulladékot hasznosítottak újra**, ez az összes hulladéknak kb. kétharmada. Az újrahasznosított hulladéknak **mintegy 6%-a fűtőanyagként, vagy más módon energia előállítására hasznosul, majd 49%-a szerves anyagként** (komposztálás, vagy más biológiai átalakítás során), **31%-a pedig szervesetlen anyag formájában kerül újrahasznosításra.**

A megyében keletkezett **138 758 tonna települési szilárd hulladéknak csupán 18%-át gyűjtik össze szelektíven** (a településenkénti megoszlást a 2.6.4.a melléklet tartalmazza). A **települési szilárd hulladék mintegy 13%-ban kerül újrahasznosításra**, a döntő többsége (87%-a) műszaki védelemmel ellátott lerakóiban kerül elhelyezésre (a településenkénti megoszlást a 2.6.4.b melléklet tartalmazza).

2.7. TELEPÜLÉSEK INTÉZMÉNYI FELSZERELTSÉGE, VALAMINT A TELEPÜLÉSEK KÖZÖTTI FELADATMEGOSZTÁSOK

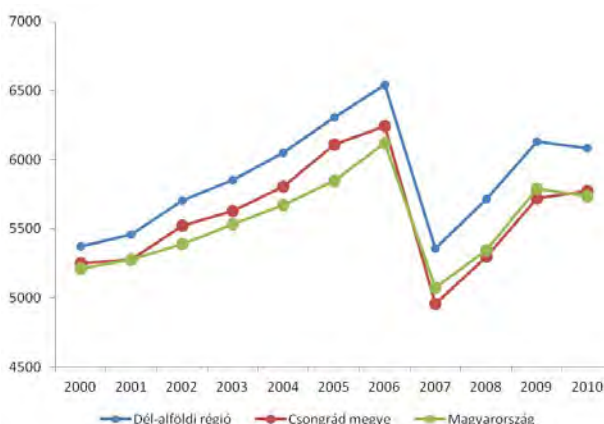
2.7.1. EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÁS

Az **egészségügyi ellátórendszer** biztosítja a beteg járóbetegként, illetőleg fekvőbeteg-gyógyintézeti keretek közötti, valamint otthonában történő ellátását az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény alapján. Az egészségügyi ellátórendszer a népegészségügyi tevékenység során felmért szükségletek figyelembevételével működik, bővítése, színvonalának fejlesztése a társadalmi-gazdasági erőforrásokkal összehangoltan történik. Az **alapellátás** célja, hogy a beteg lakóhelyén, illetve annak közelében, választása alapján igénybe vehető, hosszú távú, személyes kapcsolaton alapuló, nemétől, korától és betegsége természetétől függetlenül folyamatos egészségügyi ellátásban részesüljön. A **települési önkormányzat** az egészségügyi alapellátás körében az alábbi ellátásokról gondoskodik:

- háziorvosi, házi gyermekorvosi ellátásról,
- fogorvosi alapellátásról,

2.7.1.1 ábra: Egészségügyi ellátórendszer

2.7.1.2. ábra Betegforgalom (forrás: Megyei tervezést támogató alkalmazás, TeIR)

- alapellátáshoz kapcsolódó ügyeleti ellátásról,
- védőnői ellátásról,
- iskola-egészségügyi ellátásról.

A települési önkormányzat képviselő-testülete állapítja meg és alakítja ki az egészségügyi alapellátások körzeteit. Több településre is kiterjedő ellátás esetén a körzet székhelyét az érintett települési önkormányzatok egyetértésben állapítják meg. Csongrád megye orvosellátottsága az utóbbi években nemigen változott. Az egészségügyi alapellátás gerincét alkotó **házi orvosok és házi gyermekorvosok száma** 1990-ről 2010-re 17 százalékkal emelkedett, így összesen 221 házi orvos és 69 házi gyermekorvos látja el a betegeket (2.7.a. melléklet).

A házi gyermekorvosi körzeteket a megye településeinek mintegy 28 százalékán szervezték meg, a többi helyen a felnőttellátás keretében gondoskodnak a gyermekek gyógyításáról. A **betegforgalom** (1000 lakosra jutó háziorvosi ellátásban megjelentek és meglátogatottak száma) 2007-es jelentős csökkenését a 2007. február 15-én bevezetett (majd 2008. március 31-ével megszüntetett) vizitdíj okozta (2.7.1.2. ábra).

Az általános **járóbeteg-szakellátás** a beteg folyamatos ellátását, gondozását végző orvos beutalása vagy a beteg jelentkezése alapján, szakorvos által végzett egyszeri, illetve alkalmászerű egészségügyi ellátás, továbbá fekvőbeteg-ellátást nem igénylő krónikus betegség esetén a folyamatos szakorvosi gondozás. Az általános járóbeteg-szakellátást a beteg egészségi állapotának veszélyeztetése nélkül, rendszeres tömegközlekedés igénybevételével megközelíthetően kell biztosítani. A járóbeteg-szakellátás főbb adatait szakmafőcsoportonként a 2.7.b. melléklet tartalmazza.

A Dél-alföldi Regionális Operatív Program keretében – egészségügyi szolgáltatások, azon belül kistérségi járóbeteg szakellátó központok, illetve helyi egészségházak fejlesztésére – kiírt 4.1.1/A, 4.1.1/A-09, 4.1.1/B, valamint 4.1.1/C-10 című pályázatok keretében megvalósuló projektek listáját a 2.7.c. *melléklet* tartalmazza.

Az általános **fekvőbeteg-szakellátás** a betegnek a lakóhelye közelében, fekvőbeteg-gyógyintézeti keretek között végzett egészségügyi ellátása. A Semmelweis Terv (2011) új irányokat fogalmaz meg az egészségügy területén, megváltoztatva az ország, ezen belül a megye egészségügyi ellátási rendszerét, mely eredményeként 2012. január 1-jétől a megyei és fővárosi kórházak önkormányzati tulajdonból állami tulajdonba kerültek. Ez a megye területén az addig a Csongrád Megyei Önkormányzat tulajdonában lévő Dr. Bugyi István Kórházat (Szentes), Dr. Diósszilágyi Sámuel Kórház-Rendelőintézetet (Makó) és a Mellkasi Betegségek Szakkórházát (Deszk) érintette.

2012. április 23-án az Országgyűlés elfogadta „A települési önkormányzatok fekvőbeteg-szakellátó intézményeinek átvételéről és az átvételhez kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi XXXVIII. sz.” törvényt, amely 2012. május 1-i hatállyal határozott a települési önkormányzatok fekvőbeteg-szakellátó egészségügyi intézményeinek állami átvételéről. A Törvény rendelkezései mellett kormányrendelet készült az átvétel részletes szabályairól. (92/2012. (IV.27.) Kormányrendelet). 2011. május 1-jén megalakult a **Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség és Szervezetfejlesztési Intézet**, a GYEMSZI, amely a megörökölt feladatok megtartása mellett alapvetően a Semmelweis Terv egészségügyi fejlesztési koncepciójának megvalósításában, a térségi egészségszervezés kialakításában és működtetésében, az állami intézményrendszer vagyonkezelésében és fenntartásában kapott központi szerepet. Az ellátásszervezés feladataira a GYEMSZI megalakította a Térségi Egészség szervezési Központokat: Csongrád megyében a Dél-Alföldi Térségi Egészség szervezési Központ az illetékes.

Megtörtént a **fekvőbeteg ellátás** kapacitásainak, a progresszivitási szinteknek és a területi ellátási kötelezettségeknek az újrendezése. A fekvő betegeket a megyében több mint 3 ezer kórházi ágyán fogadják 4 településen (Deszk, Hódmezővásárhely, Makó és Szentes), valamint a megyeszékhely egyetemi klinikáin (2.7.d. *melléklet*) a vizsgált időszakban. A kórházak területi ellátási kötelezettsége 2012. július 1-jétől megváltozott, a Csongrád megyében működő kórházak ellátási kötelezettségét a 2.7.e. *melléklet* mutatja be településenként és szakmánként.

A fekvőbeteg ellátás területén elhanyagolt terület a **hospice ellátás**, a végstádiumban lévő betegeket az egyes osztályok között szétszórtan kezelik, emiatt a beteg nem kap szakszerű ellátást.

Csongrád megye a lakosságot fenyegető halálozási megbetegedési mutatók tekintetében sok megbetegedésben élén jár (daganatos megbetegedések, tüdőrák, hipertónia, stroke, öngyilkosság). Ezen megbetegedések megelőzése, a prevenció rendkívül fontos feladat.

2.7.2. SZOCIÁLIS ELLÁTÁS

A szociálisan rászorultak részére személyes gondoskodást az állam, valamint az önkormányzatok biztosítják a **szociális igazgatásról és szociális ellátásokról** szóló **1993. évi III. törvény** alapján. A szociális alapszolgáltatások megszervezésével kapcsolatos feladatok hangsúlyozottan szerepelnek a szociális törvényben, hiszen ezzel biztosítható, hogy a szociálisan rászorulóknak saját otthonukban és lakókörnyezetükben kapjanak segítséget önálló életvitelük fenntartásában, valamint egészségi állapotukból, mentális állapotukból vagy más okból származó problémáik megoldásában.

Az alapszolgáltatások körében a települési önkormányzatok elsősorban az időskorúak, a fogyatékos emberek, a pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek, továbbá a hajléktalan emberek számára nyújtanak szolgáltatásokat. Fontos, hogy a komplex gondozás érdekében az alapszolgáltatást nyújtó együttműködjön az ellátási területén működő szociális, gyermekjóléti-gyermekevédelmi, egészségügyi, oktatási intézményekkel, a munkaügyi szolgáltatókkal és az érdekvédelmi szervezetekkel. Az alapszolgáltatások körébe tartozik:

- a falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás,
- az étkeztetés,
- a házi segítségnyújtás,
- a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás,
- a családsegítés,
- a közösségi ellátások,

- a támogató szolgáltatás,
- az utcai szociális munka,
- a nappali ellátás.

Ha az életkoruk, egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt a rászorult személyekről az alapellátás keretében nem lehet gondoskodni, a rászorultakat állapotuknak és helyzetüknek megfelelően szakosított ellátási formában kell gondozni.

A szakosított ellátási formák típusai a következők:

- ápolást, gondozást nyújtó intézmények
- rehabilitációs intézmények
- átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények
- lakóotthonok

A **falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás** lényege az aprófalvakban, külterületeken élők számára a település intézményhiányából származó hátrányok enyhítése. A falu- és tanyagondnoki szolgálat létrehozását az 1993. évi III. törvény szabályozza. A szociális alapszolgáltatásnak minősülő falugondnoki szolgáltatás a 600 főnél kevesebb népességszámú településeken, tanyagondnoki szolgáltatás pedig a legalább 70 fős külterülettel rendelkező településeken hozható létre. Amennyiben a külterületen élő lakosság lélekszáma meghaladja a 400 főt, újabb tanyagondnoki körzet alakítható ki. A falugondnoki szolgáltatás a közvetlen, személyes segítségnyújtás kategóriáján belül, az alapfeladatok mellett kiegészítő feladatokat is végez a lakosság számára. Ennek keretében szervezi, segíti a település lakói számára a közösségi, művelődési, sport- és szabadidős tevékenységeket, személyesen közreműködik az egyéni hivatalos ügyek intézésében, a lakossági igények különböző intézményekhez, szervezetekhez történő továbbításában. A megyében a falu- és tanyagondnoki szolgáltatás a következő településeken valósul meg a **Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal** nyilvántartása alapján: Ambrózfalva, Árpádhalom, Ásotthalom, Balástya (2 szolgálati körzet), Bordány (2), Csanádalberti, Csengele, Csongrád, Derekegyház, Domaszék, Eperjes, Fábiánsebestyén, Felgyő, Forráskút (2), Klárafalva, Kövegy, Makó, Mártély, Mindszent, Mórahalom, Nagymágocs, Nagytőke, Óföldreák, Ópusztaszer, Öttömös, Pusztamérges, Röske, Ruzsa, Sándorfalva, Szatymaz (2), Szegvár, Székkutas, Szentes (2), Üllés, Zákányszék (2), Zsombó (2).

Étkeztetés keretében legalább napi egyszeri meleg étkezéstről kell gondoskodni azoknál, akik maguk vagy eltartottjuk számára ezt nem képesek biztosítani. A 2010. évi KSH adatok alapján megállapítható (2.7.f. melléklet), hogy az ellátási kötelezettségét minden település teljesíti. Ferencszállás és Kövegy községekben nem merült fel ilyen ellátásra igény. Csongrád megyében a szociális étkeztetésben részesülők száma az elmúlt években rendre emelkedett, amely tendencia az egész Dél-alföldi régióra jellemző. A megyében az emelkedés mértéke a 2007. évhez képest 2010-ben 38,56%, amely komoly figyelmeztetés a jövőre nézve (2.7.2.1. táblázat).

2.7.2.1. táblázat Szociális alapszolgáltatás (forrás: KSH Csongrád megye statisztikai évkönyve 2010)

MEGNEVEZÉS	2000	2007	2008	2009	2010
Étkeztetés					
Ellátott	3 735	4 510	4 901	5 153	6 249
Ebből: térítési díjat nem fizet	759	1485	1 033	114	180
Házi segítségnyújtás					
Ellátott	2 495	2 098	1 781	2 017	2 109
Ebből: térítési díjat nem fizet	505	523	337	488	697
Teljes munkaidős gondozó	170	174	179	194	213
Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás					
Ellátott	–	792	836	773	538
Családsegítés					
Ellátott települések száma	33	52	52	53	53
Szolgálatok száma	21	42	19	20	24
A szolgáltatást igénybe vevők száma	8 173	18 686	15 616	15 058	13 401
hozott problémái, eset	..	26 409	20 324	15 616	..

Házi segítségnyújtás keretében kell gondoskodni azokról az időskorúakról, akik otthonukban önerőből nem képesek magukat ellátni, azokról a pszichiátriai betegekről, fogyatékos személyekről és szenvedélybetegekről, akik állapotukból adódóan az önálló életvitellel kapcsolatos feladataik ellátásában segítséget igényelnek, de amúgy képesek önmaguk ellátására. Ugyancsak ezen szolgáltatás keretében kell gondoskodni azokról, akik egészségi állapotuk miatt ezt igénylik, illetve bentlakásos intézményi elhelyezésre várnak.

Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás a saját otthonukban élő, egészségi állapotuk és szociális helyzetük miatt rászoruló, a segélyhívó készülék használatára képes időskorú, vagy fogyatékos személyek, illetve pszichiátriai betegek részére az önálló életvitel fenntartása mellett felmerülő krízishelyzetek elhárítása céljából nyújtott ellátás. A 2.7.f. melléklet alapján megállapítható, hogy az ellátási kötelezettség Ferencszállás, Klárafalva, Kövegy és Nagyér településeken nem teljesült, ugyanakkor Ferencszállás és Klárafalva jelzőrendszeres házi segítségnyújtást működtet a község területén.

Családsegítő szolgáltatást, mely a szociális munka eszközeinek és módszereinek alkalmazásával hozzájárul az egyének, a családok, valamint a különböző közösségek jólétéhez, fejlődéséhez, szociális környezetükhöz való alkalmazkodáshoz, Csongrád megyében 2010-ben 13 401-en vettek igénybe, mely a 2007. évi adat 71,72 százaléka. 2010-ben családsegítő szolgáltatást Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Kövegy, Magyarcsanak, Maroslele, Nagylak, Nagytölke és Pusztaszer településeken nem vettek igénybe.

A népesség idősödésével a különféle szociális ellátások megszervezésére egyre nagyobb gondot kell fordítani. A 2010-ig terjedő időszakban a **tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó otthonok** működő férőhelyeinek száma 1990-től 2010-ig 68 százalékkal emelkedett (2.7.a. melléklet).

2.7.2.1. ábra: Szociális ellátórendszer

A jelenlegi demográfiai folyamatok azt igazolják, hogy az időskorúak ellátása a jövőben még erőteljesebb szerepet fog kapni. A várankozólisták alapján kiemelten szükséges foglalkozni a megyében a **pszichiátriai ellátás és a szenvedélybetegek ellátásának hiányosságaival**. További problémát jelent, hogy Csongrád megyében tartós, bentlakást nyújtó szociális intézményi ellátás egyáltalán nem áll a rendelkezésükre, emiatt a szenvedély beteg emberek a pszichiátriai betegek otthonaiba és az idősek otthonaiba kerültek elhelyezésre, amely szakmailag nehezen feldolgozható, ráadásul sokszor jelent súlyos konfliktusforrást az ellátottak körében, valamint az ellátottak és az ott dolgozók között.

Gyermekvédelem esetén aktuális probléma a speciális ellátást igénylő gyermekek helyzete, valamint a külföldi gyermekek befogadó otthona, mely problémakör már túlnőtt a megyén és idegenrendészeti problémát is jelent.

A **Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal** nyilvántartása alapján **a megye számos (34!) településén nem működik bölcsőde**. (2.7.g. melléklet). A **megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról** szóló **2011. évi CXCI. törvény** alapján a bölcsődei ellátás keretében biztosított gyermekétkeztetésre vonatkozó személyi térítési díj mellett a fenntartó immár a bölcsődei ellátás keretében nyújtott gondozásra is megállapíthat személyi térítési díjat. A bölcsődei ellátásról elmondható, hogy magas színvonalon, jó minőségben és szabályozott módon működtetett, ugyanakkor az ellátás biztosítása, működtetése magas kiadásokkal jár. A szabályozás bevezetését többek között az önkormányzatok és más fenntartók jelenlegi anyagi helyzete indokolta. A bölcsődék állami támogatása csökkent már 2009-re és 2010-re is csökkent, így a fenntartókra a működtetés kapcsán mind nagyobb teher hárult, az intézmények fenntartási költségei ugyanakkor folyamatosan emelkedtek. A szabályozás a fenntartóra bízta annak eldöntését, hogy él-e a lehetőséggel és bevezeti-e a gondozásért kérhető személyi térítési díjat, tehát minden fenntartó maga dönthet ebben a kérdésben. A **bölcsődei férőhelyek** bővítési üteme csak részben követte a beírt gyermekek számának növekedését a KSH 2010. évi adatai alapján a beírt gyermekek száma 17 százalékkal haladta meg a bölcsődei

férőhelyek számát. A **Dél-alföldi Regionális Operatív Program** keretében **2012-ben 1,5 milliárd forint uniós forrás** felhasználására nyílik lehetőség új bölcsődei férőhelyek létrehozására és a bölcsődei ellátást nyújtó intézmények infrastrukturális fejlesztésére. Az intézkedés hatására várhatóan javulni fog a bölcsődék finanszírozásának helyzete, és kedvező hatással lehet a bölcsődei férőhelyek további bővítésére is. Csongrád megyében, a **DAOP-4.1.3/B-11 Bölcsődei ellátást nyújtó intézmények infrastrukturális fejlesztése és kapacitásának bővítése** című pályázat keretében Algyó illetve Üllés községek jutottak 34.105.267 Ft, (támogatás aránya: 95%), illetve 147.013.143 Ft, (támogatás aránya: 95%) támogatáshoz. A korábbi, bölcsődei ellátást nyújtó intézmények infrastrukturális fejlesztésére és kapacitásának bővítésére vonatkozó pályázatból megvalósuló Csongrád megyei projekteket a **2.7.h. melléklet** összegzi.

A bölcsődei ellátás alternatívájaként említhető **családi napköziben** történő ellátás során a családban nevelkedő gyermekek részére nyújtanak nem közoktatási céllal az életkoruknak megfelelő nappali felügyeletet, gondozást, nevelést, étkeztetést és foglalkoztatást. A családi napközit igénybe vehetik a bölcsődei vagy óvodai ellátásban nem részesülő gyermekek, illetve az iskolai oktatásban résztvevő gyerekek az iskola nyitvatartási idejét követően, különösen azok, akik az iskolai napközit vagy tanulószobát nem veszik igénybe. A **Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal** adatbázisa alapján 22 településen működik családi napközi (**2.7.i. melléklet**).

2.7.3. OKTATÁS

A nemzeti köznevelésről szóló, 2012. évi CXC. törvény (Nkt.) - számos változást eredményez az oktatási rendszerben. Ezek egy része már idén, más része az elkövetkező években valósul meg. A változások közül rövid távon legjelentősebb az iskolák, középiskolák nagyobb részének állami fenntartásúvá válása és az egyházi fenntartású intézmények növekvő aránya. A megyei **közoktatási intézményrendszer** jelenleg is folyamatos **átalakuláson megy keresztül**. A változások hátterében a törvényi változáson túl a csökkenő gyerekszám, és a fenntartók fokozódó pénzügyi nehézségei játszottak és játszanak szerepet.

Az **óvodai ellátás** egyidejűleg képes segíteni a szülők munkavállalását és a kisgyermek – különösen a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek – szocializációját. A megye óvodáiba a **Csongrád Megyei Közoktatási Fejlesztési Terv, Csongrád megye településeinek működő nevelési-oktatási intézmények 2012. évi jegyzéke**³³ alapján összesen 13.586 kisgyermeket irattak be, az elmúlt 10 évben közel 1.000 fővel csökkent az óvodások száma.

2.7.3.1. táblázat Csongrád megyei óvodák főbb adatai (forrás: (TeIR)|KSH-TSTAR)

MEGNEVEZÉS	ÓVODAI GYERMEKCSOPORTOK SZÁMA	ÓVODÁBA BEÍRT GYERMEKEK SZÁMA	ÓVODAI FELADATELLÁTÁSI HELYEK SZÁMA	ÓVODAI FÉRŐHELYEK SZÁMA	ÓVODAPEDAGÓGUSOK SZÁMA
Csongrádi	34	745	11	882	71
Hódmezővásárhelyi	83	1882	24	2060	175
Kisteleki	22	526	7	570	43
Makói	72	1594	25	1898	148
Mórahalomi	34	817	9	820	66
Szegedi	289	6909	78	6930	608
Szentesi	60	1253	19	1508	123
Összesen	594	13726	173	14668	1234

A férőhelyek száma 2010-ben 14.668. Az **óvodai feladatellátási helyek** száma 2010-ben 174 db, két településen nem található óvoda (Kövegy, Óföldsétek). Az országos tendenciával megegyezően az óvodás gyermekek száma a megyében 2010-ben 2,44 százalékkal meghaladja a 2009. évi. Az **óvodai férőhely kihasználtság** a megyében 2010-ben 93,58 százalékos (**2.7.3.1. táblázat**).

³³ 2-36/2012. (VIII.27.) Kormány megbízotti rendelkezés 1. sz. melléklete

2.7.3.2. táblázat Óvodába beírt gyermekek száma a települések jogállása alapján 2009-2010 (forrás: (TeIR)|KSH-TSTAR)

MEGNEVEZÉS	ÓVODÁBA BEÍRT GYERMEKEK SZÁMA 2009	ÓVODÁBA BEÍRT GYERMEKEK SZÁMA 2010
Község	3280	3255
Megyei jogú város	6994	7238
Város	3125	3233
Összesen	13399	13726

Az óvodába beírt gyermekek száma 2010-ben a megyei jogú városokban és városokban nőtt, míg a községekben az óvodás gyermekek száma csökkent 2009-hez viszonyítva, ami elsősorban azt jelenti, hogy a kistelepüléseken jelentősebb mértékű a gyermekek számának csökkenése, mint a nagyvárosokban (2.7.3.2. táblázat).

Csongrád megye településein működő nevelési-oktatási intézmények 2012. évi jegyzékében található 161 óvoda **fenntartók** szerint a következőképpen oszlik meg: 93 óvoda települési önkormányzati, 5 kormányhivatali, 1 egyetemi, 24 egyházi, 1 alapítványi, 11 többcélú kistérségi társulási és 26 intézményfenntartó társulási fenntartású (2.7.j. melléklet). A megyében az **általános iskolások száma** a demográfiai folyamatoknak megfelelően csökkenő; 2010-ben 7 település nem rendelkezett általános iskolai feladatellátási hellyel (Eperjes, Ferencszállás, Klárafalva, Kövegy, Nagylak, Nagytőke, Óföldsétek), míg 2001-ben még csak két településről mondhattuk el ugyanezt (Kövegy, Nagytőke). Ezek a települések a Szentesi kistérség északi és keleti peremén, valamint a Makói kistérségben, tehát mind a Tiszántúlon található.

Alapfokú oktatás jelenleg 127 intézményben folyik. Az általános iskolai tanulók **fenntartók szerinti** megoszlása tekintetében az óvodai feladatellátáshoz közel hasonló képet kapunk (52 települési önkormányzati, 5 kormányhivatali, 3 egyetemi, 29 egyházi, 3 alapítványi, 14 többcélú kistérségi társulási és 21 intézményfenntartó társulási fenntartású). A tanulólétszám (30.872 tanuló) a megyei jogú városok és a többi települési önkormányzat között 48 és 52 százalékban oszlik meg.

A **középfokú oktatási intézményekben** tanulók száma a képzési idő meghosszabbodása miatt a csökkenő gyermeklétszám ellenére sem változott számottevően az elmúlt évtized végéig (2.7.3.3. táblázat). 2010-re azonban már ezekben az iskolákban is tapasztalható a gyermeklétszám visszaesése. A szakiskolások aránya nő, a gimnazistáké stagnál, míg a szakközépiskolák népszerűsége kismértékben tovább csökkent, bár még ma is ezt az iskolatípust választják legtöbben.

Csongrád megye településein működő nevelési-oktatási intézmények 2012. évi jegyzéke alapján a gimnáziumi tanulók száma 8.212 fő, a szakközépiskolai tanulóké 13.810 fő, a szakiskolai tanulók pedig 4.723-an vannak (2.7.j. melléklet). A Csongrád megyei **gimnáziumok** több mint fele települési önkormányzati és kormányhivatali fenntartású. A gimnáziumok 66 százaléka a megyei jogú városokba koncentrálódik, Mórahalom kivételével minden kistérségi központban található gimnázium (2.7.j. melléklet).

Csongrád megye településein működő nevelési-oktatási intézmények 2012. évi jegyzékében található 37 **szakközépiskola** a **fenntartók** szerint a következőképpen oszlik meg: 20 települési önkormányzati, 11 kormányhivatali, 1 egyetemi, 3 egyházi, 1 minisztériumi és 26 intézményfenntartó társulási fenntartású (2.7.j. melléklet).

Csongrád megyében általános iskolai **felntőttoktatásban** 15 fő, gimnáziumi felntőttoktatásban 396 fő, szakközépiskolai felntőttoktatásban pedig 461 fő vesz részt.

Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló az a gyermek, tanuló, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos vagy pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott. Csongrád megyében jelenleg 2.580

2.7.3.4. ábra: Oktatási rendszer

az integrált sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók száma, a szegregáltan ellátott sajátos nevelési igényű gyermekek és tanulók száma pedig 847 fő.

Szakképzés keretében a szakiskolákban és speciális szakiskolákban 2010-ben 1.240 tanuló tett sikeres szakmai vizsgát. Közülük 1.058 fő (85,3%) első szakképzettségét szerezte meg. A szakmák iránti érdeklődést mutatja, hogy a vizsgázók kétharmada 6 szakmacsoportba – 10%-os részarányt megközelítő, ill. meghaladó – sorolható. 15,6% a mezőgazdaság, 14,4% a vendéglátás, idegenforgalom, 13,9% a gépészet, 12,8% az építőipari és 11,4% a kereskedelem- marketing, üzleti adminisztráció és 8,0% a közlekedés szakmacsoportból választott szakmát. A vizsgázók egyharmada 10 szakmacsoport közötti oszlik meg.

2.7.3.3. táblázat Oktatás (forrás: KSH Csongrád megye statisztikai évkönyve 2010)

ÉV	ÓVODAI FÉRŐHELY	ÓVODÁS GYERMEKEK SZÁMA	ÁLTALÁNOS ISKOLAI FELADATELLÁTÁSI HELYEK SZÁMA	NAPPALI TAGOZATOS ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓ	NAPPALI TAGOZATOS KÖZÉPISKOLAI TANULÓ	FELSŐFOKÚ ALAP- ÉS MESTERKÉPZÉSBEN RÉSZT VEVŐ HALLGATÓ*	EBBŐL: NAPPALI TAGOZATON
2001	15 405	14 504	136	38 981	19 491	24 943	15 224
2002	15 516	13 899	130	38 289	19 636	26 547	16 021
2003	15 134	13 385	129	37 493	20 651	27 003	16 855
2004	14 992	13 569	126	36 139	20 975	28 117	17 103
2005	14 665	13 515	126	34 760	21 201	28 354	17 640
2006	14 482	13 579	127	33 289	21 106	27 336	18 434
2007	14 095	13 257	116	32 503	20 803	26 333	19 136
2008	14 091	13 472	115	31 625	20 818	25 212	19 077
2009	14 632	13 399	114	30 734	20 624	24 456	18 837
2010	14 668	13 726	115	30 097	20 134	24 111	18 726

Térségi szinten a szakképzés összehangolása és a munkaerő-piaci igényekhez igazítása érdekében 2008-ban öt – Csongrád megye, Szeged, Hódmezővásárhely, Mórahalom és a békés megyei Orosháza – önkormányzatai, továbbá a Szegedi Tudományegyetem, és végül a Szinergia Oktatást Támogató Alapítvány és Hansági Ferenc Oktatási Alapítvány létrehozta az 1000 Mester Szakképzés-szervezési Nonprofit Kiemelten Közhasznú Kft-t (TISZK), mely a térség képzési kínálatát volt hivatva megújítani. **A szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVIII. törvény azonban néhány éve kialakított rendszert újra átalakítja, a fejlesztési és képzési bizottságok - igazodva a megyei közigazgatás-szervezés megyei struktúrájához és a kormányhivatalok működéséhez - a jövőben az eddigi regionális szint helyett megyei szinten szerveződnek.** Az állam vagy az európai források által támogatott iskolai rendszerű és iskolarendszeren kívüli, a szakképzést érintő fejlesztési és beiskolázási irányok és arányok meghatározása a bizottságok javaslatételén fog alapulni. A megyei bizottságok javaslatait az állami szakképzési és felnőttképzési bizottság alakítja egységes döntési javaslatná, amelyet a Kormány fog rendeleti úton végleges döntésként jóváhagyni.

Csongrád megye szerepe meghatározó az ország felsőoktatásában. A felsőfokú hallgatók közül minden 13. (közel 28 ezer fő) a két Csongrád megyei székhelyű felsőoktatási intézmény – az állami fenntartású **Szegedi Tudományegyetem** (SZTE), illetve az egyházi fenntartású **Gál Ferenc Szegedi Hittudományi Főiskola** hallgatója.

Az **SZTE** tizenkét kara széles képzési palettát kínál: Állam- és Jogtudományi, Bölcsész tudományi, Természettudományi és Informatikai, Gazdaságtudományi, Általános Orvostudományi, Gyógyszertudományi, Egészségtudományi és Szociális Képzési, Juhász Gyula Pedagógusképző, Mezőgazdasági (hódmezővásárhelyi központtal), Mérnöki, Zeneművészeti illetve Fogorvostudományi Kar. A Szegedi Tudományegyetemen tanuló közel 27 ezer egyetemi hallgató 88 alapképzési szak, 117 mesterszak, 4 osztatlan képzés, 59 szakirányú továbbképzés, ill. kiegészítő képzés közül választhat. Harminchárom akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés és 19 doktori iskola működik. A Szegedi Tudományegyetemen folyó magas szintű oktató és tudományos kutató munka alapját az intézményeiben tevékenykedő 2.149 fő oktató képezi, akik közül 19 akadémikus, 114 akadémiai doktor és 643 PhD fokozattal rendelkezik.³⁴

A **felsőoktatás** jelentős átalakuláson ment keresztül a bolognai rendszer bevezetését követően. A felsőoktatásban a hallgatók számának növekedése az elmúlt évtized második felében megállt, azóta kisebb ingadozásoktól eltekintve

³⁴ Forrás: Szegedi Tudományegyetem honlapja, www.u-szeged.hu

stagnál. Megállapítható, hogy a felsőoktatás expanziójának lelassulása a jelentkezők számának 2005 és 2008 között tapasztalható jelentős mértékű visszaeséséből adódik (2.7.3.3. táblázat). A **felsőoktatásban végzettek száma** ugyanakkor kisebb ütemben emelkedett, mint a felvetteké, ennek egyik oka a diplomaszerzéshez szükséges nyelvvizsga hiánya, de lehet külföldi egyetemre távozás, vagy éppen ellenkezőleg, az egyetemmel járó növekvő költségek finanszírozhatatlansága a családok által. A felsőoktatás képzési területek szerinti szerkezete is változott az elmúlt években, a műszaki, a természettudományi, az egészségügyi területek és a szolgáltatás súlya erősödött, miközben a tanár- és az agrárképzés csökkent. Ma újra élesen napirenden van a kérdés, hogy sikerül-e megteremteni az összhangot a képzés-szerkezet és a munkaerő-piaci kereslet között.

2.7.4. SPORT

Csongrád megyére is jellemző országos tendencia a népesség rossz egészségi állapota, amit a stressz mellett a helytelen táplálkozás, a káros szenvedélyek elterjedése, és nem utolsósorban a lakosság nagyobbik hányadára jellemző mozgásszegény életmód okoz. A felnőtt népesség alacsony hányada (mindössze 9 %-a) sportol minimum heti 2 alkalommal, 30 perc/alkalom időtartamban. Mindössze 16 % akkor is, ha ennél kevesebb sportolást veszünk alapul. 84 % egyáltalán nem sportol, de közülük legalább 38 % szeretne sportolni. Szomorú tény az is, hogy már a fiatalok körében is alacsony a rendszeresen sportolók aránya.

Örvendetes a mindennapos testmozgás kötelezettségének megteremtése, ugyanakkor a személyi és tárgyi feltételek sok esetben nem felelnek meg a kívánatos szintnek. A **nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény** (Nkt.) 27. § (11) bekezdése szerinti **mindennapos testnevelést** az iskolai nevelés-oktatás első, ötödik, kilencedik évfolyamán 2012. szeptember 1-jétől kezdődően felmenő rendszerben kell megszervezni. A törvénnyel összefüggésben érdemes vizsgálni a megyei **oktatási intézmények tornateremmel való ellátottságát**. A KSH adatai alapján 2010-ben a tornateremmel, tornaszobával ellátott közoktatási intézmények száma 75 darab, a tornatermek, tornaszobák száma pedig ezen intézményekben 262 darab (2.7.k. melléklet). A létesítményhelyzet tehát mennyiségi szinten mindenütt megoldott úgy a tornatermek, mint a szabadtéri lehetőségek tekintetében. A termek mérete azonban legtöbb helyen kicsi, a szabadtéri pályák egy része elavult, balesetveszélyes. Bár az utóbbi években pályázati alapon új tornatermek is épültek (pl.: Kistelek) és több tornaterem került felújításra, korszerűsítésre (Hódmezővásárhely, Tiszasziget, Kiszombor), még messze nem kielégítő a létesítmények általános minőségi színvonala. A sportlétesítmények felszereltsége alapszinten megfelelő, de nagyon sok helyen az eszközök régiek, elavultak.

A tanórán kívüli **diáksport** szervezéséről Csongrád megyében 8 diáksport bizottság és a szövetségük gondoskodik. A megye területén 116 iskolai sportkör és 3 Diáksport Egyesület működik. A diáksport mozgalom problémája, hogy elsősorban az egyébként is igazolt sportolóokra terjed ki (pl. a diákolimpiai rendszer), így a diákság csupán 5-7%-át éri el, holott szükséges lenne a fiatal korosztály körében sokkal szélesebb körben terjeszteni a szervezett keretek között végzett rendszeres testmozgást, tehát lényegében a diák szabadidősport megteremtését.

A központi források jelentős csökkenése a **szabadidősport** terén erősen érezteti negatív hatását. A megyében ugyan mennyiségi értelemben kielégítő szabadidősport kínálat, de a rendszeresen és öntevékenyen sportolók száma mégis alacsony. A lakosság számára használható pályák, termek, egyéb létesítmények száma kevés, és bérleti díjuk túl magas.

A magyarországi sport **versenysport** központú, az állami támogatások jelentős része itt összpontosul. A megye sportolói legutóbb eredményesen szerepeltek a Londoni Olimpián és a Paralimpián is (kajak-kenu, kézilabda, női-férfi vízilabda, súlyemelés, atlétika). **A megye leginkább az evezősportjáról ismert, a szegedi olimpiai felkészítő pálya nemzetközi vonzerővel bír.** Bízható a **Szentésre tervezett fedett uszoda előkészítése, a hódmezővásárhelyi uszoda** pedig beépült a magyar úszósport vérkeringésébe. Várható, hogy a junior úszó EB (2015) hatására a nemzetközi érdeklődés is megnövekszik iránta.

A versenysportnak keretet adó sportszervezetek működési kiadásainak fedezéséhez a helyi önkormányzatok jelentős mértékben – sokszor erőn felül – járulnak hozzá. Költségvetésüket pályázati bevételekkel, alapítványi támogatással, nevezési díjak szedésével, stb. egészítik ki. Az SE-k zöme nem rendelkezik saját létesítménnyel. Az alaptevékenység – edzések, versenyek – végzéséhez szükséges szabadtéri és fedett létesítmények döntően a helyi önkormányzatok tulaj-

donát képezik, melyeket a sportegyesületek térítés ellenében, illetve térítésmentesen használják. Az SE-k tulajdonában, illetve kezelésében lévő létesítmények üzemeltetési költségeihez szintén a helyi önkormányzatok nyújtanak anyagi segítséget. Szegeden hiányzik megfelelő színvonalú uszoda, sportcsarnok, labdarúgó pálya. Az **utánpótlás** nevelés területén sajnos a legtöbb sportegyesületben az erre a célra juttatott önkormányzati támogatás és az egyesület saját erőforrásai - az 5 kiemelt látványsportág (TAO) kivételével - együttesen sem tudják biztosítani a szakterület fejlődését, legfeljebb szinten tartását.

2.7.5. EGYÉB INTÉZMÉNYEK, KÖZSZOLGÁLTATÁSOK RENDSZERE

A megye **kulturális és szabadidős intézményekkel való ellátottságát** a 2.2. Épített környezet és a kulturális örökség védelme valamint a 2.4. Társadalom fejezet mutatja be. E fejezetben a továbbiakban a postai és igazgatási intézmények rendszerét vizsgáljuk.

Postai szolgáltatás

A Magyar Posta Zrt. hivatalos honlapján (www.posta.hu) található adatok alapján elmondható, hogy Csongrád megye 60 települése közül 4 településen – nevezetesen Klárafalván, Kövegyen, Makón, Nagytőkén és Óföldsékon (mind a Makói kistérségben) – nem biztosított a **postai szolgáltatás** a lakosság számára. Kizárólag postapartneri szolgáltatás működik Ambrózfalva, Csanádalberti és Újszentiván településeken. A kistérségi központok közül Csongrádon 3, Hódmezővásárhelyen 6 (5 posta és 1 postapartner), Kisteleken 1, Makón 2, Szegeden 21 (20 posta és 1 postapartner), Szentesen pedig 1 posta üzemel. A e-közigazgatás, e-ügyintézés és az internet általános terjedése hatására a postai szolgáltatás szerepe csökken, de az idős és alacsonyan képzett lakossági rétegek számára még jó ideig szükség lesz rá.

A közigazgatási rendszer alapvető átalakuláson megy keresztül. Az átalakítás első ütemeként 2011. január 1. napján megkezdték működésüket a fővárosi, megyei **kormányhivatalok, így a megyeszékhelyen lévő Csongrád Megyei Kormányhivatal.**

A **Csongrád Megyei Kormányhivatal szakigazgatási szervei** az alábbi településeken működnek:

- Egészségbiztosítási Pénztári Szakigazgatási Szerv (Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Csongrád, Makó, Mórahalom)
- Élelmiszerlánc-biztonsági és Állategészségügyi Igazgatóság (Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Makó, Csongrád)
- Építésügyi Hivatal (Szeged)
- Fogyasztóvédelmi Felügyelőség (Szeged)
- Földhivatal (Szeged, Mórahalom, Makó, Hódmezővásárhely, Szentes, Csongrád)
- Földművelésügyi Igazgatóság (Szeged, Mórahalom, Kistelek, Csongrád, Szentes, Hódmezővásárhely, Makó)
- Igazságügyi Szolgálat (Szeged)
- Közlekedési Felügyelőség (Szeged)
- Kulturális Örökségvédelmi Iroda (Szeged, Békéscsaba, Kecskemét, Szolnok, Budapest)
- Mérésügyi és Műszaki Biztonsági Hatóság (Szeged, Békéscsaba, Kecskemét)
- Munkaügyi Központ (Szeged, Csongrád, Hódmezővásárhely, Kistelek, Makó, Mórahalom, Szentes)
- Munkavédelmi és Munkaügyi Szakigazgatási Szerv (Szeged)
- Népegészségügyi Szakigazgatási Szerv (Szeged, Hódmezővásárhely, Makó, Szentes)
- Növény-és Talajvédelmi Igazgatóság (Szeged)
- Nyugdíjbiztosítási Igazgatóság (Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Makó, Mórahalom)
- Szociális és Gyámhivatal (Szeged)

2011. január 3-án az ország **29 pontján** megnyíltak a kormányhivatalok integrált ügyfélszolgálati irodái, a **Kormányhivatalok, amelyeknek feladata** az államigazgatási ügyekben történő teljes körű tájékoztatás nyújtása az ügyfelek részére. Csongrád megyében Szegeden, a Megyeháza földszintjén (Rákóczi tér 1.) és Hódmezővásárhelyen, a Városházán (Kossuth tér 1.) működik kormányablak.

2013. január 1-től 175 vidéki járási hivatal és 23 fővárosi kerületi hivatal kezdi meg működését, kialakulnak a **kormányhivatalok járási kirendeltségei. Csongrád megyében hét járási központ lesz**, a jelenlegi kistérségi központok helyén. Az új szervezet átveszi az önkormányzatoktól a törvény által eddig hozzájuk rendelt állami hatásköröket az

ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételekkel együtt, de a járási kormányhivatalhoz fognak tartozni a megyei kormányhivatalok területi szervei is. A járási központok kijelölésénél a fő rendezőelv az volt, hogy senkinek ne kelljen 30 kilométernél többet utaznia a hivatalos ügyek intézése miatt, és lehetőleg mindent egy helyen meg lehessen megoldani. Az állami feladatok fokozatosan fognak átkerülni a járási hivatalokba. A feladat nagyságrendjét az jellemzi leginkább, hogy a jegyzőktől átkerülő hatáskörökkel közel ötmillió államigazgatási ügy intézését veszik át a járási kormányhivatalok. Ezek az okmányirodai ügyek, a gyermekvédelmi és gyámügyek, valamint egyes szociális, környezetvédelmi, és természetvédelmi feladatok. Ezzel együtt a járási kormányhivatalokhoz tartoznak majd például a földhivatalok, a munkaügyi kirendeltségek, a népegészségügyi intézetek, az állategészségügyi, az élelmiszer-ellenőrző és az építésügyi hivatalok járási irodái is. 2013. végére a **járási székhelyeken is létrejönnek a Kormányablakok**. Célkitűzés, hogy az egyablakos ügyintézés lehetősége minél több állampolgár életét könnyítse meg, ezért **folyamatosan bővül** nemcsak az ügykörök, hanem a Kormányablakok helyszíneinek száma is.

A közigazgatás racionalizálása kétségtelenül elengedhetetlen volt, ugyanakkor közvetlen és továbbgyűrűző hatásaival is szembe kell nézni: **a kisebb településekről további – képzettek foglalkoztatását igénylő és a helyi átlagnál valamivel jobb keresetet biztosító – munkahelyek tűnnek el.**

A települési önkormányzatok feladata – a helyi önkormányzatokról szóló – többször módosított – 1990. évi LXV. törvény alapján – az alapfokú szociális ellátás, az óvodai és egészségügyi alapszolgáltatások mellett a **településfejlesztéssel, rendezéssel és üzemeltetéssel, köztisztasággal és közegészségüggyel, közbiztonsággal kapcsolatos feladatok, a kommunális és közmű-infrastruktúra, a települési környezet, az intézményellátás infrastrukturális hátterének biztosítása**. A települési önkormányzatok lehetőségeikhez mérten vállalnak többletfeladatokat a lakosság **szellemi, kulturális, közösségi élet iránti igényeinek kielégítésében, a lakhatás feltételeinek megteremtésében és a vállalkozási környezet alakításában**. Garanciális jelentősége van annak, hogy a törvény meghatározza a helyi közszolgáltatásoknak azt a körét, amelyről minden települési önkormányzat köteles gondoskodni [8. § (4) bek.]. A többletfeladatok finanszírozási hátterét jórészt **az adóbevételek biztosítják**, így azok a települések tudnak ilyeneket felvállalni, ahol ezen adóbevételek kritikus tömege a lakosság terhelése nélkül biztosítható (gazdasági és idegenforgalmi központok). **Mivel a többletfeladatok felvállalása a településeket a vállalkozások, az idegenforgalom és a tehetősebb lakosság számára vonzóbbá teszi, kialakult egy olyan spirál, amiben a vonzó települések még vonzóbbá, a kevésbé vonzó települések még kevésbé vonzóvá válnak, a települések közötti különbségek fokozódnak.**

2.8. TELEPÜLÉSEK JELLEMZŐ LAKÁSVISZONYAI

A lakáspolitikát a rendszerváltás óta a magyarországi politika mostohagyereke. A rendszerváltás súlyos hibáira továbbiak halmozódtak (bérlakás-állomány hiánya, lakásállomány rossz műszaki állapota, magas üzemeltetési költségei, kislakások magas és egyre növekvő aránya, alacsony intenzitású, magas településüzemeltetési költségű városi lakóterületek magas aránya stb). A lakáspolitikát hiányának egyik indikátora a hozzáférhető adatforrások rendkívüli szűkösége. Az elmúlt húsz év eredményeként kialakult lakásállományról és a lakásvizonyokról csak a 2011. évi népszámlálás eredményeinek ismeretében kaphatunk részletes képet, így e munkarész jövőre kiegészítésre szorul.

2.8.1. táblázat Lakásállomány 2001-2010 (forrás: TeIR|KSH-TSTAR)

KISTÉRSÉG	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Csongrádi	11 440	11 465	11 487	11 500	11 512	11 544	11 556	11 526	11 603	11 603
Hódmezővásárhelyi	24 013	24 057	24 171	24 217	24 230	24 329	24 397	24 451	24 505	24 539
Kistéleki	8 805	8 824	8 848	8 860	8 883	8 892	8 914	8 932	8 947	8 960
Makói	22 367	22 395	22 409	22 428	22 450	22 468	22 533	22 557	22 571	22 589
Mórahalomi	11 998	12 037	12 079	12 127	12 177	12 235	12 323	12 447	12 553	12 599
Szegedi	85 118	85 537	86 208	87 117	88 129	89 076	89 799	90 719	91 745	92 390
Szentesi	18 380	18389	18390	18 417	18 429	18 443	18 457	18 481	18 536	18 624
Összesen	182 121	182 704	183 592	184 666	185 810	186 987	187 979	189 113	190 460	191 304

A **lakásállomány növekedése** – a KSH 2001. február 1. és 2011. október 1. adatait figyelembe véve – a Dél-alföldi és Észak-magyarországi régióban volt a legszerényebb. A Dél-alföldi régió belül a legnagyobb növekedést Csongrád megyében (6,2 százalék) figyelhetjük meg (2.8.2. táblázat). A lakásállomány egyharmada Közép-Magyarországon talál-

ható, minden ötödik lakás Budapesten, és minden tizedik Pest megyében van.³⁵ A lakásvizonyok tekintetében a megyén belül is jelentős differenciálódás figyelhető meg a kistérségi adatok figyelembevételével (2.8.1. táblázat).

Csongrád megyében a 2001-et követő időszakban a lakásépítés intenzív növekedése, majd stagnálása után az építést ösztönző kedvezmények megszűnése és a gazdasági válság hatására 2010-re az **épített lakások száma** jelentős mértékben lecsökkent. Ez alól kivétel a Szentesi kistérség, ahol a lakásépítés a 2005-ös visszaesést követően folyamatos növekedést mutat (2.8.3. táblázat).

2.8.2. táblázat A lakásállomány változása (forrás: KSH 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 1. Előzetes adatok)

RÉGIÓ, MEGYE, FŐVÁROS	2001. FEBRUÁR 1.	2011. OKTÓBER 1.	A 2011. ÉVI LAKÁSÁLLOMÁNY A 2001. ÉVI SZÁZALÉKÁBAN
Budapest	820 977	903 221	110,0
Pest	393 526	471 369	119,8
Közép-Magyarország együtt	1 214 503	1 374 590	113,2
Hajdú-Bihar	212 063	229 907	108,4
Jász-Nagykun-Szolnok	168 049	172 234	102,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	207 838	217 988	104,9
Észak-Alföld együtt	587 950	620 129	105,5
Bács-Kiskun	230 007	239 076	103,9
Békés	164 924	166 565	101,0
Csongrád	181 897	193 097	106,2
Dél-Alföld együtt	576 828	598 738	103,8
Ország összesen	4 064 653	4 382 894	107,8

2.8.3. táblázat Épített lakások száma (üdülők nélkül) 2001-2010 (forrás: TeIR | KSH-TSTAR)

KISTÉRSÉG	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Csongrádi	29	24	24	23	18	34	12	6	78	3
Hódmezővásárhelyi	68	55	125	70	56	113	83	78	71	42
Kistéleki	27	23	25	24	28	20	34	32	18	13
Makói	64	45	61	36	46	36	74	32	21	20
Mórahalomi	41	42	43	49	50	60	88	124	107	47
Szegedi	310	467	835	977	1 091	1 002	768	956	1 099	679
Szentesi	38	24	27	42	17	24	24	34	68	96
Összesen	577	680	1140	1221	1 306	1 289	1 083	1262	1 462	900

2.8.4. táblázat A lakásállomány alapterület szerint, 2011 (forrás: KSH 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 1. Előzetes adatok)

RÉGIÓ, MEGYE	-39	40-59	60-79	80-99	100-119	120-	ÖSSZESEN
m ²							
Ország összesen	359 506	1 158 396	981 389	873 187	552 129	458 287	4 382 894
Dél-Alföld	28 706	129 327	142 791	149 689	87 497	60 728	598 738
Bács-Kiskun	13 140	46 529	56 557	61 245	36 234	25 371	239 076
Békés	4 338	32 708	39 901	46 296	26 823	16 499	166 565
Csongrád	11 228	50 090	46 333	42 148	24 440	18 858	193 097
%							
Ország összesen	8,2	26,4	22,4	19,9	12,6	10,5	100,0
Dél-Alföld	4,8	21,6	23,8	25,0	14,6	10,1	100,0
Bács-Kiskun	5,5	19,5	23,7	25,6	15,2	10,6	100,0
Békés	2,6	19,6	24,0	27,8	16,1	9,9	100,0
Csongrád	5,8	25,9	24,0	21,8	12,7	9,8	100,0

2010-ben az épített lakások 75 százaléka a Szegedi kistérségre koncentrálódik, a Szegedi kistérségben épített lakások számának 88 százaléka pedig Szegedre (596 db), Szentes pedig az épített lakások egytizedét képviseli a megyében. Csongrád megye településeinek közel felében (43%) nem építettek lakást 2010-ben (2.8.a. melléklet). A KSH 2011. évi népszámlásra vonatkozó előzetes adatai alapján a **lakások alapterületét** tekintve elmondható, hogy Csongrád megyében a 40 és 79 m² alapterület közötti lakások száma a teljes lakásállomány felét (49,9%) teszi ki, a 60 m²-nél kisebb lakások aránya meghaladja a 30 %-ot (2.8.4. táblázat).

³⁵ Forrás: KSH 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 1. Előzetes adatok

2.9. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ADOTTSÁGOK

2.9.1. TELEPÜLÉSHIERARCHIA

Csongrád megye településrendszere – a markánsan eltérő tájtypusok és a történelem hektikuságát tükröző területi folyamatok eredményeként – **népesség, kiterjedés és az egyes települések szerkezete szempontjából** is meglehetősen változatos:

- egyrészt a Tisza és a Maros árterének magaslatain létrejött települések. (pl. Szeged, Sándorfalva, Mindszent, Kiszombor);
- másrészt a Duna-Tisza-közi Homokhátságon létrejött, nagy sűrűségű homokhátsági tanyás, nagyjából Szeged és Csongrád egykori óriási határából kivált puszták nagy népességű települései (pl. Mórahalom, Kistelek, Szatymaz, Zsombó);
- harmadrészt a Tiszántúlon, az ártér peremén létrejött hatalmas határú, ún. „feketeföldi” tanyás mezővárosok és egykori majorjaikból, tanyaközpontjaikból létrejött települések (pl. Sentes, Hódmezővásárhely, Makó, Eperjes, Székkutas).
- negyedrészt a különféle tájtypusok peremén fekvő, így több tájtypus sajátosságaival is markánsan rendelkező nagyhatarú települések, köztük az egykori mezőváros, Csongrád alkotják a **formagazdag településrendszert**.

Csongrád megye 60 településsel rendelkezik, közöttük **Szeged**, 170 ezer lakosával (2012. január 1-i KSH adat), **az ország harmadik legnépesebb városa** a Főváros és Debrecen után. Európai összehasonlításban azonban inkább „kisközépvárosnak” számít (középvárosok a 200-500 ezer lakosúak, míg az európai léptékben is nagyváros 1 millió lakos fölött kezdődik).

2.9.1.1. táblázat Nagyvárosok Szeged társaságában

VÁROSOK	NÉPESÉG (FŐ)	TÁVOLSÁG SZEGEDTŐL
SZEGED	170 ezer	—
BUDAPEST	1,7 millió	160 km
BELGRÁD	1,2 millió	200 km
DEBRECEN	208 ezer	200 km
NAGYVÁRAD	207 ezer	180 km
TEMESVÁR	312 ezer	140 km
ÚJVIDÉK	222 ezer	130 km
ARAD	173 ezer	90 km
SZABADKA	97 ezer	40 km

Hódmezővásárhely, népességét tekintve az ország városai között 2012 január 1-én a 23. helyen állt, európai városhálózati elemzések viszont az ekkora városokat kifejezetten kisvárosként tartják nyilván (50 ezer lakost el nem érő népességű városok). Hazai összehasonlításban népessége alapján erős középvárosnak számít: 2012-ben az országban mindössze 20 város népessége haladja meg a 40 ezer főt. Noha a **régió negyedik legnagyobb városa** a három megyeszékhely után, központfunkcióinak sokfélesége alapján inkább a 30-40 ezer lakosú városokkal mutat párhuzamosságot (a régió belül különösen Baja (Bács-Kiskun megye) rendelkezik jelentős, Hódmezővásárhellyel versenyképes központoszereppel. 30-40 ezer lakosú város nincs a megyében, a régióban Baján kívül még Gyula tartozik ebbe a csoportba.

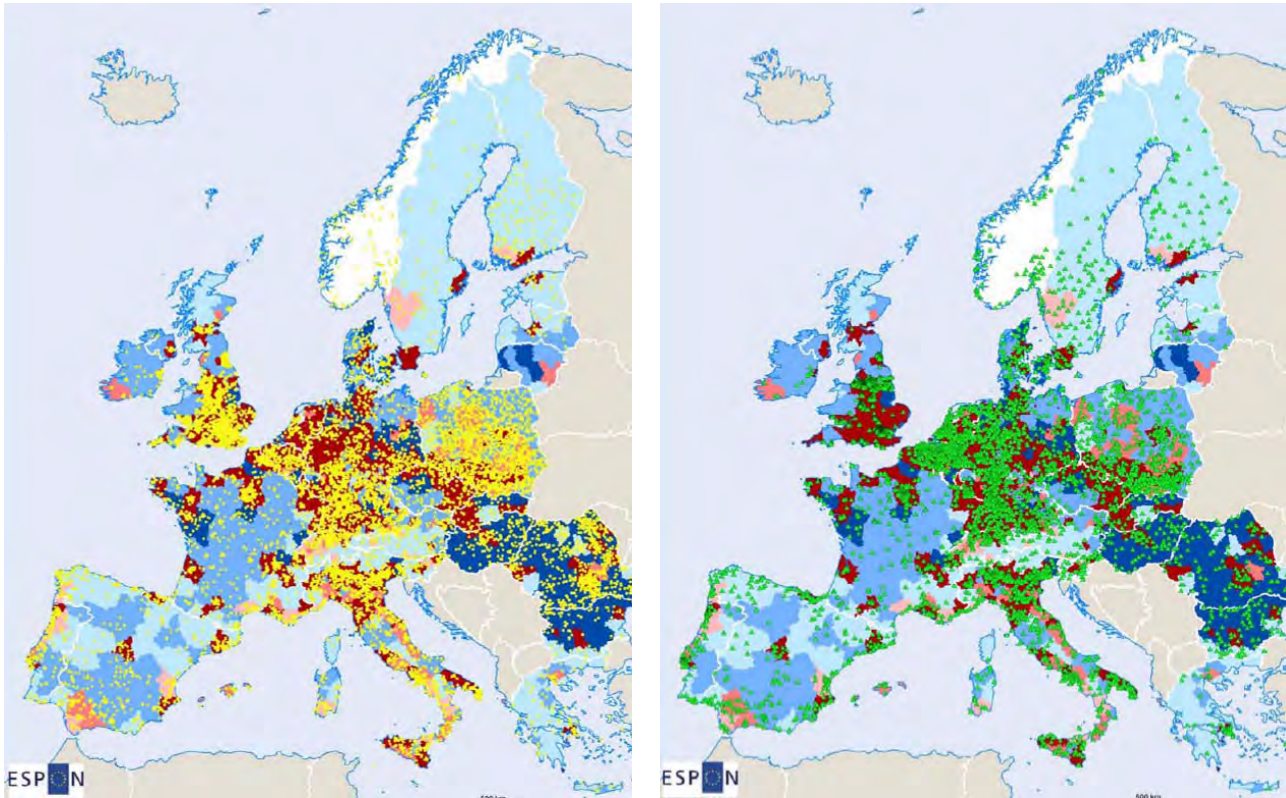
A megye két városa, **Sentes és Makó** tartozik a 22 hazai „kisközépvárosok” (20-30 ezer lakos) közé 2012. január 1-i adatok szerint, a régióban Orosháza, Kiskunfélegyháza és Kiskunhalas mellett. Ez az 5 kisváros egymáshoz viszonylag közel, a régió középső térségében helyezkedik el.

Csongrád a nyolcvan 10-20 ezer lakosú hazai kisváros között népessége alapján jelenleg a 15. helyen áll, évről évre romló pozícióval (nem csupán rohamosan csökkenő népessége okán, de azért is, mert e város csoport harmada a növekvő népességű Közép-Magyarországi régióban található). A régió 7 ilyen kisvárossal rendelkezik, köztük, központi szerepeit tekintve legerősebb Szarvas, de a szomszédos Jász-Nagykun-Szolnok megye (Dél-Alföldi régió) megyehatár közeli városa, Mezőtúr szintén romló relatív pozíciója ellenére is erősebb Csongrádnál. E városok egymáshoz és a náluk valamivel nagyobb városokhoz is közel fekszenek, ugyanazon térben próbálják helyüket, szerepüket megtalálni, egyelőre inkább rivalizálva, mint kooperálva.

A városiasság kritériumaként általában a 10 ezer fős népességet szokták meghatározni, ez azonban csak elméleti határnak tekinthető, ami inkább mindennapi tapasztalaton, mint tudományosan alátámasztható tényeken alapul. Az új önkormányzati törvény a várossá válás feltételeként 5 ezer főt határoz meg. A Budapesti agglomeráció területén szá-

mos 10 ezer főnél jóval népesebb településén kevesebb városi funkció koncentrálódik, mint például **a központi szerepek tekintetében erősödő Mórahalom vagy az M5-ös autópálya fekvése miatt kedvezőbb helyzetbe került Kistelek** területén. A **10 ezer főnél kisebb városok** adják az ország városhálózatának derékhatát: 2012. január 1-én a **328 város közel 60%-a** tartozott ebbe a kategóriába. Csongrád megyében ez az arány csak kismértékben kedvezőbb: a városok felében a népesség nagysága itt sem éri el a 10 ezer főt.

A megye sűrű kisváros-hálózata sem országos, sem európai összehasonlításban nem számít unikumnak: az európai unió több országában vannak olyan régiók, ahol a településhálózatot kisvárosok sűrű hálózata alkotja. Magyarországon belül a 10 ezer fős népességet meghaladó nagyságú városok hasonló sűrűsége viszont kifejezetten az alföldi településhálózat sajátossága.

2.9.1.1. ábra 5-10 ezer lakosú (balra) és a 10-20 ezer lakosú városok (jobbra) Európában (forrás:ESPON). A színek az urbánus illetve az antropogén hatások erősségét mutatják. Magyarország csaknem teljes területe az urbanizáció által gyengén, de antropogén hatások által erősen befolyásolt térség, kivéve a Közép-Magyarországi régiót, ahol mindkét hatás erőteljes. (forrás: ESPON – Kis- és Középvárosok szerepe, záródokumentum, Bécs, Ausztria, 2006)

A községhálózatra – a síkvidéki adottságoknak megfelelően – általában a viszonylag nagy terület és ezer főt meghaladó népesség a jellemző, a megyében azonban, főleg a 20. századi községalakításoknak köszönhetően, ennél jóval kisebb települések: aprófalvak is előfordulnak, különös tekintettel a megye délkeleti határán. A megye 60 települése közül 14 népessége nem éri el az 1000 főt, közülük 9 községé az 500 főt sem. A legnagyobb népességű és jelentős foglalkoztató szerepet is betöltő község Algyő (5300 lakossal).

Közigazgatási hierarchia szerint Csongrád megyét jelenleg a megyeszékhely (Szeged) mellett még egy megyei jogú város (Hódmezővásárhely), további nyolc város, 4 nagyközség (Algyő, Kiszombor, Nagymágocs, Szegvár) és 46 község alkotja. A 2013. január 1-én hatályba lépő új közigazgatási rendszerben előreláthatóan **hét város (köztük a két megyei jogú város) járási székhellyé** fog válni. Ennek megfelelően csupán három városi jogállású település: **Csanádapalota Mindszent és Sándorfalva** marad közigazgatási szerepkör nélkül.

A településrendszeren belüli **funkcionális hierarchiát** – a viszonylag tartós szerkezeti–formai különbségek és a politikai döntésektől függően gyorsabban-lassabban változó közigazgatási szerepkörökön túl – számos más tényező befolyásolja, részben tervezetten, részben spontán módon. A jellegzetes alföldi fejlődési útnak köszönhetően a városok határai szinte egymást érik, egyes városok vonzaskörzetébe csak néhány község tartozik, egy-egy község több városhoz is vonzódik, a városok vonzaskörzete akár kölcsönösen egymásra is kiterjed.

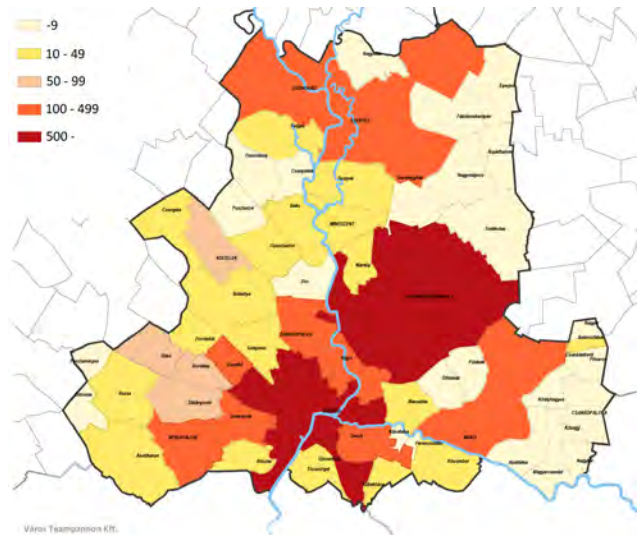
Szegedet kivéve, mely – amellet, hogy egykor a többi nagyobb városhoz hasonló hatalmas határú tanyás város volt – már a középkor óta jelentős regionális központ, a többi nagyhatárú város az elmúlt évszázadokban leginkább csak saját tanyás térségük központjaiként funkcionáltak. E sajátos központfunkció a tanyarendszer megritkulása révén erőteljesen csorbult, illetve részben tervezett (1970-es évek településhálózat-fejlesztési koncepció), részben szerves fejlődés eredményeként e városok is kisebb nagyobb vidéki térségük intézményi, munkaerőpiaci központjává váltak. **A sajátos alföldi mezővárosi hálózatnak mindazonáltal mind a mai napig nem sikerült megtalálni új helyét, szerepeit a településhálózatban**, ami nem Csongrád megye, hanem az Alföld nagy részének problémája.

A funkcionális hierarchiára kiterjedő vizsgálat a **város-város-vidék viszonyrendszerét, valamint a község-hálózatban belüli differenciákat** hivatott feltérképezni, amire adatok és idő hiányában a koncepcióalkotás e fázisában csak kísérletet tehetünk. Az alkalmazott módszertan részleteit mellékletben ismertetjük (2.9.1.a. melléklet).

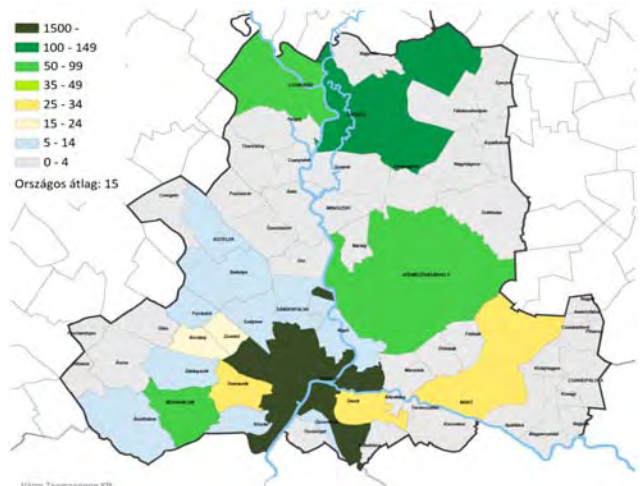
VÁROSHIERARCHIA

A városhálózatban belül – városi szerepkörök alapján – négy csoportot azonosítottunk (2.9.1.b melléklet):

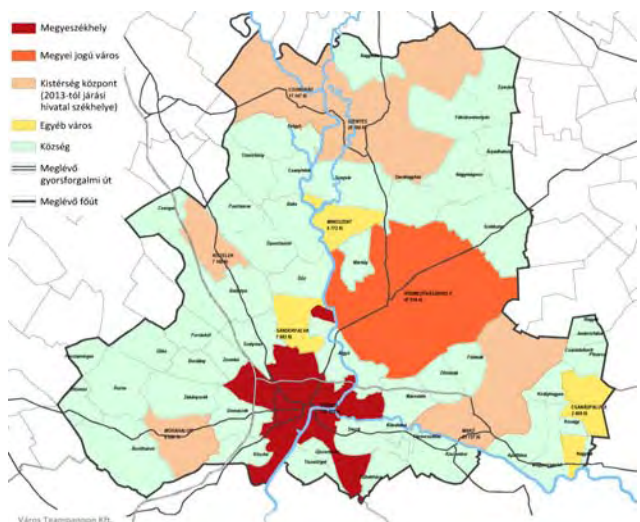
Ad 1. Csanádpalota, Mindszent és Sándorfalva városok – az adatok tanúsága szerint – valódi városi szerepekkel alig rendelkeznek. Csanádpalota néhány Makótól távoli aprófalva alapellátó központi szerepét a Békés megyei Mezőhegyessel és Tótkomlóssal megosztva látja el. Foglalkoztatóként is rosszul teljesít. Álláskeresők száma szempontjából még a megyei községek átlagánál (68) is rosszabbul áll. Csanádpalota az egyetlen olyan város, ahol 2009-ben nem volt legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozás. Mindszentnek azzal, hogy két középváros, Szentes és Hódmezővásárhely vonzaskörzetében, továbbá forgalmi árnyékhelyzetben van, funkcionális értelemben nincs esélye valódi városi szerepet betölteni, intéz-

2.9.1.2. ábra Lakásszám változás 2001-2010 között (db)forrás: KSH 2001. évi Népszámlálás és KSH 2010. évi helységnévkönyv alapján MTrT 2012 újraszerkesztve

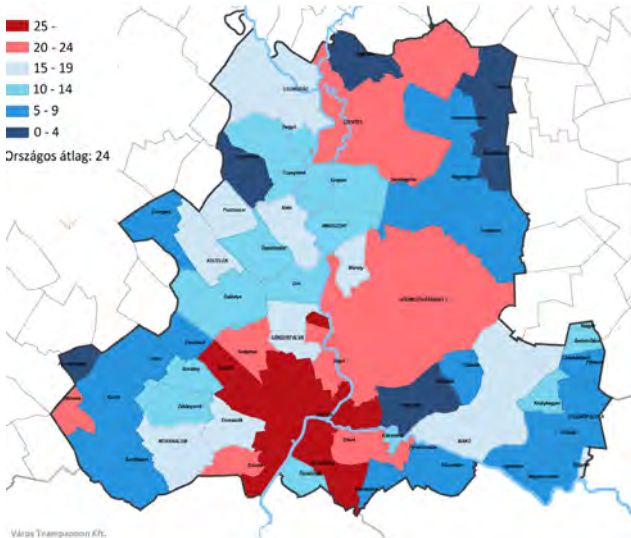
2.9.1.3. ábra Lakásszám változás 2009-2011 között (db) forrás: KSH 2009. és 2011. évi helységnévkönyvek alapján saját szerkesztés

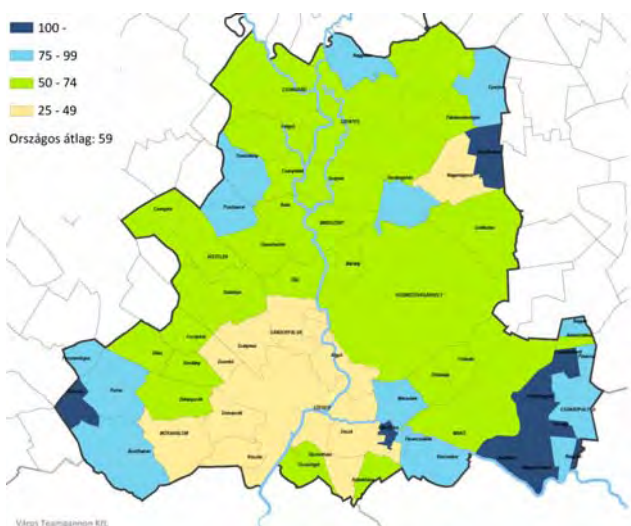
2.9.1.4. ábra Csongrád megye városhálózata, 2011 (forrás: MTrT 2012 alapján saját szerkesztés)

ményei, szolgáltatásai egy-két szomszéd falu számára könnyen elérhető alternatívát jelenthetnek. Munkaerőpiaci helyzete az adatok tanúsága szerint alig jobb Csanádpalotáénál. Sándorfalva, mint a szegedi agglomeráció települése, lakóvárosként és foglalkoztatóként viszonylag erősebb az előbbi két kisvárosnál, de a „városság” jelenkori alapindikátorai alapján az előbbieknél még rosszabbul áll. Sándorfalva és Csanádpalota területén még csak most áll előkészítés alatt a csatornázás. Turisztikai vonzerejük, ha van is, az vendégéjszakákban nem tükröződik.

Ad 2. A mutatók alapján a városok következő szintjén **Csongrád, Kistelek és Mórahalom** áll. Csongrád – kedvezőtlen forgalmi helyzete és nála nagyobb város „nyomasztónak megélt” közelsége hatására – fokozatosan veszti el korábban jelentős városi szerepét. Noha álláskeresőinek száma minimális mértékben az országos átlag alatt maradt 2010-ben, jó okkal feltételezhető, hogy ez Szentes és Kiskunfélegyháza közelségével is magyarázható. A hozzáférhető adatok azt mutatják, hogy a gazdasági aktivitás a nála jóval kisebb

2.9.1.5. ábra Korlátolt felelősségű társaságok száma 1000 lakosra vetítve, 2010 forrás: KSH Csongrád megye statisztikai évkönyve 2010 alapján saját szerkesztés

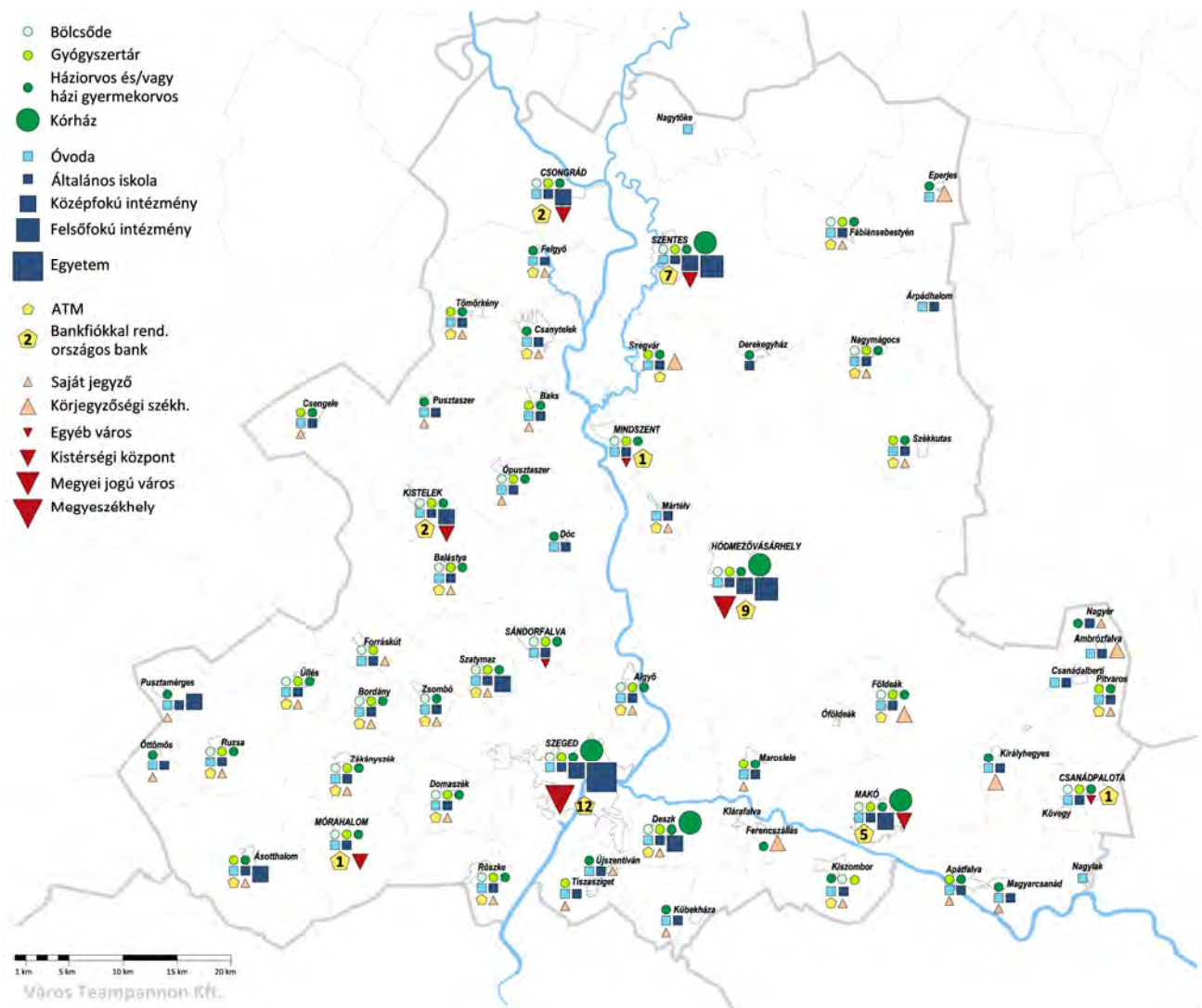

2.9.1.6. ábra Nyilván tartott álláskeresők száma 1000 lakosra vetítve, 2010 forrás: KSH Csongrád megye statisztikai évkönyve 2010 alapján saját szerkesztés

városokéhoz közeli. A 2001-2010 közötti népességszökkenés, azon belül a 2009. és 2010. évek során mért **elvándorlás drámai mértékű** volt. Hagyományos intézményellátó szerepét sikerült megőriznie, azonban kérdéses, hogy ezt az oktatási rendszer átalakítása után is sikerül-e fenntartani. Noha turisztika szempontból kifejezetten jelentős értékek kombinációjával rendelkezik (vízpart, bor, gyógyvíz, kulturális örökség, természet), ehhez képest az 1000 lakosra vetített kereskedelmi szálláshelyen töltött vendégéjszakák tekintetében Kistelek és Szentes eredményeinek negyedét, Mórahaloménak csak mintegy tizedét sikerült elérnie! **Mórahalom látványosan tör felfelé**, lakótelepülésként és foglalkoztatóként tipikus agglomerációs település, de az indikátorként kiválasztott kisvárosi funkciók jelenléte – középiskola, országos bakfiók – térségi központi szerepre is utal. Kereskedelmi szálláshelyen eltöltött, 1000 főre vetített vendégéjszakák tekintetében Szeged eredményének kétszeresét érte el 2010-ben, de még abszolút értékben is a 4. helyen áll, noha **kínálati adottságai – a termálfürdő kivételével – messze kedvezőtlenebbek Csongrádénál**. A térségében igen rossz mutatóval rendelkező községek jelenléte azonban arra utal, hogy **e „dél-alföldi kistigris” továbbgyűrűző hatása még igen csekély**, gyakorlatilag a saját határáig terjed. **Kistelek** próbálja – több-kevesebb sikerrel – kedvező helyzetét kihasználni (autópálya közelsége, Szeged „elég távol és elég közel”). 1000 lakosra jutó álláskeresőinek száma azonban meghaladja az országos (59) és jelentősen megyei átlagot (48), a megye városai között a harmadik leggyengébb, ami azt mutatja, hogy a kedvező fekvés még csak lehetőség. Középiskola, két országos bank jelenléte térségi központ szerepre utalnak. A **2009-2010 évi elvándorlás drámai mértéke** ugyanakkor fontos figyelmeztetés. Turisztikai szempontból kitűnően tudta Ópusztaszer közelségét, a gyógyvizet és az autópálya jelenlétét integrálni: **1000 főre vetített kereskedelmi vendégéjszakák száma Szentesével azonos**.

Ad 3. A városhálózat következő szintjét **Hódmezővásárhely, Szentes és Makó** képviseli. **Hódmezővásárhely és Szentes** pozíciója – a jelentős népességekülönbség ellenére – egymáshoz hasonló. Szentes gazdasági aktivitás és turizmus tekintetében, Hódmezővásárhely térségi intézményi funkciók tekintetében tűnik erősebbnek a másikkal. Óriási határuk következtében elérhetőségük a térségükből nem igazán jó, vonzáskörzetük részben megosztott egymás között. **Szentes népességcsökkenése ugyanakkor Csongrádéhoz hasonlóan drámai mértékű volt.** Hódmezővásárhelyé valamivel kisebb, ami Szeged közelségével, jó elérhetőségével, és a nagyobb népesség okán jelenlévő bővebb szolgáltatási és munkaerőpiaci kínálattal is indokolható. Az utóbbi két évben ugyanakkor vándorlási különbözete egyensúlyba került, ami e városoknak legalábbis térségen belüli relatív kedvezőbb pozícióját jelzi. E két város kiemelt státuszát az is jelzi, hogy felsőfokú (szak)képzést is működtetnek (Hódmezővásárhelyen kihelyezett egyetemi kar, Szentesen szakképzés), Szegeden kívül csak e két helyen épültek a családi házak mellett társasházi lakások is, továbbá több országos bank Szegeden kívül csak e két városban rendelkezik fiókkal.

Makó a csoportján belül a legkedvezőtlenebb mutatókkal rendelkezik központi szerepek, gazdasági aktivitás, foglalkoztatás és demográfiai folyamatok tekintetében, ezek Csongráddal teszik hasonlatossá. A határ menti helyzet ugyanakkor vonzotta a városba az országos bankokat, a turizmus gazdasági teljesítménye – a kereskedelmi vendégéjszakák 1000 lakosra vetített száma alapján – Hódmezővásárhelyénél valamelyest, Csongrádénál sokkal jobb. Az M43 megépülésének elindítása vonzotta a városba a nagyobb vállalkozásokat (Pl.: Givaudra, Contitech Fluid Automotive Hungária

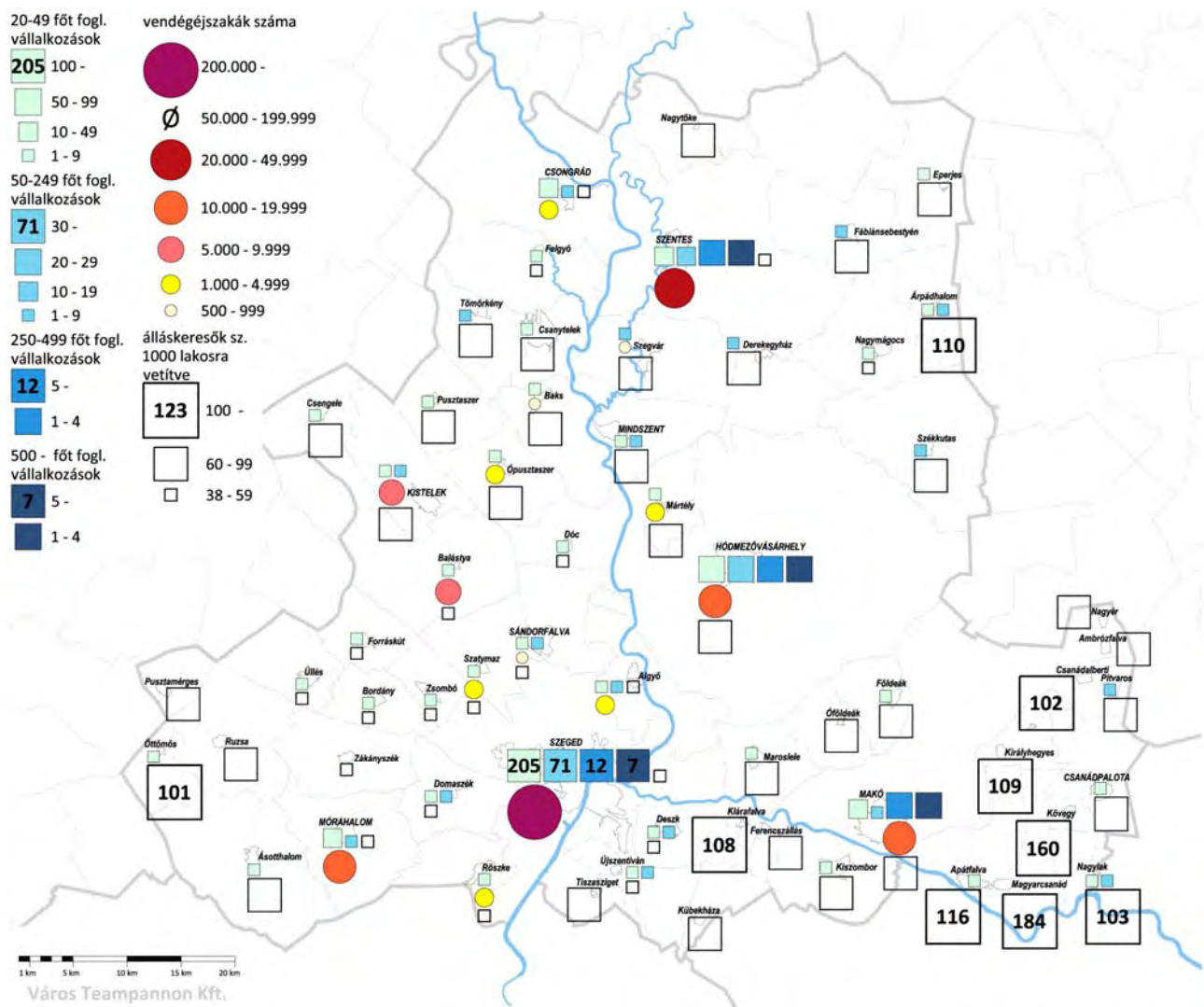

2.9.1.7. ábra: Települések közötti munkamegosztás az intézményrendszer és az igazgatási szerepek alapján, 2010 (Forrás: TEIR)

Kft). Középfokú oktatási központi szerepét (eddig) – Csongrádhoz hasonlóan – sikerült megőriznie, egykori megyéjének közel száz éve bekövetkezett elvesztését azonban láthatólag a mai napig nem sikerült kihevernie.

Csongráddal szemben sikerült 440 főt foglalkoztató és 50 ezer főt ellátó kórházat megtartani³⁶. Kérdéses még, hogy a forgalmi pozíció látványos javulásából (M43 megépülése Makóig) adódó előnyöket a város milyen mértékben tudja a jövőben kihasználni. Tekintettel Makó határhelyzetére, helyzetének javulása nagymértékben függ Magyarország és a szomszédos országok kölcsönös szomszédságpolitikájától, de a központi politikától kevésbé függő megyei interregionális kapcsolatépítéstől is.

Ad 4. Szeged egyértelmű dominanciáját a vizsgált mutatóknál is beszédesebben jelzi, hogy 2011-ben a megye népességének 40%-a a megyeszékhelyen lakik. Népessége folyamatosan növekszik: 2001-2010 között 1440 fővel, míg 2009-2011 között, vagyis a válságévekben 1255 fővel, tehát majdnem annyival, mint előtte 10 év alatt! Eközben egyes szomszédos településekre (Deszk, Domaszék, Mórahalom, Szatymaz, Zsombó) is a markáns népesség és lakásszám-növekedés jellemző. A megye egyéb térségeinek tendenciáit látva jó okunk van feltételezni, hogy Szeged és térsége népességnövekményének nagyobb részét a megye többi részéről elvándoroltak teszik ki, ami már nem tekinthető megyei szinten pozitív tendenciának. Nyilvántartott álláskeresőinek 1000 lakosra vetített száma az országos átlagnak mindössze kétharmada, a kft-k száma viszont az országosnak kb. 1,3-szorosa.

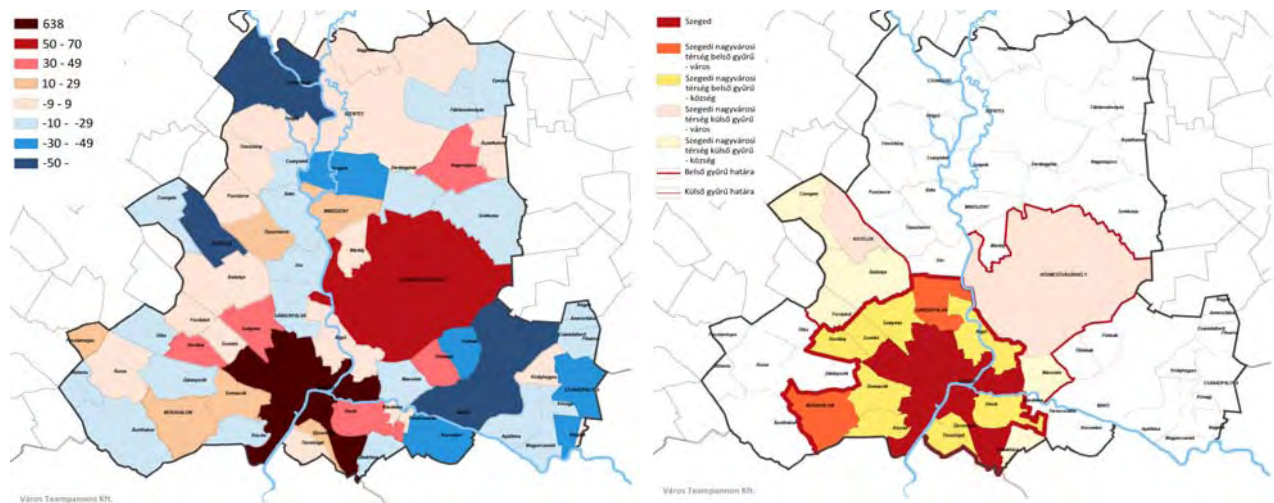

2.9.1.8. Települések közötti munkamegosztás a gazdasági-foglalkoztatási szerepek alapján, 2009-2010. (Forrás: TEIR)

³⁶ 2013. január 1-től a Dr. Diósszilágyi Sámuel Kórház-Rendelőintézet a hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórház-Rendelőintézet telephelyeként működik tovább.

Noha kereskedelmi vendégéjszakák tekintetében a megye összes többi városa együtt sem tudja felülmúlni, 1000 lakosra vetítve már Mórahalom megelőzi.

Szeged gazdasági kisugárzó-továbbgyűrűző hatása erősen korlátos, gyakorlatilag közvetlen szomszédságában lévő községekig, kisvárosokig terjed, amit a 20-30 kilométeren belül fekvő Hódmezővásárhely és Makó állásukhoz képest magas száma, az utóbbi drámai elvándorlási-népességszökkenési mutatója és a megye északi részének szintén igen kedvezőtlen demográfiai és gazdasági aktivitási mutatói egyértelműen igazolnak. Miközben tehát Szeged a tágabb térsége fölélő, a vizsgált mutatók a hármast határ által is leszűkített gazdasági erőterére utalnak. Pozitív következménye e korlátozott erőternek, hogy a nagyvárosi térség mind a mai napig megőrizte relatív kompaktágát.

2.9.1.9. ábra 2009. év és 2010. évi belföldi vándorlási különbség átlaga (fő) forrás: Csongrád megye statisztikai évkönyvei 2009. és 2010. alapján saját szerkesztés

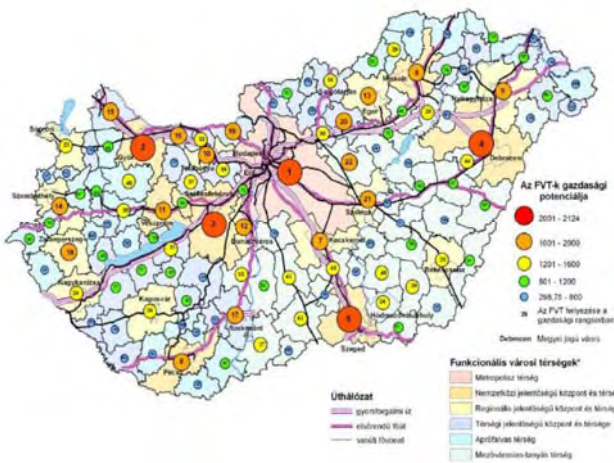
2.9.1.10. ábra Szeged nagyvárosi településeggyüttes előzetes lehatárolása (belső és külső gyűrű)

SZEGED NAGYVÁROSI TÉRSÉG

A megyei területrendezési terv – jogszabályi kötelezés alapján – az OTtT-vel összhangban határozta le az **ún. együtt tervezhető térségek övezeteként a Szegedi nagyvárosi térséget**. Az OTtT lehatárolás a 2001. évi népszámlálás ingázási és migrációs adatait vette alapul, ami már nyilvánvalóan nem állja meg a helyét, felülvizsgálatra szorul. Az akkori lehatárolás a Szegeddel közvetlenül határos településekre korlátozódott, kivéve Maroslelet és Bordányt, viszont Kübekháza is hozzá tartozott.

A mellékletben közölt módszertan alapján a Tiszától keletre Hódmezővásárhely mellett Deszk, Klárafalva, Ferencszállás, Kübekháza és Kiszombor, míg a Duna-Tisza közén a Szegedi kistérség csaknem egésze (Dóc kivételével), a Móraalmi kistérség öt települése és Kisteleki kistérség három települése vizsgálható, mint a nagyvárosi térség része. Közülük a belső körbe távolsági busszal „fél órán belül elérhető”, továbbá a megye többi részétől eltérően stagnáló vagy növekvő népességű településeket soroltuk, továbbá azokat, melyek bár ezeknek a feltételeknek nem felelnek meg, de a gazdasági aktivitásuk feltűnően intenzívebb a tágabb környéken. Figyelembe veendő az autópálya menti **Szeged-Kiskunfélegyháza-Kecskemét tengely dinamizáló hatása**. Hasonlóan kirajzolódik egy, a környezeténél jelentősebb gazdasági aktivitást mutató „folyosó” a **Szeged-Hódmezővásárhely-Orosháza-Békéscsaba** tengely mentén, mely a Szegedi nagyvárosi térséget itt „kelet felé” húzhatja. Az **M43-as autópálya kiépülése egy hasonló keleti nyúlvány kialakulásának lehetőségét alapozza meg**, amit a markáns országhatár „oldódása” nagymértékben felgyorsíthatna. Makó olyan mértékű közeledése Szegedhez, mint ami Hódmezővásárhely és Szeged vonatkozásában látszik kirajzolódni, hosszabb távon valószínűsíthető. Maroslelet integrálódása a nagyvárosi térségbe – az autópálya e szakaszának ingyenessé tétele esetén – viszont már rövid-közép távon is kódolva van. (2.9.1.c-d. melléklet)

FUNKCIONÁLIS VÁROSTÉRSÉGEK

2.9.1.11. ábra Funkcionális várostérségek az OTK szerint
(forrás: OFTK munkaanyag, Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal)

Szegedi FTV, gazdasági potenciálja tekintetében az országban az 5. helyen áll (a regionális pólusok között az utolsó), míg a Hódmezővásárhelyi FTV „térégi jelentőségű központ és térsége” minősítést kapta, csakúgy mint a megye összes többi FTV-je, a Szegedi kivételével. **Hódmezővásárhely gazdasági potenciálja alapján a 34. helyen, a Szentesi a 45., a Makói valahol az 50-60. helyen,** míg a Csongrádi és a Kisteleki jóval hátrább (80-90 illetve 100-100. hely körül, az eredeti ábrán nem jól olvasható). A komplex mutatórendszeren alapuló rangsorolás azt mutatja, hogy Csongrád gazdasági potenciálja is elmarad attól, mint ami egy ekkora népességű város esetében, Magyarországi kontextusban, kívánatos lenne.

VIDÉKI TÉRSÉG DIFFERENCIÁLTSÁGA

Csongrád megye vidéki települései között ma legmarkánsabb különbség abban van, hogy a **Szegedi nagyvárosi térség részét képezik vagy nem.** Demográfiai és gazdasági aktivitás tekintetében is ez a legjelentősebb választóvív, noha egyik vagy másik szempontból kedvező mutatójú község – zárványszerűen – máshol is előfordul (pl. Öttömös község az 1000 lakosra vetített kft-k száma, Nagymágocs az álláskereső száma és a belföldi vándorlási különbözet vonatkozásában, Tömörkény és Árpádhalom a jelentősebb számú foglalkoztatottat alkalmazó kvv-k szempontjából). Ugyanígy a Szegedi nagyvárosi térség területén is előfordul a térséghez képest kiugróan kedvezőtlen mutatójú települések: Tiszasziget minden vizsgált szempontból, Algyő a demográfiai mutatók vonatkozásában, illetve az Országos Területrendezési Tervben a térséghez sorolt Kübekháza minden szempontból igen kedvezőtlen mutatókkal rendelkezik. A megye kettészakadására utal (indikátorként) a bölcsődék „szóródása”: míg Hódmezővásárhelytől északra a városokon kívül csak Fábiansebestyén községben van bölcsőde, addig délre a városokon kívül még 9 községben, miközben az összes bölcsőde fele már eleve a két megyei jogú városban működik (KSH 2010).

A második szelektáló tényező a **perifériális elhelyezkedés a megyén belül,** ami részben a **Szegedtől való távolsággal,** a megyeszékhely illetve a kistérségi központ elérhetőségével, de például a Marostól délre fekvő települések esetében az izoláltsággal, a **Maros és a határ közötti bezártsággal** függ össze. Az elérhetőség hiánya és a demográfiai illetve gazdasági válságtünetek közötti összefüggés igen látványos Maroslele esetében, mely, noha Szegeddel szomszédos, az M43-as megépüléséig nem volt közúti kapcsolata a megyeszékhellyel. De hasonlóan látványos a Móraalmi kistérség esete, ahol a TeIR 2009. évi térképe szerint nyolc község közül ötnek (!!!) nem volt közvetlen távolsági busz kapcsolata a kistérségi központtal, Pusztamérgesről Szegedre is több mint egy óra az út. Nincs markáns különbség a jelentősen eltérő nagyságú települések, vagy a Tiszától keletre illetve nyugatra fekvő települések között a demográfiai és a gazdasági aktivitási mutatók tekintetében. A megye nyugati részén lévő települések közül csak azok mutatói kedvezőbbek

Az Országos Területfejlesztési Koncepció munkaanyaga vizsgálta az ún. **funkcionális várostérségek (FTV-k) országos rangsorát gazdasági potenciáljuk alapján.** E térségek többnyire fedik a kistérségek illetve majdani járások területét, ettől eltérést csak a nagyvárosok esetében javasol a terv. Ám ott sem lépi át a kistérség határokat, legfeljebb két kistérséget összevon (lásd Szegedi és a Móraalmi kistérségek). Ettől a merev lehatárolástól mindenképpen indokolt lenne az eltérés, hiszen például Hódmezővásárhely, illetve Makó városok és így térségük is (legalábbis a városok keleti határáig) Szeged térségével funkcionálisan szorosan összetartoznak. Ezekben az esetekben tipikusan egymáson átlapoló térségekről van szó (lásd a Szegedi nagyvárostérség saját lehatárolását).

Az OTK munkaanyaga szerint a megyében egyetlen országos-nemzetközi jelentőségű térség található, a

tendenciózan, melyek a Szegedi nagyvárosi térség által érintettek. Miközben a városok – néhány kivételtől eltekintve – a környezetükben lévő községeknél jelentősen kedvezőbb mutatókkal bírnak vállalkozási aktivitás tekintetében, a **nyilvántartott állásukerősök száma kevésbé függ a településtípustól**. Ez azt jelenti, hogy a városok annak ellenére munkaerő-piaci ellátó központként funkcionálnak, hogy maguk is jelentős munkanélküliséggel küzdenek. A munkaerőpiaci kínálat markáns hiánya mutatkozik a Makói kistérség keleti peremén.

A községek közötti pozícióbeli különbségnek ma fontos indikátorai **a polgármesteri hivatal jelenléte, saját iskolai telephely illetve bankautomata jelenléte**. Jelenleg a megyében mindössze kilenc településnek nincsen önállóan jegyzője, illetve saját polgármesteri hivatala. Ez a szám, ha az új önkormányzati törvényben előírt 2000 fő határérték érvényesül, a 2011. évi adatok szerint minimum további 16-tal fog nőni, illetve még 3 település esetében fennáll a lehetőség, hogy rövidesen be fog majd tagozódni valamely körjegyzőségbe. Ez azt jelenti, hogy a Makói kistérségben Makón és Csanádpalotán kívül még három községben (Kiszombor, Apátfalva és Földeák) lesz hivatal, ami valamelyest meg fogja erősíteni e községek pozícióját. Az **iskola** és az **ATM** hiánya nem feltétlenül jelent „lemaradást”, viszont a jelenlétük – amennyiben a szomszédos településeken nincsenek ezek a szolgáltatások – ha nem is túl jelentős, de **valós, több lábon álló térségi ellátó szerepre utal**. Ha ezek a funkciók körjegyzőségi székhely funkcióval párosulnak, akkor már egész kis **mikrotérségi központról** beszélhetünk. Tipikusan ilyen szerepet tölt be a Makói kistérségben **Földeák**, vagy a Szentesi kistérségben **Nagymágocs**, amely ugyan eddig nem volt körjegyzőség, de jó esélye van, hogy az új rendszerben az lehet. (2.9.1.e melléklet)

HÍDFŐTELEPÜLÉSEK

Különleges státusz lehetőségét rejti magában a hídfőhelyzet és a határátlépési pont, Csongrád megyében azonban ezt a látszólag magától értetődő vélekedést, történelmi tapasztalatot a tényleges mutatók, **Szegedet kivéve** – egyelőre – nem igazolják vissza. Szeged – még „torzult hídfő” állapotában is – viszonylag jól ki tudja használni hídfő-, határ- és forgalmi csomóponti helyzetét. A hídfő települések közül **Algyő** nevét a földgáz tette ismertté, a Szegedi nagyvárosi térségben való fekvést, a földgázból eredő imázst és a kiemelten jó közlekedéscsomóponti pozíciót jól kihasználva a megye egyik gazdaságilag legeredményesebb településévé vált, ezt azonban hídfő helyzetével aligha lehet összefüggésbe hozni. **Makó-Kiszombor** településpáron belül **Kiszombor, mint hídfőközség** Nagyszentmiklós (Románia) és Szeged között, illetve Nagyszentmiklós és Makó között egykor viszonylag fontos közlekedési csomóponti szerepet tölthetett be, a határ következtében azonban teljességgel perifériára szorult. Viszonylag kedvező közlekedés-földrajzi helyzete ellenére – mely az M43-as gyorsforgalmi út megépülésével némileg romlott – jelentős népességcsökkenés, alacsony gazdasági aktivitás jellemzi. **Kiszombornak és Makónak ebben a vonatkozásban közös érdeke lenne a határok oldódása**.

A **Csongrád-Szentes hídfővárosok** jelenlegi kedvezőtlen pozíciójának egyik összetevője, hogy **a két várost összekötő híd, mely a 20. század elején készült térképek szerint még komoly regionális szereppel bírt, mára lokális jelentőségűvé vált**. A jelentős térségi forgalmak ma már teljesen elkerülik ezt a nyomvonalat. A megyehatárból, de főleg az északi irányú híd hiányából fakadóan Csongrád Kiszomborhoz hasonló zárvánnyá kezdett válni az M5-ös autópálya megépülése óta, miután a Kiskunfélegyháza-Csongrád-Szentes-Hódmezővásárhely térségi forgalom az M5-47-es főút nyomvonalra került át. Csongrád ráadásul északi irányban is „bezárt”, pedig Körös torkolati fekvése „tájilag” a Tiszazughoz kapcsolja. Tekintettel a megye északi részén tapasztalható depresszióra, az északi irányú nyitás nemcsak Csongrád és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszazug érdeke, de a térségé is.

TANYÁS TELEPÜLÉSEK

Csongrád megye egyike azoknak az alföldi megyéknek, ahol a tanyás jelleg mind a mai napig meghatározó. A tanyás térség települési viszonyairól aktuális képet a 2011. évi népszámlálás adatai alapján lehet majd tájékozódni, a teljes megyére vonatkozó egyenletes mélységű helyzetképet jelenleg csak 2001. évi népszámlálás biztosít. Ennek alapján készültek a területrendezési terv módosításának vizsgálatai.

A 2001. évi népszámlálás és a 2005. évi Országos területfejlesztési Konceptió lehatárolása alapján a megye 60 települése közül 32 tanyás településnek tekinthető: a Duna-Tisza köze 26 települése közül 24(!), míg a Tiszántúl 33 települése közül mindössze 8 tekinthető tanyásnak, bár közöttük olyan nagyhatárú települések is, mint Hódmezővásárhely és

Szentes, melyek külterületi népessége 2001-ben összesen 5,4 ezer fő volt. E települések a megye területének kétharmadát foglalják el. Közülük 25 településen a népesség több mint 20 %-a, 17 településen több mint 40, négy településen 50 %-ot meghaladó volt a külterületi népesség. 15 településen (a megye településeinek negyedében) több mint ezren, közülük 7 településen több mint kétezren éltek külterületen. Hódmezővásárhely külterületi népessége csaknem elérte a háromezer főt. A megye egészét illetően közel 40 ezer fős külterületi népességről tanúskodott a népszámlálás.

Szeged, mivel határának nagy részét az 1950-es években elvesztette, nem tekinthető tanyás településnek annak ellenére, hogy a külterületi népessége közelítette 2001-ben a 3 ezer főt. E népesség kisebb része valóban tanyán élt, ám nagyobb részét a zártkertekben vették számba, mely Szeged külterületén igen nagy területet foglal el, még ma is (kb. 750 hektár).

Egy 2005-ben készült, az egész Homokhátságra kiterjedő vizsgálat (<http://www.alfoldinfo.hu/tanyakutatas>) a homokhátsági tanyák részletes terepfelmérése alapján az ottani tanyák három csoportját különböztette meg: gazdasági típusú tanyák (közel 50 %), nem gazdasági (lakó, nyaraló, szociális, több mint 20 %), a megszűnt, romos tanyák több mint 30 %-ot tettek ki. **A gazdasági funkciójú tanyák közül a tanulmány csak 2,6 %-ot minősített ún. több lábbon álló tanyának, ami drámaian alacsony szám** (a trendekről ezzel kapcsolatban nincsenek adatok, csak remélhető, hogy a múlt évben indult tanyaprogram ezt az arányt javítani fogja. Tudományos kutatók a tanyavilág lassú népességnövekedését prognosztizálják, ez azonban nem feltétlenül kedvező folyamat, mivel a kiköltözők jelentős részét megélhetési-túlélési szempontok és nem gazdálkodási célok motiválják.

ZÁRTKERTES TELEPÜLÉSEK

A megye területhasználatában igen jelentős szerepet játszanak a zártkertek. A II. világháború előtt elsősorban szőlőként művelt kertek egy jelentős része a 20. században hétvégi pihenést szolgáló kiskertekké, esetenként üdülőterületté vált. A zártkertek egy része eleve hétvégi kiskert céljára osztott területek. A rendszerváltás után a hétvégi ház/kiskert iránti igény csökkenőben van, miközben egyre nagyobb a nyomás a lakóterületté történő átminősítésre. E területek telekosztása, közterület-hálózata csak telekredezéssel válhat alkalmassá a 21. sz-i előírásoknak megfelelő lakóterület kialakítására. Az utóbbi években egyre terjed az gyakorlat, hogy az infrastruktúra kiépítésének költségeit a telektulajdonosoknak kell állniuk, ezzel is mérsékelve az átminősítési szándékokat. A zártkertekbe történő bejelentkezést ugyanakkor az önkormányzatok nem tudják megakadályozni, így esetenként a zártkertek, csakúgy, mint egyes tanyás településrészek, a szociális problémák gyűjtőhelyévé válnak. Bár a zártkert fogalma a jogszabályokban megszűnt, a földhivatal továbbra is számon tartja. Ugyanakkor a megye területén a kertgazdálkodás a szocializmus idején is meghatározó szerepet játszott és a megye vezető szerepét a rendszerváltás után is megőrizte.

A megye legnagyobb zártkerttel rendelkező települése Csongrád (csaknem 900 hektár), az Öregszőlők területe. Szeged zártkertként nyilvántartott területe 750, Hódmezővásárhelyé meghaladja az 500 hektárt, Makó és Szentes zártkertjei 450 illetve 470 hektár. A községek közül Kiszombor és Szatymaz területén vannak a legjelentősebb zártkertek nyilvántartva (360 illetve 220 hektár). 100 hektárt meghaladja Mindszent, Sándorfalva, Apátfalva, Magyarcsanád, Domaszék, zártkertes területeinek nagysága, az utóbbi három a Maroshoz, Sándorfalván többségük tavakhoz, a mindszent zártkert a Tiszához kapcsolódik. Zsombó, Bordány, Újszentiván, valamint Székkutas rendelkezik még 50 hektárnál nagyobb (de 100 hektárnál kisebb) zártkerttel.

A legtöbb konfliktus Szegeden és térségében jelentkezik, de jelentős a tulajdonosi nyomás az átminősítés érdekében Csongrádon is. A települések a zártkertek elhelyezkedésétől, domináns funkciójától függően eltérően próbálják kezelni a sok helyen gyakorlatilag kezelhetetlen helyzetet. Különösen jelentős a probléma a belterületekkel szomszédos (átminősítést szorgalmazó tulajdonosok) és a belterülettől távoli zártkerteken (szociálisan motivált kiköltözés, problémák koncentrációja, infrastruktúra, intézmények hiánya). Különleges problémát jelent Csongrád esetében, hogy a zártkert egyúttal a kiskunsági történelmi borvidék egyik jelentős termőterülete, míg a vízparti zónában az árvízi veszélyeztetettség jelenthet problémát.

A zártkert funkciójának leginkább az intenzív kertészet felel meg, mely jelentős arányokat ölt Szentes (fóliázás) és Makó területén.

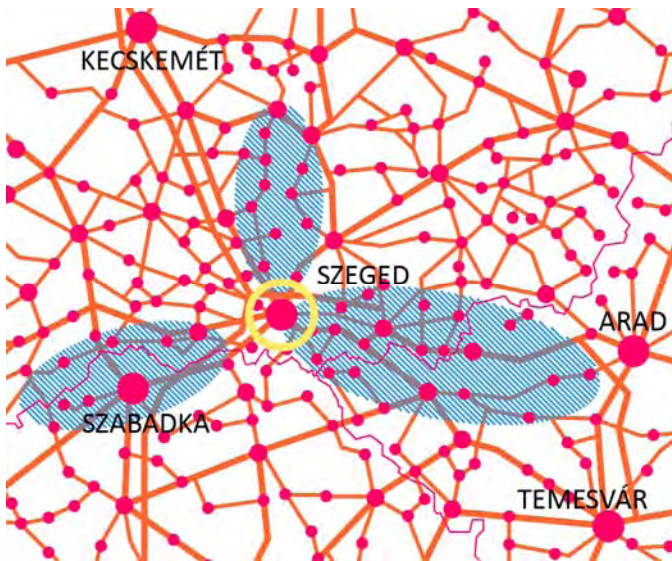
2.9.2. A TELEPÜLÉSHÁLÓZAT TERÜLETEN BELÜLI ÉS KÍVÜLI KAPCSOLATAI

A megyehatár elsősorban közigazgatási egységet jelöl, történelmi okokból véletlenszerűen metszve a hálózatokat, valódi következtetéseket tehát, ezt a lehatárolást követve, nem lehet levonni. Célszerűbb ennél nagyobb, összefüggő „mintát” választani a vizsgálathoz, melyen a „területen kívüli”, történelmileg kialakult, szervesen fejlődő kapcsolatok is megfelelően megjeleníthetők. Csongrád megye esetében ez a vonatkoztatási terület (történelmi hagyományokat is követve) a szomszédos, Szegeddel megegyező méretű vagy annál nagyobb városokat (Nagyvárad, Temesvár, Újvidék, Pécs) is magába foglalja. A kapcsolati térség legnagyobb települése egyértelműen Temesvár (310 ezer lakos), egymaga majdnem kétszer akkora lakosságszámmal, mint amit a népességszámban utána következő városok, Arad (173 ezer lakos), Szeged (170 ezer lakos), és Szabadka (97 ezer lakos) tudhatnak magukénak. **Közép-Európában páratlan méretű és intenzitású ez a városkoncentráció**, ahol egy 130x50km-es területen belül négy, százezer lakosúnál nagyobb város található, összesen közel 800 ezres lakossal. Sajátossága e települések homogén földrajzi és népességszámbeli eloszlása (emiat nem összehasonlítható a Bécs-Pozsony-Győr település-konglomerátummal, amelyet egyértelműen Bécs dominál), mert **bár Temesvár népessége és így gazdasági súlya nagyobb, Szeged hálózati elhelyezkedése nagyobb „szabadságfokot” biztosít, kapcsolatrendszere kiterjedtebb.** A tárgyi vizsgálat részben ennek alátámasztására is irányul.

A külső és belső kapcsolatok elemzése során a településhálózat rendszerében a különböző méretű, jelentőségű települések többszintű kapcsolati hálóját fedezhető fel. Ezen belül a közúti és vasúti kapcsolatok jellemzően egymeműeknek tekinthetők, mivel a megye térszerkezetének jellemzői miatt a vasútvonalak általában a főútvonalak mellett, azokkal jellemzően párhuzamosan, mintegy azok „megerősítéseként” működnek, természetesen jóval ritkább hálózatban. Az eltérő jelentőségű települési szintek önálló kapcsolati hálójának egymásra vetítéséből alakulnak ki a domináns kapcsolati folyosók (Kiskunfélegyháza-Szeged, Szabadka-Szeged, Békéscsaba-Szeged), esetlegesen a kapcsolati hiányokat mutató irányok. A megyére általánosságban nem jellemző a budapesti régió által meghatározott sugaras közlekedési hálózat térszerkezeti dominanciája, noha természetesen ez a párhuzamos elemekből (országos elsőrendű főútvonal, autópálya, vasút) álló útvonal-nyaláb a megye legnagyobb kapacitású gerincvonalát alkotja. A gerinchálózat alapját adják az országosan harántoló helyzetű (47-es főút), vagy az észak-déli térszerkezeti rászterba tagolódtó utak (45-ös főút), jellemzően nyílt hálót alkotva. A kisebb települések térségében is a sűrű, nyílt szerkezetű úthálózat jellemző, mely elsősorban Békés és Bács-Kiskun megye irányában a megyehatárokon is változatlan sűrűséggel hatol át (és Bács-Kiskun megye esetében röviddel a megyehatáron túl kontrasztosan kiritkul). Jellegzetesen szép térszerkezeti példák a nyílt hálón belül a Szeged, Makó, Hódmezővásárhely (és a Békés megyében elhelyezkedő, de a rendszerhez szervesen hozzátartozó Orosháza) körül kialakult sugár- és „körutas” hálózatok. A hálózat típusa, sűrűsége, eloszlása alapján **a megye kiemelkedően jól kapcsolódik a környezetéhez**, a határok és a Tisza elválasztó hatása ellenére is. Fontos tényező, hogy ez a kapcsolódás külső irányokból nem csak a megye központi része, hanem területének nagyobb része felé egyenletes, jó elérést biztosít.

A térség településeinek kapcsolati rendszerét zavarja, torzítja a „hármashatár-helyzet”. Vannak olyan vélemények, melyek szerint a határmenti, elsősorban a határátlépő pontok vonzáskörzetében elhelyezkedő települések stratégiai előnyben vannak, mivel a határ bizonyos mértékben mindig megmaradó (folyamatosan csökkenő, de soha el nem tűnő) áru- és utasmegállító funkciójából következően „fontos helyekké” válnak. E kétségtelenül működő hatást azonban ellentételezi, kioltja e települések periférikus helyzete. **A határok elválasztó funkciója ma még sokkal erősebb**, mint a határon átnyúló kapcsolatok. Az egyébként integráns (vagy az országos átlagon belül annak tekinthető) közlekedési hálózatok is megszakadnak a határok mentén. Csongrád megye e tekintetben a „hármashatár-helyzet” miatt hátrányt szenved, hiszen a területi együttműködés jegyében **a határon túl nem egy önmagában egységes** hálózattal kellene helyreállítani a kapcsolatokat, hanem **a román és szerb határvonal által megszakított kapcsolati hálóval**. E hátrány feltételezhetően (és a közlekedési kapcsolatok hiányában tételesen kimutathatóan) nagyobb, mint az az előny, ami a szomszédos országok, nagyvárosok közelsége révén a gazdasági, kulturális életben, turizmusban jelentkeznek. Különösen sok hátránnyal jár az a körülmény, hogy a kialakult határvonalak viszonylag „fiatalok”, 90 évre tekinthetnek vissza, tehát már az után alakultak ki, hogy a XIX. század végi, XX. század eleji nagyléptékű, gyakorlatilag az ország mai közlekedési hálózatát meghatározó közlekedési beruházások megtörténtek. Így az új országhatárok utólag egy összefüggő, integráns rendszerre rajzolódta rá, és **esélye sem volt egy, a határok helyét szervesen kezelő háló-**

zat kialakulásának. Ehelyett a megváltozott helyzetre leggyakrabban a határ mindkét oldalán a hálózat egyes elemeinek a csonkolása volt a válasz, elenyészőek (és a megye területén nem is ismertek) azok a példák, ahol a hálózat vonalvezetésében is alkalmazkodni tudott a határvonalakhoz.

2.9.2.1. ábra: Kapcsolathiányos területek

Kifejezetten kapcsolati hiányos sávok az országhatárok és a Tisza mentén találhatóak. Kelebia és a Tisza vonala között (kb. 40 km-es határhossz) **csak Röszkénél lehet** a határt átlépni. A Tisza és a keleti megyehatár között közúti határátlépő pontok elegendő számban állnak rendelkezésre, **vasúti határátmenetből azonban csak ezen a kb. 90km-es határszakaszon 3 db szűnt meg (és ezek mindegyike az európai hálózatok legsűrűbbikéhez csatlakozott, tehát többszörös kapcsolati háló ment veszendőbe.** Szegedtől északra a megyehatárig húzódó kb. 80 km-es Tisza-szakaszon 5 közúti és vasúti híd ível át, ezek közül 3 Algyőnél, kettő pedig Csongrádnál, tehát **a közbenső 40 km-es szakaszon nincsen állandó kelet-nyugat irányú átkelőhely.** Ugyanez igaz a Maros Makó és Szeged közötti 20 km-es szakaszára is.

A nagy jelentőségű kapcsolati folyosókban általában párhuzamosan van jelen a közút és a vasút, a megyében szinte nem is található olyan vasútvonal, amellyel párhuzamosan ne futna közút is. A közúthálózat természetesen sokkal sűrűbb a vasúthálózatnál. Külső kapcsolatok tekintetében a párhuzamos közutak és a vasutak általában ugyanazzal a külső csomóponti helyzetű településsel létesítenek kapcsolatot. **A közút- és vasúthálózat párhuzamossága elsősorban a Tisza-átkeléseknél mutatkozik hátrányként,** ahol a közúti és vasúti hidak egymás mellett épültek meg. Így – bár a Tiszán a hidak száma „átlagosan” elegendőnek tűnik, az egy helyre csoportosított műtárgyak miatt mégis hosszú folyószakaszok maradnak gyalogos- és kerékpáros forgalomban is használható átkelési lehetőségek nélkül. Hálózati szempontból **a Baks és Mindszent közötti kapcsolat hiányzik leginkább,** ez a Tisza-híd a Hódmezővásárhely és a megye északnyugati peremvidéke közötti, valamint a Kistelek – Szentes kapcsolatot is létrehozhatná.

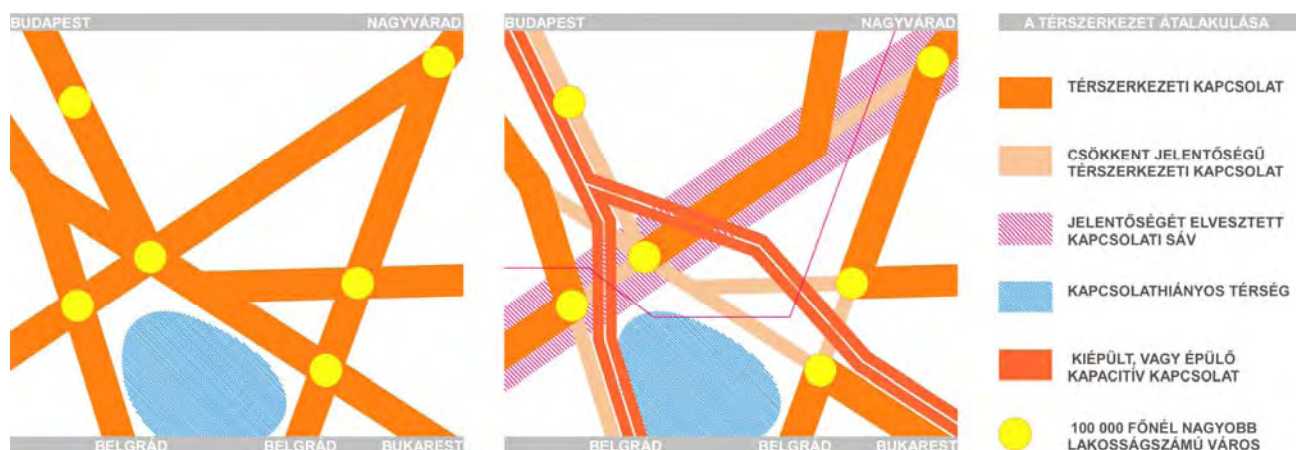
A vasúthálózat sűrűségét érdemes összehasonlítani a határon túli helyzettel: a „hármashatár” romániai oldalán, Temes megye nyugati csücskében a hálózat Európában a legsűrűbbek közé tartozik, önmagában is képes a teljes érintett terület közlekedési kiszolgálására. A határrendezések következménye, hogy magyar oldalon számos korábbi fővonal elvesztette jelentőségét, megcsonkítva, rövidítve más, a korábbi céltól eltérő, kevésbé jelentős viszonylatokat szolgál ki, gyakran a közúttal versenyképtelen, kerülő útirányon át. **A vasútpolitika sikertelenségét és a szomszédos országok együttműködési képtelenségét jól példázza a Szeged-Szabadka vasútvonal, ahol a két, egymástól 50 km-re fekvő, másfél-százéves nagyváros közötti vasúti utasforgalom napi három járatpárral (átszállással, és a száz főt el nem érő utasszámmal) bonyolódik.** A Szeged és Újszeged között megszűnt vasúti kapcsolat hiánya ma jellemzően nemzetközi viszonylatban **(Budapest–Temesvár) értelmezhető,** hiszen a Tiszától keletre nem található olyan belföldi cél, melynek közvetlen budapesti kapcsolata indokolhatna egy ilyen költséges műtárgyépítést. Az összeköttetés létrehozása többoldalú nemzetközi együttműködést feltételez. Ennek keretében újra kell értelmezni Szeged vasúti kapcsolatát is, miután az eredeti nyomvonal – városszerkezeti okok (túlságosan szűk ívek) és az egykori pálya elépítése miatt – ma már nem állítható helyre, a kínálózó, a városközponttól távolabb vezetett nyomvonal pedig Szeged vasúthoz való kapcsolódását rontja. Ugyanakkor természetesen a Tisza és Makó (valamint Mezőhegyes, Battonya) közötti területsáv e nemzetközi összeköttetés „farvizén” komoly vasúti kapcsolati rendszerhez jutna, nemcsak Budapest, de Szerbia felé is.

Csongrád megye határmenti települései szoros egymásra-
 utaltságban működnek a határ szerbiai és romániai olda-
 lán kialakult tér- és településszerkezeti csomósodási pon-
 tokkal, területekkel, olyannyira, hogy egyes hálózati kap-
 csolatok is azonos forgatókönyv szerint épülnek ki. Mind-
 három országot érinti, hogy egyes **kiemelt helyzetű tele-
 pülések helyett településcsoportok, „ikervárosok” hatá-
 rozzák meg a térszerkezetet** és (nemritkán hátrányosan)
 az aktuális fejlesztések irányát is (Arad-Temesvár, Szeged–
 Szabadka, Szeged–Hódmezővásárhely, Csongrád–
 Szentes). A terület magyarországi oldalának térszerkezetét
 dominánsan meghatározó fő kapcsolati folyosók Szeged-
 központtal alakultak ki és ma is utalnak a dualizmus korá-
 nak a jelenleginél kiegyensúlyozottabb térszerkezetére. A
 legfontosabb (jelenleg teljesen visszafejlődött) kapcsolati
folyosót a Budapest – Temesvár vasútvonal képezte,

2.9.2.2 ábra: Térszerkezetet meghatározó kapcsolat-
 rendszer

Szegeden és Nagyikindán keresztül, metszve a jelenlegi magyar-szerb és a szerb-román határt. Ennek közúti párja a **Szeged – Kiszombor – Nagyszentmiklós – Temesvár útvonal.** A közúti kapcsolat működik, rövidesen megerősítésre is kerül az M43-as autópálya hiányzó keleti szakaszával, a vasútvonalból viszont több (határt metsző) szakasz és a szege-
 di Tisza-híd hiányzik, a Budapest – Temesvár vasúti kapcsolat így kerül útírányon, Aradon keresztül jön létre, nem érintve a megyét. A másik jelentős kapcsolati folyosó az országosan **tangenciális iránynak tekinthető Nagyvárad – Fiume-tengely, mely ma már vasúton végigjárhatatlan,** csak elszigetelt szakaszokban létező útvonalat jelent. Ennek közúti párja részben a jelenlegi 47-es út, melynek ősi nyomvonala északon „eltérítésre” került az eredeti Békéscsaba – Nagyszalonta – Nagyvárad útírányról és az új határviszonyoknak megfelelően Berettyóújfalun át Debrecenbe tart. Az 5. sz. főút Szeged és Röske közötti szakasza szintén e folyosónak része. **E két fő folyosó keresztezése (közúton és vasúton egyaránt) egymással (és a Tiszával) Szeged térségében megy végbe,** miközben olyan fontos alközpontokat fűz fel, mint Hódmezővásárhely, Orosháza és Makó. Látható, hogy Csongrád megye belső és külső kapcsolati rendszerét, térszerkezetét képletszerűen határozzák meg a nemzetközi kapcsolati folyosók és az ezekkel részben fonódó országos belüli hálózatok.

2.9.2.3. Térszerkezet módosulása a megvalósuló közúti fejlesztések hatására

Fontos, **hogy az egyszerű keresztezések által kijelölt csomópontok helyett a fonódásé a főszerep, ez vezet ugyanis a térségre jellemző ikervárosok, együttműködési zónák kialakulásához.** Ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a térszerke-
 zeti kapcsolatok sűrűsége, sokoldalúsága egyértelműen visszahat a település általános vonzerejére, gazdasági lehető-
 ségeire, akkor a „hármashatár” menti területeket is szervező közlekedési hálózat térségi kulcsponjtjának az összetet-
 tebb kapcsolati hálózattal rendelkező **Szeged tekinthető,** Temesvár népességi túlsúlya ellenére.

Az autópályákat leszámítva a térség közlekedési hálózata a jelenlegi országhatárokon belül található nyílt hálók egyik szemléletes és működő példája. Az **autópályák nyomvonalának kijelölése** új elemekkel gazdagította a rendszert, növelte a kapacitást és tehermentesítette a lakott területeket, **ugyanakkor eltüntetni látszik a nyílt hálós hálózati** jellegét. Az autópálya-nyomvonalak általában **a nagytérségi kapcsolatokat előtérbe helyező**, közvetlen eljutásokat biztosító, **Budapest-központú sugaras rendszerben épültek ki**, ugyanakkor e rendszert gyakran torzították a helyi, kisebb jelentőségű kapcsolati igények. Az autópályák nyomvonalát úgy határozták meg, hogy minden hálózati célnak eleget tegyenek, amelyek természetesen együttesen nem teljesülhetnek maradéktalanul. Így alakult az M5-ös autópálya (E75-ös út) **vonalvezetése Szeged és Szabadka**, vagy a romániai A1-es autópálya (E68-as út) nyomvonala **Arad és Temesvár között**, amely szemléletes példája annak, mi történik, ha sokrétű hálózati igényt egyetlen beruházással fednek le.

2.10. A TÉRSZERKEZET IDŐBELI ALAKULÁSA, TERÜLETFELHASZNÁLÁS VÁLTOZÁSAI

A térszerkezet meghatározó elemei a **kapcsolati hálók, a terület- illetve tájhasználat és a településrendszer**. Az utóbbival a 2.9 fejezet részletesen foglalkozik, így itt arra nem térünk ki.

A hierarchikusan felépülő közúthálózat legmagasabb szintjén a **folymatosan bővülő gyorsforgalmi utak** vannak (M5, M43), melyek a térségek gyors kapcsolatát biztosítják Budapest, és Belgrád/Szerbia felé, ill. a későbbiekben Románia felé (M43). Az elmúlt 10 év alatt Csongrád megye az ország egyik legjobban elérhető térségévé vált, legalábbis a főváros irányából. A **főutak** szinte behálózzák a megyét (Csanádpalota és Mindszent kivételével minden várost érintenek), viszont a kapcsolatok szintjén **hiányoznak** a megye északi felén a kelet-nyugati irányú, dél-keleten az észak-dél irányú összeköttetések. A kistérségi/helyi szintű kapcsolatok kifejezetten sűrűek a Homokhátságon, ritkábbak a keleti részeken.

A **vasúthálózat fő kapcsolati irányai** az országon belül **kiépültek** a nagyobb városok felé, de a szomszédos országok felé nem történt előrelépés a múlt század elején felszámolt összeköttetések helyreállítása érdekében. A még működő térségi nyomvonalak alulhasznosítottak, közúti nyomvonallal való párhuzamosságuk miatt nincs elegendő kormányzati motiváció a fejlesztésükre (a Hódmezővásárhely-Szeged vonalszakasz kivételével).

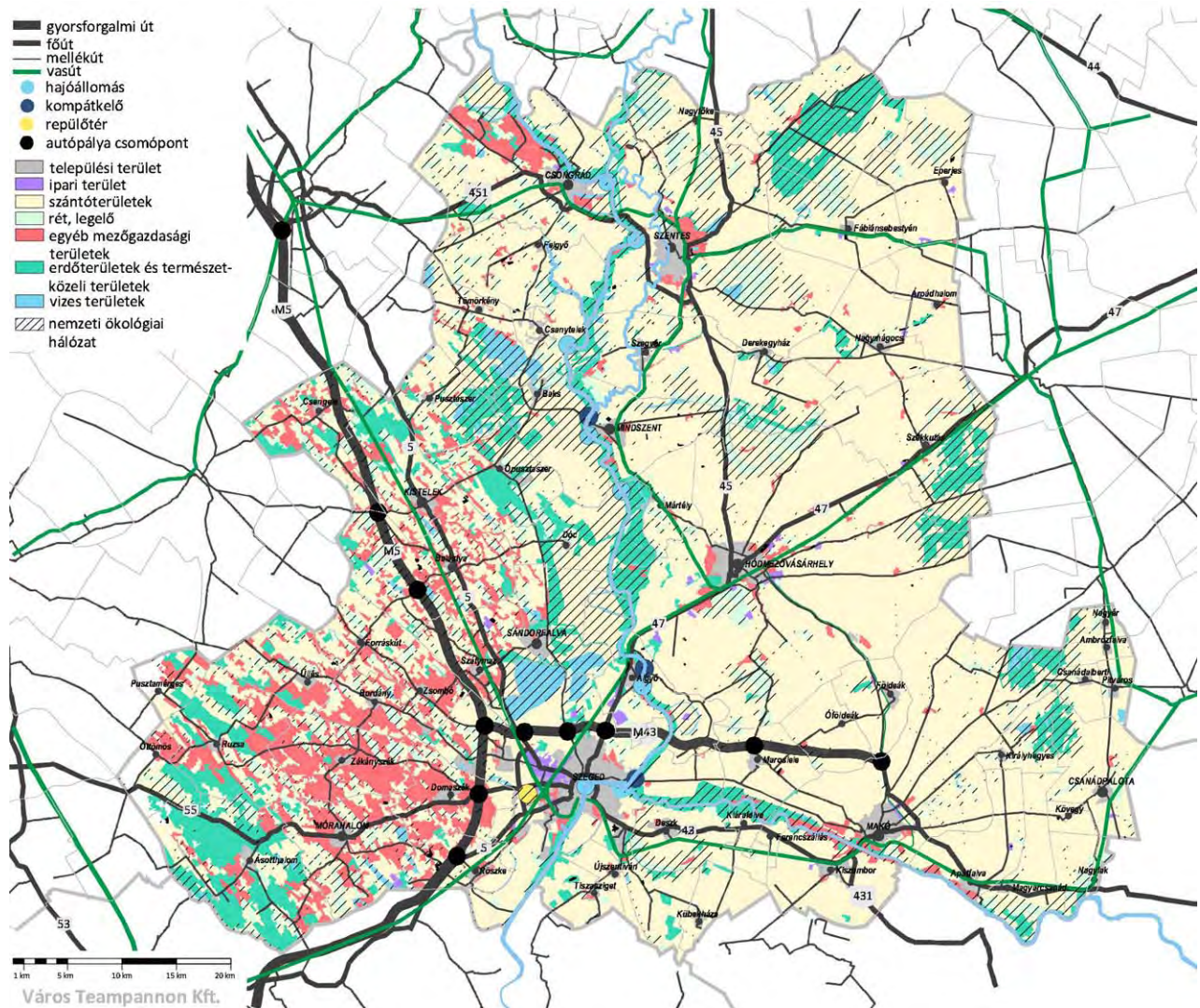
A Tisza közlekedési-szállítási szerepe a vasúthálózat 19. századi kiépülésével kezdett háttérbe szorulni és a közúti közlekedés fejlődésével a szerepe tovább sorvadt. Bár a **Tisza megyei szakasza hajózható**, de vízi közlekedésre jelenleg kihasználatlan. A hajózhatóság és a nemzetközi jelentőségű ökológiai-ökoturisztikai szerep jelenleg összeegyeztethetetlennek minősíthető funkciók, a szállítás fejlesztésére jelenleg nincsenek meg a szükséges feltételek (szállítási kapacitás hiány, politikai-piaci akarat, finanszírozás stb).

Nagyobb léptéket tekintve általánosságban megállapítható, hogy a megye nyugati területeit a Homokhátság mozaikos szerkezete, keleti területeit a tájhasználat egyhangúsága jellemzi. E különbséget a természetvédelmi területek elhelyezkedése is leköveti. A megye településhálózata a nyugati területeken sűrűbb, a keleti részeken viszont igen ritka (a közös közigazgatási határral rendelkező Makó és Hódmezővásárhely között 30 km a távolság!), legfeljebb a Maros mentén és Csanádpalota térségében van sűrűsödés). A legnagyobb települési területtel Szeged, Hódmezővásárhely, Sentes és Makó rendelkezik, ahol a megye népességének közel kétharmada koncentrálódik. Ki kell emelni, hogy sem a megyei lépték, sem a CORINE felszínborítottság léptéke nem képes visszaadni a tanyavilág által indukált változatosságot, (Homokhátság, Maros-Körös köze), mely jelentősen tompítja a területfelhasználás szerint felsejlő egyhangúság mértékét.

A tájhasználat részletesebb elemzését a korábban lehatárolt tájtipusok alapján célszerű részletesebben megvizsgálni. Az egyes tájtipusokhoz kapcsolódó első diagram a terület teljes tájhasználatát mutatja, a második és a harmadik a mezőgazdasági és beépített területeket részletezi. A **Körös-Maros közti tanyás tájon a növénytermesztés az uralkodó** (94%) köszönhetően a kiváló termékenységű csernozjomoknak. Az összefüggő szántókat alig-alig szakítják meg **szőlőterületek** és **gyümölcsösök**. A területfelhasználáson belül a **legelők és erdők részaránya** szintén **elenyésző**, alig haladja meg az 1%-ot a tájtipuson belül, ugyanakkor a nemzeti ökológiai hálózat részeit képezik. A ritkás településhálózat következtében a beépített területek aránya kicsi, viszont ezen belül viszonylag nagy a kereskedelmi, és ipari területek

aránya. Ezek jelentősebb része városi ipartelep (Makó, Szentés, Hódmezővásárhely), kisebbik része településtesttől elszakadó mezőgazdasági üzem.

Az **ártéri természetközeli tájra** a védelemmel összefüggő területhasználatok magas aránya a jellemző (erdők, természetközeli területek – 43%, vízfelületek – 13%). A mezőgazdasági terület $\frac{3}{4}$ -e szántó, változatosságát növeli, hogy egy részén magas a természetes növényzet aránya. Mivel a táj főképp ártereket foglal magába, ezért a beépített területek aránya alacsony, nem éri el az 1000 ha-t. A terület jellegéből adódóan e területek harmada sport és szabadidő tevékenységgel összefüggő területfelhasználás (kemping, strand, üdülő). Ehhez hasonló az elszórtan elhelyezkedő **pusztai természetközeli táj szerkezete**, azzal a különbséggel, hogy itt a vízfelületeket a megye legnagyobb tavai alkotják (Sándorfalvi-halastavak, Csaj-tó), és az ártérihez képest fele akkora a beépített területeken belül a sport és szabadidő terület részaránya.

2.10.1 ábra: Térszerkezeti elemek azonosítása (Nem üzemelő hajóállomások ATI-VÍZIG adatai szerint: Csongrád, Szentés, Csanytelek, Mindszent, Mártély, Algyő)

A **legváltozatosabb képet a Homokhátsági tanyás táj mutatja**, mert bár a szántóknak van túlsúlya, de a mozaikosságot, változatosságot a komplex művelési szerkezetű³⁷ területek alkotják. A Homokhátságban található a megye nagyobb, összefüggő gyümölcsösei és szőlőtermő területei is. A térségben szintén jelentős a bányászat jelenléte, viszont az ipar nem meghatározó.

³⁷ Komplex művelési szerkezet: kis területű földrészletek, vegyes egynyári növényi kultúrák, legelők és élő növényi kultúrák egymás mellett (pl. szőlőhegyek, zártkertek)

A városi **urbanizált táj** területén a mesterséges felszínek dominálnak, lévén, hogy itt helyezkedik el a megyeszékhely, valamint a nagyobb gazdasági területek. A mezőgazdasági termelés ezen a tájon is jelentős, mivel Szeged térségében is kiváló minőségű termőtalajok is találhatóak.

A **területfelhasználás változásai** a CORINE felszínborítottság és a KSH adatai alapján követhetők. A CORINE 2000-es és 2006-os felmérése között eltelt hat év alatt elsősorban a **Homokhátságot** érintette a tájhasználat változása. Itt döntő többségében szántóföldek erdősültek (több mint 3000 ha), tehát folytatódik a térség **erdősülése**. A többi területfelhasználásban csak kisebb változások történtek: a gyümölcsösök területe 112 ha-ral növekedett, a szőlőé viszont 150 ha-ral csökkent. A **beépített területek aránya nem növekedett jelentősen** (110 ha), az új beépítések Mórahalmon és Szeged térségében alakultak ki. A kereskedelmi és iparterületek növekedési üteme még ennél is kisebb az 50 ha-t sem éri el. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy **a bányák összterülete több mint 300 ha-ral növekedett**. A komplex művelési szerkezetű, és magas arányú természetes növényzettel rendelkező mezőgazdasági terület aránya 800 ha-ral csökkent, mely a mozaikosság ellen hat. E területeken vagy spontán erdősülési folyamat indult meg, vagy belterületté váltak).

Szeged és agglomerációja mesterséges felszíneinek változásait a 2.9.1 Településhierarchiában már meghatározott belső és külső gyűrű területére kiterjesztve vizsgáljuk meg részletesen.

2.10.1 táblázat: A mesterséges felszínek változása Szeged agglomerációjában 2000-2006 között a CORINE alapján

Corine kategória	Belső gyűrű	Külső gyűrű	Összesen
Lakott területek	60 ha	-	60 ha
Sport- és szabadidő területek	22 ha	-	22 ha
Ipari és kereskedelmi területek	49 ha	-	49 ha
Nyersanyag kitermelés	167 ha	124 ha	291 ha

Belső gyűrű települései: Sándorfalva, Szatymaz, Zsombó, Bordány, Domaszék, Mórahalom, Röske, Algyó, Deszk, Újszentiván, Tiszasziget, Szeged;
Külső gyűrű települései: Csengele, Balástya, Forráskút, Kistelek, Hódmezővásárhely, Kűbekháza, Maroslele

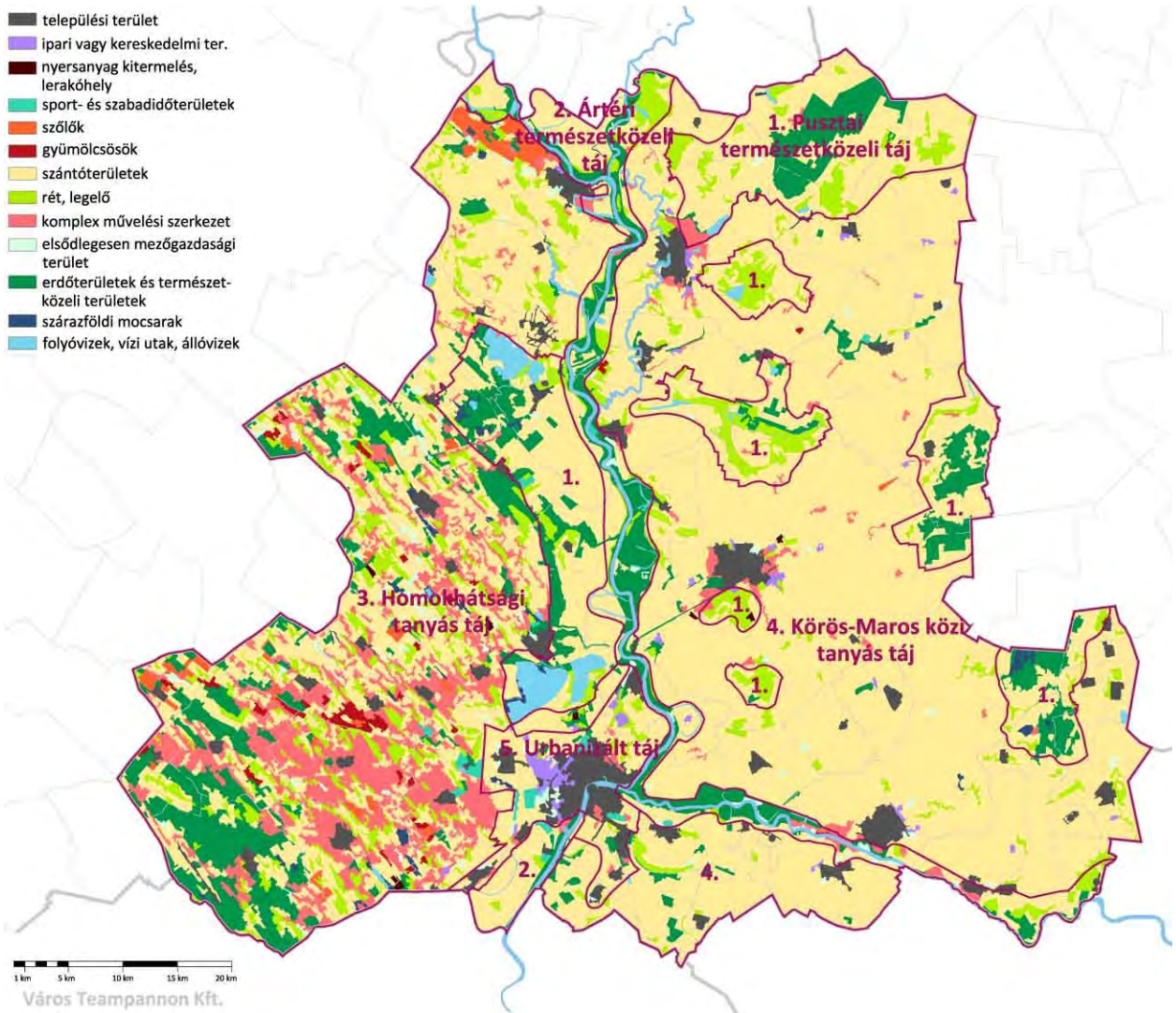
Látható, hogy a belső gyűrűben volt intenzív a beépítés, azok is elsősorban Mórahalom és Szeged területére koncentráálódtak. A belső gyűrűben 60 ha-ral növekedett a lakott területek nagysága (nagyobb arányban Mórahalmon, kisebb mértékben Szegeden), de ebben a térségben növekedett ténylegesen a sport- és szabadidő területek (Szeged), valamint az ipari és kereskedelmi területek nagysága. A külső gyűrű területén tulajdonképpen csak bányanyitások történtek a gyorsforgalmi út építésének köszönhetően.

A **művelési ág** - az előírások szerint - a földterületre jellemző, gazdálkodók általi tényleges hasznosítási módot jelenti. A mezőgazdasági földhasználat/tájhasználat folyamatos szerkezeti átalakulásának lehetünk tanúi az alábbi három évtizedes időszak vizsgálata alapján.

Látható, hogy **a szántóterületek használata** az utóbbi évtizedben csak **kis mértékben csökkent**, a 2000 ha-t sem érte el. E csökkenés a CORINE szerint legfőképp a Homokhátság kedvezőtlen adottságú talajait érinti. A **szőlőterületek rohamos csökkenése** mögött – a 90-es években a termelőszövetkezetek felbomlása, majd az uniós kvóta bevezetése után – elsősorban gazdaságossági megfontolások állnak, kivágásukat az Európai Unió is támogatta. A felszámolt szőlőterületek helyén zömmel szántókat, gyepeket alakítottak ki, de előfordul a termőterület teljes elhanyagolása miatt beindult spontán erdősülés is.

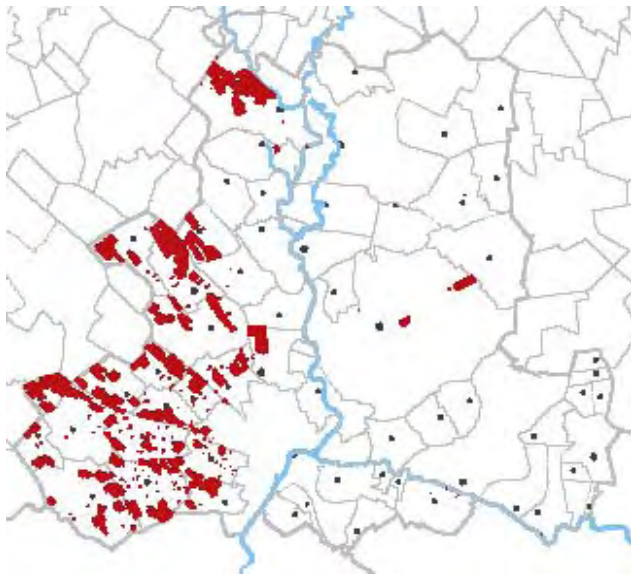
A **gyümölcsstermesztési ágazat fejlődését** jelzi, hogy a 2000-es évek mélypontjához képest kis mértékben emelkedett a termőterületek aránya Csongrádban, mely így a rendszerváltáskor tapasztalt szintet is meghaladja. **Jelentős fejlődést** tapasztalhatunk a térség **halgazdálkodásában**, mely során a halastavak területi nagysága 30 év alatt közel a duplájára emelkedett. Ugyanakkor **jelentősen csökkent a gyepterületek aránya**, mely az állatállomány csökkenésével függ össze. A megye szarvasmarha állománya 2000 óta 48 ezerről 34 ezerre csökkent. A művelés alól kivett területek az elmúlt évtizedben 26 000 ha-ral nőttek. A növekedés hátterében egyrészt a Szeged környéki fejlesztések állnak, másrészt az M5-ös és M43-as gyorsforgalmi utak építése, valamint a megyében található számos földgáz- és kőolajkúthoz kapcsolódó utólagos birtokrendezés. Ezek mértéke azonban nem olyan nagyságrendű, hogy ekkora változást indokoljon. A CORINE szerint 2000 és 2006 között a beépített és bányaterületek aránya mindössze 300 ha-ral növekedett. A művelés alól kivett területek arányának emelkedése csak a **nem hasznosított mezőgazdasági területek** (pl. gyepterületek) arányának növekedésével magyarázható. A KSH adatok szerint az erdőterületek aránya 2005-re 33.000 ha-ra

csökkent, majd ismételt növekedésnek indult, de még nem érte el a 2000-es évi szintet. Ez teljesen ellentmond annak, hogy a CORINE felszínborítás szerint 2000 és 2006 között több mint 3000 ha-ral növekedett az erdőterületek aránya. Az ellentmondást a KSH módszere oldja fel, mely során a gazdálkodó szervezetek a gazdasághoz tartozó földterületek (bérelt/tulajdon) használata alapján adják meg éves adataikat. Ezért feltételezhető, hogy az erdőterületek csökkenése nem tényleges területcsökkenés, hanem használatcsökkenés (Ezt támasztja alá, hogy a Bács-Kiskun megyei Erdészeti Igazgatóság Csongrád megyére vonatkozó adata szerint több, mint 40 ezer ha erdőterület található.) Ennek mélyebb vizsgálata túlnő a terv keretein.

2.10.7 ábra: Tájtípusok területfelhasználása

A megye **terület-felhasználásának fő tendenciáját** a művelés alól kivett területek és erdőterületek arányának növekedése, illetve a gyepterületek további csökkenése jellemezte **az elmúlt évtizedben**. E tendencia, valamint a térségi szerkezeti terv által meghatározott terület-felhasználás előrevetíti a területi folyamatok feltételezhető irányát. Úgy tűnik, hogy a szántóterületek nagyarányú csökkenése megállt. A jó minőségű, jelentős termésbiztonságot adó termőföldek kivonása kevésbé várható, a Homokhátságban alacsonyabb részarányal rendelkező szántóterület további jelentős csökkenése pedig a gazdaságok eltartó/önfenntartó képességét veszélyeztetné. Hosszú távon a szántók legfeljebb kisebb csökkenése várható, pl. az árterek, folyók térségében, vagy a pusztai tájgazdálkodás területein, esetleg a rossz talajadottságú Homokhátsági területeken. A komplex tájgazdálkodás térnyerése következtében további szántóterületek kerülhetnek ki művelés alól pl. a Körös-Maros közén (pl. mélyebb területek rétté, legelővé alakulása, esetleg kisebb mértékű erdősítése, helyi tározók kialakulása), de ennek mértéke sem lesz jelentős hosszú távon.

2.10.8 ábra: Szőlőkataszteri területek (Forrás: FÖMI)

A Homokhátság területén az erdőterületek további térnyerése várható, melyet a 2008-ban elfogadott országos területrendezési terv kíván felgyorsítani nagymértékű erdőgazdálkodási térség kijelölésével. A térség eltartó képességének megőrzése érdekében a 2012-es CsMTrT a vegyes területfelhasználás kijelölésével igyekezett csillapítani ezt az erős nyomást, fenntartva a települések választási lehetőségét a mezőgazdasági és az erdő területhasználat között, a térség gazdasági helyzetétől, lehetőségeitől függően³⁸.

A pusztai természetközeli tájon elsősorban a védett területek fenntartása a cél, így legfeljebb a területek önfenntartó képességét elősegítő (pl. a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás) kisebb változások várhatók. Az urbanizált térségben a beépített területek aránya növekedhet számottevően, bár a CORINE nem mutatott jelentős változást 2000 és 2006 között.

2.10.2. táblázat: Külterületi beépített és beépítésre szánt területek kistérségenként, településszerkezeti tervek alapján

Területfelhasználás módja	Területnagyság (ha)								%
	Csongrádi	Hódmezővásárhelyi	Kisteleki	Makói	Mórahalmi	Szegedi	Szentesi	Megye összesen	
Lakóterület	26,3	-	48,5	211,1	332,5	697,3	184,2	1499,9	13,6
Kereskedelmi, szolg. gazd. ter.	73,0	656,4	358,6	493,7	332,3	718,3	321,4	2953,7	26,7
Ipari gazd. ter.	207,2	180,9	322,4	204,8	44,4	1298,3	272,3	2530,3	22,9
Üdülőterület	22,7	11,5	-	-	-	226,2	33,2	293,6	2,7
Különleges ter. - gazdasági és jóléti	69,6	569,4	1060,1	369,8	248,8	941,9	506,9	3765,7	34,1
Összesen	398,8	1 418,2	1 789,6	1 279,4	958,0	3 882,0	1 318,0	11 044	100
Külterületi beépített illetve beépítésre szánt terület aránya a jelenlegi belterülethez képest	27,1%	50,5%	137,3%	27,5%	56,3%	52,8%	45,5%	49,8%	—

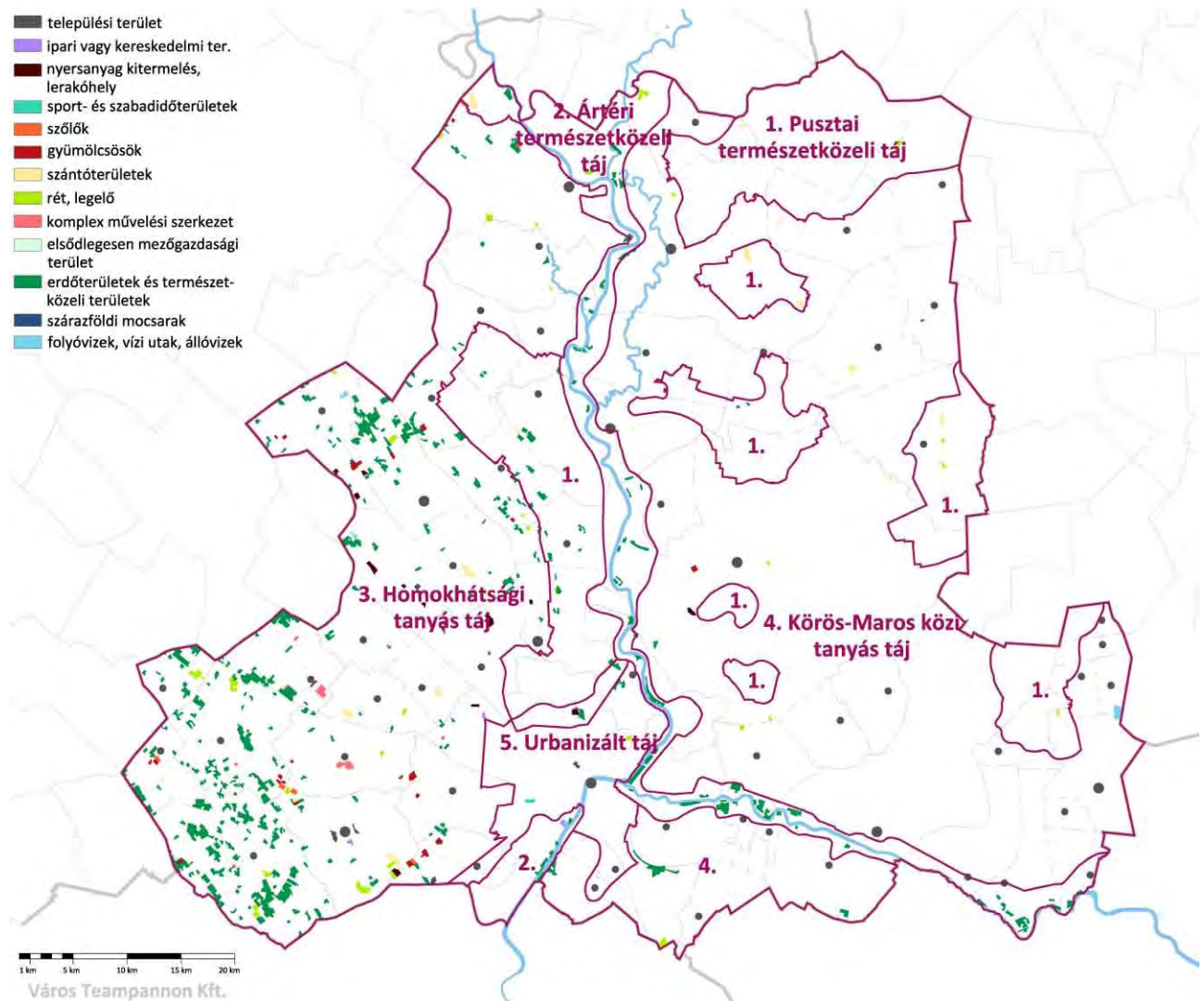
A beépített területek várható növekedésére a településrendezési tervek elhatározásai utalnak. Már a 2004-ben elfogadott megyei terv is 70%-kal több (+ 11,5 ezer ha) beépítésre tervezett területet jelölt ki a mai (!) beépítettséghez képest, amit a 2012-ben elfogadott megyei terv további 20%-kal (+17 ezer ha) növelt. Ezek az adatok elgondolkodtatók annak ismeretében, hogy a CORINE szerint 2000 és 2006 között mindössze 160 ha-ral növekedett a beépített területek valóságos mértéke.

Az eltérő összehasonlító adatforrás miatt alacsonyabb mértékű, de hasonló tendenciát mutat a külterületi beépített és beépítésre szánt terület kategóriák kistérségenkénti részletes vizsgálata is.

A lenti táblázat alapján megállapítható, hogy a külterületek beépítési célú igénybevétele, illetve az erre irányuló szándékok a megyében igen ambíciózusak, és egyes térségekben jelentősen meghaladják a tényleges keresletet. A külterületen kijelölt beépített, illetve beépítésre szánt területek nagyságrendje a megyében eléri a jelenlegi belterületként nyilvántartott terület 50%-át. Ennek legkisebb a mértéke a Csongrádi és a Makói kistérségekben (27%), míg a legnagyobb a Kisteleki kistérségben (közel 140%). A többi kistérségben megyei átlag körüli.

³⁸ Jogsabály szerint a vegyes területfelhasználású térséget a településrendezési tervezés során erdő, illetve mezőgazdasági terület területfelhasználásba lehet sorolni.

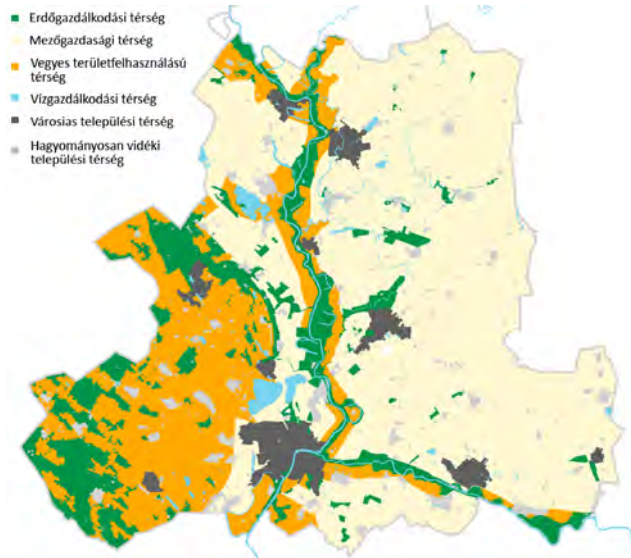
Az általános tendencia ellenére a Móraalmi kistérségben a kereslet nagyságrendje az elmúlt években teljes mértékben igazolta a várakozásokat, a kijelölt területek nagyobb részben beépültek, további területkijelölésekre van szükség.

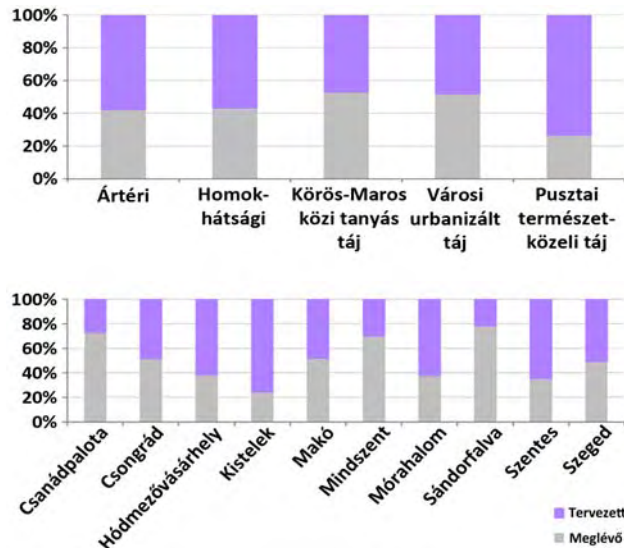
2.10.9 ábra: Területfelhasználás változása 2000 és 2006 között a CORINE felszínborítás alapján

A Szegedi kistérségben is viszonylag nagy a kijelölt területek beépülési dinamikája. A többi kistérségben kifejezetten a kínálati szándék motiválja a beépítésre szánt területek kijelölését. Gyakori jelenség továbbá a konkrét befektetői-fejlesztői, illetve lakossági (lakóterületi-vállalkozási) igények megjelenése, amelyek végül nem objektiválódnak megvalósult beruházásokban-fejlesztésekben (a potenciális befektető eltűnik, a helyi ingatlantulajdonosok nem tudják finanszírozni a lakóterületté váláshoz szükséges infrastrukturális beruházásokat, stb.).

A területkínálat összetételét vizsgálva megállapítható, hogy a legnagyobb a gazdasági célú területkínálat. Ez az összkínálat kétharmadát-háromnegyedét is eléri. Jól látszik ebből, hogy a települések a foglalkoztatási és a forráshiány problémáik megoldására a kínálati pozíciójuk erősítését kiemelten fontos eszköznek látják. Ez a túlfűtött területkínálat tehát érthető, de számos problémát generálhat: ha a területek használatbavétele nem ütemezett megfelelően, akkor a településre jelentős üzemeltetési költségek hárulhatnak a későbbiekben, míg az ingatlantulajdonosokban indokolatlan ingatlanpiaci várakozásokat kelthet, melyek elmaradása csalódáshoz, a településpolitikával kapcsolatos bizalmatlansághoz vezethet.

2.10.10 ábra: Csongrád megye térségi területfelhasználása

2.10.11 ábra: Tervezett települési területek a település-szerkezeti tervek alapján

A lakóterület növekmény (13,6%) háttérben naggyobb részben a volt zártkertek lakóterületté történő átminősítése iránti igények állhatnak, részben saját célú lakásépítés feltételeinek megteremtése céljából, részben ingatlanérték-növekedési várakozások által motiváltak. A közművesítettség és telekredezés elmaradása mindkét várakozás vonatkozásában csalódáshoz vezethet.

A jóléti célú különleges területek jórészt a termálvízkészlet turisztikai hasznosítása céljából kerülnek kijelölésre, míg az üdülőterületek háttérben naggyobb részben meglévő hétvégi házas üdülőterületek állnak. A turisztikai fejlesztések megvalósulása a befektetői tőke vagy saját forrás, illetve pályázati források hozzáférhetőségének függvénye, ezek hiányában egyes települések évtizede várakoznak szándékaik megvalósulására. A megvalósuló fejlesztések esetében további problémát jelenthet az üzemeltetés finanszírozása, amint az számos, néhány éve lezárult beruházás esetében ország-szerte tapasztalható.

2.11. A TÁJ TERHELÉSE ÉS TERHELHETŐSÉGE

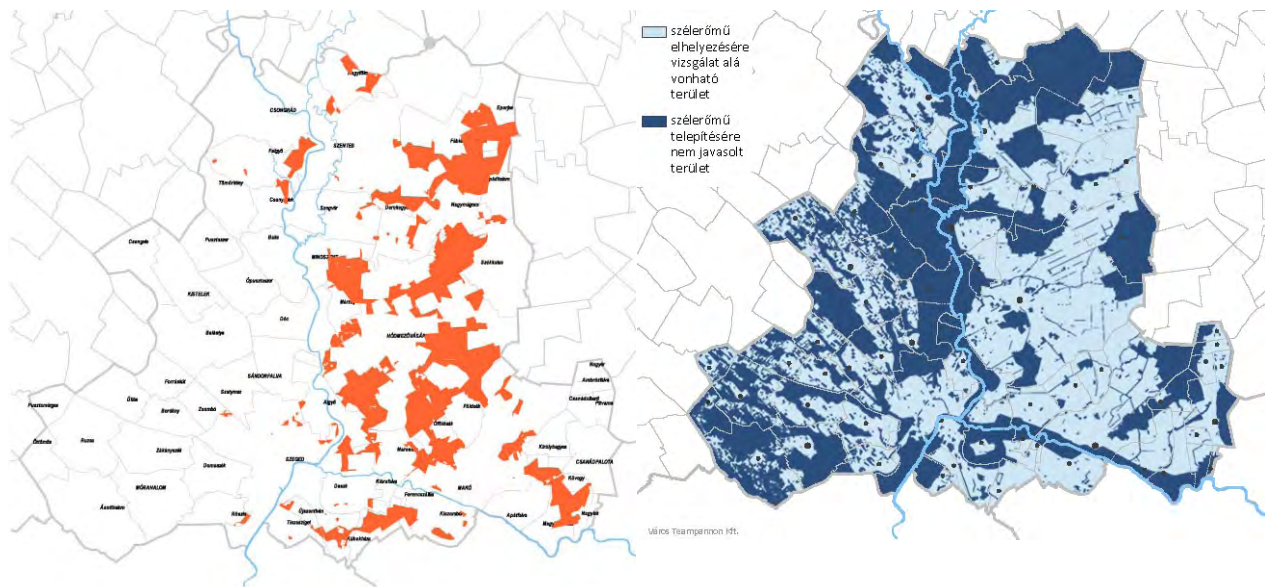
A táj terhelésével és terhelhetőségével nagyon szoros kapcsolatban állnak az előző helyzetértékelési fejezetekben kifejtett térségi adottságok. A táj-terhelhetőség vizsgálatára alapozott fejlesztési koncepció célja a tájhasználat szempontjából kedvező ökológiai adottságokat nem veszélyeztető mértékű, korlátozott fejlesztés biztosítása. Az adott táj terhelhetősége többféle tájhasználati mód szempontjából vizsgálható. Külön-külön javasolt vizsgálni a táj mezőgazdasági, erdőgazdasági vagy ipari termeléssel, üdülési vagy települési hasznosítással való terhelését és terhelhetőségét. Mindegyik tájhasználat esetében az ökológiai értékekre gyakorolt esetleges negatív hatásra kell koncentrálni. A tájanalízisnek nem része a tájképi adottságok vizsgálata és értékelése.

A táj terhelhetősége a terhelésekkel szembeni ellenállásával és a táj már elszenvedett terheléseinek összevetésével határozható meg. Szükséges meghatározni a táj érzékenységét (regenerálódó képességét) is. Ezért a vizsgálatok első részében a táj érzékenységét meghatározó szempontok felállítása a feladat.

Az értékelés alapja a Budapesti Corvinus Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszékén a területrendezési tervekhez kidolgozott tájterhelhetőség vizsgálati módszertana volt, az abban meghatározott vizsgálati és értékelési javaslatokkal.

A „táj jellemzői” című fejezetben kerültek meghatározásra a megye tájszerkezeti egységei, melyek adottságaikat, tájhasználatukat tekintve összefüggő tájegységek és különböző érzékenységi szintűek. Az 5 tájszerkezeti egységen belül az urbanizált táj, vagyis Szeged és térsége a legkevésbé érzékeny, mivel itt nagy a mesterséges, módosított területek aránya és kevés a természetes, védelemben részesülő terület. Az urbanizált tájon belül viszont kiemelt figyelmet kell

fordítani a meglévő erdők, települési zöldterületek megőrzésére, és lehetőség szerinti bővítésére, az ipari területek és a lakott területek véderdősávval való térbeli elhatárolására.

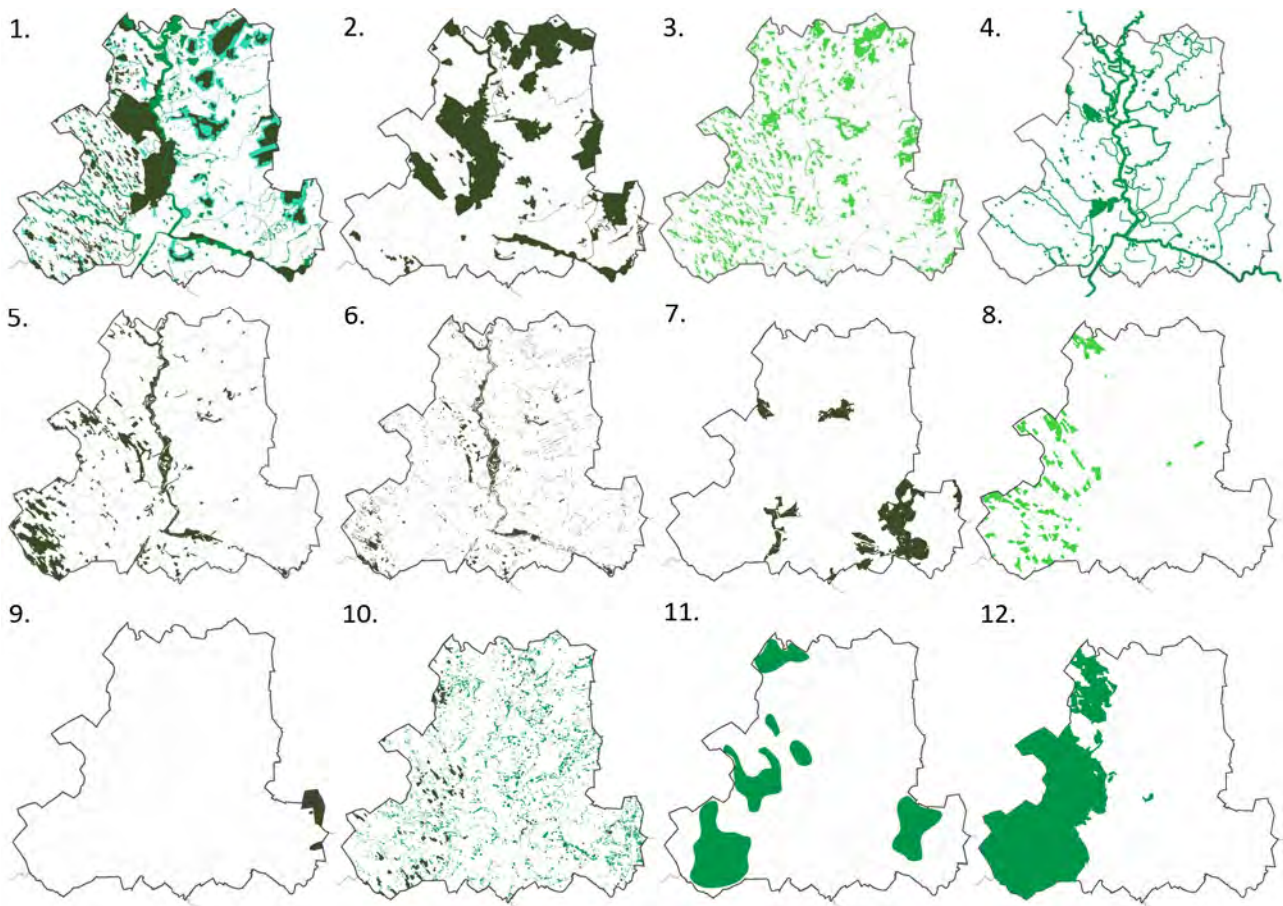
2.11.1 ábra: Hulladéklerakó-hely kijelöléséhez vizsgálat alá vonható terület (forrás: Csongrád MTrT)

2.11.2 ábra Szélerőmű telepítés szempontjából vizsgálat alá vonható terület (forrás: Csongrád MTrT)

A megyei területrendezési tervben rendelettel jóváhagyott munkarészben a hulladéklerakó-hely kijelöléséhez vizsgálat alá vonható terület övezete mutatja a legjobban a kevésbé érzékeny területeket, mivel a legtöbb érzékenységi jellemzőt figyelembe vették e terület kijelölésénél.

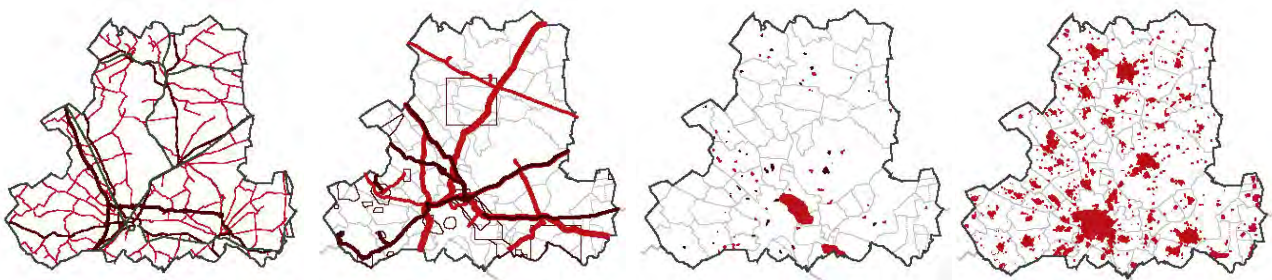
A táj érzékenysége - a természeti és kulturális örökségi adottságok figyelembevételével - 14 érzékenységi tényező alapján került meghatározásra:

- Corine 2006 adatbázisból:
 - erdő, rét/legelő, természetes gyepek, természetközeli rét, mocsarak, folyóvizek és állóvizek;
 - ex lege védett területek: szikes tavak, kunhalmok;
 - régészeti lelőhelyek;
 - borszőlő termőhelyek (szőlő ültetvények, I. és II. szőlő termőhelyi kataszteri terület);
 - Magas Természeti Értékű Területek.
- Megyei területrendezési tervből:
 - ökológiai hálózat elemei (magterület, ökológiai folyosó, pufferterület) és Natura 2000 területek;
 - kiváló termőhelyi adottságú erdőterület és szántóterület, felszíni és kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőségvédelmi terület;
 - szélerózióval érintett területek.

2.11.3 ábra: A táj érzékenységet meghatározó tényezők (forrás: Corine, Csongrád MTrT, KNPI, KMNPI, FÖMI)

1. Ökológiai hálózat **2.** Natura 2000 területek **3.** Rét-legelő **4.** Vízfelület **5.** Erdő **6.** Kiváló termőhelyi adottságú erdőterület **7.** Kiváló termőhelyi adottságú szántóterület **8.** Borszőlő termőhelyek **9.** Felszíni és kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőségvédelmi terület **10.** Ex lege védett területek és a régészeti lelőhelyek **11.** Szélerózióval érintett területek **12.** Hagyományos tanyás területek

2.11.4 ábra: A tájat terhelő tényezők (forrás: Corine, Csongrád MTrT)

1. Közlekedési hálózat **2.** Szénhidrogén vezetékek és bányaterületek **3.** Hulladéklerakó helyek és bányaterületek, tájsebek **4.** Települési térség

Az egyes elemek közül nagyobb súlyt kaptak a regenerálódó képességet is figyelembe véve a természetvédelmi, földvédelmi, vízvédelmi célú, vagy kulturális örökség szempontjából védendő területek, kisebb súlyt a természetvédelmi

típusú, de külön védelmet nem élvező elemek. Összesen 4 kategóriába soroltuk az egyes területeket: kiemelten érzékeny, fokozottan érzékeny, érzékeny, kevésbé érzékeny.

A tájterhelés vizsgálata során a megyében 12 terhelő tényező került figyelembe vételre, melyek az alábbi csoportosításban kerültek térképi megjelenítésre:

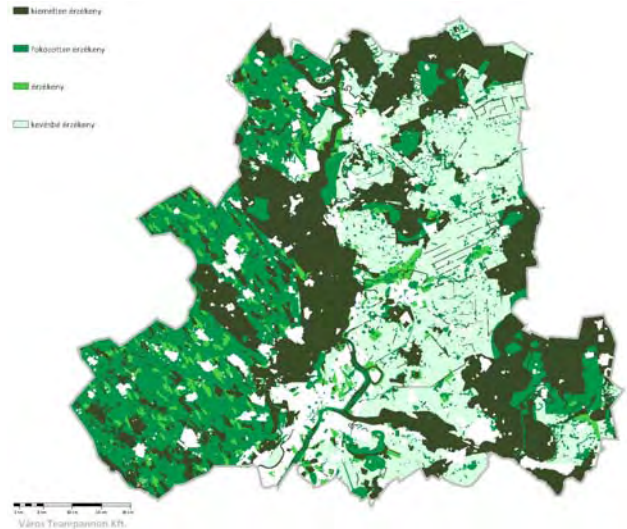
- közlekedési infrastruktúra: gyorsforgalmi utak, főutak, mellékutak, autópálya csomópontok, repülőtér, vasúthálózat;
- elektromos és szénhidrogén vezetékek és szénhidrogén bányatelkek;
- települési térség: városok és községek beépített és beépítésre szánt területei;
- hulladéklerakó helyek, nyersanyag kitermelés területei, tájsebek (szilárd nyersanyag és szénhidrogén)

Az elemzés során nagyobb súlyt kaptak a hulladéklerakók, a vonalas létesítmények közül a nagyobb hatást gyakorló hálózati elemek, valamint a sérülés esetén súlyos károkat okozó szénhidrogén vezetékek és a tájsebek. Összesen 4 kategóriába soroltuk az egyes területeket: erősen terhelt, fokozottan terhelt, közepesen terhelt, kevésbé terhelt.

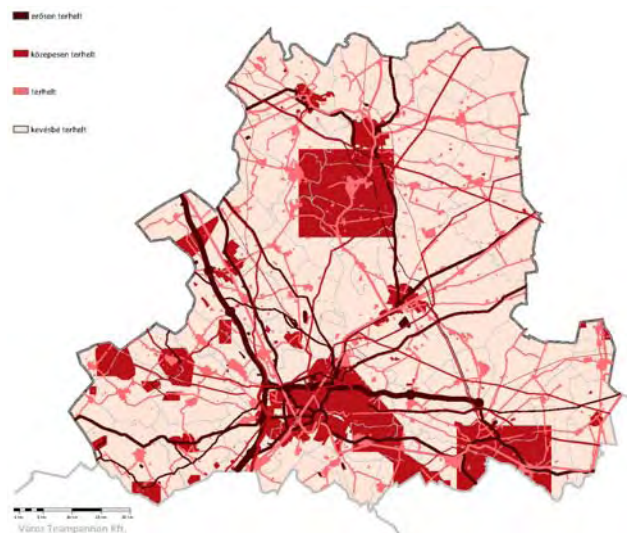
A különböző rétegek alapján kijelölt kategóriák és azok térképi megjelenítése szerint került meghatározásra a tájterhelés és tájérzékenység. Az érzékenységi skála egyik végén a legértékesebb területek (sötétzöld), a másik végén a természet- és környezetvédelem szempontjából legkevésbé értékes területek (fehér) helyezkednek el.

A terhelési skála egyik végén a legnagyobb mértékben igénybe vett területek (bordó), a másik végén legkevésbé roncsolt területek (világos) találhatók.

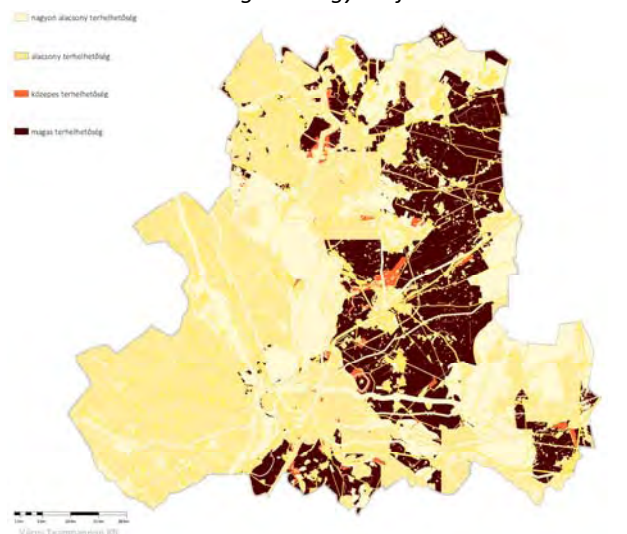
Az érzékenységi és terhelési kategóriákat összevetve készült el a négy részből álló terhelhetőségi skála. Sötét barnával jelöltük a leginkább terhelhető területeket, melyek a megye legkevésbé érzékeny és legkevésbé igénybe vett területeit fedik le. A világos színek jelzik azokat a területeket, amelyek a (leg)kevésbé terhelhetők. Ide tartoznak a nagyon érzékeny és jelentősen igénybe vett területek. A vizsgálat eredményeként a következő tájak a legkevésbé terhelhetők: a Maros hordalékkúp (vízvédelem miatt), a Körös-Maros köze pusztavidéke, az Alsó-Tiszavidék árterei, holtágai és a Homokhátság szikes lelelői (természetvédelem miatt).

2.11.4. ábra: Csongrád megye tájérzékenysége

2.11.5. ábra: Csongrád megye tájterhelése

2.11.7 ábra: Csongrád megye tájterhelhetősége

3. TERVEZÉSI-FEJLESZTÉSI KÖRNYEZET

3.1. AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ (OTK) TERVEZETE

A 96/2005. (XII. 25.) OGY határozattal elfogadott *Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió*, és a 97/2005. (XII.25.) OGY határozattal elfogadott *Országos Területfejlesztési Konceptió* meghatározza az ország területi jövőképet, a jövőkép eléréséhez vezető átfogó, hosszú távú területfejlesztési politikai célkitűzéseket, középtávú területi célokat, területi prioritásokat fogalmaz meg a szakpolitikák számára, meghatározza az eszköz- és intézményrendszeri feltételeket és tartalmazza a régiók saját koncepcionális céljait. Az OTK Csongrád megyei vonatkozásai az alábbiak szerint emelhetők ki:

A *„Fejlesztési pólusok és városhálózati kapcsolatrendszer fejlesztése”* a Budapest-központú térszerkezet oldását, a társadalom és a gazdaság hatékonyabb működésének elősegítését célozza. A magyarországi öt fejlesztési pólus egyike Szeged, amely nemzetközi és regionális tengelyek mentén fekszik és regionális központ városhálózati szerepkört tölt be. Fejlesztése a „Biopolisz” néven összefoglalt egészségipar, környezetipar és agrárgazdasági biotechnológia további erősítésére irányul. Az OTK Hódmezővásárhelyet fejlesztési alközpontként veszi számításba.

A *„Termálvízkincs integrált hasznosítása”* a turizmus-, az egészség-, az energia- és a befektetés-ösztönzési politika területén is az országos jelentőségű fejlesztési célok közé tartozik. Az országban a Dél-alföldi Régió rendelkezik a legnagyobb termálvízkezeléssel, itt található a fűtésre használt hazai termálkútak mintegy 80 százaléka. A térségen belül Csongrád megye a leggazdagabb, a kutak zöme mezőgazdasági célokat szolgál, döntően növényházakat fűtenek velük. Gyógyvíz-kutak az ÁNTSZ aktuális adatai szerint Algyőn (1), Hódmezővásárhelyen (2), Makón (2), Mórahalmon (2), Szegeden (3), Székkutason (1) és Szentesen (1) található. Ásványvíz Nagymágocson, Szegeden (2) és Zsombón áll rendelkezésre. Makón a Marosból minősített gyógyiszapot nyernek ki. Gyógyfürdő Csongrádon (Gyógyfürdő), Makón (Hagymatikum) Mórahalmon (Szent Erzsébet Móraalmi Gyógyfürdő), Szegeden (Anna Gyógy-, Termál- és Élmenyfürdő valamint Napfényfürdő Aquapolis Gyógyfürdő) és Szentesen (Szentesi Gyógyfürdő és Nappali Kórház) található.

A *„Határ menti területek együttműködésének erősítése”* a Csongrád megyét is magában foglaló Duna-Körös-Maros-Tisza (DKMT) Eurorégiót érinti, amelynek közel 72 ezer km²-én mintegy 5,4 millióan élnek. Az eurorégió fejlesztési stratégiája a fejlesztés szereplői és az érintett földrajzi területek közötti kölcsönös kapcsolatjavítást tekinti fő céljának. E régió kohéziójának növekedését az elmúlt években számos sikeres gazdasági, infrastrukturális, környezet- és természetvédelmi, idegenforgalmi és más projekt erősítette.

„A Tisza-térség fenntartható felzárkóztatása” a környezetgazdálkodási, terület- és vidékfejlesztési beavatkozások összehangolását igényli, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése, a fenntartható társadalmi, gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése és az EU társfinanszírozással megvalósítható beavatkozások integrált kezelése révén.

„A Duna mente fenntartható fejlesztése” kihat a Duna-Tisza közti Homokhátság problémáinak kezelésére is.

A *„Megújuló energiaforrások részarányának növelése”* kapcsolódik mind a „Biopolisz” szerepéhez, mind a termálvízkincs hasznosításához.

A *„Rurális (vidéki) térségek területileg integrált fejlesztési prioritásai”* közül Csongrád megyét elsősorban „A természeti táji és kulturális táji értékekben gazdag területek fenntartható fejlesztése” (főként a Mártélyi, Pusztaszeri és a tervezett Körös-éri Tájvédelmi Körzet) érinti, az ökoturizmus, a vadgazdálkodás, továbbá az építészeti örökség és kézműves hagyományok megőrzése szempontjából, valamint a „Tanyás térségek revitalizálása”, amelyben a megye településeinek több mint fele érdekelt.

A Kormány 1254/2012. (VII.19.) Korm. határozata alapján a 2014-2020-as európai uniós költségvetési ciklusra való felkészülést megalapozó új Országos Területfejlesztési Konceptió és vele összhangban az új Országos Fejlesztési Konceptió kidolgozásának határideje 2012. november 30.

3.2. ORSZÁGOS ÉS TÉRSÉGI STRATÉGIÁK MEGYEI VONATKOZÁSAI

3.2.1 AZ EURÓPAI UNIÓ TERÜLETFEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI³⁹

EU2020 STRATÉGIA

Az Európai Tanács 2010 júniusában hagyta jóvá az Európa 2020 stratégiát, amely három, egymást kölcsönösen megerősítő prioritást tart szem előtt: a tudáson és innováción alapuló **intelligens növekedést**, az erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaságot létrehozó **fenntartható növekedést**, és a magas foglalkoztatást, valamint szociális és területi kohézió erősödését ösztönző **inkluzív növekedést**. Az ezek megvalósítását szolgáló kiemelt uniós célok:

- a 20–64 évesek legalább 75%-os foglalkoztatottsága
- EU GDP-je 3%-ának a kutatás-fejlesztésre fordítása
- „20/20/20” éghajlat-változási/energiaügyi célkitűzések (üvegházhatású gázok 20%-os csökkentése, az energiafelhasználáson belül a megújuló erőforrások 20%-os részesedése, az energiahatékonyság 20%-os növekedése)
- az iskolából kimaradók arányának 10% alá csökkentése, ill. az ifjabb generáció 40%-ának felsőfokú végzettsége
- a szegénység kockázatának kitett lakosok számának 20 millióval történő csökkentése.

Magyarország előzetes vállalásai az Európa 2020 stratégia végrehajtására (2020-ig terjedő célkitűzések):

- a 20-64 év közötti népességre vonatkozó foglalkoztatási ráta 75%-ra emelése, vagyis az uniós szintű céllal való teljes konvergencia
- a kutatás-fejlesztési ráfordítások szintjének a bruttó hazai termék 1,8%-ára történő növelése (EU átlag 60%-a), a teljes ráfordítási szinten belül a vállalati ráfordítások arányának további növekedésével
- a megújuló energiaforrások részarányának 14,6%-os növelése, 10%-os teljes energiamegtakarítás, továbbá az EU emisszió-kereskedelmi rendszerén kívül az üvegházhatású gázok kibocsátásának legfeljebb 10%-os növekedése a 2005-ös szinthez képest
- az oktatással összefüggésben a korai iskolaelhagyók arányának 10%-ra csökkentése, ill. a felsőfokú vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezők arányának 30,3%-os szintre történő növelése
- a gyermekes családok szegénységi rátájának, a súlyos anyagi nélkülözésben élők, valamint az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők számának 20-20%-os csökkentése (az átfedések figyelembevételével, a három indikátorral lefedett népesség arányának kb. 5 százalékpontos – mintegy 450-500 ezer fővel, 23,5%-ra történő – csökkentése).

AZ EURÓPAI UNIÓ TERÜLETI AGENDÁJA 2020 (TA2020)

(a területi tervezésért és területfejlesztésért felelős miniszterek 2011. május 19-én, Gödöllőn tartott informális ülésén született megállapodás)

„A területi kohézió közös cél egy harmonikusabb és kiegyensúlyozottabb Európa megteremtése érdekében”. A TA2020 célja stratégiai iránymutatások biztosítása a területfejlesztés számára, elősegítve ezáltal azt, hogy a különböző politikákban valamennyi irányítási szinten megjelenjen a területi dimenzió, célja továbbá annak biztosítása, hogy az Európa 2020 stratégia a területi kohéziós elveknek megfelelően valósuljon meg.

Területi kihívások:

- a globalizáció erősödő hatásai: a globális gazdasági válságot követő strukturális változások
- az uniós integráció kihívásai és a régiók növekvő kölcsönös függése
- területenként eltérő demográfiai és szociális kihívások, a sérülékeny csoportok szegregációja
- éghajlatváltozás és környezeti kockázatok: földrajzi régióként eltérő hatások
- az energetikai kihívások erősödnek és veszélyeztetik a régiók versenyképességét

³⁹ Források: Az Európai Unió Területi Agendája 2020, EURÓPA 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, Az Európa 2020 stratégia végrehajtását megalapozó előzetes Nemzeti Intézkedési Terv

- a biodiverzitás csökkenése, a természeti, táji és kulturális örökség veszélybe kerülése

Területi prioritások:

- a policentrikus és kiegyensúlyozott területi fejlődés elősegítése
- az integrált fejlesztés ösztönzése a városokban, valamint a vidéki és sajátos adottságú régiókban
- a határokon átnyúló és transznacionális funkcionális régiók területi integrációja
- a régiók erős helyi gazdaságokon nyugvó globális versenyképességének biztosítása
- a területi összeköttetés javítása az egyének, a közösségek és a vállalkozások érdekében
- a régiók ökológiai, táji és kulturális értékeinek kezelése és összekapcsolása

A TERÜLETI KOHÉZIÓ ZÖLD KÖNYVE (2008) ÉS A TERÜLETI KOHÉZIÓRÓL SZÓLÓ 2009. DECEMBERI KONFERENCIA ÁLLÁSFOGLALÁSA⁴⁰

A Zöld Könyv uniós szintű közös gondolkodást indít a területi kohézió kérdéséről, amely a gazdasági és társadalmi kohézió céljainak a területi, földrajzi viszonyok figyelembevételével történő érvényesítése. Hozzájárul a gazdaság, a társadalom és a környezet közötti harmonikus, konfliktusmentes kapcsolatok kialakításához a térségeken belül, másrészt az egyes térségek közötti harmonikus és prosperáló gazdasági, társadalmi és környezeti kapcsolatok létrejöttéhez, illetve az anyag-, energia- és tudásáramlás optimális rendszerének kialakításával az erőforrások hatékonyabb felhasználásához. Ösztönzi a térségek belső erőforrásainak feltárását, fenntarthatóságuk megteremtését, helyreállítását, valamint versenyképességük feltételeinek megteremtését, fenntartását.

Kiemeli az EU egyedülálló településszerkezetéből, vagyis a jellemzően kis- és középvárosi hálózatból adódó sajátos feladatokat, így a gazdasági sűrűségbeli különbségek leküzdését, a távolságok áthidalásával a területek összekapcsolását (Tisza mente), együttműködéssel a széttagoltság leküzdését (város-vidék kapcsolat). Ezek megvalósítása többszintű és többszereplős kormányzati tevékenységet tesz szükségessé, horizontális és vertikális koordináció által.

3.2.2 A MAGYAR TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ELKÉPZELÉSEI

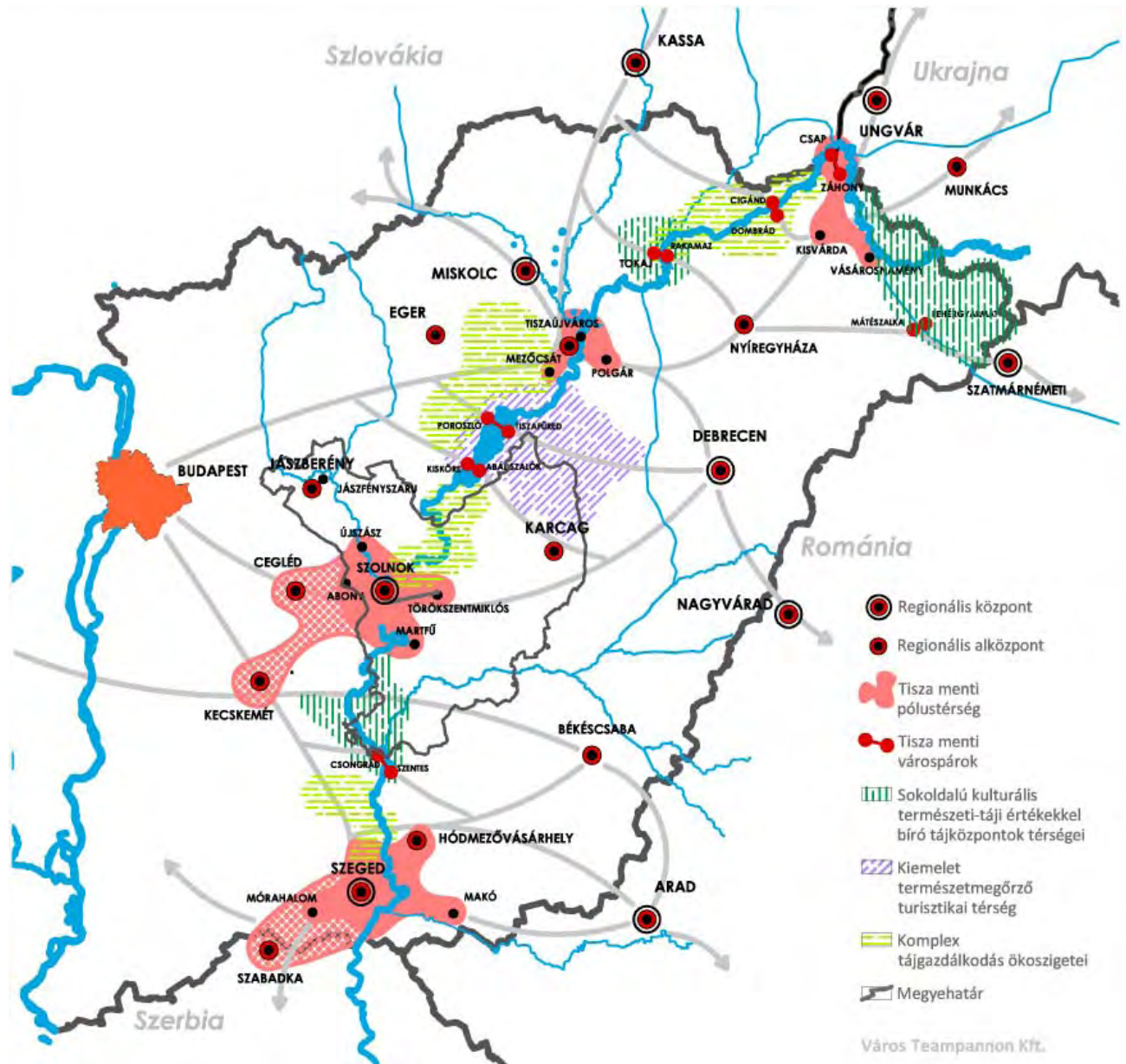
A MEGYÉT ÉRINTŐ KIEMELT TÉRSÉGEK TERÜLETFEJLESZTÉSI TERVEI

A Tisza mente Integrált Területfejlesztési, Vidékfejlesztési és Környezetgazdálkodási Programja (tervező: VÁTI Kht., VÍZITERV Kft.)

A 2005-ben készült program jogszabályi háttere a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a **Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése – VTT**) közérdekűségéről és megvalósításáról szóló 2004. évi LXVII. törvény. Az operatív program szerkezetében és tartalmi elemeiben követi az Európai Unió Strukturális Alapok tervezésére és programozási dokumentumaira vonatkozó előírásait, megfelel az 1260/1999. sz. EK. rendeletben előírtaknak. A program rövid távú (2005-2006 években végrehajtandó) és középtávú (2007-2013 között megvalósítandó) intézkedéseket tartalmaz. A dokumentum utal rá, hogy készül egy, a VTT keretében az Európai Unió következő időszakához igazodva készítenő integrált vízgazdálkodást, terület- és vidékfejlesztést szolgáló EU társfinanszírozással megvalósuló egyedi program is. A dokumentum stratégiát és operatív programot tartalmaz, általánosan, az árterület egészére alkalmazva. A program a területfejlesztés minden területét felöleli, ami egyszerre érdeke és hátránya: a térségi problémák minden szegmensének kezelését feladatának tekinti, ugyanakkor az intézkedések igen nagy része más programokban is megjelenik, a speciális „Tisza-feladatok” viszont elbújnak az intézkedések tengerében. A nem specifikusan Tisza-intézkedésekben belül a sajátos „Tisza-megoldások” nem élveznek semmiféle prioritást a projekt-kiválasztási szempontok között.

⁴⁰ Források: Európai Közösségek Bizottsága: Zöld könyv a területi kohézióról; Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium: Magyar álláspont a területi kohézióról szóló Zöld Könyv társadalmi vitájához kapcsolódóan

A Tisza stratégia megalapozása I. Ütem (tervező: Város-Teampannon Kft.)

3.2.2.1. ábra: A Tisza-stratégia megalapozása (Forrás: saját szerkesztés)

A Tisza-stratégia megalapozása egy olyan plasztikus térszerkezeti modell, **mely az integrált vízgazdálkodáson alapuló komplex tájgazdálkodás helyi kísérleteit és a város-vidék viszonyrendszerét egy átfogó természeti-infrastrukturális-gazdasági-társadalmi kontextusba képes ágyazni.** A koncepció fő strukturáló elemei:

- az ún. **ökosztráda**, amely a **folyómedret, a hullámteret, a védműveket és a mentett oldali ún. újholocén medret (meanderövet) foglalja magában**, mely a mentett oldali komplex ártéri tájgazdálkodási kezdeményezések elsődleges célterülete, természetes víztározási lehetőség és ökológiai pufferzóna. Mint ilyen térszerkezeti és sajátos gazdálkodási egység, amely újraépítheti a megszakadt kapcsolatot a Tisza és a települések között.
- a **városhálózat**, mely biztosítja a **Tisza-térség nemzetközi (kárpát-medencei) városhálózati beágyazódását** (városhálózati csomópontok), a **Tisza-térség felzárkóztatásához szükséges koncentrált piacokat és egyúttal urbánus szolgáltatásokat** (magyarországi nagyvárosi agglomerációk), továbbá magában foglalja azokat a **Tisza menti kisváros-párokat**, melyek, hídfő-pozíciójukat és az összefogás erejét kihasználva **a helyi fejlesztések motorjaivá válhatnak.**

A térszerkezet fejlesztése a táj eltartóképességének, továbbá a helyi társadalom készségeinek és képességeinek megfelelő új egyensúlyi helyzet kialakulását alapozza meg, magában hordozva a népesség fokozatos átrendeződésének is lehetőségét. A térszerkezet egyúttal egy **új típusú komplex tájgazdálkodás klaszter létrejöttét** is szolgálhatja, melynek csírái már megvannak (lásd Élő Tisza márkavédjegy, nagykörűi tájgazdálkodási tudásközpont K+F tevékenysége, a Szövetség az Élő Tiszáért szervezetnek a Tisza térségi vállalkozókat szervező, termékeiket piacra segítő tevékenysége stb).

A Duna–Tisza közti Homokhátság Fenntartható fejlesztése – Előzetes megvalósíthatósági tanulmány (tervező: Terra Stúdió-ÁBK SZ Konzorcium)

A 2007-ben készült tanulmány az Országos Területfejlesztési Konceptióban kiemelt térségként kijelölt Duna–Tisza közti Homokhátság komplex fejlesztésének megalapozását szolgálja. A tanulmány szerint a **Homokhátság legnagyobb kihívása a klímaváltozás**, melynek hatására a térségben nemcsak az átlagnál nagyobb lesz a felmelegedés mértéke a nyári időszakban, de közel 10%-kal csökkenni fog a csapadékmennyiség is (évi 470-520 mm-re). Növekedni fog a száraz évek száma, lesznek olyan helyek illetve évek, ahol az éves csapadékmennyiség a 300 mm-t sem fogja elérni. A nyáron ritkábban lehulló esők nagyobb intenzitásúak lesznek.

(A Homokhátság fejlesztésének célját a tanulmány szerint a **2095/2004.(IV. 27.) Korm. határozat** rögzítette: „a térség természeti állapotának megóvása és az adottságokhoz illeszkedő mezőgazdasági termelés biztonságának megőrzése”. A Kormányhatározat intézkedési terve 2004-2008 között megvalósítandó komplex vidékfejlesztési program megvalósítását írta elő. A határozat, vélelmezhetően hozzárendelhető források hiánya miatt, **hatályát veszítette**, az intézkedések egy részének előkészítése elindult, de nem valósult meg.)

Az előzetes megvalósíthatósági tanulmány a vidékfejlesztést és a térség motorját jelentő városok fejlesztését, a kis- és nagyléptékű beavatkozásokat, a beruházás típusú fejlesztéseket és a szervezeti-intézményi háttér fejlesztéseit egységes rendszerbe foglalja. A célrendszer megvalósítását 8 prioritás (zárójelben a megye szempontjából releváns intézkedésekkel):

- Agrár- és vidékfejlesztés (Agrár- és technológiai termékfejlesztés; Együttműködésben megvalósuló agrár- és élelmiszer-feldolgozó fejlesztések tanyasi térségekben)
- Településfejlesztés (Tanyás térségek társadalmi kohéziójának és ellátásának fejlesztése; Településközpontok és leszakadó településrészek rehabilitációja)
- Földhasználat (Környezeti adottságokhoz illetve azok változásához alkalmazkodó földhasználat kialakítása; Természetvédelmi célú földhasználat-váltások védett területeken; Földvásárlás)
- Vízgazdálkodás (Vízutánpótlás; Vízvisszatartás)
- Gazdaságfejlesztés (Termelékenység és foglalkoztatás növelése; Élelmiszer-feldolgozóipar fejlesztése; Turizmusfejlesztés; Alternatív gazdasági lehetőségek kihasználásának fejlesztése)
- Műszaki infrastruktúrafejlesztés (Közlekedés; Elektromos hálózatos infrastruktúrafejlesztések; Megújuló energetikai rendszerek; Információs-technológiai fejlesztések; Települési víziközmű-fejlesztések)
- Humán erőforrás fejlesztés
- Egyéb fejlesztések (intézményi, jogi háttér)

DKMT Eurorégió Stratégiája (tervező: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézet Békéscsabai Osztálya)

A Duna-Körös-Maros-Tisza (DKMT) eurorégió a hármasszög menti térség három régióját: a magyarországi Dél-Alföldet (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megyék; a romániai West régió (Arad, Hunyad, Krassó-Szörény és Temes megyék), továbbá a szerbiai Vajdaság Autonóm tartományt foglalja magában, 71879 km² területén közel 5,4 millió lakos él. A négy folyóra szerveződő eurorégió középpontja a történelmi Bánát (Bánság) területe. A 2004-2005 folyamán kidolgozott stratégia a humán, a gazdasági és a környezet szférákban fogalmaz meg célokat. A DKMT Eurorégióknak

- egy „multikulturális” minta-eurorégióvá;
- közös érdekek fel- és elismerésére, kooperációra építő gazdasága révén az Európai Unió dél-keleti kapujává;
- összehangolt, fenntartható környezet-gazdálkodással a Kárpát-medence és a Balkán között Európa „Duna-Körös-Maros-Tisza ökofolyosójává” kell válnia.

Elsődleges cél a fejlesztés szereplői, illetve az érintett földrajzi területek közötti kölcsönös kapcsolatok javítása. A megfelelő információk és innovációk sokirányú áramlásának fejlesztéséhez az infrastruktúra állapotának javítása adja az elengedhetetlen „fizikai” kereteket.

A DKMT régió legfontosabb tervezett (Magyarországot is érintő) projektjei az alábbiak:

- Szeged–Kikinda–Zsombolya–Temesvár, illetve a Szeged–Szabadka–Bácsalmás–Baja vasútvonalak helyreállítása;
- az Alföld-Fiumei vasútvonal revitalizálása (Nagyvárad–Békéscsaba–Szeged–Baja–Zágráb–Fiume);
- Szeged–Makó–Nagylak–Arad vasútvonal helyreállítása;
- a IV. sz. transzeurópai közlekedési folyosó továbbépítése (Kiskunfélegyháza–Szeged–Arad–Temesvár–Bukarest);
- a X/A transzeurópai közlekedési folyosó továbbépítése (Szeged–Újvidék–Belgrád);
- a Tisza IV. osztályú nemzetközi vízi útvonallá minősítése;
- a Maros és a Körösök II-III. osztályú vízi útvonallá minősítése;
- a szegedi repülőtér nemzetközi (regionális) kereskedelmi repülőtérre történő fejlesztése.
- határátkelők fejlesztése, újak nyitása:
 - a Kiszombor–Csanád határátkelő megnyitása a tehergépjármű-forgalom előtt
 - Óbéba–Rábé–Kübekháza hármas határnál nemzetközi utasforgalmi határátkelő nyitása
 - Új határátkelők nyitásának megvizsgálása.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS ÉS A KORMÁNY ÁLTAL JÓVÁHAGYOTT ÉS AZ EGYÉB ÁGAZATI FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁKNAK AZ ADOTT TÉRSÉGRE ÉRVÉNYES VONATKOZÁSAI

Nemzeti Vidékstratégia 2012 – 2020 („A Magyar Vidék Alkotmánya”)

„A Nemzeti Vidékstratégia célja, hogy – a hazánk vidéki térségeinek nagy részén érvényesülő kedvezőtlen folyamatokat megfordítva – a fenntarthatóságot, az életképes agrár- és élelmiszertermelést és a vidéki élet értékeit középpontba állító jövőkép alapján kijelölje az ország vidékpolitikájának célkitűzéseit, alapelveit, valamint az azok elérését biztosító programok és intézkedések végrehajtási kereteit. A vidéki Magyarország egészének megújítását tűzi ki célul, ezért a természeti értékek és a környezet védelmére, a természeti erőforrások fenntartható hasznosítására alapozva határozza meg az agrár- és élelmiszergazdaságra, valamint a vidékfejlesztésre vonatkozó tennivalókat.”

Vidékstratégiai kihívások

- klímaváltozás, éghajlati szélsőségek erősödése
- ivóvíz, vízkészletek kulcsfontossága
- élelmiszerellátás és az élelmiszerlánc biztonsága
- génmódosított növények veszélye
- az energiaellátás biztonsága, energetikai rendszerproblémák
- környezeti fenntarthatóság, biológiai sokféleség, tájfenntartó mezőgazdaság
- demográfiai válság, népesedési trendek
- globalizáció és lokalizáció
- társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek
- átalakuló város-vidék kapcsolatrendszer
- információs kor, tudásalapú társadalom

Stratégiai célok

- tájaink természeti értékeinek, erőforrásainak megőrzése
- sokszínű és életképes agrártermelés
- élelmezési és élelmiszerbiztonság
- a vidéki gazdaság létalapjainak biztosítása, a vidéki foglalkoztatás növelése
- a vidéki közösségek megerősítése, a vidéki népesség életminőségének javítása

A helyi és térségi vidékfejlesztési feladatok szervezését a közigazgatási reformmal, a területfejlesztéssel, az uniós fejlesztési programok szervezeti struktúrájával összhangban szükséges biztosítani. A vidéki települések, térségek intéz-

ményrendszerét, infrastruktúráját, elérhetőségét érintő ágazati és területfejlesztési programokban figyelembe kell venni a vidékstratégia nemzeti és térségi programjaiban megfogalmazott szempontokat és feladatokat.

Új Széchenyi Terv

A Tervben megfogalmazott jövőkép szerint 2030-ra Magyarország meghaladja az Európai Unió átlagos gazdasági fejlettségét, fogyasztási szintjét és életminőségét. A gazdaságpolitikai fordulatok hatására Magyarországon a terv szerint 2013–2014-től ismét a dinamizáló gazdaságpolitikáé lesz a főszerep, az eredmények a gazdasági mutatószámokban is láthatóvá válnak. Az Új Széchenyi Terv központjában a vállalkozók állnak. Az Európa 2020 stratégiához kapcsolódóan a Terv kiemelt irányként hangsúlyozza a zöldgazdaság és a tudásgazdaság fejlesztését. A fő „kitörési pontok” az **Egészségipari**, a **Zöldgazdaság-fejlesztési**, az **Otthonteremtési**, a **Vállalkozásfejlesztési**, a **Tudomány-Innováció**, a **Foglalkoztatási** és a **Közlekedésfejlesztési** Program. Az Új Széchenyi Terv középpontjában a foglalkoztatás dinamikus bővítése, a pénzügyi stabilitás fenntartása, a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése, valamint hazánk versenyképességének javítása áll. A tízéves gazdaságstratégia kijelöli azokat a kitörési pontokat és a hozzájuk kapcsolódó programokat, amelyek biztosítják Magyarország hosszú távú fejlődését. [A Hálózati-gazdasági program (autóipari klaszter, egyéb logisztikai és kereskedelmi beszállító hálózatok, üzleti központok fejlesztése) nem került részletes kidolgozásra, az más programokba (tudomány-innováció program, közlekedésfejlesztési program) ágyazottan szerepel jelentős súllyal.]

A terület- illetve településrendezéshez közvetlenül kapcsolódó prioritások különösen az alábbiak:

- **Egészségipari Program:** Csongrád megye gazdag termál- és gyógyvizekben, amelyekre egyre bővülő szolgáltatás kínálat épül, kiemelkedő egészségügyi háttérrel. A program sajátos természeti, kulturális adottságai és turisztikai termékei, továbbá gazdálkodási hagyományai okán is páratlan fejlesztési lehetőségeket kínál a megye számára.
- **Zöldgazdaság-fejlesztési Program:** szilárd biomassa, bioüzemanyagok, biogáz, geotermikus energia, hőszivattyú, napenergia, szélenergia-háztartási méretű szélerő-gépek, vízi energia-elsősorban kiskapacitású erőművek, hulladékhasznosítás.
- **Otthonteremtési Program:** Az újjalakás-építés (és a vállalkozásfejlesztés) kiemelt preferálása a következő években új nagyarányú zöldmezős fejlesztési hullámot indíthat el a városkörnyéki településeken.
- **Vállalkozásfejlesztési Program:** A vállalkozásfejlesztési program – sikeressége esetén – az otthonteremtési programhoz hasonlóan jelentősen növelheti a zöldmezős fejlesztések iránti igényeket. A területrendezésnek kiemelt feladata, hogy a vállalkozásélénkítés egyúttal az alulhasznosított barnamezős területek felszámolását (újrahasznosítását) és ne a szabad, még beépítetlen területek további csökkenését eredményezze. A megye szempontjából kiemelendő a Kárpát-medencei gazdasági övezet alprogram. A program elemei különösen a DKMT Eurorégió Stratégiájának megvalósításához járulhatnak hozzá.
- **Tudomány-Innováció Program:** A többi programhoz kapcsolódóan, illetve nem fizikai jellegű fejlesztésekben realizálódik. Csongrád megye a járműipar kivételével minden más területen élni tud a Terv kínálta lehetőségekkel.
- **Foglalkoztatási Program:** A többi programhoz kapcsolódóan, illetve nem fizikai jellegű fejlesztésekben realizálódik, önálló területrendezési relevanciája nincs. (Munkaerő versenyképességének javítása, legális foglalkoztatás ösztönzése, alkalmazkodás-rugalmasság- biztonság, magas élőkommunikáció-igényű ágazatok, hátrányos helyzetű térségek vállalkozói, versenyképes szak- és felnőttképzés, kapcsolódás a Széchenyi terv más Programjaihoz.)
- **Közlekedésfejlesztési Program:** A közlekedési alprogram a minőségfejlesztésre, a meglévő kapacitások szükséges mértékű kiegészítésére, az alrendszerek összehangolásra és a környezeti szempontú fejlesztésekre helyezi a hangsúlyt. A különböző alrendszerek között a korábbinál nagyobb súllyal szerepelnek a vasút és a vízi közlekedés. A Széchenyi Terv a vízi szállításban elsősorban a dunai hajózás fejlesztésével számol. A légi közlekedésben Budapest Ferihegy mellett 3 regionális repülőtér fejlesztését tartalmazza (nem nevesítve). Kiemeli a határon átlépő kapcsolatok, hidak fejlesztésének szükségességét a Kárpát-medence mint európai makrorégió fejlesztése érdekében. A nevesített elemek közül Csongrád megyét a TEN-T hálózat határon túli kapcsolatot biztosító hiányzó szakaszainak kiépítése érinti. A vasúti szállítás fejlesztését szolgáló követelmény megyei vállalkozásokat is érinthet.

Dél-alföldi Operatív Program (2007-13)

A Dél-alföldi Operatív Program jövőképe, hogy a régió váljon a „tudás és egészség régiójává” az Európai Unió átlagához ütemesen felzárkózó Magyarországon. Ehhez kapcsolódóan a Dél-alföldi régió átfogó célja a fenntartható növekedés biztosítása, a foglalkoztatás bővítése, valamint a területi különbségek kiegyenlítése.

A DAOP prioritásai:

- Regionális gazdaságfejlesztés:
 - Integrált, K+F-en és innováción alapuló fejlesztések
 - Helyi, térségi szintű hídképző intézmények fejlesztését célzó elemek
 - A regionális gazdasági hálózatok, klaszterek együttműködések fejlesztése, vállalkozások közös, hálózatos beruházásai
 - Üzleti infrastruktúra, regionális és helyi fejlesztések ösztönzése
 - Üzleti és piacfejlesztési tanácsadás nyújtása, befektetés ösztönzése
- Turisztikai célú fejlesztések
 - „Dél-Alföld Spa”, egészségturisztikai létesítmények komplex fejlesztése
 - Kulturális és szellemi értékekre épülő turizmus
 - Aktív turizmus
 - Vonzerőkhöz kapcsolódóan a szálláshelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése
- Közlekedési infrastruktúrafejlesztés
 - Négy- és ötszámjegyű utak építése
 - Rossz minőségű utak felújítása
 - A logisztikai központokhoz vezető infrastruktúra fejlesztése, hiányzó részeinek kiépítése
 - Kerékpárút-hálózat építése
 - Közösségi közlekedés korszerűsítése
 - Belterület útfejlesztés
- Humán-infrastruktúra fejlesztése
 - Egészségügyi ellátás korszerűsítése
 - Rehabilitációs szolgáltatások fejlesztése
 - Időskorúakról gondoskodó komplex és integrált rendszer kialakítása
 - Közoktatási intézmények infrastruktúrájának fejlesztése, rekonstrukciója, korszerűsítése
 - Társadalmi befogadást és részvételt támogató infrastruktúra-fejlesztés
 - Közintézmények akadálymentesítése
- Településfejlesztési akciók
 - Integrált, szociális jellegű városrehabilitáció
 - Főutca típusú akciók: város-, városrész központ revitalizáció
 - Környezeti értékeink védelme, környezetbiztonság

Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Ágazati Stratégiai Fehér Könyv (KFI ÁSFK)

A Nemzetgazdasági Minisztérium felkérése alapján a Nemzeti Innovációs Hivatal 2012. évben elkészíti a Kutatás-fejlesztési, Innovációs Stratégiai Fehér Könyvet, amely **ágazatonként** meghatározza a KFI szempontú stratégiai célokat, kitörési pontokat, a lehetséges beavatkozásokat, hogy ezzel információt és inputot biztosítson a következő időszak nemzeti és ágazati stratégiáinak kialakításához. Ehhez a jogszabályi hátteret a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet 34. §-a adja meg.

3.3. SZOMSZÉDOS TÉRSÉGEK KONCEPCIÓINAK, PROGRAMJAINAK HATÁSAI

Csongrád megye földrajzi elhelyezkedését tekintve az Alföld tájegységen fekszik, három magyarországi megye határolja (Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés), valamint Szerbiával és Romániával határos. Regionális szinten tekintve Bács-Kiskun, Csongrád és Békés megye alkotja a Dél-alföldi régiót. Csongrád megye elképzeléseit a következő összefüggésekben szükséges vizsgálni:

A NUTS2 szintnek megfelelő tervezési egység Magyarországon a régió. A **Dél-alföldi régióra** a vonatkozó legfontosabb stratégiák, programok, koncepciók a következők: Agrárstruktúra és Vidékfejlesztési Stratégiai Program, A Dél-alföldi Régió Stratégiai Programja, Dél-alföldi Területfejlesztési Koncepció, Dél-alföldi Regionális Innovációs Stratégia 2011-2020. Elengedhetetlen megemlíteni a pályázati rendszer sajátosságát, a legnagyobb befolyásoló hatás itt fogható meg, hiszen a fejlesztési irányokat meghatározó operatív programok regionális szinten kerültek meghatározásra a 2007-2013 programozási időszakban. A Dél-alföldi Operatív Program (DAOP) 5+1 prioritást definiál, valamint az átfogó célok a foglalkoztatás növelése, a területi különbségek kiegyenlítése, a fenntartható növekedés biztosítása, miközben a térség a „**tudás és egészség régiójává**” válik.

Bács-Kiskun megye 2011-ben elfogadott területrendezési terve több elemet tartalmaz, mely Csongrád megyét is érinti. Az úthálózat fejlesztése közös érdek, hiszen az infrastruktúra javulása pozitívan befolyásolja a gazdaság teljesítőképességét. A megépült csongrádi 451 sz. elkerülő út gyorsítja a közlekedést a régió két jelentős városa Szentés és Kecskemét között. A két megye városai között egyre élénkülő gazdasági kapcsolat létesül az autópai beruházások révén. Mindkét megyét érinti a Tiszamente, a Körösvölgyi és a Csongrádi kerékpárút, melynek fejlesztése közös érdek. Természetesen a közműhálózat és szénhidrogén szállítóvezeték hálózat is egyeztetést igényel az infrastrukturális fejlesztések tekintetében. A **Homokháti Kistérség Területfejlesztési Koncepciója 2014-2020** dokumentum az azonos földrajzi fekvésből adódóan (Dorozsma-Majsai homokhát) azonos problematikát ír le. Az agrárgazdálkodás kapcsán a klímaváltozás és a talajszerkezet, az öntözés kérdése határozódik meg. Jellegzetesség a tanyavilág jelentősége, valamint a munkanélküliség magas aránya.

Jász-Nagykun-Szolnok megye rendelkezik a 218/2009. (X. 6.) Korm. rendeletnek megfelelő területfejlesztési koncepcióval. Fontos kiemelni a megyehatáron átnyúló természetvédelmi területeket (pl.: Tisza homokhátsági vízgyűjtő területe, Gyula-Dobozi ártér). A Tisza természetes tengelyként szolgál, együttműködés szükséges a vízgazdálkodás, árvízvédelem (A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése) és a turizmus (vízi sportok, ökoturizmus) fejlesztése terén. A Tisza gazdasági hasznosítására felmerült Csongrádnál egy vízi erőmű létesítése, melynél az érdekegyeztetés elengedhetetlen. A szegedi kikötő fejlesztése meghatározó a tiszai teherhajózás tekintetében, de ez esetben is figyelembe kell venni a környezetvédelmi szempontokat. Közlekedési szempontból az M5-ös autópálya közelsége, valamint a Szolnok-Szentés-Szeged út bír kiemelkedő jelentőséggel. A hidak hiánya mindkét megye forgalmát akadályozza. A két megye hasonló mezőgazdasági adottságokkal rendelkezik, melynek eredményeként közös munka folyik a gabonakutatás terén is.

Békés megye esetén a releváns dokumentum a 2012-ben aktualizált területrendezési terv. Csongrád és Békés megyében is jelentős földgáz és kőolaj készletek rejlenek, így egyértelmű a kapcsolat az energiaellátó rendszerek tekintetében. Az egész Dél-Alföldre jellemzően itt a legkritikább a településhálózat, hasonló szerkezeti problémák jelentkeznek. A természetvédelem tekintetében is vannak átfedések, a Körös-Maros Nemzeti Park védelme közös feladat. A turisztika tekintetében elmondható, hogy jórészt Csongrád megye területén keresztül, a látványosságokat egy útvonalra fölfűzve képzelhető el kooperáció. Hévízek esetében közel azonos adottságokkal rendelkezik a két megye, közös stratégia alapján érdemes kiaknázni ezt a lehetőséget. Infrastruktúra terén még váratnak a fejlesztések, ami alapvető fontosságú Békés megye periférikus helyzetének csökkentése érdekében. Az M5 autópálya, valamint folytatásaként az M43-as út javított ugyan a helyzeten, de egy Battonya-Szentés-Kiskunfélegyháza vonal elengedhetetlen a fejlődéshez. Az M47 és M44 utak építése szintén meggyorsítaná Szeged és Budapest elérhetőségét. A vasúti közlekedés színvonala sem kielégítő, a Szeged-Békéscsaba vonalon 80 km/h a megengedett sebesség (néhol további korlátozásokkal). A vasútfejlesztés nagyléptékű tervei a déli határ mentén Romániát és Horvátországot is érintő nyugat-keleti irányú nyomvonal kiépítése.

Románia, mint az Európai Unióhoz csatlakozott ország, jelentős szerepet tölt be Csongrád megye gazdasági kapcsolataiban. A schengeni övezetbe való csatlakozást követően főlegysul az áruk áramlása, szorosabb együttműködés válik

lehetővé. A közlekedési hálózat fejlesztése, összekapcsolása több szinten megindult. Az M43-as út a közeljövőben elér Nagylakig, valamint Arad irányából is folyik az építkezés. A Szeged – Temesvár vasútvonal építése folyton előkerülő téma. A szegedi pólus mellett a határ másik oldalán Arad és Temesvár jelenik meg, amely jelentős gazdasági potenciállal rendelkezik. A két város ipari parkjaival, logisztikai központjaival és a temesvári repülőtérrel együtt egyrészt konkurenciát teremthet Szegednek, másrészt a fejlődésből profitálhat is a régió. Az Európai Unió több prioritás mentén támogatja határon átnyúló pályázati forrásokkal a kapcsolatok erősítését, lehetőség van infrastrukturális, K+F beruházásokra a társadalmi kohézió és fenntartható fejlesztések figyelembevételével.

Szerbia jelenleg nem tagja az Európai Uniónak, mégis sok szállal kötődik Csongrád megyéhez. Az Alföld, mint tájegység folytatódik a vajdasági részen, hasonló mezőgazdasági adottságokkal rendelkezik. A röskei határátkelő jelentős tranzitforgalmat bonyolít le a Balkán irányába. A fekete, illetve szürkegazdaság hatása a múltban erősebben éreztette hatását, de a mai napig létezik a probléma. Az eltérő szabályozások miatt érdemes vizsgálni a vállalkozások telepítési tényezőit. Fontos kiemelni a pályázati lehetőségeket, a HU-SRB program keretén belül élénkült a határon túli együttműködés. A Csongrád Megyei Önkormányzat is pályázati forrás igénybevételével egy tanulmány keretében igyekszik majd felmérni a határ két oldalán meglévő gazdasági potenciál összekapcsolásának lehetőségeit.

A megye speciális fekvéséből adódóan szükséges megemlíteni a **hármashatár** szerepét. 2009. december 10-én alakult a „**Banat – Triplex Confinium**” Korlátolt Felelősségű Európai Területi Együttműködési Csoportosulás (BTC EGTC). Immáron 40 magyarországi, 40 romániai és 8 szerb önkormányzat csatlakozott, a könnyebb Európai Unió forráslelővételében, melyben a Csongrád Megyei Önkormányzatnak meghatározó szerepe van. Kiemelkedően fontos az 1997 óta aktívan működő szervezet: a **Duna-Körös-Maros-Tisza Regionális Együttműködés** (DKMT), mely a területén élő 5 millió ember életminőségét javítja. A szervezet segíti a helyi közösségek és a helyi önkormányzatok közötti kapcsolat kialakítását a gazdaság, az oktatás, a művelődés, a tudomány és a sport területén, a társulás szerepét számos sikeres pályázat bizonyítja.

3.4. OTRT ÉS TERÜLETRENDEZÉSI TERVEK MEGYÉT ÉRINTŐ VONATKOZÁSAI

A területrendezési terv célja a **terület-felhasználási igények nagytávlatú összehangolása**. Ennek érdekében a terv meghatározza a térségi terület-felhasználás és a műszaki infrastruktúra-hálózatok térbeli rendjét. A tervezés feladata, hogy elősegítse a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítását, az elmaradott térségek fejlődését, a táji, természeti, kulturális értékek megőrzését, a természeti erőforrások védelmét. A terület-felhasználás általános szabályai, valamint a fejlesztési elhatározások térbeli fizikai elrendezése, előírásai a megvalósuló fejlesztéseken keresztül érvényesülnek.

Az **Országos Területrendezési Terv** (OTRT) – amit az Országgyűlés a 2003. évi XXVI. törvénnyel fogadott el, és 2008-ban átfogóan módosított – meghatározza az országos terület-felhasználási egységeket, az országos jelentőségű közlekedési, energetikai hálózatokat és egyedi építményeket, valamint az országos övezeteket. Az ország szerkezeti tervében szereplő elemeket a megyei terv is rögzíti, illetve a jogszabályi korlátok között pontosítja. A **megyei területrendezési terv** a megye térszerkezetének alakítását szabályozza közvetett módon és behatárolt keretek között. A tervben foglaltak ugyan nem megyei, hanem állami és települési döntések nyomán valósulnak meg, de ez az egyik olyan tervtípus, amely az állami, ágazati és önkormányzati részről felmerülő fejlesztési igényeket megyei szinten együtt vizsgálja, területileg ábrázolja, integrálja és összehangolja.

Az OTRT határozza meg, hogy a megyei tervnek milyen megyei terület-felhasználási kategóriákat és térségi övezeteket kell alkalmaznia, és mely feltételekkel. A megyei területrendezési terv a meglévő és tervezett országos jelentőségű térszerkezeti elemeken kívül tartalmazza a meglévő és tervezett térségi jelentőségű elemeket, műszaki infrastruktúra-hálózatokat és egyedi építményeket is. Az önkormányzati rendelettel elfogadott megyei területrendezési terv a **térségi szerkezeti tervet, a térségi övezeteket és a területrendezési szabályzatot** foglalja magában. Ezt kiegészítik a területrendezési terv szigorú tartalmi követelményei által nem kötött, a helyi sajátosságok és tendenciák alapján kidolgozott **területrendezési ajánlások és intézkedési javaslatok**, amelyeket a megyei közgyűlés határozattal fogad el.

Az OTTrT 2008-as átfogó felülvizsgálatát követően a **Csongrád megyei területrendezési terv felülvizsgálatát** és módosítását a Csongrád Megyei Közgyűlés 2012 tavaszán hagyta jóvá⁴¹. A térségi szerkezeti terv lehatárolja Csongrád megye területén az erdőgazdálkodási, mezőgazdasági, vegyes területfelhasználású, városias, hagyományosan vidéki települési térségeket, a vízgazdálkodási térségeket és az építmények által igénybevett térségeket (utak, hidak, kikötők stb.). A terv összefüggő erdőgazdálkodási térségeket a Homokhátság meglévő erdeiben és erdőtelepítésre szánt területein, valamint a folyókat kísérő galériaerdők környezetében jelöl ki. A legjobb szántóföldekkel rendelkező Tiszántúl jelentős hányada és a Kiskunság egy része mezőgazdasági térség, a mozaikosabb tájszerkezetű Homokhátság és a folyó menti területsáv pedig vegyes terület-felhasználású. A megye legnagyobb mértékben bővülő területfelhasználási egységei a települések beépített és beépítésre szánt területeit magukba foglaló települési térségek. A térszerkezeti elemek alakulását, a térségi terület-felhasználást és ennek változásait, illetve tendenciáit a 2. fejezet⁴² mutatja be részletesebben.

A megyei területrendezési terv térségi övezetei jelölik ki – a területfelhasználási kategóriáktól függetlenül – azokat a sajátos jellemzőkkel, elsősorban védendő értékkel vagy a tájhasznosítás szempontjából kiemelkedő adottsággal rendelkező területi egységeket, amelyekre a területrendezési előírásokon túl fontos ágazati (pl.: természetvédelmi, környezetvédelmi, energetikai, vízgazdálkodási, honvédelmi stb.) jogszabályok is vonatkoznak. Csongrád megye területrendezési terve húszféle térségi övezetet határoz meg, az OTTrT alapján lehatárolható övezetek közül csak négy nem érinti a megyét.⁴³

A megyei területrendezési terv célja a védelmi és funkcionális területhasználat összehangolása, a megyében zajló **főbb területi folyamatok** kezelése: a közlekedési hálózattal a kelet-nyugati irányú kapcsolatok fejlesztése, hidak, határátkezők kijelölése; továbbá a jó termőtalaj és a domináns szántóföldi kultúrák védelme, a komplex tájgazdálkodás keretében fejlesztendő térségek lehatárolása, a termálvíz-vagyon fenntartható hasznosítása, a turisztikai szempontból kiemelt térségek fejlesztése, a területpazarló, természetes környezetet károsító terület- és településfejlesztési gyakorlatok visszaszorítása.

A **sajátos megyei térségek** a tartalmi követelményeken túlmutatóan kiegészítik a megyei területrendezési tervben szereplő kötelező övezeti lehatárolásokat, és tovább pontosítják a környezetalakítás kereteit. A tervjavaslat a területfejlesztési, gazdaságfejlesztési programozás célterületeként azonosítja be a településhálózati csomópontokat (*Szeged, Hódmezővásárhely*), a térségi jelentőségű hídfő helyzetű településpárokat (*Csongrád-Szentes, Makó-Kiszombor*), a két megyei jogú város és Makó által alkotott „Háromváros” háromszöget. Hasonlóképpen kijelöli a turizmusfejlesztés szempontjából jelentős térségeket vonzerők szerint, a térségi árutermelő mezőgazdaság alkalmas helyszíneit és az ártéri tájgazdálkodás térségét, valamint a szélerőmű-telepítésre vizsgálat alá vonható területeket. Szintén a kötelezően kijelölt térségi övezeteket egészítik ki a védelmi céllal lehatárolt sajátos megyei térségek. A kulturális örökségvédelmi területek Csongrád megye megőrzendő településszerkezetű városait és falvait, megyei jelentőségű örökségvédelmi helyszíneit és kultúrtáját foglalják magukba. A tájhasználat kereteit a Natura 2000, a magas természeti értékű és a nitrátérzékeny területek térségi övezetei pontosítják. A **területrendezési ajánlások** szakmai javaslatokkal orientálják a településrendszer alakítását. A megyében stratégiai feladatként javasolt kezelni a nagyarányú vízviszatarthatáshoz, a megújuló energiaforrások hasznosításához, a tanyarendszer életképességéhez, a hiányzó határon túli kapcsolatok kiépítéséhez és a folyók mentén a tájgazdálkodáshoz szükséges terület- és településszerkezeti feltételek biztosítását.

⁴¹Ld.: a 10/2012. (III. 19.) önkormányzati rendelettel módosított 21/2005. (XII. 1.) önkormányzati rendelet Csongrád Megye Területrendezési Tervéről; 27/2012. (III. 9.) Kgy. határozat a Csongrád megye területrendezési tervéhez kapcsolódó ajánlásokról; 28/2012. (III. 9.) Kgy. határozat a Csongrád megye területrendezési tervéhez kapcsolódó intézkedési javaslatokról

⁴²Ld. különösen: 2.1., 2.5., 2.6., 2.9., 2.10. fejezet

⁴³ **A megye térségi övezetei:** Magterület övezete, Ökológiai folyosó övezete, Pufferterület övezete, Kiváló termőhelyi adottságú szántóterület övezete, Kiváló termőhelyi adottságú erdőterület övezete, Erdőtelepítésre alkalmas terület övezete, Térségi komplex tájrehabilitációt igénylő terület övezete, Országos jelentőségű tájképvédelmi terület övezete, Térségi jelentőségű tájképvédelmi terület övezete, Térségi hulladéklerakó-hely kijelöléséhez vizsgálat alá vonható terület övezete, Történeti települési terület övezete, Kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség-védelmi terület övezete, Felszíni vizek vízminőség-védelmi vízgyűjtő területének övezete, Ásványi nyersanyag-gazdálkodási terület övezete, Együtt tervezhető térségek övezete, Kiemelt fontosságú meglévő honvédelmi terület övezete, Honvédelmi terület övezete, Nagyvízi meder övezete, Rendszeresen belvízjárta terület övezete, Szélerózióknak kitett terület övezete

3.5. KÖRNYEZETVÉDELMI, TERMÉSZETVÉDELMI ÉS TÁJVÉDELMI SZABÁLYOZÁSOK

3.5.1. KÖRNYEZETVÉDELEM

A környezet védelmét **a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény** szabályozza. A törvény célja (1. § (1) bekezdés alapján) „az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet egészségének, valamint elemeinek és folyamatainak magas szintű, összehangolt védelme, a fenntartható fejlődés biztosítása.”

A továbbiakban felsorolásra kerülnek a területfejlesztést közvetlenül érintő egyéb környezetvédelmi jogszabályok:

- 1994. évi LV. törvény a termőföldről
- 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a levegő védelméről
- 4/2002. (X.7.) KvVM rendelet a légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről
- 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
- 240/2000. (XII.23.) Korm. rendelet a települési szennyvíztisztítás szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtőterületük kijelöléséről (módosította a 93/2007. (IV.26.) Korm. rendelet és a 307/2010. (XII.23.) Korm. rendelet)
- 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
- 220/2004. (VII.21.) Korm. rendelet a felszíni vizek minősége védelmének szabályairól
- 275/2004. (X.8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 30/2004. (XII.30.) KvVM rendelet a felszín alatti vizek vizsgálatának egyes szabályairól
- 31/2004. (XII.30.) KvVM rendelet a felszín alatti vizek megfigyelésének és állapotértékelésének egyes szabályairól
- 219/2004. (VII.21.) Korm. rendelet a felszín alatti vizek védelméről (módosította a 92/2007. (IV.26.) Korm. rendelet és a 302/2008. (XII.17.) Korm. rendelet)
- 27/2004. (XII.25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken levő települések besorolásáról
- 6/2009. (IV.14.) KöM-EüM-FVM-KHVM együttes rendelet a földtani közeg és a felszín alatti vízszennyezéssel szembeni védelméhez szükséges határértékekről és a szennyezések méréséről
- 50/2001. (IV.3.) Korm. rendelet a szennyvizek és szennyvíziszapok mezőgazdasági felhasználásának és kezelésének szabályairól
- 25/2002. (II.27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról (módosította a 30/2006. (II.8.) Korm. rendelet)
- 26/2002. (II.27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programmal összefüggő szennyvízelvezetési agglomerációk lehatárolásáról
- 2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról (módosította a 2012. évi XXVIII. törvény)
- 126/2003. (VIII.15.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási tervek részletes tartalmi követelményeiről
- 15/2003. (XI.7.) KvVM rendelet a területi hulladékgazdálkodási tervekről
- 213/2001. (XI. 14.) Korm. rendelet a települési hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
- 98/2001. (VI. 15.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
- 16/2001. (VII. 18.) KöM rendelet a hulladékok jegyzékéről

3.5.2. TERMÉSZETVÉDELEM ÉS TÁJVÉDELEM

A természetvédelem és tájvédelem tárgykörét **a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény** szabályozza. A törvény célja (1. § (1) bekezdés alapján) „a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése; a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése”.

A továbbiakban felsorolásra kerülnek a védett természeti területeket érintő egyéb jogszabályok:

- 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (13. § (1) bek. 11. pontja és a 23. § (4) bek. 14. pontja határozza meg a természetvédelmi feladatok ellátásának kötelezettségét)
- 3/1997. (I.8.) KTM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park létesítéséről
- 4/1999. (V.5.) KöM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park bővítéséről
- 10/2012. (II.21.) VM rendelet a Körös-Maros Nemzeti Park bővítéséről
- 153/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Mártélyi Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 140/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 71/2011. (VII.27.) VM rendelet a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet bővítéséről és határainak módosításáról
- 7/1990. (IV.23.) KVM rendelet egyes természeti területek védetté, valamint helyi jelentőségű természetvédelmi területek országos jelentőségűvé nyilvánításáról, továbbá természetvédelmi területek határainak módosításáról (Ásotthalmi Láprét Természetvédelmi Terület létrehozása)
- 26/1998. (VII.10.) KTM rendelete a Csongrádi Kónyaszék Természetvédelmi Terület létesítéséről)

- 139/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Péteri-tavi madárrezervátum természetvédelmi terület védettségének fenntartásáról
- 6/1990. (III.31.) KvM rendelete természetvédelmi területek és tájvédelmi körzet létesítéséről, valamint természetvédelmi kezelő kijelöléséről (Pusztaszeri Hétvezér Emlékmű Természetvédelmi Terület létrehozása; Pusztaszeri Fülöpszék Természetvédelmi Terület létrehozása)
- 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről
- 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról

A tájképvédelem általános szabályait a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény határozza meg. A 2008-ban módosított OTTr új övezetként bevezette az országos jelentőségű tájképvédelmi övezetet., melybe a megye területén Baks, Derekegyház, Dóc, Hódmezővásárhely, Mártély, Nagymágocs, Ópusztaszer, Pusztaszer, Sándorfalva, Szeged, Szentes, Székkutas, Tömörkény került bele. A hatályos MTrT tartalmazza a térségi jelentőségű tájképvédelmi területeket.

3.6. 20 EZER LAKOS FELETTI VÁROSOK FEJLESZTÉSI TERVEI

Csongrád megye 10 városa közül négy – Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes és Makó – lakónépessége haladja meg a 20 ezer főt. A kiemelt városok önkormányzatai 2008-2009. években az addig elkészült stratégiai dokumentumaik - a településfejlesztési és gazdaságfejlesztési programok, koncepciók – felhasználásával és továbbfejlesztésével integrált városfejlesztési stratégiát dolgoztak (IVS) ki. Az IVS fejlesztési és területi szemleletű, amely hosszú távú és átfogó fejlesztési célokat meghatározva összeköti és a megvalósítás irányába tereli a városfejlesztési koncepcióban rögzített jövőképet és tartalommal tölti ki a településszerkezeti és a szabályozási tervet. A jövőképet, a hosszú távú és átfogó célokat 20-25 éves távlatra a tematikus stratégiai célokat 10-15 éves, illetve 7-8 évre határozták meg. A 20 ezer főnél népesebb városok fejlesztési stratégiai célkitűzéseit a *3.6.a. melléklet* tartalmazza.

Időközben a megjelent a hosszú távú ágazati fejlesztési programok és stratégiák, a megváltozott gazdasági környezet-figyelembe vételével Hódmezővásárhely önkormányzata az 2011-ben felülvizsgálta a 2005. évben jóváhagyott Gazdaságfejlesztési stratégiai programját, Szentes önkormányzata 2012-ben a városnak és térségének gazdaságfejlesztését meghatározó Szentes Ipari Park fejlesztési programjáról döntött. A képviselő-testületek által jóváhagyott integrált városfejlesztési stratégiák összeállítását követő időszakban meghatározott gazdaságfejlesztési programokban kijelölt fejlesztési prioritásokat és a térségfejlesztési programokat a *3.6.b. melléklet* tartalmazza.

3.7. A MEGYE HATÁLYBAN LÉVŐ ÁGAZATI TERVEI, PROGRAMJAI

3.7.1 MEGYÉT ÉRINTŐ TÉRSÉGEK ÁGAZATI TERVEI, PROGRAMJAI

A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság (KMNPI) 2009-2014 közötti tervezési időszakra vonatkozó **Fejlesztési Terve** elsődleges célja, hogy meghatározza a KMNPI fejlesztésének stratégiai céljait összhangban a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv III-mal. A terv az alapvetően szükségesnek tartott optimális fejlesztési irányokat, prioritásokat jelöl meg, amelyek megalapozzák a konkrét projektek kidolgozását.

Fejlesztési tervben meghatározott *stratégiai célok és részcélok*:

- A Dél-Tiszántúl természeti értékeinek hatékonyabb védelme
 - A védett természeti terület hálózat kialakításának folytatása
 - A védett természeti területek, tájak állapotának megőrzése, javítása
 - A biodiverzitás megőrzése, az ezt szolgáló programok működtetése
 - Veszélyeztetett fajok állományának megőrzése
- Nemzetközi kötelezettségek ellátása
 - A Natura 2000 hálózat működtetése
 - Nemzetközi egyezmények végrehajtása, két és többoldalú együttműködés
- A természetvédelem társadalmi ismertségének és elfogadottságának növelése
 - Idegenforgalmi bemutató rendszer kiépítése és működtetése
 - A természetvédelmi szemléletformálás erősítése

Csongrád megye területét érintően a 2009-2014-es időszakra meghatározott *fejlesztési prioritások*:

- Cserebökény
 - Idegenforgalmi infrastruktúra kiépítése (Szentestről is könnyen elérhető)
- Csanádi-puszták
 - Füves élőhelyek kialakítása szántókból
 - Lőszpusztagyepék kialakítása a Csanádi-pusztákon
 - Élőhely fejlesztés a Montág-pusztá Ramsari területen
 - A Montág-pusztai állattartó telep felújítása, fejlesztése
- Maros-ártér
 - Csatorna és út hálózat természetvédelmi célú átalakítása
 - Szántók és rontott nemesnyárasok visszagyepesítése, ligeterdők kialakítása
 - Idegenforgalmi infrastruktúra kiépítése fejlesztése a Maros-ártéren

Az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság (ATIVIZIG) működési területére jóváhagyott **Dél-alföldi Regionális Ivóvízminőség-javító Programot**, annak célkitűzéseit és megvalósításának helyzetét a **2.6.1 fejezetben** foglaltuk össze.

3.7.2. MEGYEI SZINTŰ ÁGAZATI TERVEK, PROGRAMOK

CSONGRÁD MEGYE IDEGENFORGALMI KONCEPCIÓJA

Csongrád megye hatályos idegenforgalmi koncepcióját Csongrád Megye Közgyűlése 103/2004. (XI.25.) határozattal hagyta jóvá. A koncepció az országos és regionális tervek, a rendelkezésre álló kistérségi és helyi koncepciók, programok áttekintésével, az idegenforgalom helyzetének, a külső környezetnek a belső adottságoknak és lehetőségeknek az értékelésével készült. A koncepcióban meghatározott turizmusfejlesztési általános, specifikus célkitűzések és azok a prioritások, amelyek érvényre juttatása e célok megvalósítását leginkább elősegíthetik jelenleg is érvényesek.

- **Általános cél:**
 - A turizmus hosszútávon jövedelmező, fenntartható fejlesztése Csongrád megyében az életminőség javítása érdekében
- **Specifikus cél:**
 - Az idegenforgalmi bevételek növelése Csongrád megye versenyképességének fokozásával
- **Prioritások:**
 - Egyedi turisztikai kínálat kialakítása
 - Területi egyenlőtlenségek csökkentése
 - Fogadóképesség javítása

Az alábbi táblázat a megyei területfejlesztési koncepcióhoz kapcsolódó ágazati fejlesztési célok, programok, intézkedési tervek fontosabb dokumentumait tartalmazza.

CSONGRÁD MEGYE KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAMJA

Csongrád megye hatályos környezetvédelmi programját Csongrád Megye Közgyűlése 86/2007. (VI.28.) határozattal hagyta jóvá. A korábbi, 2001. évben elfogadott Csongrád Megye Környezetvédelmi Stratégiája és Operatív Programja dokumentum felülvizsgálatát a program korábbi készítője, a Szegedi Tudományegyetem Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszéke végezte el. A felülvizsgált megyei környezetvédelmi program tíz aktualizált stratégiai programban foglalja össze a legfontosabbnak ítélt környezetvédelmi célkitűzéseket, szempontokat és feladatokat. *(lásd 3.7.2.a. melléklet)*. Figyelembe veszi a Tisza-térség integrált fejlesztésével, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztésével és a Duna-Tisza közti Homokhátság fejlesztésével összefüggő célokat és a Natura 2000 területekkel kapcsolatos szabályozást.

3.7.3. MEGYEI TÉRSÉGEK ÁGAZATI TERVEI, PROGRAMJAI

KISTÉRSÉGI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK – TERÜLETFEJLESZTÉSI, VIDÉKFEJLESZTÉSI, KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI KONCEPCIÓK

A kistérségek hatályos területfejlesztési, vidékfejlesztési, környezetgazdálkodási koncepcióiban meghatározott átfogó, stratégiai és operatív céljait a 3.7.3.a mellékletben foglaltuk össze. A stratégiák közös jellemzője, hogy a helyi sajátosságokhoz igazodó, hagyományokat és korszerű technológiákat felhasználó és a fenntartható fejlődést figyelembe vevő gazdasági fejlesztést - kiemelten a turisztikai célú fejlesztéseket – irányoznak elő, valamint a helyi életkörülmények és szolgáltatások minőségi javítását, közösségi együttműködések erősítését preferálják.

LEADER KÖZÖSSÉGEK - HELYI VIDÉKFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁK

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program IV. tengelye a LEADER-program, amelynek célja a vidéki gazdaság fejlődése érdekében tett intézkedések összekapcsolása. A LEADER Akciócsoportok a Helyi Vidékfejlesztési Stratégiákban, a meghatározott helyi igényekhez és sajátosságokhoz igazodó fejlesztések megvalósítását segítik elő. Csongrád megyében 5 helyi akciócsoport (HACS) tevékenykedik.

3.7.3.1 táblázat Helyi Akciócsoportok (forrás: HACS alapidokumentumok, TeIR/KSH-TSTAR)

	TERÜLET	LAKÓ- NÉPESSÉG	ÉRINTETT TELEPÜLÉSEK
A VÁSÁRHELYI VIDÉK JÖVŐJÉÉRT EGYESÜLET	508,58 km ²	42 265 fő	Hódmezővásárhely, Mindszent, Székkutas, Mártély
ALSÓ-TISZA VIDÉK FEJLESZTÉSÉÉRT EGYESÜLET	1 153,08 km ²	64 582 fő	Árpádhalom, Csanytelek, Csongrád, Derekegyház, Eperjes, Fábiánsebestyén, Felgyő, Nagymágocs, Nagytőke, Szegvár, Szentés, Tömörkény
DÉLI NAPFÉNY NONPROFIT KFT.	508,58 km ²	42 265 fő	Algyő, Bordány, Deszk, Dóc, Domaszék, Kübekháza, Röske, Sándorfalva, Szatymaz, Tiszasziget, Zombó
HOMOKHÁTSÁG VIDÉKFEJLESZTÉSI EGYESÜLET	908,49 km ²	41 176 fő	Ásotthalom, Baks, Balástya, Csengele, Forráskút, Kistelek, Móralalom, Ópusztaszer, Öttömös, Pusztamérges, Pusztaszer, Ruzsa, Üllés, Zákányszék
MAROS-VÖLGYI LEADER EGYESÜLET	703,85 km ²	46 017 fő	Ambrózfalva Apátfalva, Csanádalberti, Csanádpalota, Ferencszállás, Földeák, Királyhegyes, Kiszombor, Klárafalva, Kövegy, Magyarcsanád, Makó, Maroslele, Nagyr, Nagylak, Óföldeák, Pitvaros

A HACS-ok 2011. évben annak érdekében, hogy a helyi vidékfejlesztési stratégiájuk igazodjon a megváltozott gazdasági környezethez és a LEADER program 2007-2013 programozási időszakán túlnyúló folytatását is megalapozzák, a térség tényleges fejlesztési igényeinek figyelembevételével felülvizsgálták a 2008. évi alapidokumentumaikat (az ÚMVP Irányító Hatósága a 6/2011 (II.4.)-i közlemény alapján). A jóváhagyott fejlesztési célkitűzések és intézkedések elsősorban a vidéki közösségek megerősítésére, a vidéki népesség életminőségének javítására, helyi értékek megőrzésére, a helyi gazdaság fejlesztésére és a természeti környezet –vidéki környezet minőség javítására irányul. A Vásárhelyi Vidék Fejlesztéséért Egyesület céljai között a helyi közlekedésfejlesztés – kerékpárhálózat kiépítése és hozzákapcsolódó létesítmények fejlesztése valamint mezőgazdasági utak fejlesztése, a tanyák elérhetőségének javítása – is megjelent. A Helyi Vidékfejlesztési Stratégiák célkitűzéseit és intézkedéseit a 3.7.3.b. mellékletben foglaltuk össze.

TELEPÜLÉSEK ÁGAZATI KONCEPCIÓI ÉS PROGRAMJAI

A települések ágazati koncepcióval és programokkal való ellátottságát a megyei területfejlesztési koncepció helyzetfelméréséhez kapcsolódó kérdőíves felmérésre adott önkormányzati válaszok alapján a 3.7.3.c mellékletben foglaltuk össze.

3.8. VONATKOZÓ EGYÉB TERVEK

Csongrád megye marketig stratégiáját és operatív programját Csongrád Megye Közgyűlése 134/2000. (XII.21.) határozattal hagyta jóvá. A marketing program Csongrád megye nemzetközi és országos versenyképességének javítását a külső kapcsolatok bővítésével, folyamatos megújulásra képes stabil gazdasági és társadalmi környezet megteremtésével célkitűzést fejlesztési prioritásként kezeli. A stratégiai célrendszer egyes elemei elavultak, felülvizsgálatuk a megváltozott területfejlesztési intézmény és eszközrendszer figyelembevételével indokolt (lásd 3.8.a. melléklet).

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényben (ÉTV) meghatározott önkormányzati feladatellátás keretében készült **településfejlesztési koncepciók, településrendezési tervek** fejlesztési célkitűzései és térszerkezeti elemei, valamint a területfejlesztés és a területrendezés kölcsönösen hatást gyakorolnak egymásra. A települések tervellátottságáról egyrészt a kérdőíves felmérés keretében adott önkormányzati válaszok (lásd 3.8.b. melléklet), másrészt a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium megbízásából készült és a VÁTI Kht. Dokumentációs Központja, valamint a TEIR országos területrendezési terv katasztere nyújt információt.

3.9. A TERVEZÉST ÉRINTŐ EGYÉB JOGSZABÁLYOK

A tervezést érintő ágazati jogszabályokat az egyes fejezetek tartalmazzák. Az elmúlt időszakban megjelent és új jogszabályok:

- a 2011. december 31-én megjelent víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény, amelynek célja, objektív, átlátható és egyenlő bánásmód követelményének megfelelő szabályozással a nemzeti víziközmű-vagyon védelme, tiszta tulajdonosi – állami vagy önkormányzati tulajdonlás - szerkezet, a víziközmű-szolgáltatási ágazatokban a fenntartható fejlődés, az ivóvízkincs kímélete, a fogyasztóvédelem széles körű érvényesülését szolgáló víziközmű-szolgáltatási feltételek biztosítása. A törvényben meghatározott célok és Alapelvek 2012. január 1-jétől, tulajdonjogra és a víziközmű-fejlesztésre vonatkozó szabályozások 2012. július 1-től léptek hatályba. A víziközmű-szolgáltatók szakmai és gazdasági felügyeletét a Magyar Energia Hivatal látja el.
- a 93/2012. (V. 10.) Korm. rendelet az utak építésének, forgalomba helyezésének és megszüntetésének engedélyezéséről, 2012. 05. 19-től lépett hatályba. A kormányrendeletben meghatározásra kerül a közlekedési építmények fogalma, az út és a földút fogalma is. A rendelet hatálya a közutak, a közforgalom elől el nem zárt magánutak, az út műtárgyai és tartozékai építésére, forgalomba helyezésére és megszüntetésére terjed ki. Meghatározásra kerül milyen építési tevékenység végzése esetén nincs szükség a közlekedési hatóság engedélyére, és milyen egyéb közreműködők vehetnek részt a hatósági eljárásban. Az utakra vonatkozó hatósági engedélyek fajtái az alábbiak lehetnek elvi építési engedély, építési engedély, forgalomba helyezési engedély, fennmaradási engedély, megszüntetési engedély, műtárgy kiviteli terv jóváhagyása és az építési engedélytől való eltérési engedély. A rendelet melléklete felsorolja egyes engedélykérelmek mellékletét képező tervdokumentációk pontos tartalmát közlekedési építményként.
- a települési önkormányzatoknak a 147/2010. (IV.29.) Korm. rendelet alapján a települési környezetvédelmi program részeként ki kell dolgoznia a települési szennyvízkezelési programot, amelynek tartalmára vonatkozó előírások 2012. január 1-jétől léptek hatályba. A Nemzeti Programban lehatárolt területek mellett az egyedi szennyvízkezelésre lehatárolt területeket is meg kell határozni, megadva az alkalmazni kívánt szennyvízkezelési létesítmények, építmények fajtáit. Ezek a környezetvédelmi és vízgazdálkodási szempontoktól, illetve a beépítési szokásoktól függetlenül lehetnek: az egyedi szennyvíz-elhelyezési kislétesítmények, az egyedi szennyvíztisztító kisberendezések és az egyedi zárt szennyvíztárolók. Az egyedi szennyvízkezelési létesítmények (építmények) karbantartása során keletkező folyadék, iszap és építőanyag hulladékok elszállítását és kezelését.

A tervezést érintően további jogszabályokat kell figyelembe venni:

- A területfejlesztést és területrendezést alapvetően a **területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény** határozza meg. Az országos szintű tervezést a korábban már bemutatott Országos Területrendezési Terv, a térségi szintű tervezést a megyei területrendezési terv határozza meg.
- A területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeit, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályait a 2012-ben módosított **218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet** határozza meg.
- A településrendezési terv készítésének alapja az **épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. Tv.** illetve a **településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII.20.) Kormányrendelet** (röviden: OTÉK), amely **2012. évben is módosult**. Ezek a jogszabályok határozzák meg e települési tervek pontos felépítését, az egyeztetés folyamatát. A települések az országos és megyei szintű elhatározásokat hozzák összhangba a helyi fejlesztési elképzelésekkel, melyek a településszerkezeti terv és szabályozási terv szintjén jelennek meg. A településrendezési tervek önkormányzati rendelettel elfogadott jogszabályok, melyek biztosítják a nyom-

vonallal, területi kiterjedéssel ábrázolható fejlesztések összehangolását. A tervezési hierarchiában a legnagyobb léptékű terv a szabályozási terv, így a felsőbb területrendezési szabályokban lehatározott fejlesztések ebben a lépésben fognak pontosná válni. Az OTÉK és az önkormányzati rendelettel elfogadott helyi építési szabályzatok nemcsak az övezeti kijelölést határozzák meg részletesen, hanem az építmények elhelyezésére, kialakítására is figyelembe veendő szabályokat tartalmaz.

- A korlátozásokat is e terveknek kell feltüntetnie, melyek adatszolgáltatásként megkérhető az érintett közigazgatási szervtől a **282/2009. (XII.11.) Korm. rendelet** alapján.
- A tervezett létesítmények elhelyezése esetén előzőleg építési engedélyezési eljárást kell lefolytatni, melyet együttesen a **37/2007. (XII. 13.) ÖTM rendelet**, valamint a **193/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet** határoz meg. Ezek a jogszabályok határozzák meg az építésügyi hatósági eljárást, valamint a telekalakítási és az építészeti-műszaki dokumentációk részletes tartalmát. Az fejlesztések kivitelezéséhez szükség lehet telekalakítások végre hajtására.
- A telekalakításhoz figyelembe kell venni a telekalakításról szóló **85/2000. (XI. 8.) FVM rendelet** előírásait.
- Az előzőekben bemutatott településrendezési tervekhez – legfőképpen új fejlesztési területek kijelölése során – **szükség lehet megelőző régészeti feltárás** elvégzésére a **kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény** alapján, amennyiben a terület érintett. Ez egyrészt a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal központjából beszerezhető adatszolgáltatásból, vagy a településrendezési tervekhez készítendő örökségvédelmi hatástanulmány alapján ismerhető meg.
- Az **örökségvédelem (műemléki, helyi értékek) esetén** figyelembe kell venni a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. tv.-t, az ÉTV-t, és a világörökségről szóló 2011. évi LXXXVII. törvényt, az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló 4/2003. (II.20.) NKÖM rendeletet és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról szóló 10/2006. (V.9.) NKÖM rendeletet, valamint az épített örökség helyi védelmének szakmai szabályairól szóló 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendeletet. Jelenleg kidolgozás alatt áll a világörökségi törvény és annak végrehajtási rendeletei, amelyek az érintett területekre vonatkozóan tartalmazhatnak telepítéssel kapcsolatos korlátozásokat, előírásokat.
- Az új tervezett elemek és létesítmények elhelyezése esetén meg kell vizsgálni az adott létesítmény környezetre gyakorolt hatását. A tervek esetén a **2/2005 (I. 11.) Korm. rendelet** alapján kell lefolytatni a környezeti vizsgálatot az érintett államigazgatási szervek bevonásával.
- Konkrét létesítmény elhelyezés előtt a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárást kell lefolytatni a **314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet** alapján.
- Tanyás térséget érintő tervezéshez mutat irányvonalat a tanyák és tanyás térségek megőrzéséről, fejlesztéséről szóló 49/2009.(V.27.) OGY határozat.
- A Kormány a vízpolitika terén a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról szóló, 2000. október 23-i 2000/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvben foglalt tagállami kötelezettség teljesítése érdekében az 1042/2012. (II.23.) Kormányhatározat mellékleteként kihirdette Magyarország vízgyűjtő-gazdálkodási tervét továbbibban: VGT) . A VGT nem kiviteli terv, hanem a vizek állapotát feltáró és annak jó állapotba hozását megvalósító koncepcionális és stratégiai terv.

4. A TERVEZÉS PARTNERSÉGI TERVE ÉS VÉGREHAJTÁSA

4.1. PARTNERSÉGI TERV

A **218/2009. (X.6.) Korm. rendelet** 13.§ alapján „a területfejlesztési koncepciók és programok kidolgozásának része az állampolgárok, a tervezéssel érintett területen működő érdekképviseletek, társadalmi szervezetek és vállalkozások tervezésbe való bevonását részletező partnerségi terv.

A partnerségi terv a tervezés folyamatában meghatározza

- a bevonandó célcsoportot,
- az egyes tervezési elemekhez és fázisokhoz kapcsolódó bevonás tervezett eszközeit és részvételi formáit,
- a bevonás céljait.”

Partnerség alatt a szereplők bevonására, érdemi konzultációra épülő kommunikációt értünk, amely a döntési folyamat egészében jelen van. A partnerség megvalósulásához szükséges az, hogy a szereplők a közös feladat megoldását tartásuk szem előtt, és ennek érdekében törekedjenek a hatékony és a másik szempontjait figyelembevevő munkavégzésre. A hatékony társadalmi egyeztetés feltétele a partnerség érvényesülése.

A PARTNERSÉG CÉLJA

- a megyei területfejlesztési koncepció elkészítésébe a települési önkormányzatok, a civil partnereknek, vállalkozásoknak a partnerség elve szerint történő bevonása, s ezen keresztül a megyei területfejlesztési koncepció **demokratikus legitimitás**jának, **társadalmi elfogadottság**ának megteremtése;
- a megyei területfejlesztési koncepciót készítő szakértői team támogatása a különböző szakmai és társadalmi partnerek véleményeinek, javaslatainak összegyűjtésével;
- jobb minőségű döntés születésénél, hogy a társadalom és a gazdaság szereplőitől minél több szaktudás, igény, szükséglet, információ kerül becsatornázásra a tervezési és az egyeztetési folyamat során.

A PARTNERSÉG CÉLCSOPORTJA

- A 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 10. számú mellékletében nevesített, a **területfejlesztési koncepciók és programok véleményezésére jogosult szervezetekkel** történő egyeztetés a jogszabályok által előírtaknak megfelelően történik.
- A 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 10. számú melléklete alapján kötelező megküldeni a következő szervezeteknek:
 - Országos Területfejlesztési Tanács
 - miniszterek
 - országos önkormányzati érdekszövetségek
 - Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata
 - Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata
- A 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 10. számú melléklete alapján véleményezésre jogosult szervezetek továbbá:
 - a Központi Statisztikai Hivatal,
 - a Csongrád Megyei Kormányhivatal,
 - a Magyar Energia Hivatal,
 - az Országos Atomenergia Hivatal,
 - az Országos Környezetvédelmi Tanács,
 - a Magyar Tudományos Akadémia,
 - a Békés Megyei Önkormányzat,
 - a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat,
 - a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat,
 - az érintett települési önkormányzatok,
 - az Alsó-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség,
 - a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság,

- az Alsó-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság,
- a Nemzeti Környezetügyi Intézet Közép-Tisza-vidéki Kirendeltsége.

Kiemelt fontosságú a **szomszédos megyékkel** (Bács-Kiskun, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok) és a **megyei jogú városokkal** (Szeged, Hódmezővásárhely) történő egyeztetés. A megyei jogú városokkal való együttműködés színtere a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény 14/B.§-ban nevesített megyei területfejlesztési konzultációs fórum, mely előzetesen állást foglal a megyei közgyűlés területfejlesztést érintő ügyeiben. A Csongrád Megyei Területfejlesztési Konzultációs Fórum (továbbiakban: Fórum) szerepe kiemelkedő a tervezés minden fázisában. A Fórum határozattal dönt a területfejlesztéssel kapcsolatos ügyekben, döntéséről, véleményéről a megyei közgyűlés minden esetben tájékoztatásra kerül.

A tervezés partnerség szempontjából kiemelt célcsoportjai a települési önkormányzatok, a vállalkozások és a társadalmi szervezetek.

A TÁRSADALMI EGYEZTETÉS IDŐBELI ÜTEMEZÉSE

A megyei **területfejlesztési koncepció társadalmi egyeztetése** a következő **szakaszokra** bontható:

I. Koncepció feltáró-értékelő vizsgálatának egyeztetése (2012. június 1 - november 15.)

- kapcsolatfelvétel az egyeztetésben résztvevő partnerekkel;
- előzetes egyeztetés, véleménykérés;
- fórumok szervezése, kérdőívek kiküldése;
- válaszok feldolgozása, tapasztalatok összegzése, elemzése, visszajelzés a partnereknek;
- háromoldalú együttműködési megállapodás kötése a DARFÜ Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség, a Szegedi Tudományegyetem és a Csongrád Megyei Önkormányzat között;
- Nemzetgazdasági Minisztériummal és Nemzeti Fejlesztési Minisztériummal való egyeztetés;
- a helyzetértékelés megyei területfejlesztési konzultációs fórum és Területfejlesztési és Turisztikai Bizottság által történő véleményezése, valamint a megyei közgyűlés elé történő benyújtása.

II. Koncepció és program javaslattevő fázisának egyeztetése (2012. szeptember 30 - december 15.)

- megyei társadalmi és gazdasági szervezetek, települési önkormányzatok közvetlen megkeresése;
- kistérségi egyeztető fórum lefolytatása (7 kistérség);
- civil egyeztető fórum lefolytatása;
- egyeztetések összegzése, elemzése, visszajelzés a partnereknek.

III. Teljes megyei területfejlesztési koncepció egyeztetése (2013. március 15-ig)

- Nemzetgazdasági Minisztériummal és Nemzeti Fejlesztési Minisztériummal való egyeztetés;
- területi tervek egyeztetése a 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 16-19.§-ában előírtaknak megfelelően;
- a megyei területfejlesztési koncepció és program megyei területfejlesztési konzultációs fórum és megyei közgyűlés elé történő benyújtása és elfogadása.

A PARTNERSÉG ESZKÖZRENDSZERE

A társadalmi egyeztetés formáinak megvalósulása az alábbi **kommunikációs eszközök** segítségével történik:

- személyes találkozókra való információ csere;
- területfejlesztési munkacsoportok kialakítása;
- honlap, telefonos információs szolgálat;
- közvetlen megszólítás levélben, e-mailen keresztül;
- kérdőíves információgyűjtés;
- sajtómegjelenés;
- személyes vagy internet alapú fórumok;
- alkalmi és rendszeres szakmai beszélgetések.

A PARTNERSÉG ESZKÖZRENDSZERE – ELŐKÉSZÍTŐ FÁZIS

A **települési önkormányzatok** tájékoztatása, tervezésbe történő bevonása a következő lépésekben történt:

- a települési önkormányzatokat hivatalos levélben tájékoztatta a Csongrád Megyei Önkormányzat a 2012. január 1-jétől megváltozott feladatköréről;
- **online kérdőív** kiküldése a települési önkormányzatok részére az érvényben levő fejlesztési dokumentumaikról és fejlesztési elképzeléseikről (válaszok fogadása 2012. június 15-ig);
- **kistérségi fórumok** szervezése:
 - Mórahalmi kistérség (2012. június 29.)
 - Csongrádi kistérség (2012. július 4.)
 - Szegedi kistérség (2012. július 5. és 2012. július 12.)
 - Kisteleki kistérség (2012. július 10.)
 - Hódmezővásárhelyi kistérség (2012. július 13.)
 - Szentesi kistérség (2012. július 26.)
 - Makói kistérség (2012. július 26.).

A **kamarák szerepe** kiemelkedő a versenyképes vállalati háttér megteremtésében. A **vállalkozások tervezésbe történő bevonása** a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, illetve a Csongrád Megyei Agrárkamara együttműködésével valósult meg:

- a megye honlapján **kérdőív** közzététele, mely a Csongrád megyei vállalkozások regionális, országos, határon átnyúló kapcsolataira; fejlesztési elképzeléseikre; illetve a problémákra és azok megoldási javaslataira kérdezett rá (válaszok fogadása 2012. július 25-ig);
- a megye honlapján közzétett kérdőívvel párhuzamosan az említett kamarák elektronikusan – a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara honlapján és hírlevélben is – küldték meg tagjaiknak a kérdőívet, illetve a megyei önkormányzat elnökének tájékoztató levelét a területfejlesztési feladatokról;
- a 2010-es APEH TOP 100-as lista alapján a Csongrád Megyei Önkormányzat megkereste a megye 45 legeredményesebb vállalkozását (névre szóló e-mailben);
- az APEH TOP 100 lista alapján legeredményesebb 10 megyei vállalkozás véleményét személyes találkozó keretében hallgatta meg a közgyűlés elnöke (2012. július 26.).

A **civil szervezetek bevonása**, véleményük rendkívül fontos a tervezés minden szakaszában. Az aktivitás növelése érdekében a NCCSZI - Mobilitás Országos Ifjúsági Igazgatóság Dél-Alföldi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodája, valamint a Csemete Természet és Környezetvédelmi Egyesület nyújt segítséget és terjeszti az információt:

- az önkormányzat az Országos Bírósági Hivatallal vette fel a kapcsolatot első körben, akitől egy 3.073 Csongrád megyei civil szervezetet tartalmazó adatbázist kapott;
- a megye honlapján **kérdőív** közzététele, mely a Csongrád megyei civil szervezetek fejlesztési elképzeléseikre kérdezett rá (válaszok fogadása 2012. július 25-ig);
- **civil fórum** szervezése (2012. augusztus 6.).

A PARTNERSÉG ESZKÖZRENDSZERE – JAVASLATTEVŐ FÁZIS

A partnerségi folyamat a javaslattevő fázisban alapvetően a következő elemekre/eszközökre épül:

1. Területfejlesztési munkacsoportok megalakítása

- Központi nagyvárosi térség munkacsoport
- Tájalapú integrált vidékfejlesztés munkacsoport
- „Új” típusú iparosodott mezővárosok munkacsoport
- Intézményrendszer fejlesztése munkacsoport

2. területi tervek jogszabály által előírt egyeztetése

- a területi tervek egyeztetése a 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet 16-19.§-ában előírtaknak megfelelően történik;
- a területfejlesztési koncepció és program véleményezésre megküldésre kerül az egyeztetésben résztvevők részére, valamint társadalmi egyeztetés céljából a TeIR-ben kerül közzétételre a jogszabályi előírásoknak megfelelően.

3. társadalmi egyeztetés

- fórumok szervezése
 - kistérségi fórumok
 - civil fórumok
 - APEH TOP 100 lista alapján legeredményesebb 10 megyei vállalkozás fóruma
 - LEADER Helyi Akciócsoport fórumok (kiemelkedő szerep a vidékfejlesztési koncepció elkészítésénél)
 - a megye honlapján megjelenő munkaközi anyagok véleményezése.

A Csongrád Megyei Önkormányzat a tervezési munka alátámasztása érdekében az alább felsorolt további **szervezettekkel vette fel a kapcsolatot** részben írásban, részben személyes találkozások útján:

- DARFÜ Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft.;
- Szegedi Tudományegyetem;
- Város-Teampannon Kft.;
- VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Kft.;
- Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara;
- Csongrád Megyei Agrárkamara;
- települési önkormányzatok;
- szomszédos megyék megyei önkormányzatai;
- Vajdasági Autonóm Parlament, Temes és Arad megye;
- civil szervezetek;
- LEADER Helyi Akciócsoportok;
- Csongrád Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Iroda;
- a közlekedési ágazatban érintett szakmai szervezetek (NIF Zrt., Közlekedésfejlesztési Koordinációs Központ, Magyar Közút Zrt., Tisza Volán Zrt., MÁV Zrt.);
- kulturális intézmények (Móra Ferenc Múzeum, Szegedi Nemzeti Színház, Csongrád Megyei Levéltár, Vadaspark).

4.2. A PARTNERSÉGI FOLYAMAT EREDMÉNYEI

4.2.1. AZ ÜZLETI SZÉKTOR SZEREPLŐINEK FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI

A partnerségi tervben előzőekben bemutatottak szerint több kommunikációs csatornán keresztül történt az üzleti szféra megszólítása. A kérdőíves megkeresésen túl információt nyerhetünk a legjelentősebb cégeknek rendezett fórumon elhangzottakból.

A kérdőíves felmérés eredményeit összefoglalva a **4.2.1.a melléklet** tartalmazza.

A kérdőíves megkeresés során több mediátort is felkeresett a megyei önkormányzat, így az illetékes kamarákat, ennek ellenére szerény volt a kitöltött adatlapok visszaérkezésének aránya. Az érdektelenség visszavezethető a cégek nehéz helyzetére, esetlegesen egy általánosan kialakult bizalmatlanságra.

A válaszokból kitűnik, hogy az elhúzó gazdasági válság hatásai Csongrád megye vállalkozásait nagymértékben sújtották. Ennek következménye, hogy a 2014-2020-as időszakra vonatkozó **fejlesztési elképzelések is visszafogottak**, sok esetben pesszimisták. A válaszadók jelentős hányada egyáltalán nem tervez beruházni.

A cégek fejlesztési irányvonalai ágazat specifikus vonásokat mutatnak, egyértelműen kitűnik, hogy a mennyiségi bővítés helyett a **hangsúly a minőség növelésére helyeződik**. Az egyre szűkülő piacokon a versenyképességet csak magas színvonalú szolgáltatásokat nyújtó, minőségi terméket előállító vállalkozások képesek megőrizni. A pályázati adminisztráció bonyolultsága ellenére az üzleti szektor középtávú terveinek bemutatásánál kimondottan **számít az uniós támogatásokra**, tervez a kiírásra kerülő pályázatokkal. A pályázati rendszer hibájaként kerül megemlítsre, hogy főleg a kis- és középvállalkozások részesülhetnek a forrásokból, pedig a nagy cégek minőségbiztosítási rendszerük továbbfejlesztésével még magasabb színvonalú terméket állítanának elő, ami kihatással van a helyi munkaerő foglalkoztatására.

Fontos volt felmérni, hogy melyek azok a főbb tényezők, amelyek a fejlődést negatív irányba befolyásolják. A **problémák** tekintetében a következőket említették a cégek:

- jogi és pénzügyi környezet kiszámíthatatlansága
- beszállított piac, elégtelen kereslet
- forráshoz jutás nehézségei és költségessége
- magas adóterhek
- infrastrukturális hiányosságok
- magas szintű bürokrácia
- szakképzett munkaerő hiánya
- pályázati rendszer adminisztrációs terhei, magas önerő arány
- közbeszerzés működési mechanizmusa
- fizetési késedelmek
- feketegazdaság károkozása

A kérdőív javaslattevő részéből kiolvasható, hogy a problémák jelentős hányadának megoldásánál az állam segítségére számít a szektor, míg például a keresletcsökkenésből adódó veszteségeket „előremeneküléssel”, a szolgáltatások színvonalának növelésével kívánják megoldani. Az APEH nyilvántartásában szereplő Csongrád megyei TOP 100 cég közül az első 10 vállalatot képviselőket személyesen is meghallgattuk (EDF DÉMÁSZ, Tisza Volán Zrt., Hungerit Zrt., Pick Szeged Zrt.). A találkozó alapján elmondható, kiemelendő a **stabil, kiszámítható jogi környezet** igénye. Különös jelentőséggel bír a környezetvédelemmel kapcsolatos jogszabályok és a megújuló energiaforrások használatának viszonya, támogatási rendszer kialakítása (pl.: az életbe lépő termálvíz visszasajtolási kényszer még a tőkeerős vállalkozásokat is megintgathatja, gazdaságtalanná válna termelésük). Említésre került, hogy az eddigi pályázati rendszer nem támogatta a nagyvállalatokat, pedig az innovációk terén, valamint a minőségbiztosítási rendszerek fejlesztésénél élen járnak, további fejlesztéseket terveznek.

Az üzleti szektor középtávú terveinek kialakításánál jelentős befolyással bír az állami beavatkozás mértéke, elemi érdek a kiszámíthatóság megteremtése. A jövőben erősödhet a klaszterekben való együttműködés szerepe, egyre fontosabb az egyes ágazatok összefonódása, a rendszerszemléletben való gondolkodás.

4.2.2. AZ ÖNKORMÁNYZATOK FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI

A települési önkormányzatok fejlesztési törekvéseiknek – többek között – a Csongrád Megyei Önkormányzat által szervezett kistérségi egyeztető fórumokon, továbbá a megyei honlapon megjelenített kérdőív on-line kitöltésével adhattak hangot. A fejlesztési szándékokat az alábbiakban a kistérségek – a **kistérségi központok** és a környező, velük legszorosabb együttműködésben álló **települések** önkormányzatai – tematikus fontossági rangsorolását alapul véve foglaljuk össze. (A zárójelben a térség településeinek neve szerepel, szürkével a tájékoztatást nem nyújtó települések.)

SZEGED ÉS TÉRSÉGE

(Szeged, Algyő, Deszk, Dóc, Kübekháza, Sándorfalva, Tiszasziget, Újszentiván)

A települések önkormányzatai összességében a **turizmust** tartják az egyik legfontosabb fejlesztendő területnek. A főbb fejlesztési elképzelések között fürdőfejlesztés, a Tiszához kapcsolódó (üdülőkörzet, kishajó/túrakikötő) és egyéb aktív szabadidős tevékenységek (lovas turizmus, kalandpark, szabadidőpark), továbbá egyedi kulturális értékekre (nemzeti-ségi kultúra, helytörténeti értékek) alapozott turisztikai termékek kialakítása, illetve az azokhoz igazodó jellegű szolgáltatások (szálláshelyek, kiszolgáló létesítmények) szerepelnek. Ugyanilyen szükségesnek ítélik a **megújuló energia** (geotermikus energia, napenergia, termálvíz hasznosítás) alapú fejlesztéseket. A fontossági sorrendben a 2. helyen a **víz-gazdálkodási, belvízvédelmi** fejlesztések állnak (belvíz- és csapadékvíz elvezetés), de magasan rangsorolják a települési önkormányzatok az **épületenergetikai** fejlesztéseket (alternatív energia hasznosítása), valamint a **közlekedéshálózat** (kiemelten Tisza-híd építése) fejlesztését is.

Szeged mint az Országos Területfejlesztési Koncepcióban is kiemelt fejlesztési pólus fő fejlesztési prioritása – a Biopolisz Parkkal, az Őthalom – ELI Tudásvárossal összefüggésben – az **innováció, K+F** és az **üzleti infrastruktúra** fej-

lesztése, továbbá a közlekedés, az árvízvédelem és a vízgazdálkodás hasonlóan fontos fejlesztési feladatai. (2012 augusztusában született döntés – kiemelt turisztikai beruházásként – a Szegedi Dóm turisztikai vonzereje növelésének mintegy 2,1 Md Ft-os támogatásáról is.)

HOMOKHÁTSÁG

(Mórahalom, Ásotthalom, Bordány, Domaszék, Forráskút, Öttömös, Pusztamérges, Röske, Ruzsa, Szatymaz, Üllés, Zákányszék, Zsombó)

A Homokháti Kistérség és a Szegedi Kistérségből velük együttműködő 4 település (Domaszék, Röske, Szatymaz, Zsombó) önkormányzata 2014-2020. között legfontosabb fejlesztési feladatának az **intenzív mezőgazdaság** fejlesztését, az értékesítési feltételek biztosítását, továbbá a mezőgazdaságban előállított nyersanyagok **feldolgozóiparának** megteremtése (food/nonfood) tekinti. Fokozott figyelmet kívánnak fordítani a **turisztikai desztináció** kialakítására, azon belül is a Turisztikai Desztinációmenedzsmet (TDM) rendszerének továbbfejlesztésére. Kiemelt hangsúlyt kap a tanyai életkörülmények javítására, esélyegyenlőség biztosítására irányuló **tanyaprogram** is. A kiemelt fejlesztési feladatok között szerepel a **decentralizált energiatermelési rendszer** és elosztó hálózat kialakítása, a térség **vízgazdálkodási** problémák megoldását szolgáló Homokhátság Speciális Célprogram végrehajtása, továbbá a települések **humán és fizikai infrastruktúrájának** fejlesztése. A Homokhátság kapcsolatrendszerének további fejlesztése érdekében tartalmi bővítést terveznek a **határ menti együttműködésekben** Szerbia és Románia felé (EGTC⁴⁴).

Az önkormányzatok összességében kiemelten fontos feladatnak tartják a településük közintézményeinek **akadálymentesítését**, a **mezőgazdaság** fejlesztését (pl. feldolgozó üzemek létrehozása, termékértékesítési rendszerek kialakítása), az **épületenergetikai** fejlesztéseket (hatékonyságot javító korszerűsítések), továbbá a **megújuló energia** alapú fejlesztéseket.

KISTELEKI KISTÉRSÉG

(Kistelek, Baks, Balástya, Csengele, Ópusztaszer, Pusztaszer)

A települések önkormányzatai összességében a **megújuló energia** alapú fejlesztéseket sorolták az első helyre, amelyek közül a termál- és napenergia hasznosítás, a megújuló energia felhasználás, biomassza alkalmazás emelhető ki. Nagy fontosságot tulajdonítanak a **közlekedési hálózat** fejlesztésének, csakúgy, mint az **intézmények infrastruktúrája** korszerűsítésének. Fejlesztési elképzeléseik között szerepel a **vízgazdálkodás, belvízvédelem** témakörében a hiányzó csatornarendszer, belvíz- és csapadékvíz elvezetők kiépítése. A **turisztikai** fejlesztések igénye elsősorban a nemzeti emlékhelyként kivételes turisztikai „márkát” jelentő Ópusztaszeren vetődik fel, ahol a kínálati elemek bővítését és új turisztikai ágazatok felé nyitást (termálfürdő kialakítása, ökoturisztikai információs pont létrehozása) terveznek. (2012 augusztusában született döntés – kiemelt turisztikai beruházásként – Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark fejlesztésének mintegy 1,1 Md Ft-os támogatásáról is.) Más települések kiváló lehetőséget látnak a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet egyedi ritkaságokat rejtő területeinek hasznosításában az aktív és az ökoturizmus keretében. A **KKV-k támogatása** terén a legfontosabbak a specifikus helyi termék előállítását és értékesítését segítő kiemelt programok.

CSONGRÁDI KISTÉRSÉG

(Csongrád, Csanytelek, Felgyő, Tömörkény)

Az önkormányzatok itt is a legfontosabb fejlesztési feladatnak a **megújuló energia** alapú fejlesztést tekintik, a közvilágítás és az intézmények jelenlegi világításának kiváltására. Közel ekkora hangsúlyt kapnak a **mezőgazdaság** fejlesztése (kis és közepes birtokok kialakítása), a **foglalkoztatás** támogatása és az **épületenergetikai** fejlesztések (alternatív energiára való áttérés) is. Törekvések láthatók a **szennyvízelvezetés és -tisztítás** problémáinak megoldására is (kapacitásbővítés, korszerű tisztítómű vagy környezetbarát biológiai tároló építése). Ezt követi az elképzelések rangsorában az

⁴⁴ EGTC (European Grouping for Territorial Cooperation): az uniós források felhasználásának hatékonysága, az együttműködések sikeressége érdekében létrehozott, jogi személyiséggel rendelkező csoportosulás. A 2010. évi CXCVI. törvény ezek nevét európai területi társulásra változtatta.

intézmények infrastrukturális fejlesztésének igénye és a **turizmus** fejlesztése (kiemelten a csongrádi gyógy- és termál-fürdő rekonstrukciója).

SZENTESI KISTÉRSÉG

(Szentés, Árpádhalom, Derekegyház, Eperjes, Fábiansebestyén, Nagymágocs, Nagytőke, Szegvár)

A Szentés környéki önkormányzatok összességében – azonos súllyal – a **turizmus** (azon belül is az egészség- és az aktív turizmus) és a **mezőgazdaság** fejlesztését ítélik a legfontosabbnak. Ez utóbbinál a termálvízfűtéssel működő kertészetek fennmaradásához elengedhetetlennek tartják a termálvíz visszasajtolási kötelezettség megszüntetését, vagy a visszasajtolás 100%-os megoldását állami, ill. uniós forrásból. Kiemelt figyelmet kívánnak fordítani a **megújuló energia** alapú fejlesztésekre (termál- és a napenergia hasznosítása, faaprítékos fűtésrendszer kialakítása, biomassa erőmű építése) és a **foglalkoztatás** támogatására. Lényegesnek tartják továbbá az **intézmények infrastruktúrájának** fejlesztését. Szentesen a legsürgetőbb feladatok között jelölik meg továbbá a **közlekedési hálózat** fejlesztését (Kurca-híd építése, a Szolnok–Szentés–Hódmezővásárhely–Makó tengely közötti rekonstrukcióját és vasúti kiépítését), illetve a **szennyvízelvezetés és -tisztítás** kérdését.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY ÉS TÉRSÉGE

(Hódmezővásárhely, Mártély, Mindszent, Székkutas)

A kistérségi önkormányzatok fejlesztési elképzeléseinek élén a **foglalkoztatás** támogatása áll. Ezt követik az **ivóvízellátás, a vízminőség** javítására irányuló (hálózat korszerűsítés, technológiai fejlesztések) és a **vízgazdálkodási, belvízvédelmi** fejlesztések (mezőgazdasági területek öntözése, ill. biztonsági víztározó). Közel ilyen fontosnak tartják a **mezőgazdaság** (biogazdálkodás, gyógynövény-termesztés, termálvíz kihasználásán alapuló zöldségtermesztés) és az intézmények **épületenergetika** fejlesztését. Egyforma megítélésű a **szociális alpinfrastruktúra, a közlekedési hálózat, az üzleti infrastruktúra, a szennyvízelvezetés és -tisztítás** és a **megújuló energia** alapú fejlesztések szükségessége.

Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata ezen túlmenően a **turisztikai** fejlesztéseket (gyógy- és sportturizmus, „Alföldi Művészváros”), az **egészségügyi szolgáltatások** fejlesztését, az **intézmények infrastruktúrájának** javítását, **akadálymentesítését** is a legmagasabb prioritásként jelöli meg, csakúgy, mint az **innováció, K+F** tevékenységet.

MAKÓ ÉS TÉRSÉGE

(Makó, Ambrózfalva, Apátfalva, Csanádalberty, Csanádpalota, Ferencszállás, Földeák, Királyhegyes, Kiszombor, Klárafalva, Kövegy, Magyarcsanád, Maroslele, Nagyr, Nagylak, Óföldeák, Pitvaros)

Csongrád megye legtöbb települést magában foglaló kistérségének önkormányzatai fejlesztési elképzeléseikben főként három területet emelnek ki: az intézmények **épületenergetikai** fejlesztéseit, az **ivóvízellátás, ivóvízminőség** javítását (Makó és térségében 17 településen a határértékek feletti az egészségre ártalmas anyagok mennyisége) és a **közlekedési hálózat** fejlesztését. Fontosnak tartják továbbá a **megújuló energia** alapú fejlesztést (fotovoltaikus erőmű kiépítése), a **vízgazdálkodási, belvízvédelmi** fejlesztéseket, illetve a **foglalkoztatás** támogatását. A **szennyvízelvezetés és -tisztítás** elégtelen kapacitása ugyancsak több településen vár megoldásra.

A települési önkormányzatok által kiemelt fejlesztési elképzelések között vannak a kistérségek határain átnyúló, elsősorban a **közlekedési hálózat** fejlesztésére vonatkozó javaslatok, így például a Szeged–Palics vasútvonal fejlesztése Mórahalom és Ásotthalom érintésével, vagy a Szeged–Hódmezővásárhely, Szeged–Makó (Makó–Hódmezővásárhely) tram-train „háromszög” kiépítése.

Az önkormányzatok fejlesztési elképzeléseit a 2020-ig terjedő időszakra a 4.2.2.a. melléklet, a 2030-ig terjedő időszakra vonatkozóan 4.2.2.b. melléklet tartalmazza.

4.2.3. A TÁRSADALMI SZERVEZETEK FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEI

Csongrád megyében az Országos Bírósági Hivatal adatai alapján **3.073 civil szervezet** létezik. A partnerségi terv készítésénél figyelembe kellett venni az egyesületek nagy számát, megkeresésük kiválasztásának módszere ezen adat tudatában került meghatározásra.

A megyei önkormányzat hivatalos honlapján megjelenített **kérdőív** kitöltését különböző kommunikációs eszközökkel (sajtónyilatkozatokban, formális és informális csatornákon keresztül) ösztönözte a Csongrád Megyei Önkormányzat Hivatala. A civil szervezetek összefogását nagyban segítette néhány kiemelkedő jelentőséggel rendelkező, aktív szervezet. A megyei területfejlesztési koncepció helyzetelemzés része kapcsán - egy **civil fórum** keretében - személyes egyeztetésre is sor került az önkormányzat és a célcsoport képviselői között. A fórum megrendezése ösztönzőleg hatott a kérdőívek kitöltésére is.

Az egyeztetési folyamat során a 2014-2020 közötti fejlesztési elképzelésekre adott – írásban beérkezett – válaszok összefoglalva a **4.2.3.a mellékben** találhatóak. Az irányvonalak a kérdőívek és a fórumon elhangzottak tanulságaival kiegészítve a következőképpen foglalhatóak össze:

A civil szervezetek alapvetően egy adott probléma megoldására jönnek létre, így céljaik is eltérőek, sőt néha ellentétesek. A Csongrád megyében a magyarországi átlaghoz képest mind számban, mind aktivitásban kiemelkednek a társadalmi szervezetek, komoly szellemi műhelyek működnek. A felmerülő közös érdek az **információs igény** kielégítésében mutatkozik. A társadalmi haszon maximalizálása az interszektorális kapcsolatok erősítésével teljesebben ki. Több szervezet is támogatását fejezte ki az **inkubátorházak** létrehozásának témakörében. Az egyes szereplők közötti kapcsolatfelvételt segítheti egy közös informatikai adatbázis kiépítése is. A kommunikáció az azonos tevékenységi körrel rendelkező szervezetek esetén számos esetben jelentősen növeli a hatékonyságot, lerövidítheti a döntési folyamatokat. A szervezetek összefogása, több közös fórum kialakítása multiplikatív hatást fejt ki.

Egy másik kapcsolódási pont, közös nehézség a szervezetek fenntartásával, a pályázatok lebonyolításával járó adminisztrációs terhek. A jövőbeli fejlődést továbbra is a **pályázati források** kihasználásában látják, de az utófinanszírozás rendszere sok esetben lehetetlenné teszi a likviditás biztosítását, meghiúsítva a projektötlet megvalósítását. Fontos lehet a civil szervezetek pályázatok lebonyolításában betöltött szerepének erősítése, hiszen így a források felhasználásánál jobban tükröződnének a társadalmi érdekek. Igaz a civil szervezetek nagy része az önkéntességre épít tevékenységének kifejtése során, de akár részmunkaidős foglalkoztatással lehetne növelni az érdekképviselőket. A civil szféra számára kiírt több pályázati lehetőség jótékony hatással lehet a foglalkoztatásra, mely alapvetően a magasan képzett emberek munkanélküliségét csökkentené.

A fejlődés irányát és a társadalmi érdekképviselő megerősítését a szervezetek a **nagyobb feladatvállalásban** látják. Egy erős civil szervezet a helyi közösség összefogója, az önkormányzat támasza lehet, a **tanácsadói, oktatási szerepen** keresztül kapcsolatot teremt a nonprofit szféra és a gazdasági szereplők között. Ingyenes szolgáltatásaik segítségével egyes részfeladatokat át tudnak vállalni a piaci alapon működő folyamatokból. A döntési pozíció jobban érvényesülne, ha a pályázatokban a formális megjelenésen kívül akár konzorciumi partner minőségben is kötelezően megjelenének.

A jövőbeli fejlődés érdekében fontos ösztöni az **ifjúsági civil szervezetek** működését, valamint a fiatal önkéntesek csatlakozását, mivel hosszútávon meghatározó szerepet töltenek be a társadalmi érdekképviselőben.

5. A TERÜLETFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE⁴⁵

Regionális összevetésben, a 2007-2012-es időszak tekintetében a három megye közül Csongrád megye pályázói tudhatják maguk mögött a legeredményesebb periódust, ami a DAOP forrás felhasználási mutatóit illeti. Mind a benyújtott pályázatok támogatási igénye, mind pedig a megítélt támogatás és a leszerződött összeg tekintetében a megye mutatói a legkedvezőbbek. Mindez különösen annak fényében kiemelkedő, hogy benyújtott projektek darabszámát tekintve még Bács-Kiskun megye áll az élen, ám míg Csongrád megye esetében a benyújtott projektek 51,63%-át támogatták, addig Bács-Kiskun esetében a pályázatok 45,02%-áról született pozitív döntés. Szélesebbre nyílik az olló az igényelt és a megítélt támogatás tekintetében, hiszen míg Bács-Kiskunban ez az arány 49,84%, addig Csongrád megyében 61,89%.

Az ágazati operatív programok esetében Csongrád és Bács-Kiskun megye szinte azonos volumenű fejlesztési forráshoz jutott. Jelentős különbség Csongrád javára a KÖZOP esetében tapasztalható, itt a szegedi elektromos tömegközlekedési projekt valamint az M43-as fejlesztése jelent komolyabb tételt.

A nemzetközi projektek tekintetében a Magyarország-Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program kapcsán ismételtlen egyértelmű, hogy a források jelentősebb hányada Csongrád megyei pályázók számára került megítélésre. Ugyanez mondható el a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program kapcsán Békés megyével történő összevetésben azzal a kiegészítéssel, hogy a keleti megye közlekedésfejlesztés és környezetvédelem témakörökben Csongrád megyénél nagyobb forrásokhoz jutott. Ha a nemzetközi programokat megyei összevetésben vizsgáljuk látható, hogy Csongrád megye kistérségei közül a Szegedi kistérség az összes megítélt támogatás 70,6%-ához jutott hozzá. A határon átnyúló nemzetközi programokban még a Makói és a Mórahalomi kistérségek pályázói szerepeltek jól.

Ha a regionális fejlesztési források tematikus megoszlását vizsgáljuk, azt látjuk hogy megyei szinten a turisztikai prioritáson támogatott projektek számára ítelték meg a legtöbb támogatást (az összes megítélt támogatás 24,3%-a). Alapvetően fürdő és szálláshely kapacitás fejlesztési beruházások határozzák meg a 2. prioritási tengelyt, melyek közül volumenét tekintve kiemelkedik a szegedi Forrás Szálló felújítása, bővítése, és a kapcsolódó fürdő beruházás, valamint a makói Hagymatikum projektje. Az attrakciófejlesztések (és ezen belül a fürdőfejlesztési projektek) kapcsán alapvető elvárás volt, hogy a térségi turizmus szezonális voltát meghaladó projektek valósuljanak meg. E beruházások céljaikat ugyanakkor csupán kiegészítő fejlesztésekkel, újabb programokkal és további szálláshely kapacitás bővítéssel érhetik el. Erre példa Mórahalom (fürdő fejlesztés és a Colosseum Hotel megépítése), vagy Szeged a már előbb említett komplex turisztikai beruházással.

Megítélt támogatás tekintetében Csongrád megyében a DAOP 5. prioritási tengelye (térségfejlesztési akciók) áll a második helyen. A támogatott projektek részére az összes támogatás 21,62%-át ítelték meg. A térségfejlesztési akciók között került sor a funkcióbővítő, valamint szociális város rehabilitációs projektek megvalósítására. Funkcióbővítő beruházás a megyében Kisteleken zárult le, a makói és a csongrádi hasonló projektek a közeljövőben fejeződnek be.

Közlekedésfejlesztési és humáninfrastruktúra fejlesztési projektek részére az összes megítélt támogatás 18,58, illetve 18,32%-át allokálták. Az előbbi témakörben alapvetően belterületi út és 4-5 számjegyű utak fejlesztésére, kerékpárút fejlesztésre, illetve a közösségi közlekedés fejlesztésére koncentráltak a projektgazdák. A három megye közútjainak fizikai állapotából adódik, hogy a rendelkezésre álló forráskeretet lekötötték a támogatási szerződésekkel a pályázók, így hasonló infrastruktúra fejlesztési programokra 2014-ig várni kell. Humáninfrastruktúra fejlesztés kapcsán hasonló tapasztalatokról lehet beszámolni. Mind a szociális rehabilitáció, mind pedig az egészségügy és az oktatás témakörében rendelkezésre álló források felhasználása jó ütemben halad. E területen a fenntartó változása, illetve a kevésbé jó előkészítés miatt a kapacitások megfelelő kihasználása jelenthet gondot.

Gazdaságfejlesztési projektek részére Csongrád megyében az összes megítélt támogatás 17,18%-át ítelték meg. Noha a DAOP gazdaságfejlesztési prioritásán egyes pályázati kiírásoknál (például telephelyfejlesztés, inkubátorházak fejlesztés)

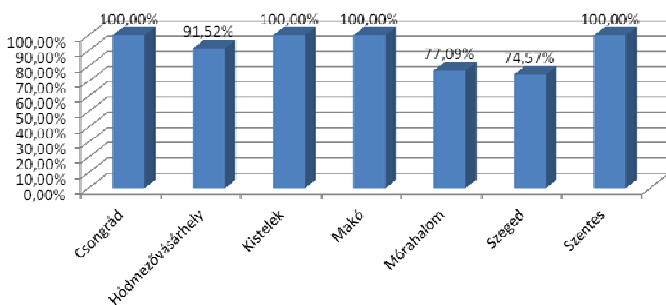
⁴⁵ Lásd 5.a melléklet: Elemzés az Európai Unió és kormányzati fejlesztési források felhasználásának térbeli megoszlásáról Csongrád megye kistérségeiben

tése) regionális szinten kiemelten preferált ágazatok meghatározására került sor. Ilyen például a gumi-, műanyag termék gyártása, gép, berendezés gyártása, élelmiszer, italgyártás és az üveg gyártása. A tapasztalat azt mutatja, hogy egyes térség specifikus szektorok (például élelmiszeripar) támogatása kifejezetten problematikus. Ennek elsődleges oka a jelenlegi fejlesztési periódusban érvényes single fund finanszírozásban rejlik, vagyis hogy a regionális operatív programok támogatása ERFA alpból biztosítható, EMVA-ból nem, így az agrár típusú fejlesztések a vidékfejlesztési támogatások között jelenhettek meg. Ugyancsak a több alpból történő finanszírozás eredményezte, hogy az ERFA támogatásokból bizonyos paraméterekkel rendelkező települések (népességszám és –sűrűség) ki voltak zárva projekt helyszínként. Remélhetően a 2014-2020-as fejlesztési periódusban érvényes komplex megközelítés és eszközrendszer ezekre az anomáliákra is megoldást kínál.

A megyében ugyan egy darab LHH33-as kistérség található, ám Kistelek és térsége kifejezetten jól teljesít, hiszen régiós összevetésben itt a legmagasabb (342 819 Ft) az egy főre eső megítélt támogatás összege. Alapvetően tehát hagyományos értelemben vett periferikus kistérség nincs a megyében, ám található olyan terület, ahol a gazdasági potenciál és így a forrás abszorpciós képesség alacsony (például Makó és Csongrád térsége), így az uniós fejlesztések multiplikátor hatása korlátozottan érvényesül.

Ha a regionális fejlesztési források térbeli megoszlását vizsgáljuk egyértelműen látható, hogy a megye székhely és kistérsége rendelkezik a legkedvezőbb forrás abszorpciós adottságokkal, hiszen a megyébe érkező támogatás 45,5%-a az itt megvalósuló projektek részére került megítélésre. A Hódmezővásárhelyi térség (9,3 milliárd forint) és a Mórahalomi kistérség (8,07 milliárd forint) ugyancsak előkelő helyen szerepel ebben az összevetésben.

Külön érdemes megvizsgálnunk, hogyan alakul a kistérségen belül a kistérségi székhely és a további települések forrás

felhasználási képessége, mennyire egyenes a forrás felhasználás. E megközelítésből érdemes az alacsony támogatási intenzitás, és a ma már szinte horizontálisnak tekinthető munkahely teremtési kötelezettség miatt jelentős multiplikátorhatással bíró regionális gazdaságfejlesztési források felhasználásának térbeli megoszlását vizsgálni.

A megye hét kistérségéből négy esetében a gazdaságfejlesztési források teljes egészében a térségi központban megvalósuló projektek részére lettek megítélve, míg Hódmezővásárhely esetében ez az érték 91,52%. A legalacsonyabb, 74,57%-os mutatóval Szeged rendelkezik.

Össességében látható, hogy a fejlesztési források felhasználásában jelentős területi koncentráció

A kistérségi központban megvalósuló projektek részére megítélt támogatás aránya a térség egésze számára megítélt támogatáshoz viszonyítva

(DAOP 1. prioritás) (Forrás: DARFÜ saját szerkesztés)

érvényesül. Ez igaz megyei összevetésben egyes kistérségekre, de releváns megállapítás akkor is, ha a források kistérségeken belüli megoszlását vizsgáljuk. Előbbi kapcsán Szeged és térsége kedvező helyzete különösen az regionális gazdaságfejlesztési prioritás (a megyei pályázók részére megítélt forrás 54,72%-a), valamint a turisztikai prioritás esetében (a megyei pályázók részére megítélt forrás 56,09%-a). Jelentős a megyeszékhely súlya a humáninfrastruktúra fejlesztés (40,94%), és az 5. prioritás esetében is (41,83%). Három prioritási tengely esetében második legtöbb forrást a Hódmezővásárhelyi kistérség szerezte meg (gazdaságfejlesztési, turisztikai és közlekedésfejlesztési prioritási tengelyek), míg a humán infrastruktúra fejlesztési prioritási tengelyen a Makói, az 5. prioritási tengelyen pedig a Szentési kistérsége a második hely.

A területi koncentráció oldásának a jövőben jó eszközei lehetnek a helyi kezdeményezésű komplex programok, valamint az integrált területi fejlesztések (ITI) támogatása. Noha a módszertan elvileg a LEADER programokból már ismert, a program előkészítés és a megvalósítás során azonban új elemek beemelése is lehetséges. Alapvetően az partnerségi szempontok hatékony érvényesítése, illetve a helyi akciócsoportok, menedzsment szervezetek részére delegált többfeladat, kompetenciák jelentenek újdonságot ebből a szempontból.

Kiemelten kell kezelni az indikátorok kérdéskörét is. A partnerségi megállapodás, melyet a tagállamok várhatóan 2013 folyamán írnak alá, a 2014-2020-as időszakban kötelezően alkalmazandó indikátorokat és az ezekhez kapcsolódó célértékeket is tartalmazza. A reálisan vállalható, teljesíthető célértékek rögzítése érdekében a fejlesztési igények mielőbbi strukturált átgondolása, rendszerezése szükséges.

A leghátrányosabb helyzetű kistérségek felzárkóztatásának szintén hatékony eszköze lehet egy komplex, integrált megközelítést érvényesítő fejlesztési program. Éppen ezért a lehető leghamarabb meg kell kezdeni a 2007-2013-as LHH-s program tapasztalatainak kiértékelését, majd az eredmény alapján egy új a 2014-2020-as időszakra vonatkozó komplex program előkészítését.

A tapasztalatok alapján ahhoz, hogy egy ilyen struktúra megfelelő eredményeket hozzon, már a programozási időszak elejétől elérhetővé kell tenni a fejlesztési forrásokat a potenciális kedvezményezettek számára.

2012. január 1-jével Magyarországon változott a területfejlesztés szereplőinek feladatkörét, kompetenciáit meghatározó törvényi keret. A módosított törvény rendelkezései alapján a területfejlesztés középső szintjének meghatározó szereplője a megye lett. Az alábbiakban áttekintjük az intézményrendszerben a törvényi változás alapján bekövetkező változásokat.

A területfejlesztés magyarországi intézményi kereteit, valamint a közreműködők feladat- és hatásköreit a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény határozza meg. Legjelentősebb módosításait az alábbi jogszabályok jelentették:

1999. ÉVI XCII. TÖRVÉNY

Célja a csatlakozással elérhető uniós források kezelésének előkészítése volt, melynek érdekében

- kibővítette az Országos Területfejlesztési Tanács munkájában részt vevő delegáltak körét,
- erősítette a regionális szintet a hét tervezési-statisztikai régió konkrét, kötelező érvényű lehatárolásával,
- átalakította a képviseletet a regionális és megyei fejlesztési tanácsokban.

A módosítás a gazdasági kamarák és a munkavállalói érdekképviselői szervezetek szerepét a régiós döntéshozásban visszaszorította (csak tanácskozási jog) a kistérségi képviselők száma csökkent, ami a területfejlesztés alsó, de legaktívabb szintjének szerepét mérsékelte. A kormányzati képviselet ugyanakkor növekedett a minisztériumok, illetve egyes dekoncentrált szervek teljes jogú tagsága révén. Az egyes ágazatok területfejlesztéssel való összhangjának megteremtése érdekében a megyei földművelésügyi hivatalok és a Regionális Idegenforgalmi Bizottságok is tagi képviseletet kaptak a megyei területfejlesztési tanácsban.

2004. ÉVI LXXV. TÖRVÉNY

A 2004. évi törvénymódosítás 2004.09.01-i hatállyal megváltoztatta az országos, a regionális, illetve a megyei területfejlesztési tanácsok tagjaira vonatkozó rendelkezéseket, azok hatáskörét, felügyeleti rendszerét és megalakította a kistérségi területfejlesztési tanácsot.

Azokban a kistérségekben, ahol nem alakult többcélú társulás ott a Közigazgatási Hivatal megalakította a Kistérségi Fejlesztési Tanácsot, mely a kistérség teljes területén az összes település bevonásával működő a területfejlesztési feladatokat összehangolását végző szervezet.

A törvénymódosítás többek között:

- Meghatározta a régió és a kistérség fogalmát, valamint lehatárolásuk általános szempontjait,
- Rendelkezett a Budapesti Agglomeráció, valamint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területrendezési tervének elfogadásáról,
- Az OGY hatáskörébe sorolta a régiók területi lehatárolására és székhelyére vonatkozó pontos szabályozást.

2011. ÉVI CXCVIII. TÖRVÉNY

A területfejlesztéssel és a területrendezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCVIII. törvény a területfejlesztés intézmény- és eszközrendszerének jelentős átalakítását teszi szükségessé, ugyanis a törvény

2012. január 1-i hatállyal a megyei önkormányzatok felelősségévé tette a területfejlesztési és a területrendezési feladatok ellátását.

Ezzel egyidejűleg – a kiemelt térségi tanácsokat (pl. Balaton) kivéve – megszűntek a regionális fejlesztési tanácsok (köztük a DARFT), valamint a megyei területfejlesztési tanácsok és a kistérségi fejlesztési tanácsok is. A törvény ezen intézmények tekintetében továbbá rendezte a szükséges jogutódlás kérdéseit. Ennek megfelelően a regionális fejlesztési és a megyei területfejlesztési tanácsok jogutódjává a területileg érintett megyei önkormányzat vált. A DARFT valamikori tulajdonát képező Dél-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség a Magyar Állam tulajdonába, a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumhoz került. Az új szabályozás a regionális fejlesztési ügynökségek kiemelt feladataként a megyei fejlesztési program megvalósításával összefüggésben a fejlesztési döntések előkészítését, végrehajtását, valamint a területfejlesztés intézményei munkájának segítését határozza meg.

A megyei önkormányzat területfejlesztési hatásköre felöleli a területfejlesztési döntéseket megalapozó vizsgálatokat, a megyei területfejlesztési koncepció kidolgozását, nemzetközi együttműködési megállapodások megkötésének lehetőségét, valamint számos lényeges kérdésben a megyei önkormányzat számára véleményezési jogot biztosít. A megyei önkormányzat dönt továbbá a hatáskörébe utalt fejlesztési források felhasználásáról. A feladatok ellátása vonatkozásában ugyanakkor beszámolási kötelezettség terheli.

Ha a megye területén túlmutat egy-egy területfejlesztési ügy, az az érintett régió területét alkotó megyék, illetve a főváros képviselőiből felálló regionális területfejlesztési fórum feladatkörébe tartozik.

Létrejöttek emellett a megyei területfejlesztési fórumok, amelyeknek a megyei önkormányzatok és a megyében található megyei jogú városok delegáltjai a tagjai. A megyei területfejlesztési fórum célja, hogy a megyei jogú városokat bekapcsolja a megyék területfejlesztési döntéshozatalának előkészítésébe.

A törvény bevezette továbbá a szabad vállalkozási zóna fogalmát, ahol a területfejlesztési célok érdekében pénzügyi és más kedvezményeket kell biztosítani. A helyi önkormányzatok ugyanakkor továbbra is létrehozhatnak ipari parkokat és más fejlesztési egységeket.

A TÉRSÉGI INTÉZMÉNYRENDSZER FELÉPÍTÉSE

A területfejlesztési törvény eredeti verziója a decentralizáció elvét szem előtt tartva a területi politika alapintézményeként a megyei szintű intézményeket nevesítette. Az európai regionális politika érvényesítésére való felkészüléssel a regionális intézményrendszer szerepe felértékelődött, ezért a törvény 1999-es módosítása már a regionális területfejlesztési intézményrendszerre helyezte a hangsúlyt. A 2004. évi jogszabályi változások a kistérségi intézményrendszer dominanciáját erősítették, megtartva és továbbfejlesztve a regionális intézményrendszer 1999-ben kialakult előnyeit.

A területfejlesztési törvény a különböző célterületi egységeket (régió, megye, kiemelt térség és kistérség) összefoglaló néven térségként említi. A megye meghatározása azonban nem a területfejlesztési törvényben történik, mivel a felsorolt térségek között egyedülként – a fővároshoz, a városokhoz és községekhez hasonlóan – az Alkotmány alapján része az állam területi tagozódásának, egyúttal közhatalmi és közigazgatási funkciókkal is rendelkező helyi önkormányzata van. A törvény által definiált egyéb térségek azonban nem rendelkeznek közhatalmi-közigazgatási jellemzőkkel, csupán a területfejlesztési törvény alkalmazásában kapnak jelentőséget, mint tervezési-statisztikai és fejlesztési területi egységek.

A területfejlesztéssel és –rendezéssel kapcsolatos feladatmegosztás szintjei tekintetében megkülönböztethetünk központi állami és területi szerveket, utóbbiak közé sorolandóak a decentralizált területi államigazgatási szervek is. A releváns területi egységeket a legalsóbb szintektől az országosak felé haladva írja le az alábbi felsorolás, bemutatva a jogszabály változásaiból következő aspektusokat is.

A KISTÉRSÉG

A kistérségek a területfejlesztési politika legalapvetőbb szintjei. A törvény kétféle értelemben foglalkozott ezen egységgel: egyrészt statisztikai-tervezési kategóriaként, másrészt funkcionális területfejlesztési társulásként. A rendszer nem zárta ki, hogy egy település, akár a megyehatárokat is átlépve, több területfejlesztési társulásnak is tagja legyen,

figyelemmel a valódi térségi kapcsolatok jellegére és intenzitására. A területfejlesztési társulások azonban főként önkormányzati szereplőkkel telítődtek (a partnerség elvét nem teljes körűen figyelembe véve), s nem tudták/akarták bevonni a további térségi szereplőket a területfejlesztési programokban való részvételre.

Lényeges változást a területfejlesztési törvény 2004-ben történt módosítása hozott, amelynek eredményeként újra kellett alakítani a területfejlesztési intézményrendszert. A statisztikai kistérségek felülvizsgálata, több funkciójú területi egységekké alakítása valós statisztikai alapokra helyezte a fejlesztés - támogatási politika, a kistérségi területfejlesztés tervezését. A módosítás továbbá lehetővé tette, hogy a kistérségi területfejlesztési tanácsok önálló munkaszervezeteket működtessenek, amelyhez normatív támogatást kaphattak a területfejlesztési forrásokból.

Ösztönözte az önkormányzati társulások megalakítását a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetési törvénye is, mely szerint támogatás illeti meg a helyi önkormányzatokat, amennyiben a közszolgáltatások (például közoktatás, szociális ellátás, hulladékgazdálkodás, vízgazdálkodás) hatékonyabb szervezése, fejlesztése, a közszolgáltatások színvonalának javítása érdekében a kormányrendeletben meghatározott kistérség határain belül többcélú társulást hoznak létre.

A kistérségi területfejlesztési tanácsokat a területfejlesztési törvény legutóbbi, 2011-es módosítása szüntette meg. Ugyanakkor a Területfejlesztési önkormányzati társulás intézménye, mint opcionális fejlesztési együttműködési lehetőség megmaradt a települési önkormányzatok kezében (10.§). A területfejlesztési önkormányzati társulások felett törvényességi felügyeletet az illetékes megyei kormányhivatal gyakorol.

2013. január 1-jével a kistérségek helyett ismét létrejönnek a magyar közigazgatás egykor szerves egységét képező járásközpontú járási hivatalok a megyei kormányhivatalok szervezeti egységeiként.

A MEGYE

Megyei szinten két intézmény jelenik meg a területi politika szempontjából. Egyfelől a megyei területfejlesztési koncepciók és a programok kidolgozásában szerepet játszó megyei területfejlesztési tanácsok, másfelől a megyei területrendezési tervek jóváhagyására jogosult megyei önkormányzatok. területfejlesztési tanács elnöke a megyei közgyűlés elnöke. A tanács feladata elsősorban a települési önkormányzatok, a kistérségek, valamint a helyi gazdasági szervezetek fejlesztési elképzeléseinek integrációját és a kormányzati fejlesztési programokkal való koordinációját jelenti. 1999-től a regionális területfejlesztési tanácsok dominanciája érvényesült a területfejlesztési források decentralizált elosztásában, míg a megyei területfejlesztési intézményrendszer elsősorban a kistérségi és településfejlesztési ügyekben tartotta meg a kompetenciáját. A megyei területfejlesztési tanács intézményét a területfejlesztési törvényt módosító 2011. évi CXCVIII. törvény szüntette meg, feladatait megyei önkormányzati hatáskörbe utalva, amely gyakorlatilag egy belső szervezeti ésszerűsítést jelent. Ezzel egy időben a módosítás a 14/A § révén lehetőséget biztosít a megyei területfejlesztési konzultációs fórum létrehozására a megyei jogú városok bevonásával a területfejlesztést érintő megyei ügyekben való állásfoglalás érdekében. A fórum véleményét a megyei közgyűlések során ismertetni kell.

A RÉGIÓ

A területfejlesztési törvény kétféle értelemben is említi a régió fogalmát. Egyfelől megemlíti a tervezési-statisztikai (nagy) régiót, amely több megye (a főváros) területére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával határolt, egybefüggő tervezési, illetve statisztikai területi egység. A 35/1998. (III. 20.) OGY. sz. határozattal elfogadott első Országos Területfejlesztési Koncepció az ország egész területét lefedő, a megyék közigazgatási határához igazodó hét tervezési-statisztikai régió lehatárolását tartalmazza.

Másfelől a területfejlesztési törvény meghatározza a fejlesztési (funkcionális vagy program-) régió fogalmát is, mint egy vagy több megyére (a fővárosra) vagy azok meghatározott területére kiterjedő társadalmi, gazdasági vagy környezeti szempontból együtt kezelendő egységet, ahol a megyehatárokon túlterjedő feladatok ellátására a megyei területfejlesztési tanácsok térségi fejlesztési tanácsot hozhatnak létre. (pl. Budapest, Balaton)

A regionális területfejlesztési tanácsokat a megyehatáron túlterjedő területfejlesztési feladatok ellátására a megyei területfejlesztési tanácsok hozták létre. Feladataik egy részét a megyei szintről kaphatják, míg a másik részét a központi kormányzattól.

A 2011. évi CXCVIII. törvény 2012. január 1-i hatállyal – a Területfejlesztési törvény 15. § szerinti térségi fejlesztési tanácsokat leszámítva - megszüntette az országos alatti szintű (azaz a kistérségi, megyei és régiós) területfejlesztési tanácsokat.

A néhai regionális fejlesztési tanácsok munkaszervezetei – immár a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium tulajdonát képezve – azonban megmaradtak, és a területfejlesztési törvény 17.§-a delegál számukra feladatokat a következők szerint:

- a megyei fejlesztési döntések előkészítése és végrehajtása;
- a területfejlesztési feladatokat ellátó területi szervek információval való ellátása és azok munkájának segítése;
- folyamatos kapcsolattartás a régióban működő közigazgatási szervezetekkel, intézményekkel a fejlesztési szükségletek és a bevonható helyi források feltárása érdekében;
- fejlesztési programok megvalósításának szervezése,
- a programok - külön jogszabályban meghatározott - pénzügyi finanszírozási feladataiban való részvétel;
- a programok megvalósításáról, a pénzügyi felhasználásról naprakész nyilvántartás vezetése;
- külön megállapodás alapján részvétel a területfejlesztési programok lebonyolításában.

A területfejlesztési törvény 14/A §-a alapján régió területén működő megyei közgyűlések elnökei regionális területfejlesztési konzultációs fórumot működtethetnek. A fórum célja, hogy összehangolja a megyei önkormányzatok döntéshozatalát, képviselje a megyei önkormányzatok egyező döntését a régió álláspontjaként. A Régiók Bizottságában a régiót képviselő tag személyére is e fórum tesz javaslatot a Kormánynak.

A TERÜLETI ÁLLAMIGAZGATÁSI SZERVEK

A területi államigazgatási szervek a területfejlesztéssel és területrendezéssel összefüggő kormányzati feladatok végrehajtásában, érvényesítésének ellenőrzésében, a térségi fejlesztés és tervezés koordinálásában szakmai segítségnyújtással és információszolgáltatással, valamint hatósági ellenőrzéssel vesznek részt.

A közfeladat hatékonyabb ellátása érdekében a területi államigazgatási feladatellátáshoz új, összefogottabb, ellenőrzöttebb és költségtakarékosan működő szervezeti struktúra kerül kiépítésre - a vonatkozó törvény indokolása szerint. Ennek jegyében 2011. január 1-jével létrejöttek a fővárosi és megyei kormányhivatalok, mint a Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szervei. A vonatkozó törvény hatályával a megyei kormányhivatalokba integrálódott 14 olyan területi államigazgatási szerv, mint pl. az Országos Munkaügyi és Munkavédelmi Felügyelőség, a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal, az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat területi szervei, a földhivatalok, a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, a Nemzeti Közlekedési Hatóság vagy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.

A területrendezésért felelős miniszter feladatkörébe tartozó egyes területrendezési feladatokat az állami főépítészek látják el.

- Az állami főépítész előzetesen véleményezi illetékességi területén a terület- és településrendezési terveket, folyamatosan figyelemmel kíséri azok megvalósulását, s indokolt esetben kezdeményezi e tervek módosítását,
- véleményezi az országos, valamint az illetékességi területét érintő regionális fejlesztési programokat és azoknak a területrendezési tervekkel való összhangját,
- nyilatkozik a megyei területrendezési tervnek az országos és a kiemelt térségi tervekkel, továbbá a településrendezési terveknek az országos, a kiemelt térségi és a megyei területrendezési tervekkel való összhangjáról, a 23/A. §-ban foglaltak figyelembevételével,
- ellátja a területrendezési hatósági eljárással összefüggő hatósági feladatokat.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS

Az Országgyűlés a területfejlesztési politika legfőbb intézménye. 1999-ben és 2004-ben az intézményrendszert érintően lényegesen módosította a területfejlesztési törvényt, s elfogadta 1998-ban az első, majd 2005-ben a 2020-ig tartó második Országos Területfejlesztési Konceptiót. Feladatait a jelenleg hatályos területfejlesztési törvény az alábbiak szerint határozza meg:

- elfogadja az országos területfejlesztési koncepciót, ennek keretében megállapítja a területfejlesztési politikát meghatározó irányelveket, célokat, hosszú távú prioritásokat;
- meghatározza a kiemelt térségek körét és elfogadja a területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének átfogó szabályait;
- törvénnyel elfogadja az ország, a Budapesti Agglomeráció, a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet területrendezési tervét;
- meghatározza a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveit, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszerét;
- az éves költségvetési törvény elfogadása során dönt a területfejlesztést és területrendezést szolgáló pénzeszközökről és ezzel egyidejűleg egyes pénzügyi kedvezményekről;
- évente beszámoltatja a Kormányt a területfejlesztést szolgáló pénzeszközök felhasználásáról;
- beszámoltatja a Kormányt a nemzetközi és határmenti területfejlesztési és területrendezési tevékenységéről;
- meghatározza a területfejlesztéssel kapcsolatos önkormányzati feladatokat és ezek forrásait;
- beszámoltatja a Kormányt a területfejlesztési politika végrehajtásáról.

A KORMÁNY

A Kormány általános feladata, hogy biztosítsa a térségi politika érvényesülését, részint a kormányzati, részint a közigazgatás-irányítási funkciójának megfelelően. A kormányzati struktúraváltásból adódóan és az európai uniós csatlakozásra tekintettel a kormány többször is szabályozta az intézményrendszer kérdéseit.

A MINISZTEREK

A területfejlesztésért felelős miniszter a szakterület felelős irányítója, egyúttal az Országos Területfejlesztési Tanács elnöke is. Az elmúlt tíz évben ez jelentősen átalakult, s a koalíciós kormányzati megállapodásoktól függően változott. Jelenleg a területfejlesztésért a nemzeti fejlesztési miniszter felelős. A törvény a miniszter feladatait és kompetenciáit az alábbiak szerint határozza meg:

- közreműködik a kiemelt térségekre vonatkozó fejlesztési programok kidolgozásában, szervezi a végrehajtással összefüggő feladatok teljesítését, és az e célt szolgáló anyagi eszközök felhasználását az érintett miniszterekkel együttműködve;
- szervezi az országos és az országos jelentőségű, valamint az országhatáron átnyúló, közös koncepciók és tervek kialakítását, gondoskodik elkészítésükről;
- koordinálja a területfejlesztési célok megvalósítását közvetlenül és közvetve szolgáló fejezeti kezelésű előirányzatok felhasználását;
- elősegíti az érintett miniszterekkel együttműködve a forráskoordinációt és a programfinanszírozás megvalósulását;
- elősegíti a területfejlesztési koncepciók és programok összhangját;
- ellátja a jogszabályokban és az állami irányítás egyéb jogi eszközei által meghatározott területfejlesztési jogszabály-előkészítési és végrehajtási feladatokat;
- összehangolja a közigazgatási szervek területfejlesztéssel kapcsolatos tevékenységét, szakmai irányítást gyakorol a területfejlesztés intézményrendszere felett;
- gyakorolja a regionális fejlesztési ügynökségek feletti tulajdonosi jogokat.

A további miniszterek elsősorban az ágazati és funkcionális minisztériumok jellegétől függően vesznek részt az egyes feladatok végrehajtásában a következők szerint:

- részt vesznek a területfejlesztési koncepciók és programok feladatkörüket érintő munkarészeinek kidolgozásában és érvényesítésében;
- évente tájékoztatják a Kormányt a feladatkörükben végzett fejlesztések főbb mutatóiról;
- részt vesznek a területrendezési tervek készítésében, gondoskodnak azok - feladat- és hatáskörüket érintő - munkarészeinek kidolgozásáról és érvényesítéséről.

AZ ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI TANÁCS

A területfejlesztési törvény a partnerség elvére alapozva a térségi politika országos szintű koordinatív, döntéselőkészítő, javaslattevő, véleményező és törvényben meghatározott döntési jogositványokkal is rendelkező szervként létrehozta az Országos Területfejlesztési Tanácsot (OTT).

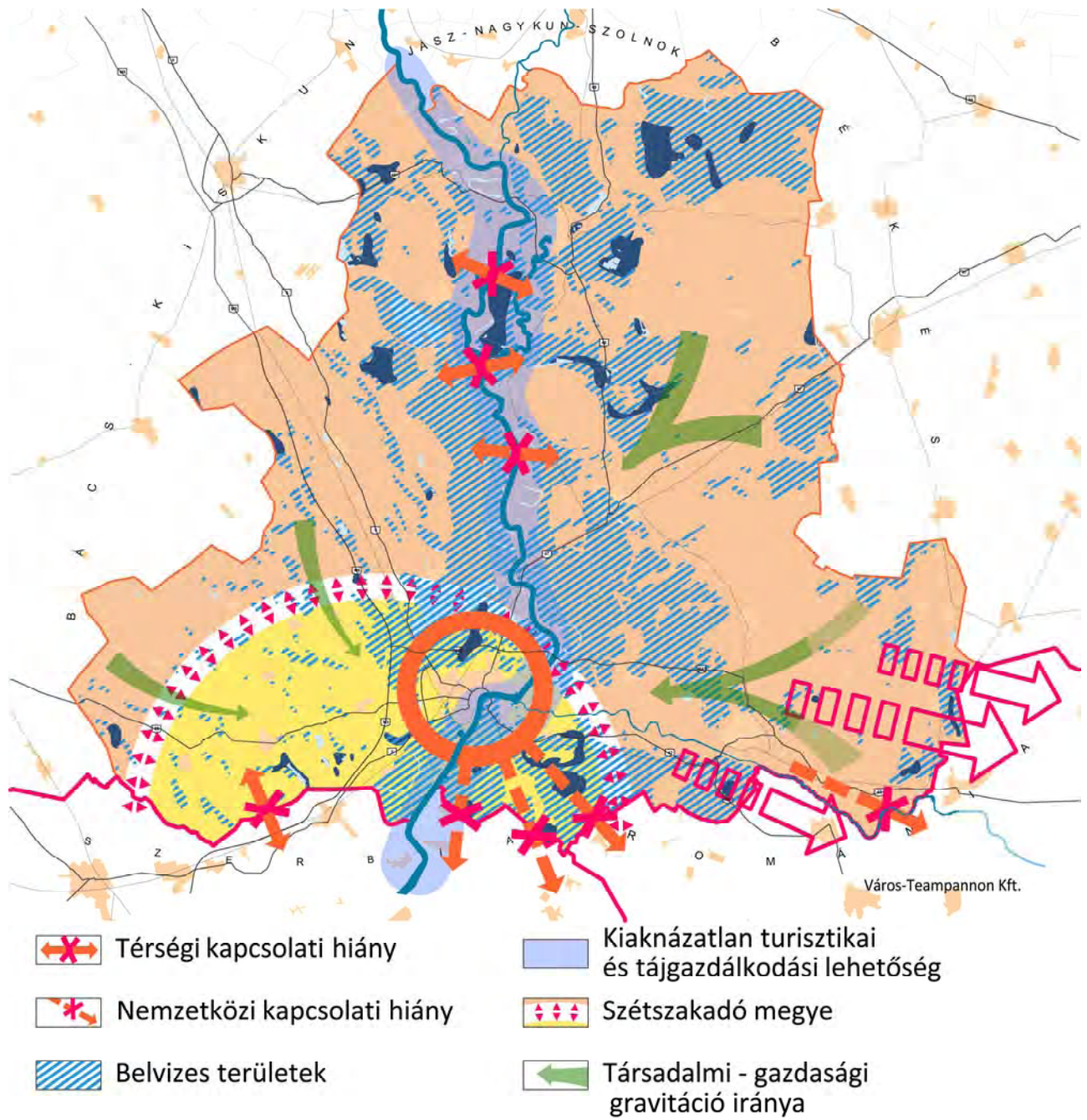
A OTT legfontosabb feladata összehangolni a központi, ágazati és a térségi fejlesztési elképzeléseket. Ezen belül:

- véleményezi a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció irányelveit, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszerét,
- javaslatot tesz a területfejlesztési célú ágazati eszközök összehangolására,
- véleményt nyilvánít a területfejlesztést szolgáló hazai és közösségi pénzeszközök felosztásáról, a központi keret felhasználásáról,
- vizsgálja és értékeli az érintett minisztériumok és az országos hatáskörű szervek, illetve a megyei önkormányzatok fejlesztési célkitűzéseinek összhangját a területi politika céljaival,
- véleményezi a lényeges területi hatásokkal járó ágazati fejlesztési koncepciókat,
- összehangolja az Országgyűlés által a 6. § d) pontja alapján az önkormányzatok számára kötelezően előírt feladatok végrehajtását,
- javaslatot tesz az egyes, megyehatáron túlterjedő területfejlesztési feladatok közös ellátására,
- közreműködik az országos, az országos jelentőségű, valamint az országhatárokon átnyúló infrastruktúra tervezés (létesítmények, hálózatok elhelyezése) összehangolásában.

Az OTT szavazati joggal rendelkező tagjai:

- a területfejlesztésért felelős miniszter, mint az OTT elnöke,
- a megyei közgyűlések elnökei,
- a főpolgármester,
- a Kormány határozatában kijelölt további nyolc miniszter,
- az országos gazdasági kamarák elnökei, a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács egy képviselője, valamint az országos önkormányzati érdekszövetségek összesen három képviselője.

Tanácskozási joggal vesz részt továbbá az országos környezetvédelmi és természetvédelmi szervezetek egy-egy állandó képviselője, a női esélyegyenlőségért küzdő országos szervezetek egy állandó képviselője, valamint az OTT döntése által közvetlenül érintett szervezetet a Tanács meghívhatja. Az országos civil szervezetek a területfejlesztést érintő kérdések megtárgyalására egyeztető fórumot hozhatnak létre, egyidejűleg jelezve együttműködési szándékukat a Tanácsnak. Ez esetben a civil fórum véleményét a Tanács ülésén az adott napirend tárgyalásakor ismertetni kell.

6.1.1. ábra: Konfliktustérkép

6. SZINTÉZIS

6.1. HELYZETÉRTÉKELÉS – SWOT ELEMZÉS

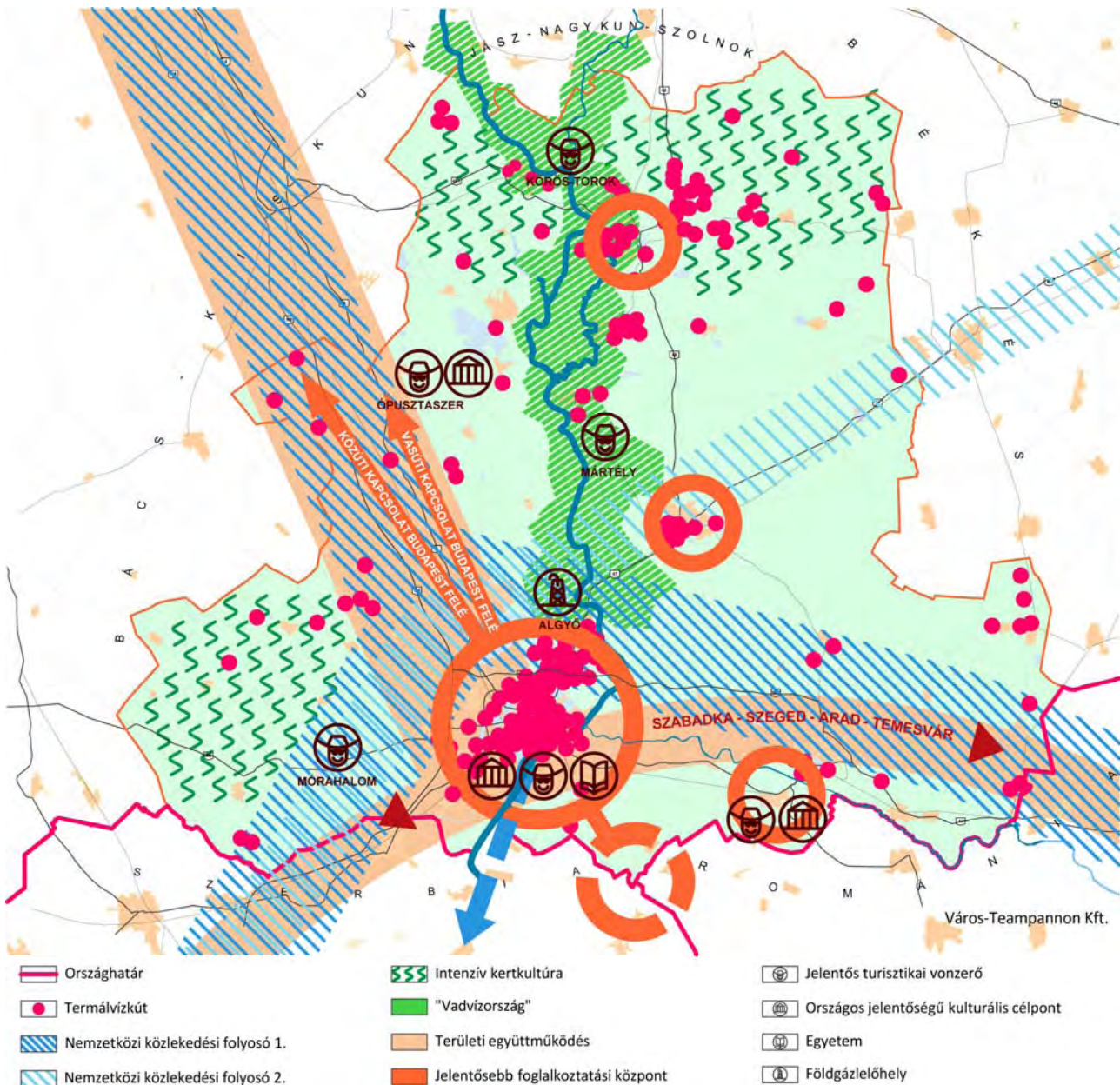
Csongrád megye az elmúlt évtizedben a környezetét meghaladó dinamikával fejlődött. Számos külső és belső tényező együtthatása generálta ezt a dinamikát. Külső tényező többek között a gyorsforgalmi kapcsolatok folyamatos kiépülése, ami markáns mennyiségi növekedést gerjesztett elsősorban a szolgáltató szektorban. A hármasthatár helyzetnek köszönhetően átlagnál több európai uniós forráshoz fért hozzá a megye, ennek hasznosulását felkészült szervezetek segítették. Belső tényezők közül kiemelendő a Szegedi Tudomány Egyetemen folyó, a legkorszerűbb nemzetközi trendekhez igazodó K+F+I tevékenységek bővülése, az egyetemi szolgáltatások növekvő színvonala; a rendszerváltás után talpon maradt, saját erőből és/vagy multinacionális tőkével korszerűsített különféle ipari termelő ágazatok fejlődése; a mezőgazdaság intenzív ágazatait jellemző vállalkezési kedv; a regionális gazdaságot erősítő klaszteresedési folyamatok elindulása és a K+F eredmények iránti növekvő fogadókészség a gazdaságban. A megye imázsát javították többek között a turisztikai vonzerő- és fogadóképesség-fejlesztések, különös tekintettel a gyógyfürdő-szolgáltatások bővülésére és minőségi fejlődésére, továbbá a városmegújító akciók. Pozitív tendencia, hogy a megye energiafelhasználásában a megújuló részaránya eléri a 10 %-ot és folyamatosan növekedett, kiemelten a geotermikus energiahasznosítás területén. Ez a dinamika azonban néhány pontra-térségre koncentráldott és mértéke-energiája nem volt elegendő ahhoz, hogy társadalmi hatásait a megye egésze, vagy legalább nagyobb területe élvezni tudja. A társadalmi hatások a Szegedi nagyváros-térségben egyértelműen pozitívak, Hódmezővásárhely városban semlegesek, míg a megye többi részén – még a gazdasági teljesítménye tekintetében szintén eredményesnek mondható Szentesen is – sokkal erőteljesebben a centrum elszívó, mint pozitív hatása érvényesült. Miközben tehát a megye mutatói trendjeiket tekintve és országos összehasonlításban inkább pozitívak, a térségekre, településekre bontott társadalmi-gazdasági mutatók a megye drámai kettészakadásáról tanúskodnak. Ez a kettészakadás nem csupán város-vidék viszonylatban értelmezhető: e negatív trendek vesztesei között nagy múltú városok is vannak. A Homokhátság térségéhez képest dinamikusabb fejlődésének megtorpanását eredményezheti, ha az ország nem reagál időben a klímaváltozás kihívásaira.

Noha az országos fejlesztési tervdokumentumokban a Kárpát-medencei kohézió kiemelt célként jelenik meg és a Duna Régió Stratégia is a Duna vízgyűjtő által érintett országok közötti kapcsolat erősítésében látja Kelet-Közép-Európa felzárkóztatásának lehetőségét, a megye területén ehhez szükséges alapvető infrastrukturális fejlesztésekhez (hiányzó Tisza-híd, elbontott vasútszakaszok pótlása, meglévők korszerűsítése) hiányzik a politikai akarat. Az együttműködési szándék az érintett országok között mintha inkább csökkent volna az utóbbi években. Ez nagymértékben hátráltatja a határ menti fekvésben rejlő lehetőségek kibontakozását. A sok szempontból pozitív, dinamizáló hatású közlekedésfejlesztések árnyoldala a megye nyitott, sokirányú hálózatának leegyszerűsödése, egyes történelmi nyomvonalak és a rájuk fűződő településhálózat térvészése, elszigetelődése, lemerévitve a megye kelet-nyugati átjárhatóságának hiányosságait és az I. Világháborút követő határrendezések miatt már eleve meglévő zárvány jellegű térségeket.

Az Alföld egészének jövőjét hosszú távon nagymértékben fogja meghatározni, hogy az ország mit tud, és mit akar kezdeni a Tiszával, Európa egyik leghosszabb, legjelentősebb ökológiai folyosójával. Továbbra is a vízügy és a természetvédelem sok esetben egymásnak és a települési-térségi érdekeknek feszülő ágazati érdekei fognak dominálni, vagy elindulnak azok a változások, melyek a mainál kisebb népesség és a folyó együttélését új, fenntartható, életképes irányba mozdítják el. Az utóbbi opció szempontjából a Tisza újrapozicionálása érdekében alulról szervezett, vagy felülről létrehozott szervezetek sokasága ígéretesnek tűnik. Hasonlóan nyitott kérdés, mit kezd az ország a 19. századtól megörökölt, mára azonban eredeti funkciójától jórészt megfosztott, többé-kevésbé kiegyenlített egykori mezőváros-hálózattal. Szembe kell nézni azzal, hogy e hálózat koncentrációja elindult, e folyamatban egyes városok kiemelkednek, mások egyre inkább elvesztik korábbi virulenciájukat. E folyamat lassítható, de úgy tűnik, aligha állítható meg. A kitörés egyik lehetséges iránya az Alföld e két kihívásának integrált kezelése, a közös válaszok megtalálása.

6.1.1 táblázat SWOT értékelés (SWOT mozaikszó, jelentése strengths=erőségek, weaknesses=gyengeségek, opportunities=lehetőségek, threats=veszélyek 8további magyarázatot lásd a következő oldalon)

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<p>Szeged kiemelkedő felsőoktatási, egészségügyi, kutatási régióközpont, nemzetközi jelentőségű tudáskoncentrációval, ICT, biotechnológiai és lézerkutatásokkal</p> <p>multikulturális, sokszínű kulturális kínálattal rendelkező megyeszékhely, Győr mellett az egyetlen határ menti nagyváros</p> <p>Szeged és térsége pozitív demográfiai mérlege, kiváló közúti és vasúti elérhetősége Bp-ről, nemzetközi disztribúciós funkciója</p> <p>„mindenholon-mindenhova” jellegű sűrű és nyílt hálózatú térségi közlekedési hálózat, jól szervezett közúti közösségi közlekedés, 10 ezer főnél népesebb városok egyenletes hálózata</p> <p>nemzetközi-országos ismertségű brand-ek: Nobel-díjasok, szalámi, paprika, hagyma, Nyári Szabadtéri Játékok, Ópusztaszer, Alföldi kerámia, Nemzeti Evezős Olimpiai Központ, híres szülöttek</p> <p>komoly termelési hagyományú, szakmai kultúrájú feldolgozóipari koncentrációk (Szeged, Hódmezvásárhely, Szentes),</p> <p>vállalkozások és foglalkoztatottak száma az élelmiszeripar, K+F, turisztika, építőipar, megújuló energetika, gépgyártás, textilipar ágazatokban eléri a klaszterképződéshez szükséges mértéket</p> <p>a heterogén szerkezetnek megfelelő változatos tájhasználat: geotermikus potenciál hasznosítás, országos piacú zöldség-, nagy hagyományú gyümölcs- és szőlőkultúra, exportképes húsipar</p> <p>katalizáló szerepű élelmiszeripari ágazatok, kezdeményezések (szövetkezetek, tanintézmények, kutatóhelyek, TÉSZ, ország első agrár-ipari parkja)</p> <p>átlagnál magasabb képzettségű népesség, színvonalas oktatási-képzési bázis, műszaki felsőfokú képzés jelenléte</p> <p>nemzetközi vonzású rendezvény- és konferenciaturizmus nagy látogatottságú gyógyfürdők, nemzeti és történelmi emlékhely</p>	<p>a határhelyzet előny-hátrány mérlege negatív, hiányos az infrastruktúra, a határrégiók együttműködés gyenge és csökkenő dinamikájú, hiányoznak a közlekedésföldrajzi adottságok hasznosításához szükséges infrastrukturális feltételek és szerkezetalkotási stratégiák</p> <p>forgalmi folyosók átrendeződése és a gazdaság koncentrációja az egyenletes városhálózatban és kapcsolati hálózatban rejlő előnyök drámai csökkenését, a megye kettészakadását, Szegedtől távolabbi városok radikális népességvesztését eredményezte</p> <p>a vidék elvesztette hagyományos funkcióit, a gazdaság a városokba koncentrálódik, a Dél-Alföld vezet az országos ranglistát reményvesztettség, szenvedélybetegségek és öngyilkosság területén, a tanyákon és zártkertekben növekszik a reményvesztett városi rétegek koncentrációja</p> <p>elaprózott vállalati struktúra (különösen mezőgazdaságban), non-traded és non-place based ágazatok magas aránya, a szellemi potenciál alacsony hasznosítása, gyenge kooperációs hajlandóság alacsony foglalkoztatási kapacitás, külső és belső agyelszivási spirál a gazdaságban</p> <p>akut tőkehiány, megkésett, lassú ütemű gazdasági növekedés, fegyvertelenség az olcsó mezőgazdasági és élelmiszeripari importtal szemben a megye csatornahálózatának nagyobb része az átlagos víztöbblettel elvezetésében játszik szerepet, nincs felkészülve a vízháztartás kilengéseire, aszályal, csökkenő talajvízszinttel szemben teljesen védtelen</p> <p>a jelentős (potenciális) turisztikai vonzerők rövid tartózkodási időt, kevés bevételt generálnak, az örökség jelentős része rejtve marad, csekély a belső fizetőképes kereslet a megye sajátos rekreációs kínálati iránt</p> <p>városok egymás közötti, ill. megye és városok közötti rivalizálása; a hiányzó együttműködési hajlandóság a stratégiai gondolkodás hiányával és rövidtávú politikai érdekorientáltsággal párosul</p>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<p>Szeged városhálózati csuklópont (Arad, Szabadka, Szeged, Temesvár), nagyvárosok között, Románia és Szerbia EU integrációs folyamatai</p> <p>Délkelet-Európai kapuhelyzet, nagy-forgalmú helsinki folyosók találkozási pontja, vasúti, vízi közlekedési-szállítási feltételek jelenléte</p> <p>érdemben működő klaszterek, határon átnyúló klaszterkezdemények, egyetem innovatív kezdeményezései (triple helix, community college,)</p> <p>víz-többlet-visszatartáshoz, öntözéses növénytermesztéshez kedvező földrajzi adottságok, kiépült belvízcsatorna-hálózat</p> <p>jelentős vállalkozókedv és forrásabszorpciós képesség a homokhátsági kistérségekben</p> <p>kiváló megújuló energiaforrás hasznosítási lehetőségek (geotermikus bázisok, biomassza, nap), az ország legjelentősebb, jelenleg és távolabban kitermelhető szénhidrogénkészlete található a megyében</p> <p>EU 2020 stratégia illetve hosszú távú országos szakpolitikai célok és a megyei érdekek egybeesése (Kárpát-medencei kapcsolatok, K+F, egészségipar, energiafüggőség-csökkentés, mezőgazdaság, képzettség növelése)</p> <p>kormányzati gazdaság- és vállalkozásfejlesztési tevékenység erősödése, a bevonható források bővülése, átlagnál bővebb európai uniós forrásbevonási lehetőség a hármasthatár következtében</p> <p>a fenntartható fejlődés szellemisége új terekeket nyit a tanyarendszer számára (környezetkímélő helyi infrastruktúra és gazdálkodási rendszerek)</p> <p>Tisza, Körös, Maros – Európa egyik legjelentősebb ökológiai folyosója, szelíd- és aktív turizmus iránti növekvő kereslet, Tisza menti turisztikai klaszterkezdemény, épülő kerékpárút-hálózat</p>	<p>a hármasthatár helyzetben rejlő lehetőségek kihasználásához, az infrastrukturális akadályok elhárításához hiányzik a kormányzatok részéről a politikai akarat</p> <p>Temes megye dinamikus fejlődése, Csongrád megye hármasthatár térségi relatív versenyelőnyének elvesztése, növekvő elszívó hatás</p> <p>a közsféra és a piaci szféra fejlesztései is jelentősen függenek az EU támogatásoktól, így az országos és európai szakpolitikai és területpolitikai változásoktól, valamint a magyar kormány külpolitikai lépéseitől</p> <p>a felsőfokú oktatás finanszírozási környezetének romlása jelentős kumulatív hatással bír (pl. potenciális hallgatók kontraszelekciója, egyetemi hallgatók és oktatók által igénybevett városi szolgáltatás- és áru kínálat iránti kereslet csökkenése stb.)</p> <p>a kertészet számára döntő geotermikus energia-hasznosítás megteremtésére kedvezőtlenül ható szabályozás, a megújuló energiapotenenciál kihasználását támogató energiapolitika háttérbe szorulása</p> <p>a közösségi agrárpolitika bizonytalansága, inkább negatív várakozások éghajlat-változás következtében növekednek az extrém időjárási helyzetek; természetvédelem, vízgazdálkodás és agrárium ágazati szemlélete és érdekellentétei a hatékony válaszlépéseket akadályozzák</p> <p>ágazati és térségi együttműködések híján esélytelenné válik a nagyhatékonyságú, valódi áttörést eredményező komplex térség- és vidékfejlesztési programok megvalósulása</p> <p>az uniós ciklusonként újraépülő terület- és vidékfejlesztési intézményi rendszerek nem tudják a korábban kiépült rutinokat, felhalmozott tapasztalatokat kamatoztatni</p> <p>az intézményhálózat koncentrációja a közlekedési kapcsolathányokkal, a közúthálózat, továbbá a vasúti infrastruktúra és szolgáltatások romlásával egyidejűleg, a lemaradó térségek leszakadását felgyorsítja</p> <p>a szociális ellátórendszer nem alkalmazkodott az utóbbi években felerősödött szociális kihívásokhoz</p>

6.1.2. ábra: Értéktérkép

A területfejlesztési tervezésben általánosan elterjedt SWOT elemzés célja a későbbi stratégiai döntések megalapozása, feladata, hogy kapcsolatot teremtsen a helyzetelemzés és a koncepció, illetve stratégia között. Az erősségek és lehetőségek segítik, a gyengeségek és veszélyek gátolják a célok megvalósítását. Az erősségek és lehetőségek belső tényezők, a lehetőségek és veszélyek peremfeltételek. Az **erősségek** olyan adottságok, melyek a megye versenyképessége szempontjából előnyösek, arculatát, egyediségét meghatározzák, amelyekben a megye sikeres, kiemelkedik a környezetéből, amelyekre büszke lehet, az önképét erősítik. Kedvezően hatnak az életminőségre, a lakosság és a vállalkozók közérzetére, olyan előnyök, melyekre jó eséllyel hosszú távon is lehet építeni. A **lehetőségek** között olyan tulajdonságok, adottságok kerülnek felsorolásra, melyekre a megyének nincs ráhatása, vagy csak közvetett (pl. lobbitevékenység), kihasználásukkal viszont növelhető a megye versenyképessége, javítható az életminőség. Kihasháználhatóságuk célirányos intézkedéseket feltételez. **Gyengeségek** azok a tulajdonságok, amelyek a megye versenyképességét negatívan befolyásolják, a lehetőségek kihasználását akadályozzák. Olyan tematikák, amelyekben a megye alulmaradt a többi megyéhez képest, amelyek rontják a közérzetet, az önképet, az imázst, amiket le kell küzdeni, meg kell velük birkózni, amikkel kellemetlen együtt élni. **Veszélyek** azok a trendek, folyamatok, melyek az erősségeket meggyengíthetik, amelyek most még kézben tartható nehézségek, de célirányos megelőző intézkedések híján kezelhe-

tetlen méretű, kiterjedtségű, összetettségű konfliktusokká duzzadhatnak. Kedvezőtlen külső feltételek, melyeket nem lehet befolyásolni, de alkalmazkodni kell hozzájuk, hatásuk megfelelő intézkedésekkel mérsékelhető, semlegesíthető, ellensúlyozható, adott esetben akár lehetőséggé alakítható.

6.2. LEHETSÉGES FEJLESZTÉSI IRÁNYOK, CSELEKVÉSI TERÜLETEK

FEJLESZTÉSI IRÁNYOK

- a hármasthatár átjárhatóságának fejlesztése, nagyváros-közi kapcsolatok (Szeged, Szabadka, Arad, Temesvár) infrastrukturális megteremtése, Szeged híd- és kapuszerepének újjáépítése
- Szeged intermodális logisztikai potenciáljának kihasználása, a hármasthatár mentén határközi szabad vállalkozási övezet kialakítása
- Az Alföld középső részét (megye északi határának városait) felfűző M44 gyorsforgalmi út kiépítése
- a folyók átjárhatóságának sűrítése és a meglévő kapcsolatok korszerűsítése révén (kis)városok összekapcsolása a megyén belül és a szomszédos (határon túli) megyékkel összefogva az Alföld sokpólusú vidéki térséggé fejlesztése érdekében
- szomszéd városok közötti gazdaságfejlesztési kooperáció kialakítása
- Homokhátsági integrált környezetgazdálkodási és térségfejlesztési program megvalósítása Bács-Kiskun és Pest megyékkel összefogva
- a biotech-mezőgazdaság-élelmiszeripari klaszter nemzetközi versenyképességének javítása
- az integrált vízgazdálkodáson alapuló kertészet, a tanyafejlesztés és a folyók menti komplex természetmegőrző tájgazdálkodás révén a mezőgazdasági foglalkoztatás radikális bővítése
- a megyének a geotermikus és a napenergia hazai kutatási, termelési és hasznosítási fellegrárává fejlesztése
- a megye legjelentősebb turisztikai vonzerőinek továbbfejlesztése mellett a három folyóban rejlő turisztikai lehetőség integrált, összehangolt, programozott fejlesztése, infrastrukturális feltételeinek megteremtése a folyók által érintett hazai és határon túli megyékkel összefogva, a Duna Stratégia lehetőségeit is kihasználva.

FŐBB KITÖRÉSI PONTOK⁴⁶

Az 1. és 4. irányok az ország és a régió versenyképessége és európai felzárkózása szempontjából egyaránt kiemelkedő jelentőséggel bírnak, míg a 2. és a 3. a regionális versenyképesség erősítése, a térség kohéziója szempontjából meghatározóak.

1. Tudáskoncentráció, innovációs potenciál, termelési kultúra (tudástársadalom)
 - Szeged pólus hazai pozíciójának megőrzése, nemzetközi beágyazódása, specializációk
 - Egyetem és városok/megye, egyetem és gazdaság, triple helix együttműködések
 - Traded-koncentrációk tudásalkalmazó képessége, magasan kvalifikált munkahelyek, versenyképes vállalatméretek
 - Vertikális és regionális klaszterek
 - Stratégiai gondolkodás, területi szemlélet, programozás
2. Sűrű és nyílt hálózatként kialakult térszerkezet (integrált policentrikus térségek)
 - Megyei városai közötti együttműködések (Szeged-Hódmezővásárhely, Csongrád-Szentes, Hódmezővásárhely-Makó-Szentes, Mórahalom-Kistelek)
 - Megyehatáron átívelő (tájalapú) integrált fejlesztési térségek (Homokhátság, Tisza mente, Körös mente)
 - Országhatáron átívelő integrált fejlesztési térségek (Tisza mente, Maros mente, triplex szabad vállalkozási övezet)
 - Város és térsége (Szegedi Funkcionális Várostérség, tanyás városok – tanyaprogram)
 - Kreatív ipari klaszterek (Hódmezővásárhely, Orosháza, Mezőtúr)
3. Természeti (endogén) erőforrások: víz, termőföld, energia (fenntartható társadalom)

⁴⁶ Tervezői szakértői megközelítéssel, melynek pontosítása, széleskörű egyeztetése a koncepcióalkotási fázis feladata.

- Tájanként (Homokhátság, Tisza-térség, Tiszántúl) differenciált integrált környezetgazdálkodás: vízkormányzás, megújuló energia, növénytermesztés, állattenyésztés, feldolgozóipar
 - Tudásalkalmazási, foglalkoztatási, jövedelemtermelő, kooperációs képesség, hozzáadott érték növelés, katalizáló szervezetek
 - Tisza menti/Homokhátsági innovatív komplex tájgazdálkodási klaszterek
 - Megújuló energetikai, élelmiszeripari, egészségipari tudásközpont
 - Nemzeti energiastratégia megvalósulásához való hozzájárulás
 - Gyógyfürdő-, vízi, kerékpáros, szelídturizmus, helyi fizetőképes keresletre épülő rekreáció
4. Geo-stratégiai pozíció (Kárpát-medencei kohézió)
- városhálózati csomópontok összekapcsolása (Szabadka, Szeged, Arad, Temesvár illetve Szabadka-Szeged-Hódmezővásárhely-Békéscsaba-Nagyvárad) – hiányzó infrastruktúra
 - Intermodális logisztikai központ (Helsinki folyosók, potenciális nemzetközi vasúti szállítási folyosók, potenciális vízi út Szeged-Belgrád
 - Határ menti térség – szabad vállalkozási övezet
 - Makó természetes vonzáskörzet
 - konferencia-, rendezvény-, sportturizmus, Tiszai vízi turizmus.